

*Printed at his "HANUMAN PRESS" by L. B. Kolate,
300 Sadashiv Peth, Poona City*

and

*Published by Motilal Ladhari, 196 Bharani Peth,
Poona City*

PREFACE

This new edition of Hemacandra's Prakrit Grammar is designed to meet the requirements of University Students in Prakrit languages and was undertaken by me at the suggestion and support of Shet Motilal Ladhaji of Poona. There have been two excellent editions of this Grammar, one by Dr R Pischel in two volumes with the text and word-index and notes in German (Halle, Germany 1877 & 1880), and the other by S P Pandit as an appendix to his edition of the कुमारवचन in the Bombay Sanskrit Series (Bombay 1900) The first of these is in Roman letters with notes in German, and as such, cannot be used by an average student, the second has no helps by way of notes, and both of them are long out of print I therefore thought of bringing out a new edition of the Grammar in the interest

Hemacandra in his grammar treats of six Prakrit dialects viz माहाराष्ट्र, शौरसना, मगध, पैशाचा, चलिहाण्णाची and अपभ्रंश. By Prakrit he understands माहाराष्ट्री which he considers as the base for all other dialects. He also refers to अर्धे Prakrit which is another name for Ardhamagadhi. He devotes the first three padas and major part of the fourth to the treatment of the principal Prakrit and the rest to other dialects.

The notes given here are not exhaustive but I feel are sufficient to guide an intelligent student with fair knowledge of the Sanskrit language. In the section on dialects other than the principal Prakrit they are more numerous and the tabulation of the principal characteristics of the different dialects which the student is recommended to study more carefully and my full and word for word rendering in Sanskrit with an English translation of the Apabhramsa verses would go a long way to help the student to master the subject systematically. I have however reserved fuller treatment of Apabhramsa and its dialects for another work. A Manual of the Apabhramsa Dialects with illustrative texts which I have in preparation. I hope that this work would be out next winter.

ॐ अर्हम् ।

कलिकालसर्वज्ञश्रीहेमचन्द्राचार्यविरचितं प्राकृतव्याकरणम् ।

अथ प्राकृतम् ॥ ८ । १ । १.॥

अथशब्द आनन्तर्याथोऽधिकारार्थश्च ॥ प्रकृतिः सस्कृतम् । तत्र भव
तत आगतं वा प्राकृतम् । संस्कृतानन्तरं प्राकृतमधिक्रियते ॥ संस्कृतानन्तरं
च प्राकृतस्यानुशासनं सिद्धसाध्यमानभेदसम्बन्धयोरेव तस्य लक्षणं न
देक्ष्यम्य इति ज्ञापनार्थम् । संस्कृतसमं तु सस्कृतलक्षणेनैव गतार्थम् ।
प्राकृते च प्रकृतिप्रत्ययलिङ्गकारकसमाससजादयः संस्कृतवद्वेदितव्याः ॥
लोकाद् इति च वर्तते । तेन ऋ-ॠ-ऌ-ॡ-ऐ-औ-इ-उ-ए-य-
विसर्जनीय-प्लुतवर्जो वर्णसमाम्नाथो लोकाद्वचनान्तव्यः । इजौ स्ववर्ग-

दीर्घ-ह्रस्वौ मिथो वृत्तौ ॥ ८ । १ । ४ ॥

, वृत्तौ समासे स्वराणा दीर्घह्रस्वौ बहुल भवत । मिथ परस्परम् ॥ तत्र
 न्ह्रस्वस्य दीर्घ । अन्तर्वेदि । अन्ता वेई ॥ सप्तविंशति । सत्तावीसा ॥
 कंचिन्न भवति । जुवइ-अणो ॥ कचिद् विकल्प । वारी-मई । वारि-
 मई ॥ मुजयन्त्रम् । मुआ-यन्त मुअ-यन्त ॥ पतिगृहम् । पई हर पइ-हर ॥
 वेल्-यण वेल्-यण ॥ दीर्घस्य न्ह्रस्व । निअन्व सिल खलिअ-वीइ-मालस्स ॥
 कचिद् विकल्प । जँउण-यँड जँउणा-यड । नइ-सोत्त नई सोत्त । गोरी-
 हरं गोरी हर । बहु-मुह बह-मुह ॥ ४ ॥

पदयोः संधिर्वा ॥ ८ । १ । ५ ॥

सस्कृतोक्त सधि सर्व प्राकृते पदयोर्यवस्थितविभाषया भवति ॥
 वासेसी वासइसी । विसमायवो विसम आयवो । दहिईसरो दहीसरो ।
 साऊअय साऊ-उअय ॥ पदयोरिति किम् । पाओ । पई । वत्थाओ ।
 मुद्धाइ । मुद्धाए । महइ । महए ॥ बहुलाधिकारात् कचिद् एकपदेऽपि ।
 काहिइ काही । बिइओ बीओ ॥ ५ ॥

मयरद्वय-सर-धोरणि-धारा-छेअ व्व दीसन्ति ॥

उवमासु अपज्जेतेम-कळम-दन्तावहासमूरुजुअ ।

तं चेव मल्लिअ-विस-दण्ड-विरसमालक्खिमो एण्हि ॥

अहो अच्छरिअं ॥ एदोतोरिति किम् । ५

अत्थाल्लोअण-तरला इयर-कईण भमन्ति बुद्धीओ ।

अत्थ च्चेअ निरारम्भमेन्ति हिअयं कइन्दारणं ॥ ७ ॥

स्वरस्योद्बृत्ते ॥८॥१॥८॥ ५

व्यञ्जनसंपृक्तः स्वरो व्यञ्जने लुप्ते योऽवशिष्यते स उद्बृत्त इहोच्यते ।
स्वरस्य उद्बृत्ते स्वरे परे सन्धिर्न भवति ॥

विससिज्जन्त-महा-पसु-दसण-समम-परोप्पारारूढा ।

गयणे च्चिय गन्धउडि कुणान्ति तुह कउळ-णारीओ ॥ निसा-अरो ।

निसि-अरो रयणी-अरो । मणुअत्तं ॥ बहुलाधिकारात् कचिद् विकल्पः ।

कुम्म-आरो कुम्मारो । सु-उरिसो सूरिसो ॥ कचिद् संधिरेव । सालाहणो ।

चकाओ ॥ अत एव प्रतिषेधात् समासेऽपि स्वरस्य संधौ भिन्नपदत्वम् ॥८॥

त्यादेः ॥८॥१॥९॥

तिनादीना स्वरस्य स्वरे परे सन्धिर्न भवति ॥ भवति इह । होइ
इह ॥ ९ ॥

लुक् ॥८॥१॥१०॥

स्वरस्य स्वरे परे बहुलं लुग् भवति ॥ त्रिदशेशः । ति ॥ निः-

श्वासोच्छ्वासौ । नीसासूसासा ॥ १० ॥

अन्त्यव्यञ्जनस्य ॥८॥१॥११॥

शब्दानां यद् अन्त्यव्यञ्जनं तस्य लुग् भवति ॥ जाव । ताव । जसो ।

तमो । जम्मो ॥ समासे तु वाक्यविभक्त्यपेक्षायाम् अन्त्यत्वम् अनन्त्यत्वं,

न । तेनोभयमपि भवति । साद्धिः । समिक्खू । सज्जनः । सज्जणो ॥

एतद्गुणाः । एअ-गुणा ॥ तद्गुणाः । तग्गुणा ॥ ११ ॥

न श्रदुदोः ॥ ८।१।१२॥

श्रद् उद् इत्येतयोरन्त्यव्यञ्जनस्य लुग् न भवति ॥ सहहिअ । सग्ग ।
उग्गय । उन्नय ॥ १२ ॥

निर्दुरोर्मा ॥ ८।१।१२ ॥

निर् दुर् इत्येतयोरन्त्यव्यञ्जनस्य वा लुग् न भवति ॥ निस्सह नीसह
दुस्सहो दूसहो । दुक्खिओ दुहिओ ॥ १३ ॥

रवरेन्तरश्च ॥ ८।१।१४ ॥

अन्तरो निर्दुरेश्चान्त्यव्यञ्जनस्य स्वरे परे लुग् न भवति ॥ अन्तरप्पा ॥
निरन्तर । निरवसेस ॥ दुरुत्तर । दुरवगाह ॥ कचिद् भवत्यपि । अन्तो-
वरि ॥ १४ ॥

स्त्रियामादविश्रुतः ॥ ८।१।१५ ॥

स्त्रिया वर्तमानस्य शब्दस्यान्त्यव्यञ्जनस्य आत्व भवति विश्रुच्छब्द वर्ज-
यित्वा । लुगपवाद ॥ सरित् । सरिआ ॥ प्रतिपद् । पाडिवआ ॥ सपत् ।
सपआ ॥ बहुलाधिकाराद् ईपत्सृष्टतरयश्चुतिरपि । सरिया । पाडिवया ।
सपया ॥ अविश्रुत इति किम् । विज्जू ॥ १५ ॥

रो रा ॥ ८।१।१६ ॥

त्रिया वर्तमानान्त्यस्य रेफस्य रा इत्यादेशो भवति । आत्त्वापवाद ॥
गिरा । धुरा । पुरा ॥ १६ ॥

क्षुधो हा ॥ ८।१।१७ ॥

क्षुधशब्दस्यान्त्यव्यञ्जनस्य हादेशो भवति ॥ छुहा ॥ १७ ॥

शरदादेरत् ॥ ८।१।१८ ॥

शरदादेरन्त्यव्यञ्जनस्य अत् भवति ॥ शरद् । सरओ ॥ भिषक् ।
भिसओ ॥ १८ ॥

दिक्-त्रावृषोः सः ॥ ८।१।१९ ॥

एतयोरन्त्यव्यञ्जनस्य सो भवति ॥ दिसा । पाउसो ॥ १९ ॥

आयुरप्सरसोर्वा ॥ ८ । १ । २० ॥

एतयोरन्त्यव्यञ्जनस्य सो वा भवति ॥ दीहाउसो दीहाऊ । अच्छरसा
अप्सरा ॥ २० ॥

ककुमो हः ॥ ८ । १ । २१ ॥

ककुम्भञ्दस्यान्त्यव्यञ्जनस्य हो भवति ॥ कउहा ॥ २१ ॥

धनुषो वा ॥ ८ । १ । २२ ॥

धनुःशब्दस्यान्त्यव्यञ्जनस्य हो वा भवति ॥ धणुह धणू ॥ २२ ॥

मोनुस्वारः ॥ ८ । १ । २३ ॥

अन्त्यमकारस्यानुस्वारो भवति ॥ जल फलं वच्छ गिरिं पेच्छ ॥ क्वचिद्
अनन्त्यस्यापि । वणमि । वणंमि ॥ २३ ॥

वा स्वरे मश्च ॥ ८ । १ । २४ ॥

अन्त्यमकारस्य स्वरे परेऽनुस्वारो वा भवति । पक्षे लुगपवादो मस्य
मकारश्च भवति ॥ वन्दे उसमं अजिअं । उसममजिअ च वन्दे ॥ बहु-
लाधिकाराद् अन्यस्यापि व्यञ्जनस्य मकारः । साक्षात् । सक्त्वं ॥ यत् ।
जं ॥ तत् । त ॥ विष्वक् । वीसुं ॥ पृथक् ॥ पिहं ॥ सम्यक् । समं ॥
इहं । इह्यं । आलेहुअं इत्यादि ॥ २४ ॥

ह-अ-ण-नो व्यञ्जने ॥ ८ । १ । २५ ॥

ह अ ण न इत्येतेषा स्थाने व्यञ्जने परे अनुस्वारो भवति ॥ ह ।
पङ्क्तिः । पंता ॥ पराङ्मुखः । परंमुहो ॥ अ । कञ्जुकः । कंजुओ ॥
लान्छनम् । लंछणं ॥ ण । ण्मुखः । छंमुहो ॥ उत्कण्ठा । उक्कंठा ॥ न ।
सन्ध्या । संज्ञा ॥ विन्ध्यः । विंज्ञो ॥ २५ ॥

वक्रादावन्तः ॥ ८ । १ । २६ ॥

वक्रादिषु यथादर्शनं प्रथमादेः स्वरस्य अन्त आगमरूपोऽनुस्वारो भवति ॥
वंकं । तंसं । अंसुं । मंस । पुंठं । गुंठं । मुंढा । पंसुं । मुंधं । कंकोडो ।
कुंपलं । दंसणं । विंठिओ । गिंठो । मंजारो । एष्वाद्यस्य ॥ वयंसो ।

मणंसी । मणंसिणी । मणंसिला । पडंसुआ । एषु द्वितीयस्य ॥ अवरिं ।
 अणिउतयं । अइमुंतयं । अनयोस्तृतीयस्य ॥ वक । व्यस । अश्रु । इमश्रु ।
 पुच्छ । गुच्छ । मूर्द्धन् । पर्थु । बुध्न । ककौट । कुट्मल । दर्शन ।
 वृश्चिक । गृष्टि । मार्जार । वयस्य । मनस्विन् । मनस्विनी । मनःशिला ।
 प्रतिश्रुत् । उपरि । अतिमुक्तक । इत्यादि ॥ कचिच्छन्दःपूरणेऽपि । देवं-
 नाग—सुवर्ण ॥ कचिन्न भवति । गिट्ठी । मज्जारो । मणसिला । मणा-
 सिला ॥ आपै मणोसिला । अइमुत्तयं ॥ २६ ॥

क्त्वा—स्यादर्ण—स्वोर्वा ॥ ८।१।२७ ॥

क्त्वायाः स्यादीनां च यौ णसू तयोरनुस्वारोन्तो वा भवति ॥ क्त्वा ।
 काऊणं । काऊण । काउआणं काउआण ॥ स्यादि । वच्छेणं वच्छेण ।
 वच्छेसुं वच्छेसु ॥ णस्वोरिति किम् । करिअ । अगिणो ॥ २७ ॥

विंशत्यादेर्लुक् ॥ ८।१।२८ ॥

विंशत्यादीनाम् अनुस्वारस्य लुग् भवति । विंशतिः । वीसा ॥ त्रिंशत् ।
 तीसा ॥ संस्कृतम् । सकयं ॥ संस्कारः । सकारो इत्यादि ॥ २८ ॥

मांसादेर्वा ॥ ८।१।२९ ॥

मांसादीनामनुस्वारस्य लुग् वा भवति मासं मंसं । मासलं मंसलं । कासं ।
 कंसं । पासू पंतू । कह कहां । एव एवं । नूण नूणं । इआणि इआणिं ।
 दाणि दाणिं । कि करोमि किं करोमि । समुहं संमुहं । केषुअं किमुअं ।
 सीहो सिंधो । मांस । मांसल । कांस्य । पांसु । कथम् । एवम् । नूनम् ।
 इदानीम् । किम् । संमुख । किंशुक । सिंह इत्यादि ॥ २९ ॥

वर्गेन्त्यो वा ॥ ८।१।३० ॥

अनुस्वारस्य वर्गे परे प्रत्यासत्तेस्तस्यैव वर्गस्थान्त्यो वा भवति ॥ पङ्को
 पङ्को । सङ्को संस्को । अङ्गणं अंगणं । लङ्गणं लंघणं । कञ्चुओ कंचुओ ।
 लञ्छणं लंछणं । अज्जिअं अंजिअं । सञ्ज्ञा संज्ञा । कण्ठओ कंठओ ।
 उक्कण्ठा उक्कंठा । कण्ठं कंठं । सण्ढो संढो । अन्तरं अंतरं । पन्थो पंथो ।

चन्दो चंदो । बन्धवो बंधवो । कम्पइ कंपइ । वम्फइ वंफइ । कलम्बो
कलंबो । आरम्बो आरंभो ॥ वर्ग इति किम् । संसओ । संहरइ ।
नित्यमिच्छन्त्यन्ये ॥ ३० ॥

प्रावृद्-शरत्तरणयः पुंसि ॥ ८।१।३१ ॥

प्रावृष् शरत् तराणि इत्येते शब्दाः पुंसि पुल्लिङ्गे प्रयोक्तव्याः ॥ पाउसो ।
सरओ । एस तरणी ॥ तराणिशब्दस्य पुंस्त्रीलिङ्गत्वेन नियमार्थमुपादानम् ॥ ३१ ॥

स्नमदाम-शिरो-नमः ॥ ८।१।३२ ॥

दामन्शिरस्नमस्वर्जितं सकारान्तं नकारान्तं च शब्दरूपं पुंसि
प्रयोक्तव्यम् ॥ सान्तम् । जसो । पओ । तमो । तेओ । उरो ॥ नान्तम् ।
जम्मो । नम्मो । मम्मो ॥ अदामशिरोनम इति किम् । दामं । सिरं ।
नह । यच्च सेयं वयं सुमणं सभ्मं चम्ममिति दृश्यते तद् बहुलाधिकारात् ॥ ३२ ॥

वाक्ष्यर्थ-वचनाद्याः ॥ ८।१।३३ ॥

अक्षिपर्याया वचनादयश्च शब्दाः पुंसि वा प्रयोक्तव्याः ॥ अक्ष्यर्थाः ।
अज्जवि सा सवइ ते अच्छी । नच्चावियाइं तेणम्ह अच्छीइं ॥ अब्जल्या-
दिपाठादक्षिशब्दः स्त्रीलिङ्गेऽपि । एसा अच्छी । चक्खू चक्खूइं । नयणा
नयणाइं । लोअणा लोअणाइं ॥ वचनादि । वयणा वयणाइं ॥ विज्जुणा
विज्जुण् । कुलो कुलं । छन्दो छन्दं । माहप्पो माहप्पं । दुक्खा दुक्खाइं ॥
भायणा भायणाइं । इत्यादि । इति वचनादयः ॥ नेत्ता नेत्ताइं । कमला
कमलाइं इत्यादि तु संस्कृतवदेव सिद्धम् ॥ ३३ ॥

गुणाद्याः क्लीबे वा ॥ ८।१।३४ ॥

गुणादयः क्लीबे वा प्रयोक्तव्याः ॥ गुणाइं गुणा । विहवेहिं गुणाइं
मग्गन्ति । देवाणि देवा । बिन्दूइं बिन्दुणो । खम्मं खम्मो । मण्डलमं
मण्डलगो । कररुहं कररुहो । रुक्खाइं रुक्खा । इत्यादि । इति गुणा-
दयः ॥ ३४ ॥

वेमाञ्जल्याद्याः स्त्रियाम् ॥ ८।१।३५ ॥

इमान्ता अञ्जल्यादयश्च शब्दाः स्त्रिया वा प्रयोक्तव्या ॥ एसा गरिमा
एस गरिमा । एसा महिमा एस महिमा । एसा निलज्जिमा एस निल-
ज्जिमा । एसा धुत्तिमा एस धुत्तिमा । अञ्जल्यादि । एसा अञ्जली एस
अञ्जली । पिट्टी पिट्ट । पृष्ठमित्वे कृते स्त्रियामेवेत्यन्ये । अच्छी अर्च्छि ।
पण्हा पण्हो । चोरिआ चोरिअं । एव कुच्छी । बली । निही विही ।
रम्सी । गण्ठी । इत्यञ्जल्यादन ॥ गड्डा गड्डो इति तु संस्कृतवदेव सिद्धम् ।
इमेति तन्त्रेण त्वादेशस्य डिमा इत्यस्य पृथ्वादीन्श्च संग्रहः । त्वादेशस्य
स्त्रीत्वमेवेच्छन्त्येके ॥ ३५ ॥

बाहोरात् ॥ ८।१।३६ ॥

बाहुशब्दस्य स्त्रियामाकारोन्तादेशो भवति ॥ बाहाए जेण धरिओ
एक्काए ॥ स्त्रियामित्येव । वामेअरो बाहू ॥ ३६ ॥

अतो डो विसर्गस्य ॥ ८।१।३७ ॥

संस्कृतलक्षणोत्पन्नम्यातः परस्य विसर्गस्य स्थाने डो इत्यादेशो भवति ॥
सर्वतः । सव्वओ । पुरतः । पुरओ ॥ अग्रतः । अग्गओ ॥ मार्गतः ।
मग्गओ ॥ एवं सिद्धावस्थापेक्षया । भवतः । भवओ ॥ भवन्तः । भवन्तो ।
सन्तः । सन्तो ॥ कुतः । कुदो ॥ ३७ ॥

निअत्ती ओत्परी माल्य-स्थोर्वा ॥ ८।१।३८ ॥

निर् प्रति इत्येतौ माल्यशब्दे स्थाघातौ च परे यथासख्य ओत् परि
इत्येवंरूपौ वा भवतः । अमेदनिर्देशः सर्वदेशार्थः ॥ ओमाल । निम्मल ।
ओमालय वहइ । परिट्ठा पइट्ठा । परिट्ठिअं । पइट्ठिअ ॥ ३८ ॥

आदेः ॥ ८।१।३९ ॥

आदेरित्यधिकारः 'कगचज०' [८-१-१७७] इत्यादिसूत्रात्
प्राग्विशेषे वेदितव्यः ॥ ३९ ॥

त्यदाद्यव्ययात् तत्स्वरस्य लुक् ॥ ८।१।४० ॥

त्यदादेरव्ययाच्च परस्य तयोरेव त्यदाद्यव्यययोरादेः स्वरस्य बहुलं लुक्

भवति ॥ अहेत्य अहे एत्य । जइमा जइ इमा । जइहं जइ अहं ॥४०॥

पदादपेर्वा ॥८।१।४१॥

पदात् परम्य अपेरव्ययस्यादेर्लुग् वा भवति ॥ तं पि तमवि । किं पि किमवि । केण वि केणावि । कंहं पि कहमवि ॥ ४१ ॥

इतेः स्वरात् तस्य द्विः ॥ ८ । १ । ४२ ॥

पदान् परम्य इतेरादेर्लुग् भवति स्वरात् परश्च तकारो द्विर्भवति ॥ किं ति । जं ति । दिट्ठ ति । न जुत्त ति ॥ स्वरात् । तह चि । क्षत्ति । पिओ ति । पुरिसो ति ॥ पदादित्येव । इअ विञ्ज-गुहा-निलयाए ॥ ४२ ॥

लुप्त-य-र-न-श-य-सां श-प-सां दीर्घः ॥ ८ । १ । ४३ ॥

प्राकृतलक्षणवशाद्लुप्ता याद्या उपर्णधो वा येषा शकारपकारसकाराणां तेषामादेः स्वरम्य दीर्घो भवति ॥ शस्य यलोपे । पश्यति । पासइ ॥ कश्यपः । कासवो ॥ आवश्यक । आवासय ॥ रलोपे । विश्राम्यति । वीसमइ ॥ विश्रामः । वीसामो ॥ मिश्रम् । मीसं ॥ सस्पर्शः । सफासो ॥ वलोपे । अंशः । आसो ॥ विद्यसिति । वीससइ ॥ विधासः । वीसासो ॥ शलोपे । दुश्शासनः । दूसासणो ॥ मनःशिला । मणासिला ॥ पस्य यलोपे । शिष्यः । सीसो ॥ पुष्यः । पूसो ॥ मनुष्यः । मणूसो ॥ रलोपे । कर्षक । कासजो ॥ वर्षाः । वासा ॥ वर्षः । वासो ॥ वलोपे । विष्वाणः । वीसाणो ॥ विष्वक् । वीसुं ॥ पलोपे । निष्यक्तः । नीसत्तो ॥ सम्य यलोपे । सम्यम् । सासं ॥ कश्यचिन् । कासइ ॥ रलोपे । उक्ष । उस्तो ॥ विश्रम्भः । वीसम्भो ॥ वलोपे । विकम्बर । विकासरो ॥ नि स्वः । नीसो ॥ सलोपे । निस्सइ । नीसहो ॥ ' न दीर्घानुस्वारान् ' (८-२-९२) इति प्रतिषेधात् सर्वत्र 'अनादी शेषादेशयोर्द्वित्वम्' (८-२-८९) इति द्वित्वाभावः ॥४३॥

अतः समृद्ध्यादौ वा ॥ ८।१।४४ ॥

वा भवति ॥ सामिद्धी समिद्धी । पासिद्धी पसिद्धी । पायड पयडं । पाडिवआ पडिवआ । पामुचो पमुचो । पाडिसिद्धी पडिसिद्धी । सारिच्छो सरिच्छो ।

माणसी मणसी । माणसिणी मणसिणी । आहिआई अहिआई । पारोहो परोहो । पावास् पवास् । पाडिप्फद्धी पडिप्फद्धी ॥ समृद्धि । प्रसिद्धि । प्रकट । प्रतिपत् । प्रभुत् । प्रतिसिद्धि । सदृक्ष । मनस्विन् । मनन्विनी । अभियाति । प्रोह । प्रवासिन् । प्रतिस्पर्द्धिन् ॥ आकृतिगणोऽयम् । तेन । अस्पर्श । आफसो ॥ परकीयम् । पारकेर । पारक् ॥ प्रवचनम् । पावयण ॥ चतुरन्तम् । चाउरन्तम् । इत्याद्यपि भवति ॥ ४४ ॥

दक्षिणे हे ॥ ८।१।४५ ॥

दक्षिणशब्दे आदेरतो हे परे दाघो भवति ॥ दाहिणो ॥ ह इति किम् । दन्निखो ॥ ४५ ॥

इः स्वप्नादौ ॥ ८।१।४६ ॥

स्वप्न इत्येवमादिषु आदेरस्य इत्वं भवति ॥ सिमिणो । सिमिणो ॥ ओं उकारोपि । सुमिणो । ईसि । वेडिसो । विलिअ । विअण । मुइन्नो । किविणो । उत्तिमो । मिरिअ । दिण्ण ॥ बहुलाधिकाराण्णत्वाभावे न भवति । दत्त । देवदत्तो ॥ स्वप्न । ईपत् । वेतस । व्यलीक । व्यजन । मृदङ्ग । कृपण । उत्तम । मरिच । दत्त । इत्यादि ॥ ४६ ॥

पक्काङ्गार-ललाटे वा ॥ ८।१।४७ ॥

एज्वादेरत् इत्वं वा भवति ॥ पिक पक् । इक्कालो अङ्गारो । णिडाल णडाल ॥ ४७ ॥

मध्यम-कतमे द्वितीयस्य ॥ ८।१।४८ ॥

मध्यमशब्दे कतमशब्दे च द्वितीयस्यात् इत्वं भवति ॥ मज्झिमो । कइमो ॥ ४८ ॥

सप्तपर्णे वा ॥ ८।१।४९ ॥

सप्तपर्णे द्वितीयस्यात् इत्वं वा भवति ॥ छत्तिवण्णो छत्तवण्णो ॥ ४९ ॥

मयट्प्रत्यये ॥ ८।१।५० ॥

मयट्प्रत्यये आदेरत् स्थाने अइ इत्यादेशो भवति वा ॥ विपमय । विसमइओ विसमओ ॥ ५० ॥

ईहरे वा ॥ ८।१।५१ ॥

हरशब्दे आदेस्त ईर्वा भवति ॥ हीरो हरो ॥ ५१ ॥

ध्वनि—विध्वचोरुः ॥ ८।१।५२ ॥

अनयोरादेरम्य उत्वं भवति ॥ झुणी । वीसुं ॥ कथं मुणओ । शुनक
इति प्रकृत्यन्तरम्य ॥ श्वन्शब्दस्य तु सा साणो इति प्रयोगौ भवतः ॥ ५२ ॥

वन्द्र—खण्डिते णा वा ॥ ८।१।५३ ॥

अनयोरादेरम्य णकारेण सहितम्य उत्वं वा भवति ॥ वुद्र वन्द्र ।
खुडिओ खण्डिओ ॥ ५३ ॥

गवये वः ॥ ८।१।५४ ॥

गवयशब्दे वकाराकारम्य उत्वं भवति ॥ गउओ । गउआ ॥ ५४ ॥

प्रथमे प—थोर्वा ॥ ८ । १ । ५५ ॥

प्रथमशब्दे पकारथकारयोरकारम्य युगपत् रमेण च उकारो वा भवति ॥
पुदुमं पुढमं पडुमं पढमं ॥ ५५ ॥

ज्ञो णत्वेभिज्ञादौ ॥ ८ । १ । ५६ ॥

अभिज्ञ एवंप्रकारेषु ज्ञस्य णत्वे कृते ज्ञम्यैव अत उत्वं भवति ॥
अहिष्णू । सन्वष्णू । कयष्णू । आगमष्णू ॥ णत्व इति किम् । अहिज्जो ।
सन्वज्जो ॥ अभिज्ञादाविति किम् । प्राज्ञः । पण्णो ॥ येषां ज्ञस्य णत्वे उत्वं
दृश्यते ते अभिज्ञादयः ॥ ५६ ॥

एच्छय्यादी ॥ ८ । १ । ५७ ॥

शय्यादिषु आदेरम्य एत्वं भवति ॥ सेज्जा । सुन्देरं । गेन्दुअं । एत्थ ॥
शय्या । सौन्दर्य । कन्दुक । अत्र ॥ आर्ये पुरेकम्मं ॥ ५७ ॥

वल्ल्युत्कर—पर्यन्ताश्चर्ये वा ॥ ८ । १ । ५८ ॥

एषु आदेरम्य एत्वं वा भवति ॥ वेल्ली वल्ली । उक्करो उक्करो । पेरन्तो
पज्जन्तो । अच्छेरं अच्छरिअं अच्छअरं अच्छरिज्जं अच्छरिज्जं अच्छरीअं
॥ ५८ ॥

ब्रह्मचय चः ॥ ८ । १ । ५९ ॥

ब्रह्मचर्यशब्दे चस्य अत एत्व भवति ॥ बह्वचेर ॥ ५९ ॥

तोन्तरि ॥ ८ । १ । ६० ॥

अन्तरशब्दे तस्य अत एत्व भवति ॥ अन्त पुरस् । अन्तेउर ॥ अन्त-
धारी । अन्तेआरी ॥ क्वचिन्न भवति । अन्तगम्य । अन्तो वीसम्भ-
निवेसिआण ॥ ६० ॥

ओत्पद्ये ॥ ८ । १ । ६१ ॥

पद्मशब्दे आदेरत ओत्व भवति ॥ पोम्म ॥ 'पद्मच्छन्नं' [८-२-२१२]
इति विश्लेषे न भवति । पउम ॥ ६१ ॥

नमस्कार-परस्यरे द्वितीयस्य ॥ ८ । १ । ६२ ॥

अनयोर्द्वितीयस्य अत ओत्व भवति ॥ नमोकारो । परोप्पर ॥ ६२ ॥

वार्पा ॥ ८ । १ । ६३ ॥

अर्पयतौ धातौ आदेरस्य ओत्व वा भवति ॥ ओप्पेइ अप्पेइ । ओप्पिअ
अप्पिअ ॥ ६३ ॥

स्वपावुच्च ॥ ८ । १ । ६४ ॥

स्वपितो धातौ आदेरस्य ओत् उत् च भवति ॥ सोवइ ।
सुवइ ॥ ६४ ॥

नात्पुनर्योदाइ वा ॥ ८ । १ । ६५ ॥

नन परे पुन शब्दे आदेरस्य आ आइ इत्यादेशौ वा भवत ॥ न
उणा । न उणाइ । पक्के । न उण । न उणो । केवलस्यापि दृश्यते ।
पुणाइ ॥ ६५ ॥

वालाव्वरण्ये लुक् ॥ ८ । १ । ६६ ॥

अलाव्वरण्यशब्दयोरदेरस्य लुक् वा भवति । लाउ अलाउ । लाऊ
अलाऊ । रण्य अरण्य । अत इत्वेव । आरण्य-कुञ्जरो ज्व वेहत्तो ॥ ६६ ॥

वाच्ययोत्त्वातादाप्रदातः ॥ ८ । १ । ६७ ॥

अत्राप्येषु उत्त्वातादिषु च शब्देषु आदेराकारस्य अद् वा भवति ॥

अव्यय । जह जहा । तह तहा । अइव अहवा । व वा ॥ ह हा । इत्यादि ।
 उत्खातादि । उक्खायं उक्खायं । चमरो चामरो । कलओ कालओ । ठविओ
 ठाविओ । पट्टिविओ पट्टाविओ । संठविओ संठाविओ । पनयं पाययं ।
 तलवेण्टं तालवेण्टं । तलवोण्टं तालवोण्टं । हलिओ हालिओ । नराओ ।
 नाराओ । बलया बलाया । कुमरो कुमरो । खरं खारं ॥ उत्खात ।
 चामर । कालक । स्थापित । प्राकृत । तालवृन्त । हालिक । नाराच ।
 बलाका । कुमार । रसादिर इत्यादि ॥ केचिद् ब्राह्मणपूर्वाह्योरपीच्छन्ति ।
 ब्रह्मणो ब्राह्मणो । पुव्वण्हो पुव्वाण्हो ॥ दवमी । दावमी । चडू चाडू ।
 इति शब्दभेदात् सिद्धम् ॥ ६७ ॥

घञ्वृद्धेर्चा ॥ ८ । १ । ६८ ।

घञ्निमित्तो यो वृद्धिरूप आकारस्तस्यादिभूतस्य अद् वा भवति ॥
 पवहो पवाहो । पइरो पहारो । पयरो पयागे । प्रकारः प्रचारो वा । पत्थवो
 पत्थारो ॥ कचिन्न भवति । राग । राओ ॥ ६८ ॥

महाराष्ट्रे ॥ ८ । १ । ६९ ॥

महाराष्ट्रशब्दे आदेराकारस्य अद् भवति ॥ मरहट्टं । मरहट्टो ॥ ६९ ॥

मांसादिः अनुस्वारे ॥ ८ । १ । ७० ॥

मासप्रकारेषु अनुस्वारे सति आदेरातः अद् भवति ॥ मंस । पंसू ।
 पंसणो । कंसं । कंसिओ । वंसिओ । पंडवो संसिद्धिओ । सजतिओ ॥
 अनुस्वार इति किम् । मासं । पासू ॥ मास । पासु । पासन । कास्य ।
 कासिक । वाशिक । पाण्डव । सासिद्धिक । सांयात्रिक । इत्यादि ॥ ७० ॥

श्यामाके मः ॥ ८ । १ । ७१ ॥

श्यामाके नस्य आत. अद् भवति ॥ सामओ ॥ ७१ ॥

इः सदादौ वा ॥ ८ । १ । ७२ ॥

सदादिषु शब्देषु अन्त इत्वं वा भवति ॥ सः सया । निसि-अरो
 निसा अरो । कुप्सिओ कुप्पासो ॥ ७२ ॥

आचार्ये चेच्च ॥ ८।१।७३ ॥

आचार्यशब्दे चस्य आत इत्वम् अत्व च भवति ॥ आइरिओ । आय-
रिओ ॥ ७३ ॥

ईः स्त्यान-खल्वाटे ॥ ८।१।७४ ॥

स्त्यानखल्वाटयोरादेरात् ईर्भवति ॥ ठीण । थिण । थिण्ण । खल्लीडो ॥
सखायम् इति तु 'समः स्त्यः खा' (८-४ १५) इति खादेशे सिद्धम्
॥७४॥

उः सास्ना-स्तावके ॥ ८।१।७५ ॥

अनयोरादेरात् उत्त्व भवति ॥ सुण्हा । युवओ ॥ ७५ ॥

ऊद्भासारे ॥ ८।१।७६ ॥

आसारशब्दे आदेरात् ऊद् वा भवति ॥ ऊत्सारो । आसारो ॥ ७६ ॥

आर्याया यः श्वश्र्वाम ॥७।१।७७॥

आर्याशब्दे श्वश्र्वा वाच्याया र्यस्यात् ऊर्भवति ॥ अज्जू ॥ श्वश्र्वामिति
किम् । अज्जा ॥ ७७ ॥

एद् ग्राह्ये ॥८।१।७८॥

ग्राह्यशब्दे आदेरात् एद् भवति ॥ गेज्ज ॥ ७८ ॥

द्वारे वा ॥ ८।१।७९ ॥

द्वारशब्दे आत् एद् वा भवति ॥ देर । पक्षे । दुआर दार बार ॥ कथ
नेरइओ नारइओ । नैरयिकनारकिकशब्दयोर्भविष्यति ॥ आर्थे अन्यत्तापि ।
पच्छेकम्म । असहेज्ज देवासुरा ॥ ७९ ॥

पारापते रो वा ॥८।१।८०॥

पारापतशब्दे रस्थस्यात् एद् वा भवति ॥ पारेवओ पारावओ ॥८० ॥

मात्रटि वा ॥८।१।८१॥

मात्रट्प्रत्यये आत् एद् वा भवति ॥ एत्तिअमेत्त । एत्तिअमत्त ॥ बहु-
लाधिकारात् षचिन्मातशब्देपि । भोजण-मेत्त ॥८१॥

उदोद्गर्ध्रे ॥ ८।१।८२॥

आर्द्रशब्दे आदेरात् उद् ओच्च वा भवतः ॥ उल्ल । ओल्ल । पक्षे । अल्ल । अद् । बाह-सलिल-पवहेण उल्लेइ ॥ ८२ ॥

ओदाल्यां पङ्क्तौ ॥ ८।१।८३॥

आलीशब्दे पङ्क्तिवाचिनि आत् ओत्वं भवति ॥ ओली । पङ्क्ताविति किम् । आली सली ॥ ८३ ॥

न्हस्वः संयोगे ॥ ८।१।८४॥

दीर्घस्य यथादर्शन संयोगे परे न्हस्वो भवति ॥ आत् । आम्रम् । अम्बं । ताम्रम् । तम्बं ॥ विरहाम्नि । विरहर्मा ॥ आम्यम् । अस्सं ॥ ईत् । मुनीन्द्र । मुणिन्द्रो ॥ तीर्थम् । तित्थ ॥ ऊत् । गुरुल्लापाः । गुरुल्लावा ॥ चूर्णः । चुण्णो ॥ एत् । नरेन्द्र । नरिन्द्रो ॥ म्लेच्छ । मिळिच्छो ॥ दिट्टिकयण-यट्टं ॥ ओत् । अघरोष्ठः । अहरुट्ट ॥ नीलोत्पलम् । नीलुप्पलं ॥ संयोग इति किम् । आयास । ईसरो । ऊसवो ॥ ८४ ॥

इत् एद्वा ॥ ८।१।८५॥

संयोग इति वर्तते । आदेरिकारम्य संयोगे परे एकारो वा भवति ॥ पेण्डं पिण्डं । धम्मेल्ल धम्मिल्लं । सेन्दूरं सिन्दूरं । वेण्ह विण्ह । पेठं पिठं । बेल्लं निल्लं ॥ षचिन्न भवति । चिन्ता ॥ ८५ ॥

किंशुके वा ॥ ८।१।८६॥

किंशुकशब्दे आदेरित एकारो वा भवति ॥ केसुअं किंसुअं ॥ ८६ ॥

मिरायाम् ॥ ८।१।८७॥

मिराशब्दे इत् एकारो भवति ॥ मेरा ॥ ८७ ॥

पृथ्वि-पृथिनि-प्रतिश्रुन्मूपिक-हरिद्रा-विमीतकेष्वेत् ॥ ८।१।८८॥

एषु आदेरितोकारो भवति ॥ पटो । पुहई । पुढवी । पडंसुआ । मूसओ । हलदी । हलदा । बहेडओ ॥ पन्थ किर देसितेति ॥ पथिशब्दसमानार्थस्य गन्थशब्दस्य भविष्यति ॥ हरिद्राया विकल्प इत्यन्ये । हलिदी हलिदा ॥ ८८ ॥

शिथिलेकुदे वा ॥८।१।८९॥

अनयोरादेरितोद् वा भवति ॥ सढिलं । पसढिलं । सिढिलं । पसिढिलं ।
अङ्गुअं । इङ्गुअं ॥ निर्मितशब्दे लु वा आत्व न विधेयम् । निर्मातनि-
मितशब्दाभ्यामेव सिद्धे ॥ ८९ ॥

तिचिरौ रः ॥८।१।९०॥

तिचिरिशब्दे रस्मेतोद् भवति ॥ तिचिरो ॥ ९० ॥

इतौ तो वाक्यादौ ॥८।१।९१॥

वाक्यादिभूते इतिशब्दे यन्तस्तत्संबन्धिन इकारस्य अकारो भवति ॥
इअ जप्पिआवसाणे । इअ विअसिअ-कुसुम-सरो ॥ वाक्यादाविति किम् ।
पिओ ति । पुरिसो चि ॥ ९१ ॥

ईर्जिह्वा-सिंह-त्रिंशद्विंशतौ त्या ॥८।१।९२॥

जिह्वादिषु इकारस्य तिशब्देन सह ईर्भवति ॥ जीरा । सीहो । तीसा ।
वीसा ॥ बहुलाधिकारात् कचिन्न भवति । सिंद-इत्तो । सिंह-राओ ॥ ९२ ॥

लुकि निरः ॥८।१।९३॥

निर उपसर्गस्य रेफलोपे सति इत ईकारो भवति ॥ नीसरइ । नीसासो ॥
लुकीति किम् । निग्गओ । निस्सहारं अक्कारं ॥ ९३ ॥

द्विन्योरुन् ॥८।१।९४॥

द्विशब्दे नातुपसर्गे च इत उद् भवति ॥ द्वि । दु-नतो । दु-आइ ।
दु-विहो । दु-रेहो । दु-वणं । बहुलाधिकारात् कचिन् विकल्पः । दु-उणो ।
वि-उणो । दुइओ विइओ ॥ कचिन्न भवति । द्विअः । दिओ ॥ द्विरदः ।
दिरओ ॥ कचिद् ओत्वमपि । दो-वणं ॥ नि । णुमज्जइ । णुमन्नो ॥
कचिन्न भवति । निवडइ ॥ ९४ ॥

प्रवासीक्षौ ॥ ८ । १ । ९५ ॥

अनयोरादेरित उत्वं भवति ॥ पावासुओ । उच्चू ॥ ९५ ॥

युधिष्ठिरे वा ॥ ८ । १ । ९६ ॥

युधिष्ठिरशब्दे आदेरित उत्वं वा भवति ॥ जहुट्टिलो । जहिट्टिलो ॥ ९६ ॥

ओच द्विधाकृगः ॥८।१।९७॥

द्विधाशब्दे कृग्धातो प्रयोगे इत ओत्व चकारादुत्व च भवति ॥ दोहा
किज्जइ । दुहा-किज्जइ ॥ दोहा-इअ । दुहा इअ ॥ कृग इति किम् ।
दिहा-नाय ॥ कचित् केवलस्यापि । दुहावि सो सुर-वहू-सत्यो ॥ ९७ ॥

वा निर्झरे ना ॥८।१।९८॥

निर्झरशब्दे नकारेण सह इत ओकारो वा भवति ॥ ओज्झरो निज्झरो ॥ ९८ ॥

हरीतक्यार्मातोत् ॥८।१।९९॥

हरीतकाशब्दे आदेरीकारस्य अद् भवति ॥ हरडई ॥ ९९ ॥

आत्कश्मीरे ॥८।१।१००॥

कश्मीरशब्दे ईत आद् भवति ॥ कम्हारा ॥ १०० ॥

पानीयादिवित् ॥८।१।१०१॥

पानीयादिषु शब्देषु ईत इद् भवति ॥ पाणिअ । अलिअ । जिअइ ।
जिअउ । विलिअ । करिसो । सिरिसो । दुइअ । तइअ । गहिर । उअ
णिअ । आणिअ । पलिविअ । ओसिअन्त । पसिअ । गहिअ । वम्मिओ
तयाणि ॥ पानीय । अलीक ॥ जीवति । जीवतु । व्रीडित । करीप ।
शिरीप । द्वितीय । तृतीय । गभीर । उपनीत । आनीत । प्रदीपित ।
अवसीदत् । प्रसीद । गृहीत । वल्मीक । तदानीम् । इति पानीयादय ॥
बहुलाधिकारादिषु कचिन्नित्य कचिद् विकल्प । तेन । पाणीअ । अलीअ ।
जीअइ । करीसो । उवर्णाओ । इत्यादि सिद्धम् ॥ १०१ ॥

उज्जीर्णे ॥ ८।१।१०२ ॥

जीर्णशब्दे ईत उद् भवति ॥ जुण्ण-सुरा ॥ कचिन्न भवति । जिण्णे भोअ
णमत्ते ॥ १०२ ॥

उर्हीन-विहीने वा ॥ ८।१।१०३ ॥

अनयोरीत उव्व वा भवति ॥ हणो हीणो । विहणो विहीणो ॥ विहीन
इति किम् । पहिण-जर मरण ॥ १०३ ॥

तीर्थे हे ॥ ८।१।१०४ ॥

तीर्थशब्दे हे सति ईत उत्त्वं भवति ॥ तूहं ॥ ह इति किम् ।
तित्थं ॥ १०४ ॥

एत्पीयूषापीड-विभीतक-कीदृशेदृशे ॥ ८।१।१०५ ॥

एषु ईत एत्वं भवति ॥ पेऊस । आमेलो । बहेडओ । केरिसो ।
एरिसो ॥ १०५ ॥

नीड-पीठे वा ॥ ८।१।१०६ ॥

अनयोरीत एत्वं वा भवति ॥ नेडं नीडं । पेडं पीडं ॥ १०६ ॥

उतो मुकुलादिष्वत् ॥ ८।१।१०७ ॥

मुकुल इत्येवमादिषु शब्देषु आदेस्तोत्वं भवति ॥ मउलं । मउलो ।
मउरं । मउडं । अगरं । गरई । जहुट्टिलो । जहिट्टिलो । सोजमल्लं ।
गलोई ॥ मुकुल । मुकुर । मुकुट । अगुरु । गुर्वी । गुधिष्ठिर । सौकुमार्य ।
गुडूची । इति मुकुलादयः ॥ कचिदाकारोऽपि । विदुतः । विहाओ ॥ १०७ ॥

वोपरौ ॥ ८।१।१०८ ॥

उपरानुतोद् वा भवति ॥ अवरिं । उवरिं ॥ १०८ ॥

गुरौ के वा ॥ ८।१।१०९ ॥

गुरौ स्वार्थे के सति आदेस्तोद् वा भवति ॥ गरुओ गुरुओ ॥ क
इति किम् । गुरु ॥ १०९ ॥

इध्मुकुटौ ॥ ८।१।११० ॥

मुकुटावादेस्त इर्भवति ॥ मिउडी ॥ ११० ॥

पुरुषे रोः ॥ ८।१।१११ ॥

पुरुषशब्दे रोस्त इर्भवति ॥ पुरिसो । पउरिसं ॥ १११ ॥

ईः क्षुते ॥ ८।१।११२ ॥

क्षुतशब्दे आदेस्त इत्वं भवति ॥ छीअ ॥ ११२ ॥

उत्सुमग-मुसले वा ॥ ८।१।११३ ॥

अनयोरादेस्त ऊद् वा भवति ॥ सुहवो सुहओ । मूसलं मुसलं ॥ ११३ ॥

अनुत्साहोत्सन्ने त्सच्छे ॥ ८।१।११४ ॥

उत्साहोत्सन्नवर्जिने शब्दे यौ त्सच्छौ तयोः परयोरादेरुत ऊद् भवति ॥
त्स । ऊमुओ । ऊसवो । ऊसितो । ऊसरइ ॥ छ । उद्गताः शुका यस्मात्
सः ऊमुओ । ऊससइ ॥ अनुत्साहोत्सन्न इति किम् । उच्छाहो ।
उच्छन्ना ॥ ११४ ॥

लुकि दुरो वा ॥ ८।१।११५ ॥

दुर्उपसर्गस्य रेफस्य लोपे सति उत ऊत्त वा भवति ॥ दूसहो
दुसहो । दूहवो दुहवो ॥ लुकीति किम् । दुस्सहो विरहो ॥ ११५ ॥

ओत्संयोगे ॥ ८।१।११६ ॥

संयोगे परे आदेरुत ओत्त भवति ॥ तोण्ड । मोण्ड । पोक्खरं । कोट्टिमं ।
पोत्थओ । छोद्धओ । मोत्था । मोग्गरो । पोग्गलं । कोण्डो । कान्तो ।
बोक्कन्तं ॥ ११६ ॥

कुतूहले वा न्हस्यथ ॥ ८।१।११७ ॥

कुतूहलशब्दे उत ओद् वा भवति तत्संयोगे न्हस्यथ वा ॥ कोऊहल
कुऊलं कोऊहलं ॥ ११७ ॥

अदूतः सूक्ष्मे वा ॥ ८।१।११८ ॥

सूक्ष्मशब्दे उतोद् वा भवति ॥ सण्हं मुण्हं ॥ आषं । सुहुमं ॥ ११८ ॥

दुक्कले वा लथ द्विः ॥ ८।१।११९ ॥

दुक्कलशब्दे ऊकारस्य अत्वं वा भवति तत्संयोगे च लकारो द्विर्भवति ॥
दुलल्ल दुऊलं ॥ आषं दुगुलं ॥ ११९ ॥

ईर्वोद्धूढे ॥ ८।१।१२० ॥

उद्धूढशब्दे उत ईत्वं वा भवति ॥ उव्वीढ । उव्वुढं ॥ १२० ॥

उर्ध्व-हनुमत्कण्डूय-त्रातूले ॥ ८।१।१२१ ॥

एषु उत उत्वं भवति ॥ सुमया । हगुमन्तो । कण्डुअइ । वाउलो ॥ १२१ ॥

मधूक्रेः वा ॥ ८।१।१२२ ॥

मधूकशब्दे उत उद् वा भवति ॥ महुअं महुअ ॥ १२२ ॥

इदेतौ नूपुरे वा ॥ ८।१।१२३ ॥

नूपुरशब्दे उक्त इत् एत् इत्येतौ वा भवत ॥ निउर नेउर । पशे
नूउर ॥ १२३ ॥

ओत्कूष्माण्डी-नूणीर-कूर्पर-थूल-नामूल-गुडूची-मूल्ये ॥ ८।१।१२४ ॥

एषु उक्त ओद् भवति ॥ कोहण्डी कोहली । तोणीर । कोप्पर । थोर ।
तम्बोल । गलोई । मोल्ल ॥ १२४ ॥

स्थूणा-तूणे वा ॥ ८।१।१२५ ॥

अनयोरुक्त ओत्व वा भवति ॥ योणा थूणा । तोण तूण ॥ १२५ ॥

ऋतोत् ॥ ८।१।१२६ ॥

आदेर्ऋकारस्य अत्व भवति ॥ घृतम् । घय । तृणम् ॥ तण ॥ कृतम् ।
कय ॥ वृषभ । वसहो ॥ मृग । मजो ॥ घृष्ट । घटो ॥ दुहाइअमिति
कृपादिपाठात् ॥ १२६ ॥

आत्कृशा-मृदुक-मृदुत्वे वा ॥ ८।१।१२७ ॥

एषु आदेर्ऋत आद् वा भवति ॥ कासा किसान । माउक मउअ ।
माउक मउत्तण ॥ १२७ ॥

इत्कृपादौ ॥ ८।१।१२८ ॥

कृपा इत्यादिषु शब्देषु आदेर्ऋत इत्व भवति ॥ किवा । हियय । मिट्ट
रसे एव । अन्यत्र मट्ट । दिट्ट । दिट्ठी । सिट्ट । सिट्ठी । गिण्ठी । पिच्छी ।
मिऊ । मिङ्गो । मिङ्गारो । सिङ्गारो । सिआलो । घिणा । घुसिण ।
विद्धकई । समिद्धी । इद्धी । गिद्धी । निसो । किसानू । किसरा ।
किच्छ । तिप्प । किसिओ । निवो । किच्चा । किर् । धिई । किवो ।
किविणो । विवाण । विन्बुओ । वित्त । विची । हिअ । वात्ति । वि
हिओ । विसी । इसी । विइण्हो । छिहा । स२ । उकिट्ट । निससो ॥
कचिन्न भवति । रिद्धी ॥ कृपा । हृदय । मृष्ट । दृष्ट । दृष्टि । सृष्ट ।
सृष्टि । गृष्टि । पृथ्वी । भृगु । भृङ्ग । भृङ्गार । शृङ्गार । शृगाल ।
घृणा । घुघण । शृद्धकवि । समृद्धि । ऋद्धि । गृद्धि । कृश । कृशानु ।

कृसरा । कृच्छ्र । कृष । कृपित । कृप । कृत्वा । कृति । धृति । कृप ।
कृपण । कृपाण । वृश्चिक । वृत् । वृत्ति । हृत । व्याहृत । वृंहित । वृसी ।
ऋपि । वितृष्ण । स्पृहा । सकृत् । उत्कृष्ट । नृशंस ॥ १२८ ॥

पृष्ठे वानुत्तरपदे ॥ ८।१।१२९ ॥

पृष्ठशब्देननुत्तरपदे ऋत इद् भवति वा ॥ पिठ्ठी पट्टी । पिठ्ठि-गरिष्ठविअं ॥
अनुत्तरपद इति किम् । महि-वट्ठं ॥ १२९ ॥

मसृण-पृगाङ्क-मृत्यु-गृङ्ग-पृष्टे वा ॥ ८।१।१३० ॥

एषु ऋत इद् वा भवति ॥ मसिर्णं मसणं । मिअङ्को मयङ्को । मिच्चू
मच्चू । सिङ्गं सङ्गं । धिट्ठो घट्ठो ॥ १३० ॥

उद्दत्त्वादौ ॥ ८।१।१३१ ॥

ऋतु इत्यादिषु शब्देषु आदेशऋत उद् भवति ॥ उऊ । परामुट्ठो । पुट्ठो ।
पुहई । पउत्ती । पाउसो । पाउओ । मुई । पहुडि । पाहुडं । परहुओ ।
निहुअं । निउअं । विउअं । संवुअं । वुत्तन्तो । निव्वुअं निव्वुई । वुन्द ।
वुन्दावणो । वुट्ठो । वुट्ठी । उसहो । मुणालं । उज्जु । जामाउओ ।
गाउओ । माउआ । माउओ । पिउओ । पुहुवी ॥ ऋतु । परामृष्ट ।
स्पष्ट । प्रवृष्ट । पृथिवी । प्रवृत्ति । प्रावृप् । प्रावृत । भृति । प्रभृति । प्रामृत ।
परमृत । निमृत । निवृत । विवृत । संवृत । वृत्तान्त । निर्वृत । निर्वृति ।
वृन्द । वृन्दावन । वृद्ध । वृद्धि । ऋषम । मृणाल । ऋजु । जामातृक् ।
मातृक् । मातृका । आतृक् । पितृक् । पृथ्वी । इत्यादि ॥ १३१ ॥

निवृत्त-वृन्दारके वा ॥ ८।१।१३२ ॥

अनयोर्ऋत उद् वा भवति ॥ निवृत्तं निवृत्तं । वुन्द । रया वन्दा-
रया ॥ १३२ ॥

वृषमे वा वा ॥ ८।१।१३३ ॥

वृषमे ऋतो वेन सह उद् वा भवति ॥ उसहो वसहो ॥ १३३ ॥

गौणान्त्यस्य ॥ ८।१।१३४ ॥

गौणशब्दस्य योन्त्य ऋत् तस्य उद् भवति ॥ माउ-मण्डलं । माउ-

हर । पिउ-हर । माउ-सिआ । पिउ सिआ । पिउ-वण । पिउ-वई ॥ १३४ ॥

मातुरिद्धा ॥ ८।१।१३५ ॥

मातृशब्दस्य गौणस्य ऋत इद् वा भवति ॥ माइ-हर । माउ हर ॥
कचिदगौणम्यापि । माईण ॥ १३५ ॥

उदूदोन्मृषि ॥ ८।१।१३६ ॥

मृषाशब्दे ऋत उत् ऊन् ओच्च भवति ॥ मुसा । मूसा । मोसा ।
मुसा-वाओ । मूसा-वाओ । मोसा-वाओ ॥ १३६ ॥

इदुतौ वृष्ट-वृष्टि पृथङ् मृदङ्ग-नप्तृके ॥ ८।१।१३७ ॥

एषु ऋत इकारोकारौ भवत ॥ विट्टो वुट्टो । विट्टी वुट्टी । पिह पुह ।
मिइज्जो मुइज्जो । नत्तिओ नत्तुओ ॥ १३७ ॥

वा बृहस्पतौ ॥ ८।१।१३८ ॥

बृहस्पतिशब्दे ऋत इदुतौ वा भवत ॥ बिहप्फई बुहप्फई । पक्षे । बह-
प्फई ॥ १३८ ॥

इदोदोद्वृन्ते ॥ ८।१।१३९ ॥

वृन्तशब्दे ऋत इत् एत् ओच्च भवन्ति ॥ निण्ट वेण्ट वोण्ट ॥ १३९ ॥

रिः केवलस्य ॥ ८।१।१४० ॥

केवलस्य व्यञ्जनेनासप्तकस्य ऋतो रिरादेशो भवति ॥ रिद्धी रिच्छो ॥
॥ १४० ॥

ऋणर्जुपभन्वृषौ वा ८।१।१४१ ॥

ऋणऋजुऋपभन्वृषिषु ऋतो रिर्वा भवति ॥ रिण अण । रिज्जू
उज्जू । रिसहो उसहो । रिऊ उऊ । रिसी इसी ॥ १४१ ॥

दृशः किप् टक्सकः ॥ ८।१।१४२ ॥

किप् टक् सक् इत्येतदन्तस्य दृशेर्धातोर्ऋतो रिरादेशो भवति ॥
सदृक् । सरि-वण्णो । सरि-रूवो । सरि-बन्दीण ॥ सदृश । सरिसो ॥
सदृक्ष । सरिच्छो ॥ एवम् एआरिसो । भवारिसो । जारिसो । तारिसो ।
फेरिसो । एरिसो । अलारिसो । अम्हारिसो । तुम्हारिसो । टक्सक्साहच-

यात् 'त्यदाद्यन्या'दि (हे० ५-१-१५२.) सूत्रविहितः किमिह गृह्यते ॥ १४२ ॥

आद्यते द्विः ॥ ८।१।१४३ ॥

आद्यतशब्दे ऋतो विरादेशो भवति ॥ आदिओ ॥ १४३ ॥

अग्निमे ॥ ८।१।१४४ ॥

हसशब्दे ऋतोरिरादेशो भवति ॥ दरिओ । दरिअ-सीहेण ॥ १४४ ॥

लत इलिः क्लृप्त-बलन्ने ॥ ८।१।१४५ ॥

अनयोर्लत इलिरादेशो भवति ॥ किलित्त-कुसुमोवयारेसु ॥ धारा-किलित्त-वत्तं ॥ १४५ ॥

एत इत्ता वेदना-चपेटा-देवर-केसरे ॥ ८।१।१४६ ॥

वेदनादिषु एत इत्त्वं वा भवति ॥ विअणा वेअणा । चविडा । विअड-चवेडा-विणोआ । दिअरो देवरो ॥ महमाहिअ-जसण-किसर । केसरं ॥ महिला महेला इति तु महिलामहेलाभ्या शब्दाभ्या सिद्धम् ॥ १४६ ॥

ऊः स्तेने वा ॥ ८।१।१४७ ॥

स्तेने एत उद् वा भवति ॥ धूणो थेणो ॥ १४७ ॥

ऐत एत् ॥ ८।१।१४८ ॥

ऐकारस्यादौ वर्तमानस्य एत्त्वं भवति ॥ सेला । तेलुक्क । एरावणो ॥ केलासो । वेज्जो । केढवो । वेह्वं ॥ १४८ ॥

इत्सैन्धव-शनैश्चरे ॥ ८।१।१४९ ॥

एतयोरैत इत्त्वं भवति ॥ सिन्धवं । सणिच्छरो ॥ १४९ ॥

सैन्ये वा ॥ ८।१।१५० ॥

सैन्यशब्दे ऐत इद् वा भवति ॥ सिन्नं सेन्नं ॥ १५० ॥

अइदैत्यादौ च ॥ ८।१।१५१ ॥

सैन्यशब्दे दैत्य इत्येवमादिषु च ऐतो अइ इत्यादेशो भवति । एत्वा-पवादः ॥ सइजं । दइच्चो । दइजं । अइसरिअं । भइरवो । वइजवणो । दइवअं । वइआलीअं । वइएसो । वइएहो । वइदम्मो । १२५

कइअवं । वइसाहो । वइसालो । सइरं । चइत्तं ॥ दैत्य । दैन्य । ऐश्वर्य ।
 भैरव । वैजयन । दैवत । वैतालीय । वैदेश । वैदेह । वैदर्भ । वैश्वानर ।
 कैतव । वैशाख । वैशाल । स्वैर । चैत्य । इत्यादि ॥ विछेये न भवति ।
 चैत्यम् । चेइअं ॥ आपे । चैत्यवन्दनम् । ची-वन्दनं ॥ १५१ ॥

वैरादौ वा ॥ ८।१।१५२ ॥

वैरादिषु ऐतः अइरादेशो वा भवति । वइरं वेरं । कइलासो केलासो ।
 कइरवं केरवं । वइसवणो वेसवणो । वइसम्पायणो । वेसम्पायणो । वइआ-
 लिओ वेआलिओ । वइसिअं पेसिअं । चइत्तो वेत्तो ॥ वैर । कैलास ।
 कैरव । वैश्रवण । वैशम्पायन । वैतालिक । वैशिक । चैत्र ॥ इत्यादि ॥ १५२ ॥

एच्च दैवे ॥ ८।१।१५३ ॥

दैवशब्दे ऐत एत् अइश्वादेशो भवति । देव्वं दइव्वं दइवं ॥ १५३ ॥

उच्चैर्नीचैत्यअः ॥ ८।१।१५४ ॥

अनयोरैत. अअ इत्यादेशो भवति ॥ उच्चअं । नीचअं । उच्चनीचाम्भ्यां
 के सिद्धम् । उच्चैर्नीचैसोस्तु रूपान्तरनिवृत्त्यर्थं वचनम् ॥ १५४ ॥

ईद्वैर्ये ॥ ८।१।१५५ ॥

धैर्यशब्दे ऐत ईद् भवति ॥ धीरं हरइ विसाओ ॥ १५५ ॥

ओतोद्धान्योन्य-प्रकोष्ठातोद्य-शिरोवेदना-मनोहर-

सरोरुहे कौश्र वः ॥ ८।१।१५६ ॥

एषु ओतोत्त्वं वा भवति तत्संनियोगे च यथासंभवं ककारतकारयोर्वा-
 देशः ॥ अन्नन्नं अनुन्नं । पवट्टो पउट्टो । आवज्जं आउज्जं । सिर-विअणा
 सिरो-विअणा । मणहरं मणोहरं । सररुहं सरोरुहं ॥ १५६ ॥

ऊत्सोच्छ्रसे ॥ ८।१।१५७ ॥

सोच्छ्रसशब्दे ओत ऊद् भवति ॥ सोच्छ्रस । सूसासो ॥ १५७ ॥

गव्यउ-आअः ॥ ८।१।१५८ ॥

गोशब्दे ओतः अउ आअ इत्यादेशौ भवतः ॥ गउओ । गउआ ।
 गाओ । हरस्स एसा गाई ॥ १५८ ॥

औत ओत् ॥ ८।१।१५९ ॥

औकारम्यादेरोद् भवति ॥ कोमुदी । कोमुई ॥ योवनम् । जोव्वण ।
कोस्तुभ । कोत्थुहो ॥ कोशाम्बी । कोसम्बी ॥ कोन्न् कोन्वो ॥
कौशिक । कोसिओ ॥ १५९ ॥

उत्सौन्दर्यादौ ॥ ८।१।१६० ॥

सौन्दर्यादिषु शब्देषु औत उद् भवति ॥ सुन्देर सुन्दरिअ । मुञ्जायणो
सुण्डो । सुद्धोअणी । दुवारिओ । सुगन्धत्तण । पुलोमी । सुवणिओ ॥
सौन्दर्य । मौञ्जायन । शोण्ड । शोद्धोदनि । दौवारिक । सौगन्ध्य ।
पौलोमी । सोवार्णक ॥ १६० ॥

कौक्षेयके वा ॥ ८।१।१६१ ॥

कौक्षेयकशब्दे औत उद् वा भवति ॥ कुच्छेअय । कीच्छेअय ॥ १६१ ॥

अउः पौरादौ च ॥ ८।१।१६२ ॥

कौक्षेयके पौरादिषु च औत अउरादेशो भवति ॥ कउच्छेअय ॥
पौर । पउरो । पउर-जणो ॥ कौरव । कउरवो ॥ कोशलम् । कउसल ॥
पौरुषम् । पउरिस ॥ सीधम् । सउह ॥ गौड । गउडो ॥ मौलि । मउली ॥
मौनम् । मउण ॥ सोरा । सउरा ॥ कौला । कउला ॥ १६२ ॥

आच्च गौरवे ॥ ८।१।१६३ ॥

गौरवशब्दे औत आत्वन् अउश्च भवति ॥ गारव । गउरव ॥ १६३ ॥

नाय्याव ॥ ८।१।१६४ ॥

नौशब्दे औत आवादेशो भवति ॥ नावा ॥ १६४ ॥

एचयोदशादौ स्वरस्य सस्वरव्यञ्जनेन ॥ ८।१।१६५ ॥

तयोदश इत्येवप्रकारेषु सस्याशब्देषु आदे स्वरस्य परेण सस्वरेण
व्यञ्जनेन सह एद् भवति ॥ तेरह । तेवीसा । तेतीसा ॥ १६५ ॥

स्थानि-निचकित्प्रयस्कारे ॥ ८।१।१६६ ॥

एण् आदे स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह एद् भवति ॥ थेरो ।
वेद्ल । मुद्ध-विअद्ल-पण्णपुञ्जा इत्यपि दृश्यते । ण्कारो ॥ १६६ ॥

वा कदले ॥ ८।१।१६७ ॥

कदलशब्दे आदे स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह एद् वा भवति ॥
केल कयैल । केली कयली ॥ १६७ ॥

वेत कर्णिकारे ॥ ८।१।१६८ ॥

कर्णिकारे इत सस्वरव्यञ्जनेन सह एद् वा भवति ॥ कण्णरो कण्णि
आरो ॥ १६८ ॥

अयौ वैत् ॥ ८।१।१६९ ॥

अयिशब्दे आदे स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह ऐद् वा भवति ॥
ऐ बीहेमि । अ उम्भत्तिप् । वचनादेकारस्यापि प्राकृते प्रयोग ॥ १६९ ॥

ओत्तूत्तर-वदर-नममालिका-नरकलिका-भूगफले ॥ ८।१।१७० ॥

पूतरादिषु आदे स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह ओद् भवति ॥ पोरो ।
बोर । बोरी । नोमालिआ । नोहलिआ पोप्फल । पोप्फली ॥ १७० ॥

न वा मयूख-ऊग-चतुर्गुण-चतुर्थ-चतुर्दश-चतुर्वार-सुकुमार-

कुतूहलोदूखलोलखले ॥ ८।१।१७१ ॥

मयूखादिषु आदे स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह ओद् वा भवति ॥
मोहो मऊहो । लोण । इअ लवगुग्गमा । चोगुणो चउगुणो । चोत्थो
चउत्थो । चोत्थी चउत्थी । चोदह । चउदह । चोदसी चउदसी ।
चोव्वारो चउव्वारो । सोमालो सुउमालो । कोइल कोउहल । तइ मन्ने
कोहलिप् । ओहलो उऊलो । ओक्खल । उलूडल । मोरो मऊरो इति तु मोर-
मयूरशब्दाभ्या सिद्धम् ॥ १७१ ॥

अवापोते ॥ ८।१।१७२ ॥

अवापयोरुपसर्गयोस्त इति विकल्पार्थनिपाते च आदे स्वरस्य परेण
सस्वरव्यञ्जनेन सह ओद् वा भवति ॥ अय । ओअरइ अवयरइ । ओआमो
अवयासो ॥ अप । ओसरइ । अवसरइ । ओसारिअ अवसारिअ ॥ उत ।
ओ वण । ओ घणो । उअ वण । उअ घणो ॥ कचिन्न भवति । अवगाय ।
अवसहो । उअ रवी ॥ १७२ ॥

उच्चोपे ॥ ८।१।१७३ ॥

४

उपशब्दे आदेः स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह ऊन् ओच्चादेशो वा भवतः ॥ ऊहसिअं ओहसिअं उवहसिअं । ऊज्ज्ञाओ ओज्ज्ञाओ उव-
ज्ज्ञाओ । ऊआसो ओआसो उववासो ॥ १७३ ॥

उमो निषण्णे ॥ ८।१।१७४ ॥

निषण्णशब्दे आदेः स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह उम आदेशो वा भवति ॥ पुमण्णो । णिसण्णो ॥ १७४ ॥

प्रावरणे अङ्गमाऊ ॥ ८।१।१७५ ॥

प्रावरणशब्दे आदेः स्वरस्य परेण सम्बरव्यञ्जनेन सह अङ्ग आउ इत्येतावादेशौ वा भवतः ॥ पङ्कुरणं पाउरणं पावरणं ॥ १७५ ॥

स्वरासंयुक्तस्यानादेः ॥ ८।१।१७६ ॥

अधिकारोयम् । यद्वित ऊर्जमनुरुमिष्यामस्तत्स्वरात्परस्यासंयुक्तस्यानादे-
र्भवतीति वेदितव्यम् ॥ १७६ ॥

क-ग-च-ज-त-द-प-य-वां प्रायो लुक् ॥ ८।१।१७७ ॥

स्वरात्परिपामनादिभूतानामसंयुक्तानां कगचजतदपयवानां प्रायो लुक् भवति ॥ क । तित्थयरो । लोओ । सयदं ॥ ग । नओ । नयरं । मयङ्को ॥ च । सई । कय-गाहो ॥ ज । रययं । पयावई । गओ ॥ त । विआणं । रसा-यलं । जई ॥ द । गया । मयणो ॥ प । रिऊ । सुउरिसो ॥ य । दयालू । नयणं । विओओ ॥ व । लायणं । विउहो । वलयाणलो ॥ प्राप्नोमहणात्कचित्र भवति । सुकुसुमं । पयागजलं । सुगओ । अगरू । सचावं । विजणं । सुतारं । विदुरो । सपावं । समवाओ । देवो । दाणवो ॥ स्वरादित्येव । संकरो । संगमो । नक्कंचरो । घणंजओ । विसंतवो । पुरं-
दरो । संनुडो । संवरो ॥ असंयुक्तस्येत्येव । अक्को । वग्गो । अच्चो । वज्जं । धुत्तो । उहामो । विण्णो । कज्जं । सत्त्वं ॥ कचित्संयुक्तस्यापि । नक्तंचरः नक्कंचरो ॥ अनादेरित्येव । कालो । गन्धो । चोरो । जारो । तरू । दवो । पावं । वण्णो । यकारस्य तु जत्वम् आदौ वक्ष्यते । समासे

तु वाक्यविभक्त्यपेक्षया मित्रपदत्वमपि विवक्ष्यते । तेन तत्र यथादर्शनमु-
भयमपि भवति । सुहकरो सुहयरो । आगमिओ आयमिओ । जलचरो
जलयरो । बहुतरो बहुअरो । सुइदो । सुहओ । इत्यादि ॥ कचिदादेरपि ।
स पुन । स उण ॥ स च । सो अ । चिह् । इन्ध ॥ कचिच्चस्य ज ।
पिशाची । पिशाजी ॥ एकत्वम् । एगत्त ॥ एक । एगो ॥ अमुक ।
अमुगो ॥ असुक । असुगो ॥ श्रावक । सावगो । आकार । आगारो ॥
तीर्थकर । तित्थगारो ॥ आकर्ष । आगरिसो ॥ लोगस्सुज्जोअगरा । इत्यादिषु
तु 'व्यत्ययश्च' (८-४-४४७) इत्येव कस्य गत्वम् ॥ आर्षे अन्यदपि
दृश्यते । आकुञ्चन । आउण्टण । अत्र चस्य टत्वम् ॥ १७७ ॥

यमुना-चाण्डा-काशुकातिमुक्तके मोनुनासिकश्च ॥ ८।१।१७८ ॥

एषु मस्य लुग् भवति लुकि च सति मस्य स्थाने अनुनासिको भवति ॥
जँउणा । चाँउण्डा । कौँउओ । अणिउँतय ॥ कचिन्न भवति । अइमुन्तय ।
अइमुत्तय ॥ १७८ ॥

नानगात्पः ॥ ८।१।१७९ ॥

अवर्णात्परस्यानादे पस्य लुग् न भवति ॥ सवहो । सावो ॥ अनादे-
रित्येव । परउट्ठो ॥ १७९ ॥

अनगो यश्रुतिः ॥ ८।१।१८० ॥

कगचजेत्यादिना लुकि सति शेष अवर्ण अवर्णात्परो लघुप्रयत्नतर-
यकारश्रुतिर्भवति ॥ तित्थयरो । सयढ । नयर । मयङ्को । कयगहो ।
काय-मणी । रयथ । पथावई । रसायल । पायाल । मयणो । गया ।
नयण । दयालू । लायण्ण ॥ अवर्ण इति किम् । सउणो । पउणो । पउर ।
राईव । निहओ । निनओ । वाळ । कई । अवर्णादित्येव ॥ लोअस्स ।
देअरो ॥ कचिद् भवति । पियर ॥ १८० ॥

कुब्ज-कर्पर-कीले कः सोपुण्णे ॥ ८।१।१८१ ॥

एषु कस्य सो भवति पुष्प चेत् कुब्जाभिधेय न भवति ॥ खुज्जो ।

खप्पर । खीलओ ॥ अपुष्प इति किम् । वधेउ कुञ्जय-पगूण । आपन्य-
त्रापि । कासित । सासिअ । कसित । गसिअ ॥ १८१ ॥

मरकत-भदकले गः कन्दुके त्वादेः ॥ ८।१।१८२ ॥

अनयो कस्य गो भवति कन्दुके त्वाद्यस्य कस्य ॥ मरगाय । मयगलो ।
गेन्दुअ ॥ १८२ ॥

किराते चः ॥ ८।१।१८३ ॥

किराते कस्य चो भवति ॥ चिलाओ ॥ पुलिन्द एवाय विधि । काम-
रूपिणि तु नेप्यते । नमिमो हर-किरातं ॥ १८३ ॥

शीकरे म-हौ वा ॥ ८।१।१८४ ॥

शीकरे कस्य महो वा भवत ॥ सीभरो सीहरो । पक्षे । सीभरो ॥
॥ १८४ ॥

चन्द्रिकाया मः ॥ ८।१।१८५ ॥

चन्द्रिकाशब्दे कस्य मो भवति ॥ चन्दिमा ॥ १८५ ॥

निकप-स्फटिक-चिकुरे हः ॥ ८।१।१८६ ॥

एषु कस्य हो भवति ॥ निहसो । फलिहो । चिदुरो । चिदुरशब्दः
संस्कृतेऽपि इति दुर्ग ॥ १८६ ॥

ख-घ थ ध-भाम् ॥ ८।१।१८७ ॥

स्वराक्षरेषामसंयुक्तानामनादिभूतानां ख घ थ ध भ इत्येतेषां वर्णानां
प्रायो हो भवति ॥ ख । साहा । मुह । मेहला । लिहइ ॥ घ । मेहो ।
अहण । माहो । लाहइ ॥ थ । नाहो । आवसेहो । मिहुण । कहइ ॥
ध । साह । वाहो । बहिरो । बाहइ । इन्द-इणू ॥ भ । सहा । सहावो ।
न्ह । थणहरो । सोहइ ॥ स्वरादित्येव । सखो । सरो । कथा । बधो ।
खभो ॥ असंयुक्तस्थित्येव । अक्सइ । अग्वइ । कन्धइ । सिद्धओ ॥
बन्धइ । लब्धइ ॥ अनादेरित्येव । गज्जने खे मेहा ॥ गच्छइ घणो ॥
प्राय इत्येव । सरिसवखलो । पल्ल-उणो । अधिरो । जिण-धम्मो ।
पण्टु भओ ॥ नभ ॥ १८७ ॥

पृथक्कि धो वा ॥ ८।१।१८८ ॥

पृथक्शब्दे थस्य धो वा भवति ॥ पिधं पुधं । पिह पुहं ॥ १८८ ॥

शृङ्खले खः कः ॥ ८।१।१८९ ॥

शृङ्खले खस्य को भवति ॥ सङ्खलं ॥ १८९ ॥

पुन्नाग-मागिन्योर्गो मः ॥ ८।१।१९० ॥

अनयोर्गस्य मो भवति ॥ पुन्नामाइं वसन्ते । माभिणी ॥ १९० ॥

छागे लः ॥ ८।१।१९१ ॥

छागे गस्य लो भवति ॥ छानो । छाली ॥ १९१ ॥

ऊत्वे दुर्भग-सुभगे वः ॥ ८।१।१९२ ॥

अनयोरूत्वे गस्य वो भवति ॥ दूहवो । सूहवो ॥ ऊच इति किम् ।
दुहवो । सुहवो ॥ १९२ ॥

रुचित-पिशाचयोश्चः स-ल्लौ वा ॥ ८।१।१९३ ॥

अनयोश्चस्य यथासख्य स ल इत्यादेशौ वा भवत ॥ खसिओ खइओ ।
पिसल्लो पिसाओ ॥ १९३ ॥

जटिले जो झो वा ॥ ८।१।१९४ ॥

जटिले जस्य झो वा भवति ॥ झडिलो जडिलो ॥ १९४ ॥

टो डः ॥ ८।१।१९५ ॥

स्वरात्परस्परसंयुक्तानादेष्टस्य टो भवति ॥ नडो । भडो घडो ॥
घडइ ॥ स्वरादित्येव । घंटा ॥ असंयुक्तस्तेत्येव । खट्टा । अनदेरित्येव ।
टक्को ॥ कचिन्न भवति । अटति । अटइ ॥ १९५ ॥

सटा-शकट-कैटभे ढः ॥ ८ । १ । १९६ ॥

एषु टस्य ढो भवति ॥ सढा । सयढो । केढवो ॥ १९६ ॥

स्फटिके लः ॥ ८ । १ । १९७ ॥

स्फटिके टस्य लो भवति ॥ फल्लिहो ॥ १९७ ॥

चपेटा-पाटी वा ॥ ८ । १ । १९८ ॥

चपेटाशब्दे ष्यन्ते च पटिधातौ टस्य लो वा भवति ॥ चविला चविडा ।
फालेइ फाडेइ ॥ १९८ ॥

ढो ढः ॥ ८ । १ । १९९ ॥

स्वरात्परस्यासंयुक्तस्थानादेष्टस्य ढो भवति ॥ मढो । सढो । कमढो ।
कुढारो । पढइ ॥ स्वरादित्येव । वेकुंठो ॥ असंयुक्तस्येत्येव । चिट्ठइ ॥
अनादेरित्येव । हिअण् ठाइ ॥ १९९ ॥

अङ्कोठे छः ॥ ८ । १ । २०० ॥

अङ्कोठे ठस्य द्विरुक्तो लो भवति ॥ अङ्कोलतेल-सुप्यं ॥ २०० ॥

पिठरे हो वा रश्च डः ॥ ८ । १ । २०१ ॥

पिठरे ठस्य हो वा भवति तत्सन्नियोगे च रस्य डो भवति ॥ पिहडो
पिढरो ॥ २०१ ॥

डो लः ॥ ८ । १ । २०२ ॥

स्वरात्परस्यासंयुक्तस्थानादेर्दस्य प्रायो लो भवति ॥ वडवामुखम् । बलया-
मुहं ॥ गल्लो । तल्लं । फीलइ ॥ स्वरादित्येव । मोंडं । कोंडं ॥
असंयुक्तस्येत्येव । खमो ॥ अनादेरित्येव । रमइ डिम्भो ॥ प्रायोमहणात्
कंचिद् विकल्पः । बलिसं वडिसं । दालिमं दाडिमं । गुलो गुडो । णाली
णाडी । णलं णडं । आमेलो आवेडो ॥ कचिन्न भवत्येव । निविड ।
गउडो । पीडिअं । नीडं । उडू । तडी ॥ २०२ ॥

वेणौ णो वा ॥ ८ । १ । २०३ ॥

वेणौ णस्य लो वा भवति ॥ वेऊ वेणू ॥ २०३ ॥

तुच्छे तश्च-छौ वा ॥ ८ । १ । २०४ ॥

तुच्छशब्दे तस्य च छ इत्यादेशौ वा भवतः ॥ चुच्छं छुच्छं ।
तुच्छं ॥ २०४ ॥

तगर-त्रसर-तूवरे टः ॥ ८ । १ । २०५ ॥

एषु तस्य टो भवति ॥ टगरो । टसरौ । टूवरो ॥ २०५ ॥

प्रत्यादौ डः ॥ ८ । १ । २०६ ॥

प्रत्यादिषु तस्य डो भवति ॥ पडिवन्नं । पडिहासो । पडिहारो । पाडि-
प्फद्वी । पडिसारो । पटिनिअत्तं । पडिभा । पडिवथा । पडंमुआ । पडि-

करड् । पहुडि । पाहुडं । चावडो । पटाया । बहेडओ । हरडई । मडयं ॥
 ओपे । दुष्कृतम् । दुक्कडं ॥ सुकृतम् । सुकडं ॥ आहतम् । आहडं ॥
 अवहतम् । अवहडं । इत्यादि ॥ प्राय इत्येव । प्रतिसंमयम् । पईसमयं ।
 प्रतीपम् । पईवं ॥ संप्रति । संपइ ॥ प्रतिष्ठानम् । पइठ्ठाणं ॥ प्रतिष्ठा ।
 पइठ्ठा ॥ प्रतिज्ञा । पइण्णा ॥ प्रति । प्रभृति । प्रामृत । व्यापृत । पताका ।
 विभीतक । हरीतकी । मृतक । इत्यादि ॥ २०६ ॥

इत्वे वेतसे ॥ ८ । १ । २०७ ॥

वेतसे तस्य डो भवति इत्वे सति ॥ वेडिसो ॥ इत्त्व, इति किम् ।
 वेअसो ॥ 'इः स्यमादौ' (८-१-४६) इति इकारो न भवति इत्त्व इति
 व्यावृत्तिबलात् ॥ २०७ ॥

गर्भितातिमुक्तके णः ॥ ८ । १ । २०८ ॥

अनयोस्तस्य णो भवति ॥ गर्भिणो । अणिउँतयं ॥ कचिन्न भवत्यपि ।
 अइमुत्तयं ॥ कथम् एरावणो । ऐरावणशब्दस्य । एरावओ इति तु ऐरा-
 वतस्य ॥ २०८ ॥

रुदिते दिना ण्यः ॥ ८ । १ । २०९ ॥

रुदिते दिना सह तस्य द्विरुक्तो णो भवति ॥ रुण्णं ॥ अत्र केचिद्
 ऋत्वादिषु द इत्यारब्धवन्तः ॥ तु शौरसेनीमागधीविषय एव दृश्यते
 इति नोच्यते । प्राकृते हि । ऋतुः । रिऊ । उऊ ॥ रजतम् । रययं ॥
 एतद् । एअं ॥ गतः । गओ ॥ आगतः । आगओ ॥ साप्रतम् । संपयं ॥
 यतः । जओ ॥ ततः । तओ ॥ कृतम् । कर ॥ हतम् । हयं ॥ हताशः ।
 हयासो ॥ श्रुतः । सुओ ॥ आहृतिः । आकिई ॥ निर्वृतः । निव्वुओ ॥
 तातः । ताओ ॥ कतरः । कयरो । द्वितीयः । दुइओ । इत्यादयः प्रयोगा
 भवन्ति । न पुनः उद् रयदमित्यादि ॥ कचिन् मावेपि 'च्यत्ययश्च'
 (८-४-४४७) इत्ये सिद्धम् ॥ दिही इत्येतदर्थं तु 'धृतेर्दिहिः'
 (२-१३१) इति वक्ष्यामः ॥ २०९ ॥

सप्ततौ रः ॥ ८ । १ । २१० ॥

सप्ततौ तस्य रौ भवति ॥ सत्तरी ॥ २१० ॥

अतमी-सातनाहने लः ॥ ८ । १ । २११ ॥

अनयोस्तस्य लो भवति ॥ अरसी । सालाहणो । सालवाहणो ।

सालाहणी भासा ॥ २११ ॥

पलिते वा ॥ ८ । १ । २१२ ॥

पलिते तस्य लो वा भवति ॥ पलिल । पलिअ ॥ २१२ ॥

पीते वो ले वा ॥ ८ । १ । २१३ ॥

पीते तस्य वो वा भवति स्वार्यलकारे परे ॥ पीवल । पीअल ॥ ल

इति किम् । पीअ ॥ २१३ ॥

वितस्ति-वसति-भरत-कातर-मातुलिङ्गे ह ॥ ८ । १ । २१४ ॥

एषु तस्य हो भवति ॥ विहत्थी । वसही ॥ बहुलाधिकारात् कचिन्न

भवति । वसई । मरहो । काहलो । माहुलिङ्ग । मातुलुङ्गशब्दस्य तु मातुलुङ्ग

॥ २१४ ॥

मेथि-शिथिर-शिथिल-त्रयमे यस्य ङः ॥ ८ । १ । २१५ ॥

एषु यस्य ङो भवति । हापवाद ॥ मेढी । सिदिलो । सिदिलो ।

पढमो ॥ २१५ ॥

निशीथ-शृथिन्थोर्ना ॥ ८ । १ । २१६ ॥

अनयोस्तस्य ङो वा भवति ॥ निसीढो । निसीहो । पुढवी । पुहवी

॥ २१६ ॥

दशन-दष्ट-दग्ध-दोला-दण्ड-दर-दाह-दम्भ-दर्भ-कदन-दोहदे

दो वा ङः ॥ ८ । १ । २१७ ॥

एषु दस्य ङो वा भवति ॥ डसण दसण । डट्टो दट्टो । डट्टो दट्टो । डोला

दोला । डण्डो दण्डो । डरो दरो । दाहो दाहो । डम्भो दम्भो ।

दम्भो दम्भो । कडण कण । डोहलो दोहलो ॥ दरशब्दस्य च भयार्थ-

वृत्तेरेव भवति । अन्यत्र दर-दलिअ ॥ २१७ ॥

दंश-दहोः ८।१।२१८ ॥

अनयोर्धात्वोर्दस्य ङो भवति ॥ ङसइ । ङहइ ॥ २१८ ॥

संख्या-गद्गदे रः ॥ ८।१।२१९ ॥

सख्यावाचिनि गद्गदशब्दे च दस्य रो भवति ॥ एआरह । बारह ।
तेरह । गमार ॥ अनादेरित्येव । ते दस ॥ असंयुक्तस्येत्येव ॥ चउइह
॥ २१९ ॥

कदल्यामद्रुमे ॥ ८।१।२२० ॥

कदलीशब्दे अद्रुमवाचिनि दस्य रो भवति ॥ करली ॥ अद्रुम इति
किम् । कयली । केली ॥ २२० ॥

प्रदीपि-दोहदे लः ॥ ८।१।२२१ ॥

प्रपूर्वे दीप्यतौ धातौ दोहदशब्दे च दस्य लो भवति ॥ पलीवेइ । पलित ।
दोहलो ॥ २२१ ॥

कदम्बे वा ॥ ८।१।२२२ ॥

कदम्बशब्दे दस्य लो वा भवति ॥ कलम्बो कयम्बो ॥ २२२ ॥

दीपौ धो वा ॥ ८।१।२२३ ॥

दीप्यतौ दस्य धो वा भवति ॥ धिप्पइ । दिप्पइ ॥ २२३ ॥

कदर्थिते वः ॥ ८।१।२२४ ॥

कदर्थिते दस्य वो भवति ॥ क्वद्विओ ॥ २२४ ॥

ककुदे हः ॥ ८।१।२२५ ॥

ककुदे दस्य हो भवति ॥ कउह ॥ २२५ ॥

निपधे धो ङः ॥ ८।१।२२६ ॥

निपधे धस्य ङो भवति ॥ निसढो ॥ २२६ ॥

औपधे ॥ ८।१।२२७ ॥

औपधे धस्य ङो वा भवति । ओसढ । ओसह ॥ २२७ ॥

नो णः ॥ ८।१।२२८ ॥

म्वरात्परस्यासंयुक्तस्यानादेर्नस्य णो भवति ॥ कणय । मयणो । वयणं ।

नयणं । माण्ड । आर्षे । आरनालं । अनिलो । अनलो । इत्या-
द्यपि ॥ २२८ ॥

वादौ ॥ ८ । १ । २२९ ॥

असंयुक्तस्यादौ वर्तमानस्य नस्य णो वा भवति ॥ णरो नरो । णई
नई । णेइ नेइ ॥ असंयुक्तस्येत्येव ॥ न्यायः । नाओ ॥ २२९ ॥

निम्ब-नापिते ल-ण्हं वा ॥ ८ । १ । २३० ॥

अनयोर्नस्य ल ण्ह इत्येतौ वा भवतः ॥ लिम्बो निम्बो । ण्हाविओ
नाविओ ॥ २३० ॥

पो वः ॥ ८ । १ । २३१ ॥

स्वरात्परस्यासंयुक्तस्थानादेः पस्य प्रायो वो भवति ॥ सवहो । सावो ।
उवसगो । पर्ववो । कासवो । पाव । उवमा । कविल् । कुणर्ध । कलायो ।
कवालं । महि-वालो । गो-वइ । तवइ ॥ स्वरादित्येव । कम्पइ ॥ अ-
संयुक्तस्येत्येव । अप्पमत्तो ॥ अनादेस्त्येव । सुहेण पढइ ॥ प्राय इत्येव । कई ।
रिऊ ॥ एतेन पकारस्य प्रातयोर्लोपवकारयोर्वस्मिन् कृते श्रुतिमुखमुत्पद्यते
स तत्र कार्यः ॥ २३१ ॥

पाटि-परुय-परिघ-परिखा-पनस-पारिभद्रे फः ॥ ८ । १ । २३२ ॥

प्यन्ते पटिघातौ पर्यादिषु च पस्य फो भवति ॥ फालेइ फाडेइ ।
फलसो । फलिहो । फलिहा । फणसो । फालिहदो ॥ २३२ ॥

प्रभूते वः ॥ ८ । १ । २३३ ॥

प्रभूते पस्य वो भवति ॥ बहुत्तं ॥ २३३ ॥

नीपापीडे मो वा ॥ ८ । १ । २३४ ॥

अनयोः पस्य मो वा भवति ॥ नीमो नीवो । आमेओ आवेडो ॥ २३४ ॥

पापर्द्धौ रः ॥ ८ । १ । २३५ ॥

पापर्द्धावपदादौ पकारस्य रो भवति ॥ पारर्द्धौ ॥ २३५ ॥

फो म-हौ ॥ ८ । १ । २३६ ॥

स्वरात्परस्यासंयुक्तस्थानादेः फस्य भदौ भवतः । कचिद् मः । रेफः । रेभे

शिका । सिमा ॥ कचितु ह । मुत्ताहल ॥ कचिदुभावपि । समल सहल ।
 सेभालिआ सेहालिआ । समरी सहरी । गुमइ गुहइ ॥ स्वरादित्येव । गुंफइ ॥
 असयुक्तस्येत्येव । पुण्फ ॥ अनादेरित्येव । चिट्ठइ फणी ॥ प्राय इत्येव ।
 कसण-फणी ॥ २३६ ॥

वो व ॥ ८ । १ । २३७ ॥

स्वरात्परस्यासयुक्तम्यानादेर्बस्य वो भवति ॥ अलावू । अलावू ।
 अलाऊ ॥ शबल । सबलो ॥ २३७ ॥

विसिन्यां म ॥ ८ । १ । २३८ ॥

विसिन्या वस्य भो भवति ॥ भिसिणी ॥ स्त्रीलिङ्गनिर्देशादिह न भवति ।
 विस-नन्तु-पेलवाण ॥ २३८ ॥

कवन्धे म-यौ ॥ ८ । १ । २३९ ॥

कवन्धे वस्य मयौ भवत ॥ कमन्धो कयन्धो ॥ २३९ ॥

कैटमे भो वः ॥ ८ । १ । २४० ॥

कैटमे वस्य वो भवति ॥ केढवो ॥ २४० ॥

विपमे भो ढो वा ॥ ८ । १ । २४१ ॥

विपमे वस्य ढो वा भवति ॥ विसढो । विसमो ॥ २४१ ॥

मन्मथे वः ॥ ८ । १ । २४२ ॥

मन्मथे मस्य वो भवति ॥ वम्महो ॥ २४२ ॥

वामिमन्यौ ॥ ८ । १ । २४३ ॥

अभिमन्युदाब्दे भो वो वा भवति ॥ अहिवन्तू अहिमन्तू ॥ २४३ ॥

भ्रमरे सो वा ॥ ८ । १ । २४४ ॥

भ्रमरे मस्य सो वा भवति ॥ भसलो भमरो ॥ २४४ ॥

आदेर्यो जः ॥ ८ । १ । २४५ ॥

पदादेर्यस्य जो भवति ॥ जसो । जमो । जाइ ॥ आदेरिति किम् ।
 अपमो । विणओ ॥ बहुव्याधिकारात् सोपसर्गम्यानादेरपि । सजमो ।

संजोगो । अवजसो ॥ कचिन्न भवति । यजोओ ॥ आर्ये लोपोऽपि । यथा-
स्यातम् । अहक्खायं ॥ यथाजातम् । अहाजायं ॥ २४५ ॥

युष्मद्यर्थपरे तः ॥ ८ । १ । २४६ ॥

युष्मच्छब्देऽर्थपरे यस्य तो भवति ॥ तुम्हारिसो । तुम्हकेरो ॥ अर्थपर
इति किम् । जुम्हदम्ह-पररणं ॥ २४६ ॥

यष्ट्यां लः ॥ ८ । १ । २४७ ॥

यष्ट्यां यस्य लो भवति ॥ लट्ठी । वेगु-लट्ठी । उच्छु-लट्ठी । महु-
लट्ठी ॥ २४७ ॥

घोत्तरीयानीय-तीय-कृद्ये ज्ञः ॥ ८ । १ । २४८ ॥

उत्तरीयशब्दे अनीयतीयकृद्यप्रत्ययेषु च यस्य द्विरुक्तो जो वा भवति ॥
उत्तरिज्जं उत्तरीअं ॥ अनीय । करणिज्जं करणीअं । विन्ध्यणिज्जं विन्ध-
यणीअं । जवाणिज्जं जवणीअं ॥ तीय । विइज्जो बीओ ॥ कृद्य । पेज्जा
पेओ ॥ २४८ ॥

छायायां होकान्तौ वा ॥ ८ । १ । २४९ ॥

अकान्तौ वर्तमाने छायाशब्दे यस्य हो वा भवति ॥ वच्छस्स छाही
वच्छस्स छाया । आत्ताभावः । सच्छाहं सच्छायं ॥ अकान्ताविति किम् ॥
मुह-छाया । कान्तिरित्यर्थः ॥ २४९ ॥

डाह-वौ कतिपये ॥ ८ । १ । २५० ॥

कतिपये यस्य डाह व इत्येतौ पर्यायेण भवतः ॥ कइवाहं । कइ-
अवं ॥ २५० ॥

किरि-मेरे रो डः ॥ ८ । १ । २५१ ॥

अनयो रस्य डो भवति ॥ किडी । मेडो ॥ २५१ ॥

पर्याणे डा वा ॥ ८ । १ । २५२ ॥

पर्याणे रस्य डा इत्यादेशो वा भवति ॥ पडायाणं पड्याणं ॥ २५२ ॥

करवीरे णः ॥ ८ । १ । २५३ ॥

करवीरे प्रथमस्य रस्य णो भवति ॥ कणवीरो ॥ २५३ ॥

हरिद्रादौ लः ॥ ८।२।२५४ ॥ ~

हरिद्रादिषु शब्देषु असंगुक्तस्य रस्य लो भवति ॥ हलिद्दी । दलिद्दी । दलिद्दी । दालिद्दी । हलिद्दी । जहुट्टिलो । सिदिलो । मुहलो । चलणो । वजुणो । कलुणो । इज्जालो । सकालो । सोमालो । चिलाओ । फलिहा । फलिहो । फालिहद्दी । काहलो । लुक्को । अवदालं । भसलो । जढलं । बढलो । निट्टुलो ॥ बहुलाधिकाराच्चरणशब्दस्य पादार्थवृत्तेरेव । अन्यत्र चरण—करण ॥ भ्रमरे ससंनियोगे एव । अन्यत्र भ्रमरो ॥ तथा । जढरं । बढरो । निट्टुरो इत्याद्यपि ॥ हरिद्रा । दरिद्राति । दरिद्र । दारिद्र्य । हरिद्र । युधिष्ठिर । शिथिर । मुखर । चरण । वरुण । करुण । अङ्गार । सत्कार । सकुमार । किरात । परिखा । परिष । पारिमद्र । कातर । रुग्ण । अपद्मार । भ्रमर । जठर । बठर । निष्ठुर । इत्यादि ॥ आर्षे दुवाल-सङ्गे इत्याद्यपि ॥ २५४ ॥

स्थूले लो रः ॥ ८।१।२५५ ॥

स्थूले लस्य रो भवति ॥ थोरं ॥ कथं थूलभद्दी । स्थूरस्य हरिद्रादिलत्वे भावेऽप्यति ॥ २५५ ॥

लाहल—लाङ्गल—लाङ्गूले वादर्णः ॥ ८।१।२५६ ॥

एषु आदर्लस्य णो वा भवति ॥ णाहलो । लाहलो । णङ्गलं । लङ्गलं । णङ्गूलं । लङ्गूलं ॥ २५६ ॥

ललाटे च ॥ ८।१।२५७ ॥

ललाटे च आदर्लस्य णो भवति ॥ चकार आदेरनुवृत्त्यर्थः ॥ णिडालं । णडालं ॥ २५७ ॥

शबरे चो मः ॥ ८।१।२५८ ॥

शबरे वस्य मो भवति ॥ समरो ॥ २५८ ॥

स्वप्न—नीव्योर्वा ॥ ८।१।२५९ ॥

अनायोर्वस्य मो वा भवति ॥ सिमिणो । सिमिणो । नीर्मा नी-वा ॥ २५९ ॥

श-पोः सः ॥ ८।१।२६० ॥

शकारणकारयोः सो भवति ॥ श।सदो । कुसो । निसंसो । वंसो । सामा ।
मुद्धं । दस । सोहड्ड । विसड्ड ॥ ५ । सण्डो । निहसो । कसाओ ।
घोसड्ड ॥ उभयोरपि । सेसो । विसेसो ॥ २६० ॥

स्तुपायां ण्हो न वा ॥ ८।१।२६१ ॥

स्तुपाशब्दे पस्य ण्हः णकाराक्रान्तो हो वा भवति ॥ मुण्हा सुसा
॥ २६१ ॥

दश-पापाणे हः ॥ ८।१।२६२ ॥

दशशब्दे पापाणशब्दे च शपोर्यथादर्शनं हो वा भवति ॥ दहमुहो
दस-मुहो । दहबलो दस-बलो । दह-रहो दस-रहो । दह दस ।
एआरह बारह । तेरह । पाहाणो पासाणो ॥ २६२ ॥

दिवसे सः ॥ ८।१।२६३ ॥

दिवसे सस्य हो वा भवति ॥ दिवहो । दिवसो ॥ २६३ ॥

हो षोऽनुस्वारात् ॥ ८।१।२६४ ॥

अनुस्वरात्परस्य हस्य षो वा भवति ॥ सिंघो । सीहो ॥ संधारो ।
संहारो । कचिदननुस्वारादपि । दाहः । दाघो ॥ २६४ ॥

पद्-शमी-शाव-मुधा-सप्तपर्णेत्यादेभ्यः ॥ ८।१।२६५ ॥

एषु आदेर्घस्य छो भवति ॥ छट्टो । छट्टी । छप्पओ । छंमुहो ।
छमी । छावो । छुवो । छुहा । छत्तिवण्णो ॥ २६५ ॥

शिरायां वा ॥ ८।१।२६६ ॥

शिराशब्दे आदेभ्यो वा भवति ॥ छिरा शिरा ॥ २६६ ॥

लुग् भाजन-दनुज-राजकुले जः सस्वरस्य न वा ॥ ८।१।२६७ ॥

एषु सस्वरजकारस्य लुग् वा भवति ॥ भाणं । भायणं । दणु-वहो ।
दणुअ-वहो । रा-उलं । राय-उलं ॥ २६७ ॥

व्याकरण-प्राकारागते कगोः ॥ ८।१।२६८ ॥

एषु को गश्च सस्वरस्य लुग् वा भवति ॥ वारणं वायरणं । पारो
पायारो ॥ आओ आगओ ॥ २६८ ॥

किसलय-कालायस-दुदये यः ॥ ८।१।२६९ ॥

एषु सस्वरयकारस्य लुग् वा भवति ॥ किसल किसलय । कालास । कालासय । महणव-समा सहिआ । जाला ते सहिअएहिं धेप्पन्ति । निसमणुप्पिअ-हिअत्स हिअय ॥ २६९ ॥

दुर्गादेव्युदुम्बर-यादपतन-यादपीठेन्तर्दः ॥ ८।१।२७० ॥

एषु सस्वरस्य दकारस्य अन्तर्मध्ये वर्तमानस्य लुग् वा भवति ॥ दुग्गा-वी । दुग्गा एवी । उम्बरो उउम्बरो । पा वडण पाय-उडण । पा-वीढ ॥ पाय-वीढ ॥ अन्तरिति किम् । दुर्गादेव्यामादौ मा भूत् ॥ २७० ॥

यावत्तापजीवितावर्तमानावट-प्रावारक-देवकुलैःमेवे व ॥ ८।१।२७१ ॥

यावदादिषु सस्वरवकारस्यान्तर्वर्तमानस्य लुग् वा भवति ॥ जा जाव । ता ताव । जीअ जीविअ । अत्तमाणो आवत्तमाणो । अडो अवडो । पारओ पावरओ । दे-उल देव उल । एमेव एवमेव ॥ अन्तरित्येव । एव-मेवेन्त्यस्य न भवति ॥ २७१ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिताया सिद्धहेमचन्द्राभिधानस्योपज्ञशब्दा-

नुशासनवृत्तौ अष्टमस्याध्यायस्य प्रथम पाद ॥

यद् दोर्मण्डलकुण्डलीकृतधनुर्दण्डेन सिद्धाधिप

क्रीत वैरिकुलात् त्वया किञ्च दलकुन्तावदात यश ।

भ्रान्त्या त्रीणि जगन्ति खेदविवश तन्मालवीना मृधा

दापाण्डौ स्तनमण्डले च धवले गण्डस्थले च स्थितिम् ॥ १ ॥

५ अहं

संयुक्तस्य ॥ ८।२।१ ॥

अधिकारोय “ज्यायामीत्” (८-२-११५) इति यावत् । यदित
उर्ध्वमनुक्रमिष्यामस्तत्संयुक्तस्येति वेदितव्यम् ॥ १ ॥

शक्त-मुक्त-दष्ट-रुण-मृदुत्वे को वा ॥ ८।२।२ ॥

एषु संयुक्तस्य को वा भवति ॥ सको सत्तो । मुको मुत्तो । ढको
दट्टो । लुको लुगो । माउक माउत्तण ॥ २ ॥

क्ष र कचित्तु छ-झौ ॥ ८।२।३ ॥

क्षस्य खो भवति । । कचित्तु छज्ञापि ॥ खओ । लक्खण । कचित्तु
छज्ञापि । खीण । छीण । झीण । शिञ्जइ ॥ ३ ॥

प्क-स्कयोर्नाम्नि ॥ ८।२।४ ॥

अनयोर्नाम्नि सजाया खो भवति ॥ प्क । पोक्खर । पोक्खरिणी ।
निक्ख ॥ स्क । खन्धो । खन्धावारो । अवक्खन्दो ॥ नाम्नीति किम् । दुक्कर ।
निक्कम्प । निक्कओ । नमोक्कारो । सकय । सकारो । तक्करो ॥ ४ ॥

शुष्क-स्कन्दे वा ॥ ८।२।५ ॥

अनयो प्कस्कयो खो वा भवति ॥ सुक्ख सुक्क । खन्दो कन्दो ॥ ५ ॥

क्ष्वेटकादौ ॥ ८।२।६ ॥

क्ष्वेटकादिषु संयुक्तस्य खो भवति ॥ खेडओ । क्ष्वेटकशब्दो विपपर्याय ॥
क्ष्वोटक । खोटओ ॥ स्फोटक । खोटओ ॥ स्फेटक । खेटओ ॥
स्फेटिक । खेटिओ ॥ ६ ॥

स्थाणानहरे ॥ ८।२।७ ॥

स्थाणौ संयुक्तस्य खो भवति हरश्चेद् वाच्यो न भवति ॥ खाणू ॥
अहर इति किम् । थाणुणो रेहा ॥ ७ ॥

स्तम्भे स्तो वा ॥ ८।२।८ ॥

स्तम्भशब्दे स्तस्य खो वा भवति ॥ स्तम्भो । थम्भो । फाष्ठादि-
मय ॥ ८ ॥

थ-ठावस्पन्दे ॥ ८।२।९ ॥

स्पन्दाभाववृत्तौ स्तम्भे स्तस्य यत्रौ भवतः ॥ थम्भो । ठम्भो । स्तम्भ-
ते । थम्भिज्जइ । ठम्भिज्जइ ॥ ९ ॥

रक्ते गो वा ॥ ८ । २ । १० ॥

रक्तशब्दे संयुक्तस्य गो वा भवति ॥ रगो रत्तो ॥ १० ॥

शुल्के ज्ञो वा ॥ ८।२।११ ॥

शुल्कशब्दे संयुक्तस्य ज्ञो वा भवति ॥ सुजं सुकं ॥ ११ ॥

कृत्ति-चत्तरे चः ॥ ८।२।१२ ॥

अनयोः संयुक्तस्य चो भवति ॥ किञ्ची । चच्चरं ॥ १२ ॥

त्योवैत्ये ॥ ८।२।१३ ॥

चैत्यवर्जिते त्यस्य चो भवति ॥ सच्चं पच्चओ ॥ अचैत्य इति किम् ।
चइत्तं ॥ १३ ॥

प्रत्यूपे पश्च हो वा ॥ ८।२ । १४ ॥

प्रत्यूपे त्यस्य चो भवति तत्संनियोगे च पस्य हो वा भवति ॥ पच्चूहो ।
पच्चूसो ॥ १४ ॥

त्व-ध्व-द्-घ्वां च-छ-ज-शाः कचिन् ॥ ८ । २।१५ ॥

एषा यथासंख्यमेते कचिन् भवन्ति ॥ भुक्त्वा । मोच्चा ॥ ज्ञत्वा ।
णच्चा ॥ श्रुत्वा । सोच्चा ॥ पृथ्वी । पिच्छो ॥ विद्वान् । विज्जं ॥ बुद्ध्वा ।
बुज्ज्जा ॥

भोच्चा सयलं पिच्छिं विज्जं बुज्ज्जा अणण्णय-ग्गामि ।

चइऊग तवं काउं सन्ती पत्तो सिवं परमं ॥ १५ ॥

वृश्चिके श्वेञ्चुर्वा ॥ ८ । २ । १६ ॥

वृश्चिके श्वेः सस्वस्य स्थाने ञ्चुरादेशो वा भवति । छापवादः ॥
विञ्चुओ विचुओ । पक्षे । विञ्छिओ ॥ १६ ॥

छोस्यादौ ॥ ८।२।१७ ॥

अक्ष्यादिषु संयुक्तस्य छो भवति । सस्यापवादः ॥ अच्चिं । उच्चू ।

लच्छी । कच्छो । छीअं । छीरं । सारिच्छो । वच्छो । मच्छिआ । छेपं ।
 छुहा । दच्छो । कुच्छी । वच्छं । छुण्णो । कच्छा । छारो । कुच्छेअयं ।
 छुरो । उच्छा । छयं । सारिच्छं ॥ अक्षि । इक्षु । लक्ष्मी । कक्ष । क्षुत ।
 क्षीर । सदक्ष । वृक्ष । मक्षिका । क्षेत्र । क्षुब्ध । दक्ष । कुक्षि । वक्षस् ।
 क्षुण्ण । कक्षा । क्षार । कौक्षेयक । क्षुर । उक्षन् । क्षत । सादक्ष्य ॥
 कचिन् स्थगितशब्देऽपि । छइअं ॥ आर्ये । इक्खू । खीरं । सारिक्ख-
 मित्याद्यपि दृश्यते ॥ १७ ॥

क्षमायां कौ ॥ ८।२।१८ ॥

कौ पृथिव्या वर्तमाने क्षमाशब्दे संयुक्तस्य छो भवति । छमा पृथिवी ॥
 लाक्षणिकस्यापि क्षमादेशस्य भवति । क्षमा । छमा ॥ काविती किम् । समा
 क्षान्ति ॥ १८ ॥

ऋक्षे वा ॥ ८।२।१९ ॥

ऋक्षशब्दे संयुक्तस्य छो वा भवति ॥ रिच्छं । रिक्खं । रिच्छो ।
 रिक्खो ॥ कथं छुदं क्षितं । “वृक्ष-क्षितयो रुक्ख-रूढौ” (८-२-१२७)
 इति भविष्यति ॥ १९ ॥

क्षण उत्सवे ॥ ८।२।२० ॥

क्षणशब्दे उत्सवाभिधानिनि संयुक्तस्य छो भवति ॥ छणो ॥ उत्सव
 इति । किम् । खणो ॥ २० ॥

ह्रस्वात् थ्य-श्च-त्स-प्सामनिश्चले ॥ ८।२।२१ ॥

ह्रस्वात्परेया थ्यश्चत्सप्सा छो भवति निश्चले तु न भवति ॥ थ्य । पच्छं ।
 पच्छा । मिच्छा ॥ थ्य । पच्छिमं । अच्छेरं । पच्छा ॥ त्स । उच्छाहो ।
 मच्छगे । मच्छरो । संवच्छलो । विच्छइ ॥ प्स । लिच्छइ । जुगुच्छइ ।
 अच्छरा ॥ ह्रस्वादिति किम् । ऊमारिओ ॥ अनिश्चल इति किम् ।
 निश्चलो ॥ आर्ये तस्ये चोपि । तच्च ॥ २१ ॥

सामर्थ्यात्सुकोत्सवे वा ॥ ८।२।२२ ॥

एषु संयुक्तस्य छो वा भवति ॥ सामच्छं सामर्थ्यं । उच्छुओ ऊपुओ ।
 उच्छवो ऊसवो ॥ २२ ॥

स्पृहायाम् ॥ ८।२।२३॥

स्पृहाशब्दे संयुक्तस्य छो भवति । फस्यापवादः ॥ छिहा ॥ बहुलाधि-
कारात्कचिदन्यदपि । निष्पिहो ॥ २३ ॥

द्य-य्य-र्या जः ॥ ८।२।२४ ॥

एषां संयुक्तानां जो भवति ॥ द्य । मज्जं । अवज्जं । वेज्जो । जुई ।
जोओ ॥ य्य । जज्जो । सेज्जा ॥ र्य । भज्जा । चौर्यसमत्वात् । भारिआ ।
कज्जं । वज्जं । पज्जाओ । पज्जत्तं । मज्जाया ॥ २४ ॥

अभिमन्यौ ज-ज्जौ वा ॥ ८।२।२५ ॥

अभिमन्यौ संयुक्तस्य जो ञ्जश्च वा भवति ॥ अहिमज्जू । अहिमन्जू ।
पक्षे । अहिमन्नु ॥ अभिग्रहणादिह न भवति मन्नु ॥ २५ ॥

साध्वस-ध्व-ह्वां झः ॥ ८।२।२६ ॥

साध्वसे संयुक्तस्य ध्यह्वयोश्च झो भवति ॥ सज्झसं ॥ ध्य । वज्झए ।
झाणं । उवज्झाओ । सज्झाओ । सज्झ । विञ्झो ॥ ह्य । सज्झो । मज्झं ।
गुज्झ । णज्झइ ॥ २६ ॥

ध्वजे वा ॥ ८।२।२७॥

ध्वजशब्दे संयुक्तस्य झो वा भवति ॥ झओ धओ ॥ २७ ॥

इन्धौ ह्वा ॥ ८।२।२८ ॥

इन्धौ धातौ संयुक्तस्य ह्वा इत्यादेशो भवति । समिज्झाइ ।
विज्झाइ ॥ २८ ॥

वृत्त-प्रवृत्त-मृत्तिका-पत्तन-कदर्थिते टः ॥ ८।२।२९ ॥

एषु संयुक्तस्य टो भवति ॥ वट्टो । पयट्टो । मट्टिआ । पट्टणं । कव-
ट्टिओ ॥ २९ ॥

र्त्तस्याधूर्तादौ ॥ ८।२।३० ॥

र्त्तस्य टो भवति धूर्तादीन् वर्जयित्वा ॥ केवट्टो । वट्टो । जट्टो । पय-
ट्टइ ॥ वट्टुल । रायवट्टणं । नट्टई । संवट्टिअं ॥ अधूर्तादाविति किम् ।
धुत्तो । किच्ची । वत्ता । आवत्तण । निवत्तणं । पवत्तणं । संवत्तणं । आन-

त्तओ । निवत्तओ । निव्वत्तओ । पवत्तओ । संवत्तओ । वत्तिआ । वत्तिआ ।
 कत्तिओ । उक्कत्तिओ । कत्तरी । मुत्ती । मुत्तो । मुहुत्तो ॥ बहुला-
 धिकाराद् वट्ठा ॥ धूर्त । कीर्ति । वार्ता । आवर्तन । निर्वर्तन । प्रवर्तन ।
 संवर्तक । आवर्तक । निवर्तक । निर्वर्तक । प्रवर्तक । संवर्तका । वर्तिका ।
 वार्तिका । कार्तिक । उत्कर्तित । कर्तरी । भूर्ति । भूर्त । मुहूर्त । इत्यादि ॥ ३० ॥

वृन्ते ष्टः ॥ ८।२।३१ ॥

वृन्ते संयुक्तस्य ष्टो भवति ॥ वेष्टं । तालवेष्टं ॥ ३१ ॥

ठोस्थि-विसंस्थुले ॥ ८।२।३२ ॥

अनयोः संयुक्तस्य ठो भवति ॥ अट्टी । विसंटुलं ॥ ३२ ॥

स्त्यानचतुर्थार्ये वा ॥ ८।२।३३ ॥

एषु संयुक्तस्य ठो वा भवति । ठीणं । थीणं । चउठो । चउत्थो ।
 अट्टो प्रयोजनम् । अत्थो धनम् ॥

ष्टस्यानुष्टेष्टासंदष्टे ॥ ८।२।३४ ॥

उष्ट्रादिवर्जिते ष्टस्य ठो भवति ॥ लट्टी । मुट्टी । दिट्टी । सिट्टी । पुट्टो ।
 कट्ट । सुरट्टा । इट्टो । अणिट्ट ॥ अनुष्टेष्टासंदष्ट इति किम् । उष्ट्रो । इष्टा-
 चुर्णं व । सदष्टो ॥ ३४ ॥

गर्ते ङः ॥ ८।२।३५ ॥

गर्तशब्दे संयुक्तस्य ङो भवति । टापवाद. ॥ गङ्गो । गङ्गा ॥ ३५ ॥
 संमर्द-वितर्दि-विच्छर्द-च्छर्दि-कपर्द-मर्दिते र्दस्य ॥ ८।२।३६ ॥
 एषु र्दस्य ङत्व भवति ॥ सम्मङ्गो । विअङ्गो । विच्छङ्गो । छङ्ग ।
 छङ्गी । कवङ्गो । मङ्गिओ । सम्मङ्गिओ ॥ ३६ ॥

गर्दमे वा ॥ ८।२।३७ ॥

गर्दमे र्दस्य ङो वा भवति ॥ गङ्गहो । गद्गहो ॥ ३७ ॥

कन्दरिका-मिन्दिपाले ण्डः ॥ ८।२।३८ ॥

अनयोः संयुक्तस्य ण्डो भवति ॥ कण्डलिआ । मिण्डिवालो ॥ ३८ ॥

स्तब्धे ठ-ढौ ॥ ८।२।३९ ॥

स्तब्धे संयुक्तयोर्वथाक्रमं ठढौ भवत ॥ ठड्डो ॥ ३९ ॥

दग्ध-विदग्ध-वृद्धि-वृद्धे ढः ॥ ८।२।४० ॥

एषु संयुक्तस्य ढो भवति ॥ दड्डो । विअड्डो । वुड्डो । वुड्डो ॥ कचिन्न भवति । विद्ध-कड्-निरूविअं ॥ ४० ॥

श्रद्धाद्धि-मूर्धाघन्ते वा ॥ ८।२।४१ ॥

एषु अन्ते वर्तमानस्य संयुक्तस्य ढो वा भवति ॥ सड्डा सड्डा । इड्डा रिड्डा । मुण्डा मुड्डा । अड्डं अड्डं ॥ ४१ ॥

झञोर्णः ॥ ८।२।४२ ॥

अनयोर्णो भवति ॥ झ । निष्ण । पज्जुणो ॥ झ । णाणं । सण्णा । पण्णा । विण्णाणं ॥ ४२ ॥

पंचाशत्पंचदश-दत्ते ॥ ८।२।४३ ॥

एषु संयुक्तस्य णो भवति ॥ पण्णासा । पण्णरह । दिण्णं ॥ ४३ ॥

मन्यो न्तो वा ॥ ८।२।४४ ॥

मन्युशब्दे संयुक्तस्य न्तो वा भवति ॥ मन्तू मन्तू ॥ ४४ ॥

स्तस्य थोस-स्त-स्तम्बे ॥ ८।२।४५ ॥

समस्तस्तम्बवर्जिते स्तस्य थो भवति ॥ हत्थो । थुई । थोत्तं । थोअं । पत्थरो । पसत्थो । अत्थि । सत्थि ॥ असमस्तस्तम्ब इति किम् । समत्तो तन्वो ॥ ४५ ॥

स्तवे ॥ ८।२।४६ ॥

स्तवशब्दे स्तस्य थो वा भवति ॥ थवो तवो ॥ ४६ ॥

पर्यस्ते थ-टौ ॥ ८।२।४७ ॥

पर्यस्ते स्तस्य पर्यायेण थटौ भवत. ॥ पल्लत्थो पल्लट्टो ॥ ४७ ॥

वोत्साहे थो हश्च रः ॥ ८।२।४८ ॥

उत्साहशब्दे संयुक्तस्य थो वा भवति तत्सन्नियोगे च हस्य रः ॥ उत्थारो । उच्छाहो ॥ ४८ ॥

आश्लिष्टे ल-धौ ॥ ८।२।४९ ॥

आश्लिष्टे संयुक्तयोर्ध्यासंस्थं ल घ इत्येतौ भवतः ॥ आलिङ्गो ॥ ४९ ॥

चिन्हे न्यो वा ॥ ८।२।५० ॥

चिह्ने संयुक्तस्य न्यो वा भवति । ण्हापवादः ॥ पक्षे सोपि ॥ चिन्धं
इन्धं चिह्णं ॥ ५० ॥

भस्मात्मनोः पो वा ॥ ८।२।५१ ॥

अनयोः संयुक्तस्य पो वा भवति ॥ भप्पो भस्तो । अप्या अप्याणो ।
पक्षे । अत्ता ॥ ५१ ॥

ङ्ग-कमोः ॥ ८।२।५२ ॥

ङ्गकमोः पो भवति ॥ कुङ्कुलम् । कुम्पलं । रुक्मिणी । रुप्मिणी ॥
कचित् च्योपि । रुच्ची रुप्पी ॥ ५२ ॥

प्य-स्पयोः फः ॥ ८।२।५३ ॥

प्यस्पयोः फो भवति ॥ पुष्पम् । पुष्पं ॥ शप्पम् । सप्पं ॥ निष्पेयः ।
निष्पेसो ॥ निष्पावः । निष्पावो ॥ स्पन्दनम् । फन्दनं ॥ प्रतिस्पर्धिन् ।
पाडिष्फद्दी ॥ बहुलाधिकारात् कचिद् विकल्पः । बुहप्फई बुहप्फई ॥
कचिन्न भवति । निष्पहो । णिप्पुसणं । परोप्परम् ॥ ५३ ॥

मीप्मे प्मः ॥ ८।२।५४ ॥

मीप्मे प्मस्य फो भवति । मिप्फो ॥ ५४ ॥

श्लेष्मणि वा ॥ ८।२।५५ ॥

श्लेष्मशब्दे प्मस्य फो वा भवति ॥ सेफो सिलिन्हो ॥ ५५ ॥

ताम्राग्रे म्वः ॥ ८।२।५६ ॥

अनयोः संयुक्तस्य मयुक्तो वो भवति ॥ तम्बं । अम्बं ॥ अम्बिर तम्बिर
इति देश्यौ ॥ ५६ ॥

हो भो वा ॥ ८।२।५७ ॥

हस्य भो वा भवति ॥ जिज्मा जीहा ॥ ५७ ॥

वा विह्वले वौ वश्च ॥ ८।२।५८ ॥

विह्वले ह्रस्व भो वा भवति तत्सन्निधौ च विशब्दे वस्य वा भो भवति ॥ विव्मलो विव्मलो विह्वलो ॥ ५८ ॥

घोर्ध्वे ॥ ८।२। ५९ ॥

अर्ध्वशब्दे सयुक्तस्य भो वा भवति ॥ उव्म उद्ध ॥ ५९ ॥

कश्मीरे म्भो वा ॥ ८।२।६० ॥

कश्मीरशब्दे सयुक्तस्य भो वा भवति ॥ कम्भारा कम्भारा ॥ ६० ॥

न्मो मः ॥ ८।२।६१ ॥

न्मस्य भो भवति । अधोलोपापवादः ॥ जम्भो । वम्भो । मम्भणं ॥ ६१ ॥

ग्मो वा ॥ ८।२। ६२ ॥

ग्मस्य भो वा भवति ॥ युग्मम् । जुग्म जुग्मा ॥ तिग्मम् । तिग्म तिग्मा ॥ ६२ ॥

ब्रह्मचर्य-तूर्य-सौन्दर्य-शौण्डीर्ये र्यो रः ॥ ८।२।६३ ॥

एषु र्यस्य रो भवति । जापवादः ॥ बलचेर । चौर्यसमत्वाद् बलचरिभ । तूर । सुन्देर । शौण्डीर ॥ ६३ ॥

धैर्ये वा ॥ ८।२।६४ ॥

धैर्य र्यस्य रो वा भवति ॥ धीर धिज्ज । सूरौ सुज्जो इति तु सूरसूर्य-प्रकृतिभेदात् ॥ ६४ ॥

एतः पर्यस्ते ॥ ८।२।६५ ॥

पर्यन्ते एकारात्परस्य र्यस्य रो भवति ॥ पेरन्तो ॥ एत इति किम् । पज्जन्तो ॥ ६५ ॥

आश्चर्ये ॥ ८।२।६६ ॥

आश्चर्ये एत परस्य र्यस्य रो भवति ॥ अच्छेर ॥ एत इत्येव । अच्छरिभ ॥ ६६ ॥

अतो रिआर-रिज्ज-रीअं ॥८।२।६७॥

आश्चर्ये अकारात्परस्य र्यस्य रिअ अर रिज्ज रीअ इत्येते आदेशा भवन्ति ॥ अच्छरिअं अच्छअरं उच्छरिज्जं अच्छरीअं ॥ अत इति किम् । अच्छेरं ॥६७॥

पर्यस्त-पर्याण-सौकुमार्ये छः ॥ ८।२।६८ ॥

एषु र्यस्य छो भवति ॥ पर्यस्तं पल्लट्टं पल्लत्थं । पल्लाणं । सोअमल्लं ॥ पल्लङ्को इति च पल्लङ्गशब्दस्य यलोपे द्वित्वे च ॥ पल्लिअङ्को इत्यपि चौर्य-समत्वात् ॥ ६८ ॥

बृहस्पति-वनस्पत्योः सो वा ॥ ८।२।६९ ॥

अनयोः संयुक्तस्य सो वा भवति ॥ बहस्सई । बहप्फई । भयस्सई भयप्फई । वणस्सई वणप्फई ॥ ६९ ॥

बामे होश्रुणि ॥८।२।७०॥

बाप्पशब्दे संयुक्तस्य हो भवति अश्रुण्यभिधेये ॥ बाहो नेत्रजलम् ॥ अश्रुणीति किम् ॥ बप्फो ऊप्मा ॥ ७० ॥

कार्पापणे ॥ ८।२।७१ ॥

कार्पापणे संयुक्तस्य हो भवति ॥ काहावणो ॥ कथं कहावणो । 'ह्रस्वः संयोगे' (८-१-८४) इति पूर्वमेव ह्रस्वत्वे पश्चादादेशे । कर्पापणशब्दस्य वा भविष्यति ॥ ७१ ॥

दुःख-दक्षिण-तीर्थे वा ॥८।२।७२ ॥

एषु संयुक्तस्य हो वा भवति ॥ दुहं दुक्खं । पर-दुक्खे दुक्खिअ विरला । दाहिणो दक्खिणो । तूहं तित्थं ॥ ७२ ॥

कूप्माण्ड्यां प्पो लस्तु ष्हो वा ॥ ८।२।७३ ॥

कूप्माण्ड्यां प्पा इत्येतस्य हो भवति ण्ड इत्यस्य तु वा लो भवति ॥ कोहली कोहण्डी ॥ ७३ ॥

पक्ष्म-श्म-न्म-स्म-ञ्जां-म्हः ॥ ८।२।७४ ॥

पक्ष्मशब्दसंबन्धिनः संयुक्तस्य श्मप्मस्मञ्जां च मकाराकान्तो हकार प्रा...४

आदेशो भवति ॥ पक्षम् । पम्हाइं । पम्हल-लोअणा ॥ श्म । कुश्मानः
कुम्हाणो । कश्मीराः । कम्हारा ॥ प्म । ग्रीष्मः । गिम्हो । ऊष्मा ।
उम्हा ॥ स्म । अस्मादृशः । अम्हारिसो । विस्मयः । विम्हओ । ष ।
ब्रह्मा । बम्हा ॥ सुष्माः । सुम्हा ॥ बम्हणो । बम्हचेरं ॥ कचित् म्भोपि
दृश्यते । बम्भणो । बम्भचेरं । सिम्भो । कचित् भवति । रश्मिः । रस्ती ।
स्मरः सरो ॥ ७४ ॥

सूक्ष्म-श्व-य-त्व-हृ-ङ्-क्षणां ण्हः ॥ ८ । २ । ७५ ॥

सूक्ष्मशब्दसंबन्धिनः संयुक्तस्य इनप्पणस्नहृक्षणां च णकाराक्रान्तो
हकार आदेशो भवति ॥ सुक्ष्मं । सण्हं ॥ श्व । पण्हो । सिण्हो ॥ प्ण ।
विण्ह । जिण्ह । काहो । उण्हिसं ॥ स्न । जोण्हा । ण्हाओ । पण्हुओ ॥
ह । वण्हो । जण्हू ॥ ङ । पुव्वण्हो । अवण्हो ॥ क्षण । सण्हं । तिण्ह ॥
विप्रकर्षे तु कृष्णकृस्नशब्दयोः कसणो । कसिणो ॥ ७५ ॥

हो ल्हः ॥ ८ । २ । ७६ ॥

हः स्थाने लकाराक्रान्तो हकारो भवति ॥ कल्हारं । पल्हाओ ॥ ७६ ॥
क-ग-ट-ड-ड-द-प-श-व-स-ः क-ः पामूर्ध्वं लुक् ॥ ८ । २ । ७७ ॥
एषां संयुक्तवर्णसंबन्धिनामूर्ध्वं स्थितानां लृग् भवति ॥ क । मुक् ।
सित्थं ॥ ॥ । दुक् । मुक् ॥ ट । पट्पदः । छप्पओ ॥ कट्फलम् ।
कप्फलं ॥ ड । खड्गः । खण्णो ॥ पड्ज । सज्जो ॥ त । उप्पलं ।
उप्पाओ ॥ द । मद्गु । मग्गू । मोग्गरो ॥ ण । सुत्तो । गुत्तो ॥ श ।
लण्हं । निव्वलो । चुअइ ॥ ण । गोटी । छट्ठो । निट्ठो ॥ स । खळिओ ।
नेहो । ःक । दुःखम् । दुक्खं ॥ ःप । अंतःपातः । अंतप्पाओ ॥ ७७ ॥

अघो म-न-याम् ॥ ८ । २ । ७८ ॥

मनया संयुक्तस्याघो वर्तमानानां लृग् भवति ॥ म । जुगं । रस्ती ।
सरो । सेरं ॥ न । नण्णो । लण्णो ॥ य । सामा । वुड्ढं । बाहो ॥ ७८ ॥

सर्वत्र ल-व-रामवन्दे ॥ ८ । २ । ७९ ॥

वन्दशब्दादन्यत्र लवरा सर्वत्र संयुक्तस्योर्ध्वमघश्च स्थितानां लृग् भवति ॥

ऊर्ध्वं ॥ ल । उल्का । उक्का ॥ वल्कलम् । वकलं ॥ व । शब्दः । सदो ॥
 अब्दः । अदो ॥ लुब्धकः । लोद्धो ॥ र । अर्कः । अको । भिर्गः ।
 वमो ॥ अघः । रुक्षणम् । सण्ड ॥ विकृन्वः । विक्वो ॥ पकम् । पक्कं
 पिकं ॥ घस्तः । घयो ॥ चक्रम् । चकं ॥ ग्रहः । गहो ॥ रातिः ।
 रती ॥ अत्र द्व इत्यादिसंयुक्तानामुभयप्रातौ यथादर्शनं लोपः ॥ कचिदु-
 र्ध्वम् । उद्विमः । उव्विमो ॥ द्विगुणः । वि-उणो ॥ द्वितीयः । वीओ ॥
 कल्मषम् । कम्मसं ॥ सर्वम् । सव्वं ॥ शुल्वम् । सुव्वं ॥ कचित्त्वधः ।
 काव्यम् । कव्वं ॥ कुल्या । कुला ॥ मास्यम् । मस्यं ॥ द्विप. । दिओ ॥
 द्विजातिः । दुआई ॥ कचित्पर्यायेण । द्वारम् । बारं । दारं ॥ उद्विम. ।
 उव्विमो । उव्विमो ॥ अवन्द इति किम् । वन्दं । संस्कृतसमोयं प्राकृत-
 शब्दः । अत्रोत्तरेण विकल्पोपि न भवति निषेधसामर्थ्यात् ॥७९॥

द्रे रो न वा ॥ ८ । २ । ८० ॥

द्रशब्दे रेफस्य वा लृग् भवति ॥ चन्द्रो चन्द्रो । रुद्रो रुद्रो । भद्रं भद्रं ।
 समुद्रो समुद्रो ॥ द्रशब्दस्य स्थितिपरिदृष्टौ द्रह इति रूपम् । तत्र द्रहो
 दहो । केचिद् रलोपं नेच्छन्ति । द्रहशब्दमपि कश्चित् संस्कृतं मन्दते ॥
 बोद्रहादयस्तु तरुणपुरुषादिवाचका नित्यं रेफसंयुक्ता देश्या एव । सिक्खवन्तु
 बोद्रहीओ । बोद्रह-द्रहम्मि षडिआ ॥ ८० ॥

घात्र्याम् ॥ ८ । २ । ८१ ॥

घात्रीशब्दे रस्य लृग् वा भवति ॥ घती । हम्वात् प्रागेव रलोपे घाई ।
 पक्षे घारी ॥ ८१ ॥

तीक्ष्णे णः ॥ ८ । २ । ८२ ॥

तीक्ष्णशब्दे णस्य लृग् वा भवति ॥ तिक्खं । तिहं ॥ ८२ ॥

हो अः ॥ ८ । २ । ८३ ॥

शः सम्बन्धिनो अस्य लृग् वा भवति । जाणं जाणं । सव्वज्जो सव्वण्णु ।
 अप्पज्जो अप्पण्णु । दइवज्जो दइवण्णु । इत्तिअज्जो इत्तिअण्णु । मणोज्जं
 मणोण्णं । अहिज्जो अहिण्णु । पज्जा पण्णा । अज्जा आणा । संज्जा
 सण्णा ॥ कचिन्न भवति । विण्णाणं ॥ ८३ ॥

मध्याह्ने हः ॥ ८।२।८४ ॥

मध्याह्ने हस्य लुग् वा भवति ॥ मज्झन्नो मज्झण्हो ॥ ८४ ॥

दशाह्ने ॥ ८।२।८५ ॥

पृथग्योगाद्वेति निवृत्तम् । दशाह्ने हस्य लुग् भवति ॥ दसारो ॥ ८५ ॥

आदेः ऋश्रु-श्मशाने ॥ ८।२।८६ ॥

अनयोरदिर्लुग् भवति ॥ मासू मसू मस्सू ॥ मसाणं । ओषे श्मशान-
शब्दस्य सीआणं सुसाणमत्यपि भवति ॥ ८६ ॥

ओ हरिश्चन्द्रे ॥ ८।२।८७ ॥

हरिश्चन्द्रशब्दे च इत्यस्य लुग् भवति ॥ हरिअन्दो ॥ ८७ ॥

रात्रौ वा ॥ ८।२।८८ ॥

रात्रिशब्दे सयुक्तस्य लुग् वा भवति ॥ राई रत्ती ॥ ८८ ॥

अनादौ शेषादेशयोर्द्वित्वम् ॥ ८।२।८९ ॥

पदम्यानादौ वर्तमानस्य शेषस्यादेशस्य च द्वित्वं भवति ॥ शेष । कप्प-
तरू । मुत्त । दुद्ध । नग्गो । उक्का । अक्को । मुक्खो ॥ आदेश । ढक्को ।
जक्खो । रग्गो । किम्बी । रुप्पी ॥ कचिन्न भवति । कसिणो ॥ अनादा-
विति किम् । खलिअ । येरो । खग्गो ॥ द्वयोस्तु द्वित्वमस्त्येवेति न भवति
विञ्चुओ । मिण्डिवालो ॥ ८९ ॥

द्वितीयतुर्ययोरुपरि पूर्वः ॥ ८।२।९० ॥

द्वितीयतुर्ययोर्द्वित्वप्रसङ्गे उपरि पूर्वा भवतः ॥ द्वितीयस्योपरि प्रथमश्चतुर्थ-
स्योपरि तृतीय इत्यर्थः ॥ शेष । वक्खाण । वग्घो । मुच्छा । निज्जरो ॥
कट्ठ । तिस्थ । निद्धणो । गुप्फ । निब्भरो ॥ आदेश । जक्खो ॥ घस्य
नास्ति ॥ अच्छी । मज्झ । पट्ठी वुट्ठो । हत्थो । आलिद्धो । पुप्फ ।
मिब्भलो ॥ 'तैलादौ' (८-२-९८) द्वित्वे ओस्खल ॥ सेवादौ
(८-२-९९) नक्खा । नहा ॥ समासे । कद्-द्धओ कद्-धओ ॥ द्वित्व
इत्येव । खाओ ॥ ९० ॥

दीर्घे वा ॥ ८।२।९१ ॥

दीर्घशब्दे शेषस्य घस्य उपरि पूर्वो वा भवति ॥ दिग्घो दीहो ॥ ९१ ॥

न दीर्घानुस्वारात् ॥ ८।२।९२ ॥

दीर्घानुस्वाराम्यां लाक्षणिकाम्यामलाक्षणिकाम्या च परयोः शेषादेशयो-
द्वित्वं न भवति ॥ छूढो । नीसासो । फासो ॥ अलाक्षणिक । पार्श्वम् ।
पासं ॥ शीर्षम् । सीसं ॥ ईश्वरः । ईसरो ॥ द्वेप्यः । वेसो ॥ लास्यम् ।
लासं ॥ आस्यम् । आसं ॥ भ्रेप्यः । पेसो ॥ अवमाल्यम् । ओमालं ॥
आज्ञा । आणा ॥ आज्ञासिः । आणत्ती ॥ आज्ञपनं । आणवण ॥ अनुस्वा-
रात् । व्यसम् । तंसं ॥ अलाक्षणिक । संज्ञा । विज्ञो । कसालो ॥ ९२ ॥

र-होः ॥ ८।२।९३ ॥

रेफहकारयोर्द्वित्वं न भवति ॥ रेफ- शेषो नास्ति ॥ आदेश । सुन्देरं ।
ब्रह्मचरं । पेरन्तं ॥ शेषस्य हस्य । विहलो ॥ आदेशस्य । कहावणो ॥ ९३ ॥

धृष्टद्युम्ने णः ॥ ८।२।९४ ॥

धृष्टद्युम्नशब्दे आदेशस्य णस्य द्वित्वं न भवति ॥ धट्टज्जुणो ॥ ९४ ॥
कर्णिकारे वा ॥ ८।२।९५ ॥

कर्णिकारशब्दे शेषस्य णस्य द्वित्वं वा न भवति ॥ कणिआरो कणि-
आरो ॥ ९५ ॥

द्वे ॥ ८।२।९६ ॥

द्वे शब्दे शेषस्य द्वित्वं न भवति ॥ दरिअ-सीहेण ॥ ९६ ॥

समासे वा ॥ ८।२।९७ ॥

शेषादेशयोः समासे द्वित्वं वा भवति ॥ नइ-गामो नइ-गामो । कुमुम-प्ययो
कुमुम-प्यरो । देव-युई । देव-युई । हर-वखन्दा हरखन्दा । आणाल-वखम्भो
आणाल-वखम्भो । बहुलाधिकारादेशपादेशयोरपि । स-पिवासो स-पिवासो ।
बद्ध-फलो बद्ध-प्फलो । मलय-सिहर-वखण्डं मलय-सिहर-खण्डं ।
पम्मुकं पमुक । अदसण अदंसण । पडिक्कूलं पडिक्कूलं । तेल्लोक तेल्लोकं
इत्यादि ॥ ९७ ॥

तैलादौ ॥ ८।२।९८ ॥

तैलादिषु अनादौ यथादर्शनमन्त्यस्यानन्त्यस्य च व्यञ्जनस्य द्वित्वं

भवति ॥ तेल ॥ मण्डुको । वेइल ॥ उज्जू । विड्डा । बहुत्त ॥ अनन्यस्य ।
 सोत्त । पेम्म । जुव्वण ॥ आर्षे । षडिसोओ । विस्सोअसिआ ॥ तैल ।
 मडूक । विचकिल । ऋजु । व्रीडा । प्रमूत । सोतस् । प्रेमन् । यौवन ।
 इत्यादि ॥ ९८ ॥

सेवादौ वा ॥ ८।२।९९ ॥

सेवादपि अनादौ यथादर्शनमन्त्यस्यानन्त्यस्य च द्वित्वं वा भवति ॥ सेव्वा
 सेवा ॥ नेड् नीड । नक्खा नहा । निहिच्चो निहिओ । वाहिच्चो वाहिओ ।
 माउक्क माउअ । एक्को एओ । कोउहल्ल कोउहल । वाउल्लो वाउलो । थुल्लो
 थोरो । हुत्त हूअ । दइच्च दइव । तुण्हिक्को तुण्हिओ । मुक्को मूओ ।
 खण्णू खाणू । थिण्ण थीण ॥ अनन्त्यस्य । अम्हक्केर अम्हकेर । तच्च्वेअ
 त चेअ । सो च्विअ सो चिअ ॥ सेवा । नीड । नख । निहित । व्याहृत ।
 मूदुक । एक । कुत्तुहल्ल । व्याकुल । यूस्ल । हूत । दैव । तूष्णीक ।
 मूक । स्थाणु । स्त्यान । अस्मदीय । चेअ । चिअ । इत्यादि ॥ ९९ ॥

शार्ङ्गे ङात्पूर्वात् ॥ ८।२।१०० ॥

शार्ङ्गे ङात्पूर्वं अकारो भवति ॥ सारङ्ग ॥ १०० ॥

• क्ष्मा-श्लाघा-रत्नेन्त्यव्यञ्जनात् ॥ ८ । २ । १०१ ॥

एषु सयुक्तस्य यदन्यव्यञ्जनं तस्मात्पूर्वोद् भवति ॥ छमा । सलाहा ।
 रयण । आर्षे तूक्ष्मेपि । सुहम ॥ १०१ ॥

स्नेहाग्र्योर्वा ॥ ८।२।१०२ ॥

अनयो सयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनात्पूर्वोकारो वा भवति ॥ सणेहो नेहो ।
 अगणी अगी ॥ १०२ ॥

पृष्ठे लात् ॥ ८।२।१०३ ॥

पृष्ठशब्दे सयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनात्पूर्वोद् भवति ॥ पलक्खो ॥ १०३ ॥

ई-थ्री-ही-कूत्त-त्रिया-दिष्टथास्वित् ॥ ८ । २ । १०४ ॥

एषु सयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनात्पूर्वं इकारो भवति ॥ ई । अरिहइ । अरिहा ।
 गरिहा । गरिहो ॥ यी । सिरी । ही । हिरी ॥ हीत । हिरीओ ॥

अहीक. । अहिरीओ ॥ कृत्स्न । कसिणो ॥ क्रिया । किरिआ ॥ आर्पे तु
द्वय नाण किया-हीण ॥ दिष्टया । दिट्ठिआ ॥ १०४ ॥

शै-र्य-तप्त-वज्जे ॥ ८।२।१०५ ॥

शैर्योस्तप्तवज्जयोश्च सयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनात्पूर्वं इकारो वा भवति ॥ शै ।
आयरिसो आयसो । सुदरिसणो सुदसणो । दरिसण दसण ॥ र्य । वरिस
वास । वरिसा वासा । वरिस-सय वाससय ॥ व्यवस्थितविभाषया कचि-
नित्यम् । परामरिसो । हरिसो । अमरिसो ॥ तप्त । तविओ तत्तो ॥ वज्ज ।
वहर वज्ज ॥ १०५ ॥

लात् ॥ ८।२।१०६ ॥

सयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनात्पूर्वं इद् भवति ॥ किलिअ । किलिट्ठ । सिलिट्ठ
पिट्ठ । पिलोसो । सिलिम्हो । सिलेसो । सुकिल । सुइल । सिलोओ ।
किलेसो । अम्बिल । गिलाइ । गिलाण । मिलाइ । मिलाण । किलम्मइ ।
किलन्त । कचिअ भवति ॥ कमो । पवो । पिप्पवो । सुक्क-पक्खो ॥
उल्लावयति । उप्पावेइ ॥ १०६ ॥

स्याद्-मध्य-धैत्य-चौर्यसमेषु यात् ॥ ८ । २ । १०७ ॥

स्यादादिषु चौर्यशब्देन समेषु च सयुक्तस्य यात्पूर्वं इद् भवति ॥
सिआ । सिआ-आओ । भविओ । चेइअ ॥ चौर्यसम । चोरिअ । थेरिअ ।
मारिआ । गम्भीरिअ । गहीरिअ । आयरिओ । सुन्दरिअ । सोरिअ ।
वीरिअ । वरिअ । सूरिओ । धीरिअ । वल्लचरिअ ॥ १०७ ॥

स्वप्ने नात् ॥ ८।२।१०८ ॥

स्वप्नशब्दे नकारात्पूर्वं इद् भवति ॥ सिविणो ॥ १०८ ॥

स्निग्धे वादिर्त्ता ॥ ८।२।१०९ ॥

स्निग्धे सयुक्तस्य नात्पूर्वां अदितौ वा भवत ॥ सणिद्ध सिणिद्ध । पक्षे
निद्ध ॥ १०९ ॥

वृष्णे वर्णे वा ॥ ८।२।११० ॥

वृष्णे वर्णवाचिनि सयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनात्पूर्वां अदितौ वा भवत ॥

कसणो कसिणो कण्हो ॥ वर्ण इति किम् ॥ विष्णौ कण्हो ॥ ११० ॥

उच्चारितः ॥ ८।२।१११ ॥

अर्हत-शब्दे संयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनात्पूर्व उद् अदितौ च भवतः ॥
अदितौ च भवतः ॥ अरहो अरहो अरिहो । अरहन्तो अरहन्तो अरि-
हन्तो ॥ १११ ॥

पद्म-छन्न-भूर्ख-द्वारे वा ॥ ८।२।११२ ॥

एषु संयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनात्पूर्व उद् वा भवति ॥ पडमं पोभं । छउमं
छम्मं । मुरुक्खो मुक्खो । दुवारं । पक्षे । वारं । देरं । दारं ॥ ११२ ॥

तन्वीतुल्येषु ॥ ८।२।११३ ॥

उकारान्ता ङीप्रत्ययान्तास्तन्वीतुल्या । तेषु संयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनात् पूर्व
उकारो भवति ॥ तणुवी । लहुवी । गुरुवी । बहुवी । पुहुवी । मउवी ॥
क्वचिदन्यत्रापि । सुन्नम् । मुरुग्गं ॥ ओपे । सुक्खम् । सुहुम् ॥ ११३ ॥

एकस्वरे श्वः-स्वे ॥ ८।२।११४ ॥

एकस्वरे पदे यौ श्वस् स्व इत्येतौ तयोरन्त्यव्यञ्जनात्पूर्व उद् भवति ॥
श्वः कृतम् । सुवे कयं ॥ स्वे जना । सुवे जणा । एकस्वर इति किम् ।
स्व-जन । स-यणो ॥ ११४ ॥

ज्यायामीत् ॥ ८।२।११५ ॥

ज्याशब्दे अन्त्यव्यञ्जनात्पूर्व ईद् भवति ॥ जीआ ॥ ११५ ॥

करेणू-वाराणस्यो र-गोर्व्यत्ययः ॥ ८।२।११६ ॥

अनयो रेफणकारयोर्व्यत्ययः स्थितिपरिवृत्तिर्भवति ॥ कणेरू । वाणा-
रसी ॥ स्त्रीलिङ्गनिर्देशात्पुंसि न भवति । एसो करेणू ॥ ११६ ॥

आलाने लनोः ॥ ८।२।११७ ॥

आलानशब्दे लनोर्व्यत्ययो भवति ॥ आणालो । आणाल-क्ख-
म्भो ॥ ११७ ॥

अचलपुरे च-लोः ॥ ८।२।११८ ॥

अचलपुरशब्दे चकारलकारयोर्व्यत्ययो भवति ॥ अलचपुरं ॥ ११८ ॥

महाराष्ट्रे ह-रोः ॥ ८।२।११९ ॥

महाराष्ट्रशब्दे हरोर्व्यत्ययो भवति ॥ मरुहट्टं ॥ ११९ ॥

हृदे ह-दोः ॥ ८।२।१२० ॥

हृदशब्दे हकारदकारयोर्व्यत्ययो भवति ॥ द्रहो ॥ आपे । हरण मह-
पुण्डरिण ॥ १२० ॥

हरिताले र-लोर्न वा ॥ ८।२।१२१ ॥

हरितालशब्दे रकारलकारयोर्व्यत्ययो वा भवति ॥ हलिमारो हरि-
मालो ॥ १२१ ॥

लघुके ल-होः ॥ ८।२।१२२ ॥

लघुकशब्दे घस्य हत्वे कृते लहोर्व्यत्ययो वा भवति ॥ हलुअं । लहुअं ॥
घस्य न्यत्यये कृते भद्रादित्यात् हो न प्राप्नोतीति हकारणम् ॥ १२२ ॥

ललाटे ल-डोः ॥ ८।२।१२३ ॥

ललाटशब्दे लकारडकारयोर्व्यत्ययो भवति वा ॥ णडाल । णडाई ।
'ललाटे च' (८-१-२५७) इति आदेशस्य णत्वविधानादिह द्वितीयो
लः स्थानी ॥ १२३ ॥

हो ह्योः ॥ ८।२।१२४ ॥

ह्यशब्दे हकारयकारयोर्व्यत्ययो वा भवति ॥ गुह्यम् । गुह्यं । गुह्यं ॥
'सह्य' । सह्यो सज्यो ॥ १२४ ॥

स्तोकस्थ थोक्-थोव-थेवाः ॥ ८।२।१२५ ॥

स्तोकशब्दस्य एते त्रय आदेशा भवन्ति वा ॥ थोक् थोवं थेवं । पक्षे ।
थोअं ॥ १२५ ॥

दुहितृ-भगिन्योर्धूआ-बहिष्णी ॥ ८।२।१२६ ॥

अनयोरेतावादेशौ वा भवतः ॥ धूआ दुहिआ । बहिणी भइणी ॥ १२६ ॥

वृक्ष-क्षिप्तयो र्वस्व-वृद्धौ ॥ ८।२।१२७ ॥

वृक्ष-क्षिप्तयोर्धयासंख्य र्वस्व वृद्ध इत्यादेशौ वा भवतः ॥ र्वस्वो
वच्छो । वृद्धं रिक्तं । उच्छृद्धं । उक्खिक्तं ॥ १२७ ॥

वनिताया विलया ॥ ८।२।१२८ ॥

वनिताशब्दस्य विलया इत्यादेशो वा भवति ॥ विलया वणिआ ॥
विलयेतिसंस्कृतेपीति केचित् ॥ १२८ ॥

गौणस्येपतः कूरः ॥ ८।२।१२९ ॥

ईपच्छब्दस्य गौणस्य कूर इत्यादेशो वा भवति ॥ चिष ध्व कूर-पिका ।
पक्षे । ईसि ॥ १२९ ॥

स्त्रिया इत्थी ॥ ८।२।१३० ॥

स्त्रीशब्दस्य इत्थी इत्यादेशो वा भवति ॥ इत्थी थी ॥ १३० ॥

धृतेर्दिहिः ॥ ८।२।१३१ ॥

धृतिशब्दस्य दिहिरित्यादेशो वा भवति ॥ दिही धिई ॥ १३१ ॥

मार्जारस्य मञ्जर-वञ्जरी ॥ ८।२।१३२ ॥

मार्जारशब्दस्य मञ्जर वञ्जर इत्यादेशौ वा भवत ॥ मञ्जरो वञ्जरो ।
पक्षे । मञ्जारो ॥ १३२ ॥

वैडूर्यस्य वेरुलिअं ॥ ८।२।१३३ ॥

वैडूर्यशब्दस्य वेरुलिअ इत्यादेशो वा भवति ॥ वेरुलिअ । वेडुज्ज
॥ १३३ ॥

एण्हि एत्ताहे इदानीमः ॥ ८।२।१३४ ॥

अस्य एतावादेशौ वा भवत ॥ एण्हि । एत्ताहे । इआणि ॥ १३४ ॥

पूर्वस्य पुरिमः ॥ ८।२।१३५ ॥

पूर्वस्य स्थाने पुरिम इत्यादेशो वा भवति ॥ पुरिम पुज्व ॥ १३५ ॥

प्रस्तस्य हित्य-तट्ठौ ॥ ८।२।१३६ ॥

प्रस्तशब्दस्य हित्य तट्ठ इत्यादेशौ वा भवत ॥ हित्यं तट्ठ तत्थ ॥ १३६ ॥

बृहस्पतौ बहो मयः ॥ ८।२।१३७ ॥

बृहस्पतिशब्दे बह इत्याद्यावयवस्य मय इत्यादेशो वा भवति ॥ भयम्सई
भयप्सई भयप्सई ॥ पक्षे । बहस्सई । बहप्सई । बहप्सई ॥ 'वा बृहस्पतौ'
(८-१-१३८) इति इकारे उकारे च विहस्सई । विहप्सई । निहप्सई ।
बुहस्सई । बुहप्सई । बुहप्सई ॥ १३७ ॥

मलिनोमय-शुक्ति-छुसारब्ध-पदातेर्मइलावह-सिप्पि-छिका-ढच-पाइकं
॥ ८।२।१३८ ॥

मलिनादीनां यथासंख्यं मइलादय आदेशा वा भवन्ति ॥ मलिन ।
मइलं मलिणं ॥ उमय । अवहं । उवहमित्यपि केचित् । अवहोआसं ।
उमयबलं । ओषे । उमयोकालं ॥ शुक्ति । सिप्पी । सुत्ती ॥ छुस । छिको
छुत्तो ॥ आरब्ध । आढत्तो आरद्धो ॥ पदाति । पाइको पयाई ॥ १३८ ॥

दंष्ट्राया दाढा ॥ ८।२।१३९ ॥

पृथग्योगाद्वेति निवृत्तम् । दंष्ट्राशब्दस्य दाढा इत्यादेशो भवति ॥ दाढा ।
अयं संस्कृतेपि ॥ १३९ ॥

बाहिसो बाहिं-बाहिरौ ॥ ८।२।१४० ॥

बाहिःशब्दस्य बाहिं बाहिर इत्यादेशो भवतः ॥ बाहिं बाहिरं ॥ १४० ॥

अधसो हेट्टं ॥ ८।२।१४१ ॥

अधसुशब्दस्य हेट्ट इत्ययमादेशो भवति ॥ हेट्ट ॥ १४१ ॥

मातृ-पितुः स्वसुः सिआ-छौ ॥ ८।२।१४२ ॥

मातृपितृभ्यां परस्य स्वसुशब्दस्य सिआ छा इत्यादेशो भवतः ॥ माउ-
सिआ । माउ-च्छा । पिउ-सिआ । पिउ-च्छा ॥ १४२ ॥

तिर्यचस्तिरिच्छिः ॥ ८।२।१४३ ॥

तिर्यचशब्दस्य तिरिच्छिरित्यादेशो भवति ॥ तिरिच्छि वेच्छइ ॥ ओषे
तिरिआ इत्यादेशोपि । तिरिआ ॥ १४३ ॥

गृहस्य घोरोपती ॥ ८।२।१४४ ॥

गृहशब्दस्य घर इत्यादेशो भवति पतिशब्दश्चेत् परो न भवति ॥ घोरो ।
घर-सामी । राय-हरं ॥ अपताविति किम् । गृह-वई ॥ १४४ ॥

शीलाद्यर्थस्येरः ॥ ८।२।१४५ ॥

शीलधर्मसाध्वर्थे विहितस्य प्रत्ययस्य इर इत्यादेशो भवति ॥ हसनशीलः
हसिरो । रोविरो । लज्जिरो । जम्पिरो । वेविरो । भमिरो । ऊससिरो ।

केचित् तृन एव इरमाहुस्तेषां नमिरगमिरादयो न सिध्यन्ति । तृनोत्र
रादिना बाधितत्वात् ॥ १४५ ॥

क्त्वस्तुमत्तूण-तुआणाः ॥ ८।२।१४६ ॥

क्त्वाप्रत्ययस्य तुम् अत् तूण तुआण इत्येते आदेशा भवन्ति ॥ तुम् ।
दटु । मोत्तुं ॥ अत् । ममिअ । रमिअ ॥ तूण । धेतूण । काऊण ॥
तुआण । भेतुआण । सोउआण ॥ वन्दितु इत्यनुस्वारलोपात् ॥ वन्दित्ता
इति सिद्धसंस्कृतम्यैव बलोपेन ॥ कटु इति तु आर्षे ॥ १४६ ॥

इदमर्थस्य केरः ॥ ८।१।१४७ ॥

इदमर्थस्य प्रत्ययस्य केर इत्यादेशो भवति ॥ युष्मदीयः । तुम्हेकेरो ॥
अस्मदीय । अम्हेकेरो ॥ न च भवति । मईअ-पक्खे । पाणिणीआ ॥ १४७ ॥

पर-राजभ्यां क-डिक्कौ च ॥ ८।२।१४८ ॥

पर राजन् इत्येताभ्या परस्येदमर्थस्य प्रत्ययस्य यथासंख्यं सयुक्तौ को
डित् इक्कश्चादेशो भवतः । चकारात्केरश्च ॥ परकीयम् । पारक्कं । परक्कं ।
पारकेर ॥ राजकीयम् । राइक्कं । रायकेरं ॥ १४८ ॥

युष्मदस्मदोञ एच्चयः ॥ ८।२।१४९ ॥

आभ्या परस्येदमर्थस्याञ एच्चय इत्यादेशो भवति ॥ युष्माकमिदं यौष्मा-
कम् । तुम्हेच्चय । एवम् अम्हेच्चयं ॥ १४९ ॥

वतेर्व्यः ॥ ८।२।१५० ॥

वते प्रत्ययस्य द्विरुक्तो वो भवति ॥ म्हुरव्व पाडलिउत्ते पासाया ॥ १५० ॥

सर्वाज्ञादीनस्येकः ॥ ८।२।१५१ ॥

सर्वाज्ञात् सर्वादे. पथ्यङ्ग (हे० १७-९०) इत्यादिना विहितस्येनस्य
स्थाने इक् इत्यादेशो भवति ॥ सर्वाज्ञीणः । सव्वङ्गिओ ॥ १५१ ॥

पथो णस्येकद् ॥ ८।२।१५२ ॥

‘ नित्यं णः पन्थश्च ’ (हे० ६-८९) इति यः पथो णो विहितस्तस्य
इकट् भवति ॥ पान्थः । पहिओ ॥ १५२ ॥

ईयस्यात्मनो णयः ॥ ८।२।१५३ ॥

आत्मनः परस्य ईयस्य णय इत्यादेशो भवति ॥ आत्मीयम् । अप्पणं ॥ १५३ ॥

त्वस्य डिमा-चणी वा ॥ ८।२।१५४ ॥

त्वप्रत्ययस्य डिमा चण इत्यादेशो वा भवतः ॥ पीणिमा । पुप्फिमा । पीणत्तणं । पुप्फत्तणं । पक्षे । पीणत्तं । पुप्फत्तं ॥ इम्नः पृथ्वादिषु नियतत्वात् तदन्यप्रत्ययान्तेषु अस्य विधिः ॥ पीनता इत्यस्य प्राकृते पीणया इति भवति । पीणदा इति तु मापान्तरे । तेनेह तलो दा न क्रियते ॥ १५४ ॥

अनङ्कोठात्तैलस्य डेल्लः ॥ ८।२।१५५ ॥

अङ्कोठवर्जिताच्छब्दात्परस्य तैलप्रत्ययस्य डेल्ल इत्यादेशो भवति ॥ सुरहि-जलेण कडुएल्लं ॥ अनङ्कोठादिति किम् । अङ्कोल्लतेल्लं ॥ १५५ ॥

यत्तदेतदोतोरित्तिअ एतल्लुक् च ॥ ८।२।१५६ ॥

एभ्यः परस्य डावादेरतोः परिणामार्थस्य इत्तिअ इत्यादेशो भवति एतदो लुक् च ॥ यावत् । जित्तिअं ॥ तावत् । तित्तिअं ॥ एतावत् । इत्तिअं ॥ १५६ ॥

इदंकिमश्च डेत्तिअ-डेत्तिल-डेद्दहाः ॥ ८।२।१५७ ॥

इदंकिम्यां यत्तदेतद्द्वयश्च परस्यातोर्डावतोर्वा डित एत्तिअ एत्तिल एद्दह इत्यादेशा भवन्ति एतल्लुक् च ॥ इयत् । एत्तिअं । एत्तिलं । एद्दहं ॥ कियत् । केत्तिअं । केत्तिलं । केद्दहं ॥ यावत् । जेत्तिअं । जेत्तिलं । जेद्दहं ॥ तावत् । तेत्तिअं । तेत्तिलं । तेद्दहं ॥ एतावत् । एत्तिअं । एत्तिलं । एद्दहं ॥ १५७ ॥

कृत्वस्यो हुत्तं ॥ ८।२।१५८ ॥

‘वारे कृत्वम्’ (हे० ७-२-१०९) इति यः कृत्वस् विहितस्तस्य हुत्तमित्यादेशो भवति ॥ सप्रहुत्तं । सहस्सहुत्तं ॥ कथं प्रियाभिमुखं प्रियहुत्तं । अभिमुखार्थेन हुत्तशब्देन भविष्यति ॥ १५८ ॥

आल्विल्लोल्लाल-वन्त-मन्तेतेर-मणा मतोः ॥ ८।२।१५९ ॥

आनु इत्यादयो नव आदेशा मतोः स्थाने यथाप्रयोगं भवन्ति ॥ आलु । नेहालू । दयालू । ईसालू । लज्जालुआ ॥ इल्ल । सीहिल्लो । छाइल्लो । जामइल्लो ॥ उल्ल । विआरुल्लो । मंसुल्लो । दप्पुल्लो ॥ आल । सद्दालो । जडालो । फडालो । रसालो । जोण्हालो ॥ वन्त ॥ धणवन्तो । भत्ति-
वन्तो ॥ मन्त । हणुमन्तो । सिरिमन्तो । पुण्णमन्तो ॥ इत्त । कव्वइत्तो । माणइत्तो ॥ इर । गव्विरो । रेहिरो ॥ मण । धणमणो ॥ केचिन्मादेश-
मपीच्छन्ति । हणुमा ॥ मतोरिति किम् । धणी । अत्थिओ ॥ १५९ ॥

चो दो तसो वा ॥ ८।२।१६० ॥

तसः प्रत्ययस्य स्थाने चो दो इत्यादेशौ वा भवतः ॥ सव्वत्तो सव्वदो । एकत्तो एकदा । अन्नत्तो अन्नदो । कत्तो कदो । जत्तो जदो । तत्तो तदो । इत्तो इदो । पक्षे । सव्वओ । इत्यादि ॥ १६० ॥

अपो हि-ह-त्थाः ॥ ८।२।१६१ ॥

अप्रत्ययस्य एते भवन्ति ॥ यत्त । जहि । जह । जत्थ ॥ तत्त । तहि । तह । तत्थ ॥ कुत्त । कहि । कह । कत्थ ॥ अन्यत्त । अन्नहि । अन्नह । अन्नत्थ ॥ १६१ ॥

वैकाइः सि सिअं इआ ॥ ८।२।१६२ ॥

एकशब्दात्परस्य दाप्रत्ययस्य सि सिअं इआ इत्यादेशा वा भवन्ति ॥ एकदा । एकसि । एकसिअं । एकइआ । पक्षे । एगया ॥ १६२ ॥

डिल्ल-इल्लौ मवे ॥ ८।२।१६३ ॥

भवेर्धे नाम्नः परौ इल्ल उल्ल इत्येतौ डितौ प्रत्ययौ भवतः ॥ गामिल्लिआ । पुरिल्लं । हेट्टिल्लं । उवरिल्लं । अप्पुल्लं ॥ आत्वालावपीच्छन्त्यन्ये ॥ १६३ ॥

स्वार्थे कथ्य वा ॥ ८।२।१६४ ॥

स्वार्थे कथ्यकारादिल्लोल्लौ डितौ प्रत्ययौ वा भवतः ॥ क । कुइमपिज्ज-
रयं । चन्दओ । गयणयम्भि । धरणीहर-पक्खुब्बन्तयं । दुहिअए राम-
हिअयए । इदयं । आलेट्टुअं । आलेट्टुमित्यर्थः ॥ द्विरपि भवति । बहुअयं ॥

ककारोच्चारण पेशाचिकभाषार्थम् । यथा । वतनके वतनकं समप्येत्तुन ॥
इल । निजिआसोज-पल्लविलेण । पुरिल्लो । पुरा पुरो वा ॥ उल्ल । मह
पिउल्लओ । मुहुल्लं । हत्युल्ला । पक्षे । चन्दो । गयण । इह । आलेट्टु ।
बहु । बहुअं । मुहं । हत्वा ॥ कुत्सादिविशिष्टे तु मस्कृतवदेव कप् सिद्ध ॥
यावादिलक्षणः कः प्रतिनियतविषय एवेति वचनम् ॥ १६४ ॥

ल्लो नवैकाद्वा ॥ ८।२।१६५ ॥

आभ्यां स्वार्थे संयुक्तो ल्लो वा भवति ॥ नवल्लो । एकल्लो ॥ सेवादि-
त्वात् कस्य द्वित्वे एकल्लो ॥ पक्षे । नवो । एको । एओ ॥ १६५ ॥

उपरे संव्याने ॥ ८।२।१६६ ॥

संव्यानेर्थे वर्त-ानादुपरिशब्दात् स्वार्थे ल्लो भवति ॥ अवरिल्लो ॥
संव्यान इति किम् । अवरिं ॥ १६६ ॥

भूमो मया डमया ॥ ८।२।१६७ ॥

भूशब्दात्स्वार्थे मया डमया इत्येतौ प्रत्ययौ भवतः ॥ भुमया ।
भमया ॥ १६७ ॥

शनैसो ङिअम् ॥ ८।२।१६८ ॥

शनैसशब्दात्स्वार्थे ङिअम् भवति ॥ सणिअमवगूढो ॥ १६८ ॥

मनाको न वा डयं च ॥ ८।२।१६९ ॥

मनाक्शब्दात्स्वार्थे डयम् ङिअम् च प्रत्ययो वा भवति ॥ मणयं ।
मणियं । पक्षे । मणा ॥ १६९ ॥

मिश्राङ्गालिअः ॥ ८।२।१७० ॥

मिश्रशब्दात्स्वार्थे ङालिअः प्रत्ययो वा भवति ॥ मीसाळिअ । पक्षे ।
मीसं ॥ १७० ॥

रो दीर्घात् ॥ ८।२।१७१ ॥

दीर्घशब्दात्परः स्वार्थे रो वा भवति ॥ दीहरं दीहं ॥ १७१ ॥

त्वादेः सः ॥ ८।२।१७२ ॥

‘भावे त्व-त्तल’ (हे० ७-१-५५) इत्यादिना विहितात्त्वादेः परः

स्वार्थे स एव त्वादिर्वा भवति ॥ मृदुकत्वेन । मउअत्तयाइ ॥ आतिशायि-
कात्त्वातिशायिक. सस्कृतवदेव सिद्ध. । जिठ्यरो । कणिठ्यरो ॥ १७२ ॥

विद्युत्पत्र-पीतान्धाल्ल ॥ ८।२।१७३ ॥

एभ्य स्वार्थे लो वा भवति ॥ विज्जुला । पत्तल । पीवल । पीअल ।
अन्धलो । पक्षे । विज्जू । पत्त । पीअ । अन्धो ॥ कथ जमल । यम-
लमिति सस्कृतशब्दाद् भविष्यति ॥ १७३ ॥

गोणादयः ॥ ८।२।१७४ ॥

गोणादय. शब्दा अनुक्तप्रकृतिप्रत्ययलोपागमवर्णविकारा बहुल निपा-
त्यन्ते ॥ गौ । गोणो । गावी ॥ गाव । गावीओ ॥ बलीवर्द. । बइल्लो ॥
आप । आऊ ॥ पञ्चपञ्चाशत् । पञ्चावण्णा । पणपन्ना ॥ त्रिपञ्चाशत्-
तेवण्णा । त्रिचत्वारिंशत् । तेआलीसा ॥ व्युत्सर्ग । विउसगो । व्युत्सर्ज-
नम् । वोसिरण ॥ बहिर्मेयुन वा । बहिद्धा । कार्यम् । णामुक्कसिअ ।
कचित् । कत्थइ ॥ उद्वहति । मुव्वहइ ॥ अपस्मार. । वम्हलो ॥ उत्पलम् ।
कन्दुइ ॥ धिक्धिक् । छिछि । द्विद्धि ॥ धिगन्तु । धिरत्थु । प्रतिस्पर्धा ।
पडिसिद्धी । पाडिसिद्धी ॥ स्थासक् । चच्चिक्क ॥ निलय । निहेलणं ॥
मघवान् । मघोपो ॥ साक्षी । सक्खिणो ॥ जन्म । जम्मण ॥ महान् ।
महन्तो ॥ भवान् । भवन्तो ॥ आशी । आसीसा । कचित् । हस्य
कुभौ । वृहत्तरम् । चङ्कुरं ॥ हिमोर । भिमोरो ॥ लस्य डु । कुल्लक ।
खुड्डओ ॥ धोपाणामग्नेतनो गायन । घायणो ॥ वड । वडो ॥ ककुदम् ।
कउथ ॥ अकाण्डम् । अत्थक्क ॥ लज्जावती । लज्जालुइणी ॥ कुतूहलम् ।
कुड्ड ॥ चूत । मायन्दो । माकन्दशब्द सस्कृतेपीत्यन्ये ॥ विष्णु ।
भट्टिओ ॥ इमशानम् । कुरसी ॥ असुरा । अगया ॥ खेलम् । खेड्ड ॥
पोप्प रज. । तिक्किच्छि ॥ दिनम् ॥ अल्ल ॥ समर्थ. । पक्कलो ॥ पण्डक ।
णेलच्छो ॥ कर्पास । पलही ॥ बरी । उज्जल्लो ॥ ताम्बूलम् । शसुर ।
पुथली । ठिठई ॥ शास्ता । साहुली । इत्यादि ॥ बाधिकारात्पक्षे यथा-
दर्शन भउओ इत्याद्यपि भवति ॥ गोला गोआवरी इति तु गोलागोदा-

वरीभ्यां सिद्धम् ॥ भाषाशब्दाश्च । आहित्य । लल्लक । विद्धिर । पयडिअ ।
उप्पेहड । मडप्फर । पड्डिच्छिर । अट्टमट्ट । विहडप्फड । उज्जल्ल । हल्ल-
प्फल इत्यादयो महाराष्ट्रविदर्भादिदेशमसिद्धा लोकतोवगन्तव्याः ॥ क्रिया-
शब्दाश्च । अवमासइ । फुम्फुल्लइ । उप्फालेइ । इत्यादयः । अत एव च
कृष्ट-घृष्ट-वाक्य-विद्वस्-वाचस्पति-विष्टरश्रवस्-प्रचेतस्-प्रोक्त-प्रोतादीनां
किञ्चादिप्रत्ययान्तानां च अमिचित्सोमसुत्सुम्भसुम्भेत्यादीनां पूर्वैः कविभिर-
प्रयुक्तानां प्रतीतिवैषम्यपरः प्रयोगो न कर्तव्यः शब्दान्तरैरेव तु तदर्थो-
भिधेयः । यथा कृष्टः कुशलः । वाचस्पतिर्गुरुः । विष्टरश्रवा हरिरित्यादि ॥
घृष्टशब्दस्य तु सोपसर्गस्य प्रयोग इष्यत एव । मन्दर-यड-परिषट्ठं ।
तद्विजस-निहट्ठाणञ्ज इत्यादि ॥ आपे तु यथादर्शनं सर्वमविरुद्धम् । यथा ।
घट्टा । मट्टा । विउत्ता । सुअ-उक्खत्तणाणुसारेण । वक्कन्तरेसु अ पुणो
इत्यादि ॥ १७४ ॥

अव्ययम् ॥ ८।२।१७५ ॥

अधिकारोयन् । इतः परं ये वक्ष्यन्ते आपादसमाप्तेस्तेव्ययसंज्ञा
ज्ञातव्याः ॥ १७५ ॥

तं वाक्योपन्यासे ॥ ८।२।१७६ ॥

तमिति वाक्योपन्यामे प्रयोक्तव्यम् ॥ तं तिअस-अन्दि-मोक्खं ॥ १७६ ॥

आम अभ्युपगमे ॥ ८।२।१७७ ॥

आमेत्यभ्युपगमे प्रयोक्तव्यम् ॥ आम वहला वणोली ॥ १७७ ॥

णवि वैपरीत्ये ॥ ८।२।१७८ ॥

णवीति वैपरीत्ये प्रयोक्तव्यम् ॥ णवि हा वणे ॥ १७८ ॥

पुणरुत्तं कृतकरणे ॥ ८-२-१७९ ॥

पुणरुत्तमिति कृतकरणे प्रयोक्तव्यम् ॥

अइ सुप्पइ पंमुलि णीसहेहि अज्जेहि पुणरुत्तं ॥ १७९ ॥

हन्दि विपाद-विकल्प-पश्चात्ताप-निश्चय-मर्त्ये ॥ ८।२।१८० ॥

हन्दि इति विपादादिषु प्रयोक्तव्यम् ॥

हन्दि चरणे णओ सो न माणिओ हन्दि हुज्ज एत्ताहे ।

हन्दि न होही माषिरी सा सिज्जइ हन्दि तुह कज्जे ॥

हन्दि । सत्यमित्यर्थः ॥ १८० ॥

हन्द च गृहाणार्थे ॥ ८।२।१८१ ॥

हन्द हन्दि च गृहाणार्थे प्रयोक्तव्यम् ॥ हन्द पलोएसु इम । हन्दि ।
गृहाणेत्यर्थः ॥ १८१ ॥

मिव पिव विव व्व व विअ इवार्थे वा ॥ ८।२।१८२ ॥

एते इवार्थे अव्ययसज्ञका प्राकृते वा प्रयुज्यन्ते ॥ कुमुअ मिव ।
चन्दर्ण पिव । हसो विव । साअरो व्व खीरोओ । सेसस्स व निम्मोओ ।
कमल विअ । पक्षे । नीलुप्पल—माला इव ॥ १८२ ॥

जेण तेण लक्षणे ॥ ८।२।१८३ ॥

जेण तेण इत्येतौ लक्षणे प्रयोक्तव्यौ ॥ भमर-रुअ जेण कमल-वण ॥
भमर-रुअ तेण कमल-वण ॥ १८३ ॥

णइ चेअ चिअ च अवधारणे ॥ ८।२।१८४ ॥

एतेवधारणे प्रयोक्तव्या ॥ गईए णइ । ज चेअ मउलण छेअणाण ।
अणुवद्ध त चिअ कामिणीण ॥ सेवादित्वाद् द्वित्वमपि । ते चिअ धन्ना ।
ते चेअ सुपुरिसा । च । स च य रूवेण । स च सीलेण ॥ १८४ ॥

बले निर्धारण-निश्चययोः ॥ ८।२।१८५ ॥

बले इति निर्धारणे निश्चये च प्रयोक्तव्यम् ॥ निर्धारणे । बले पुरिसो
धणजओ खत्तिआण ॥ निश्चये । बले सीहो । सिंह एवायम् ॥ १८५ ॥

किरेर हिर किलार्थे वा ॥ ८।२।१८६ ॥

किर इर हिर इत्येते किलार्थे वा प्रयोक्तव्या ॥ कल्ल किर खरहि-
अओ । तम्स इर । पिअ-त्रयसो हिर । पक्षे । एव किल तेण सिविणए
माणिआ ॥ १८६ ॥

णवर केवले ॥ ८।२।१८७ ॥

केवलार्थे णवर इति प्रयोक्तव्यम् ॥ णवर पिआइ चिअ णिव्व-
दन्ति ॥ १८७ ॥

आनन्तर्ये णवरि ॥ ८।२।१८८ ॥

आनन्तर्ये णवरीति प्रयोक्तव्यम् ॥ णवरि अ से रहु-वइणा ॥ केचित्तु केवलानन्तर्यार्थयोर्णवरणवरि इत्येकमेव सूत्रं कुर्वते तन्मते उभावप्युभयार्थौ ॥ १८८ ॥

अलाहि निवारणे ॥ ८।२।१८९ ॥

अलाहीति निवारणे प्रयोक्तव्यम् ॥ अलाहि किं वाइएण छेहेण ॥ १८९ ॥

अण णाईं नजर्थे ॥ ८।२।१९० ॥

अण णाईं इत्येतौ नजर्थे प्रयोक्तव्यौ ॥ अणचिन्तिअममुणन्ती । णाईं करेमि रोसं ॥ १९० ॥

माईं मार्ये ॥ ८।२।१९१ ॥

माईं इति मार्ये प्रयोक्तव्यम् ॥ माईं काहीअ रोसं । मा कापीइ रोषम् ॥ १९१ ॥

हद्दी निर्वेदे ॥ ८।२।१९२ ॥

हद्दी इत्यव्ययेमतत्पदं निर्देशात् हाधिकृशब्दादेशो वा निर्वेदे प्रयोक्तव्यम् ॥ हद्दीहद्दी । हा घाहघाह ॥ १९२ ॥

वेव्वे भय-वारण-विपादे ॥ ८।२।१९३ ॥

भयवारणविपादेषु वेव्वे इति प्रयोक्तव्यम् ॥

वेव्वेति भये वेव्वेति वारणे जूरणे अ वेव्वेति ।

उल्लाविरीइ वि तुहं वेव्वेति मयच्छि किं णेअं ॥

किं उल्लावेन्तीए उअ जूरन्तीए किं तु मीआए ।

उव्वाडिरीए वेव्वेति तीए मणिअं न विन्हरिमो ॥ १९३ ॥

वेव्व च आमन्त्रणे ॥ ८।२।१९४ ॥

वेव्व वेव्वे च आमन्त्रणे प्रयोक्तव्ये ॥ वेव्वे गोळे । वेव्वे मुरन्दळे बहसि पाणिअं ॥ १९४ ॥

मामि हला हले सख्या वा ॥ ८।२।१९५ ॥

एते सख्या आमन्त्रणे वा प्रयोक्तव्याः ॥ मामि सरिसक्खराण वि ॥

पणवह माणस्स हला । हले हयासस्स । पक्षे । सहि एरिसि चिअ
गई ॥ १९५ ॥

दे संमुखीकरणे च ॥ ८।२।१९६ ॥

समुखीकरणे सख्या आमन्त्रणे च दे इति प्रयोक्तव्यम् ॥ दे पसिअ
ताव सुन्दरि ॥ दे आ पसिअ निअत्तसु ॥ १९६ ॥

हुं दान-पृच्छा-निवारणे ॥ ८।२।१९७ ॥

हु इति दानादिषु प्रयुज्यते ॥ दाने । हु गेण्ह अप्पणो चिअ ॥
पृच्छायाम् । हु साहसु सम्भाव ॥ निवारणे । हु निलज्जसमोसर ॥ १९७ ॥

हु खु निश्चय-वितर्क-समावन विस्मये ॥ ८।२।१९८ ॥

हु खु इत्येतौ निश्चयादिषु प्रयोक्तव्यौ ॥ निश्चये । तं पि हु अछिन्ति सरी ।
त खु सिरीए रहस्स ॥ वितर्क ऊह सशयो वा । ऊहे । न हु णवर सग-
हिआ । एअ खु हसइ ॥ सशये । जलहरो खु घूमवडलो खु ॥ समावने ।
तराउ ण हु णवर इम । एअ खु हसइ ॥ विस्मये । को खु एसो सहस्स
सिरो । बहुलाधिकारादनुस्वारात्परो हुर्न प्रयोक्तव्य ॥ १९८ ॥

ऊ गर्हाक्षेप-विस्मय-सूचने ॥ ८।२।१९९ ॥

ऊ इति गर्हादिषु प्रयोक्तव्यम् ॥ गर्हा । ऊ णिलज्ज ॥ प्रक्रान्तस्य
वाक्यस्य विपर्यासाशङ्काया विनिवर्तनलक्षण आक्षेप ॥ ऊ किं मए भणिअ ॥
विस्मये । ऊ कह मुणिआ अहय ॥ सूचने । ऊ केण न विण्णाय ॥ १९९ ॥

थू कुत्सायाम् ॥ ८।२।२०० ॥

थू इति कुत्साया प्रयोक्तव्यम् ॥ थू निलज्जो लोओ ॥ २०० ॥

रे अरे संभाषण-रतिकलहे ॥ ८।२।२०१ ॥

अनयोरर्थयोग्यासख्यमेतौ प्रयोक्तव्यौ ॥ रे संभाषणे । रे हिअह मडह-
सरिआ ॥ अरे रतिकलहे । अरे मए सम मा करेसु उवहास ॥ २०१ ॥

हरे क्षेपे च ॥ ८।२।२०२ ॥

क्षेपे संभाषणरतिकल्हयोश्च हरे इति प्रयोक्तव्यम् ॥ क्षेपे । हरे णिलज्ज ॥
संभाषणे । हरे पुरिसा ॥ रतिकल्हे । हरे बहु-वल्ह ॥ २०२ ॥

ओ सूचना-पश्चात्तापे ॥ ८ । २ । २०३ ॥

ओ इति सूचनापश्चात्तापयोः प्रयोक्तव्यम् ॥ सूचनायाम् । ओ अवि-
णय-तत्तिले ॥ पश्चात्तापे । ओ न मए छाया इतिआए ॥ विकल्पे तु
उतादेशेनैवैकारेण सिद्धम् ॥ ओ विरएमि नहयले ॥ २०३ ॥

अव्वो सूचना-दुःख-संमापणापराध-विस्मयानन्दादर-भय-
खेद-विषाद-पश्चात्तापे ॥ ८ । २ । २०४ ॥

अव्वो इति सूचनादिषु प्रयोक्तव्यम् ॥ सूचनायाम् । अव्वो दुक्करयारय ।
दुःखे । अव्वो दलन्ति हिययं ॥ समापणे । अव्वो किमिणं किमिणं ॥
अपराधविस्मययोः ।

अव्वो हरन्ति हिअय तहवि न वेसा हवन्ति जुवईण ।

अव्वो किंपि रहस्स मुणन्ति घुत्ता जणम्महिआ ॥

आनन्दादरभयेषु ।

अव्वो सुपहायमिण अव्वो अज्जम्ह सप्फलं जीअ ।

अव्वो अइअम्मि तुमे नवर जइ सा न जूरिहिइ ॥

हेत्वे । अव्वो न जामि छेत्त ।

विषादे ।

अव्वो नासेन्ति दिहिं पुल्लय वड्ढेन्ति देन्ति रणरणय ।

एण्हि तस्सेअ गुणा ते खिअ अव्वो कह णु एअं ॥

पश्चात्तापे ।

अव्वो तह तेण कया अहयं जह कस्य साहेमि ॥ २०४ ॥

अइ संमावने ॥ ८ । २ । २०५ ॥

संमावने अइ इति प्रयोक्तव्यम् ॥ अइ दिअर किं न पेच्छसि ॥ २०५ ॥

वणे निश्चय-विकल्पानुकम्प्ये च ॥ ८ । २ । २०६ ॥

वणे इति निश्चयादी संमावने च प्रयोक्तव्यम् ॥ वणे देमि । निश्चयं
ददामि ॥ विकल्पे । होई वणे न होई । भवति वा न भवति ॥ अनु-
कम्प्ये । दासो वणे न मुञ्चइ । दासोनुकम्प्यो न त्यज्यते ॥ संमावने ।
नत्थि वणे जं न देह विहि-परिणामो । समाव्यते एतदित्यर्थः ॥ २०६ ॥

मणे विमर्शे ॥ ८।२।२०७॥

मणे इति विमर्शे प्रयोक्तव्यम् ॥ मणे सूरौ । किं भित्सूर्यः ॥ अन्ये
मन्ये इत्यर्थमपीच्छन्ति ॥ २०७ ॥

अम्मो आश्चर्ये ॥ ८।२।२०८॥

अम्मो इत्याश्चर्ये प्रयोक्तव्यम् ॥-अम्मो कह पारिज्जइ ॥ २०८ ॥

स्वयमर्थे अप्पणो न वा ॥ ८।२।२०९॥

स्वयमित्यस्यार्थे अप्पणो वा प्रयोक्तव्यम् ॥ विसर्थं विसअन्ति अप्पणो
कमल-सरा । पक्षे । सयं चेअ मुणसि करणिज्ज ॥ २०९ ॥

प्रत्येकमः पाडिकं पाडिएकं ॥ ८।२।२१०॥

प्रत्येकमित्यस्यार्थे पाडिकं पाडिएक इति च प्रयोक्तव्यं वा ॥ पाडिक ।
पाडिएकं । पक्षे । पत्तेअ ॥ २१० ॥

उअ पश्य ॥ ८।२।२११॥

उअ इति पश्येत्यस्यार्थे प्रयोक्तव्यं वा ॥

उअ निच्चलनित्फदा भिसिणीपत्तंमि रेहइ बलाआ ।

निम्मल-मरगय-भायण-परिट्ठिआ संख-सुत्ति व्व ॥

पक्षे पुलआदयः ॥ २११ ॥

इहरा इतरथा ॥ ८।२।२१२ ॥

इहरा इति इतरथार्थे प्रयोक्तव्यं वा ॥ इहरा नीसामत्तेहिं । पक्षे ।
इअरहा ॥ २१२ ॥

एकसरिअं झगिति संप्रति ॥ ८।२।२१३ ॥

एकसरिअं झमित्यर्थे संप्रत्यर्थे च प्रयोक्तव्यम् ॥ एकसरिअं । झगिति
सांप्रतं वा ॥ २१३ ॥

मोरउल्ला मुधा ॥ ८।२।२१४ ॥

मोरउल्ला इति मुधार्थे प्रयोक्तव्यम् ॥ मोरउल्ला । मुधेत्यर्थः ॥ २१४ ॥

दरार्धात्पे ॥ ८।२।२१५ ॥

दर इत्यव्ययमर्थार्थे ईषदर्थे च प्रयोक्तव्यम् ॥ दर-विआसिअं । अर्थेनेपद्वा
विकसितमित्यर्थः ॥ २१५ ॥

किणो ग्रन्थे ॥ ८।२।२१६ ॥

किणो इति ग्रन्थे प्रयोक्तव्यम् ॥ किणो ध्रुवसि ॥ २१६ ॥

इ-जे-राः पाद-पूरणे ॥ ८।२।२१७ ॥

इ जे र इत्येते पादपूरणे प्रयोक्तव्या ॥ नउणा इ अच्छीइ । अणुकूल
घोतु जे । गेण्डइ र कलम-गोवी ॥ अहो । हहो । हेहो । हा । नाम ।
अहह । हीसि । अपि । अहाह । अरिरिहो इत्यादयस्तु संस्कृतसमत्वेन
सिद्धा ॥ २१७ ॥

प्यादयः ॥ ८।२।२१८ ॥

प्यादयो नियतार्थवृत्तय प्राकृते प्रयोक्तव्या ॥ पि वि अप्यर्थे ॥ २१८ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रसूरिनिरर्चिताया सिद्धहेमचन्द्राभिधान-

स्वोपज्ञशब्दानुशासनवृत्ती अष्टमस्याध्यायस्य

द्वितीय पाद समाप्त ॥

द्विपुत्रक्षोदविनोदहेतोर्भवादवामस्य भवद्भुजस्य ।

अय विशेषो सुवर्नैकवीर पर न यत्काममपाकरोति ॥ १ ॥

अर्ह

वीप्स्यात्स्यादेवार्प्स्ये स्वरे मो वा ॥ ८।३।१ ॥

वीप्सार्थात्पदात्परस्य स्यादेः स्थाने स्वरादौ वीप्सार्थे पदे परे मो वा भवति ॥ एकैकम् । एकमेकं । एकमेकेण । अङ्गे अङ्गे । अङ्गमङ्गम् । पङ्गे । एकैकमित्यादि ॥ १ ॥

अतः सेडोः ॥ ८।३।२ ॥

अकारान्तात्तान्नः परस्य स्यादेः सेः स्थाने डो भवति ॥ वच्छो ॥ २ ॥

वैतत्तदः ॥ ८।३।३ ॥

एतत्तदोकारात्परस्य स्यादेः सेडो वा भवति ॥ एसो एस । सो णरो । स णरो ॥ ३ ॥

जस्-शसोर्लुक् ॥ ८।३।४ ॥

अकारान्तात्तान्नः परयोः स्यादिसंबन्धिर्नोर्जस्-शसोर्लुग् भवति ॥ वच्छा । एप् । वच्छे पेच्छ ॥ ४ ॥

अमोस्य ॥ ८।३।५ ॥

अतः परस्य मोकारस्य लुग् भवति ॥ वच्छं पेच्छ ॥ ५ ॥

टा-आमोर्णः ॥ ८।३।६ ॥

अतः परस्य टा इत्येतस्य षष्ठीबहुवचनस्य च आमो णो भवति ॥ वच्छेण । वच्छाण ॥ ६ ॥

मिसो हि हिं हिं ॥ ८।३।७ ॥

अतः परस्य मिसः स्थाने केवलः सानुनासिकः सानुस्वारश्च हिर्भवति ॥ वच्छेहि । वच्छेहिं । वच्छेहिं कया छाही ॥ ७ ॥

हसेम् चो-दो-दु-हि-हिन्तो-लुक् ॥ ८।३।८ ॥

अतः परस्य हसेः चो दो दु हि हिन्तो लुक् इत्येते पडादेशा भवन्ति ॥ वच्छचो । वच्छाचो । वच्छाउ । वच्छाहि । वच्छाहिन्तो । वच्छा । दकारकरणं भाषान्तरार्थम् ॥ ८ ॥

म्यसस् तो दो दु हि हिन्तो मुन्तो ॥ ८ । ३ । ९ ॥

अतः परम्य म्यसः स्थाने तो दो दु हि हिन्तो मुन्तो इत्यादिशा भवन्ति ॥ वृक्षेभ्यः । वच्छतो । वच्छाओ । वच्छाउ । वच्छाहि । वच्छेहि । वच्छाहिन्तो । वच्छेहिन्तो । वच्छासुन्तो । वच्छेसुन्तो ॥ ९ ॥

दसः स्सः ॥ ८ । ३ । १० ॥

अतः परस्य दसः संयुक्तः सो भवति ॥ पियम्स । पेम्मम्स । उपकुम्भं शैत्यम् । उपकुम्भस्स सीअलत्तणं ॥ १० ॥

डे म्मि डेः ॥ ८ । ३ । ११ ॥

अतः परस्य डेडित् एकारः संयुक्तो मिश्र भवति ॥ वच्छे । वच्छम्मि ॥ देवम् । देवम्मि । तम् । तम्मि । अत्र ' द्वितीयातृतीययोः सप्तमी ' (८-३-१३५) इत्यमो ङिः ॥ ११ ॥

जस्-शस्-डसि-तो-दो-दामि दीर्यः ॥ ८ । ३ । १२ ॥

एषु अतो दीर्घो भवति ॥ जासि शसि च । वच्छा ॥ दसि । वच्छा-ओ । वच्छाउ । वच्छाहि । वच्छाहिन्तो । वच्छा ॥ तोदोदुपु । वृक्षेभ्यः । वच्छतो । ' नृस्वः संयोगे ' (८-१-८४) इति ह्रस्वः ॥ वच्छाओ । वच्छाउ ॥ आमि । वच्छाण ॥ डसिनैव सिद्धे तोदोदुग्रहणं म्यसि एत्वबाधनार्थम् ॥ १२ ॥

म्यसि वा ॥ ८ । ३ । १३ ॥

भ्यसादेशे परे अतो दीर्घो वा भवति ॥ वच्छाहिन्तो वच्छेहिन्तो । वच्छासुन्तो वच्छेसुन्तो । वच्छाहि वच्छेहि ॥ १३ ॥

टाण-शस्येत् ॥ ८ । ३ । १४ ॥

टादेशे णे शसि च परे अस्य एकारो भवति ॥ टाण । वच्छेण ॥ णेति किम् । अप्यणा । अप्यणिआ । अप्यणइआ ॥ शस् । वच्छे पेच्छ ॥ १४ ॥

मिस्म्यसुपि ॥ ८ । ३ । १५ ॥

एषु अत एर्भवति ॥ मिस् । वच्छेहिं । वच्छेहिं । वच्छेहिं ॥ म्यस् । वच्छेहि । वच्छेहिन्तो । वच्छेसुन्तो ॥ सुप् । वच्छेसु ॥ १५ ॥

इदुतो दीर्घः ॥ ८ । ३ । १६ ॥

इकारस्य उकारस्य च भिस्म्यस्सुप्सु परेषु दीर्घो भवति ॥ भिस् । गिरोह । बुद्धीहिं । दहीहिं । तरुहिं । धेणूहिं । महूहिं कथं ॥ भ्यस् । गिरीओ । बुद्धीओ । दहीओ । तरुओ । धेणूओ । महूओ आगओ ॥ एवं गिरीहिन्तो । गिरीसुन्तो आगओ इत्याद्यपि ॥ सुप् । गिरीसु । बुद्धीसु । दहीसु । तरुसु । धेणूसु । महूसु ठिअं ॥ कचिन्न भवति । दिअ-भूमिसु दाणजलोत्तिआइं ॥ इदुत इति किम् । वच्छेहिं । वच्छेसुन्तो । वच्छेसु ॥ भिस्म्यस्सुपीत्येव । गिरिं तरुं पेच्छ ॥ १६ ॥

चतुरो वा ॥ ८ । ३ । १७ ॥

चतुर उदन्तस्य भिस्म्यस्सुप्सु परेषु दीर्घो वा भवति ॥ चउहि । चउहि । चऊओ चउओ । चऊसु । चउसु ॥ १७ ॥

लुसे शसि ॥ ८ । ३ । १८ ॥

इदुतो शसि लुसे दीर्घो भवति ॥ गिरी । बुद्धी । तरु । धेणू पेच्छ ॥ लुस इति किम् । गिरिणो । तरुणो पेच्छ ॥ इदुत इत्येव । वच्छे पेच्छ ॥ ' जम्-शम् ' (८-३-१२) इत्यादिन शसि दीर्घस्य लक्ष्यान्तरोधार्यो योगः । लुस इति तु णवि प्रतिप्रसवार्थशङ्कानिवृत्त्यर्थम् ॥ १८ ॥

अल्लीवे सौ ॥ ८ । ३ । १९ ॥

इदुतोल्लीवे नपुंसकादन्यत्र सौ दीर्घो भवति ॥ गिरी । बुद्धी । तरु । धेणू ॥ अल्लीव इति किम् । दहिं । महुं ॥ साविति किम् । गिरिं । बुद्धिं । तरुं । धेणुं ॥ केचित्तु दीर्घत्वं विकल्प्य तदभावपक्षे सेमादिशमपीच्छन्ति । अग्निं । निहिं । वाउं । विहुं ॥ १९ ॥

पुंसि जसो डउ डआ वा ॥ ८ । ३ । २० ॥

इदुत इतीह पञ्चम्यन्तं संबध्यते ॥ इदुतः परस्य जसः पुंसि अउ अओ इत्यादेशौ डितौ वा भवतः ॥ अगउ अगओ । वायउ वायओ चिट्ठन्ति । पक्षे । अगिणो । वाउणो ॥ शेषे अदन्तवद्भावाद् अग्नी । वाऊ ॥ पुंसीति किम् । बुद्धीओ । धेणूओ । दहीइं । महूइं ॥ जस इति किम् । अग्नी ।

अग्निणो । वाज । त्राज्जो पेच्छइ ॥ इदुत इत्येव । वच्छा ॥ २० ॥

वोतो डवो ॥ ८ । ३ । २१ ॥

उदन्तात्परस्य जसः पुंसि डित् चवो इत्यादेशो वा भवति ॥ साहवो । पक्षे । साहओ । साहउ । साहू । साहुणो ॥ उत इति किम् । वच्छा ॥ पुंसीत्येव । धेणू । महूइं ॥ जस इत्येव । साहू । साहुणो पेच्छ ॥ २१ ॥

जस-शसोर्णो वा ॥ ८।३।२२ ॥

इदुतः परयोर्जस्-शसोः पुंसि णो इत्यादेशो वा भवति ॥ गिरिणो । तरुणो । रेहान्ति पेच्छ वा । पक्षे । गिरी । तरू ॥ पुंसीत्येव । दहूइं । महूइं ॥ जस्-शसोरिति किम् । गिरिं । तरुं ॥ इदुत इत्येव । वच्छा । वच्छे ॥ जस्-शसोरिति द्वित्वमिदुत इत्यनेन यथासंख्याभावार्थम् । एव-मुच्यतेऽपि ॥ २२ ॥

डसि-डसोः पुं-क्रीवे वा ॥ ८।३।२३ ॥

पुंसि क्रीवे च वर्तमानादिदुतः परयोर्डसिडसोर्णो वा भवति ॥ गिरिणो । तरुणो । दहिणो । महुणो आगओ विआरो वा । पक्षे । डसेः । गिरीओ । गिरीउ । गिरीहिन्तो । तरूओ । तरूउ । तरूहिन्तो ॥ हिलुकौ निपेत्स्येने ॥ डसः । गिरिस्स । तरूस्स ॥ डसिडसोरिति किम् । गिरिणा । तरुणा कयं ॥ पुंक्रीव इति किम् । बुद्धीअ । धेणूअ लद्धं समिद्धी वा ॥ इदुत इत्येव । कमलाओ । कमलस्स ॥ २३ ॥

टो णा ॥ ८ । ३ । २४ ॥

पुंक्रीवे वर्तमानादिदुतः परस्य टा इत्यस्य णा भवति ॥ गिरिणा । गामणिणा । तरुपुणा । तरुणा । दहिणा । महुणा ॥ ट इति किम् । गिरी । तरू । दहिं । महुं ॥ पुंक्रीव इत्येव । बुद्धीअ । धेणूअ कयं ॥ इदुत इत्येव । कमलेण ॥ २४ ॥

क्रीवे स्वराण् सेः ॥ ८।३।२५ ॥

क्रीवे वर्तमानात्स्वरान्ताच्चासः सेः स्थाने म् भवति ॥ वणं । पेम्भं । दहिं । महुं ॥ दहि महु इति तु सिद्धापेक्षया ॥ केचिदनुनासिकमपीच्छ-

न्ति । दहिँ महुँ ॥ क्लीब इति किम् । बालो । बाला । स्वरादिति इदुतो निवृत्त्यर्थम् ॥ २५ ॥

जस्-शस् ई-ई-णय सप्राग्दीर्घा ॥ ८।३।२६ ॥

क्लीबे वर्तमानान्नाम्न परयोर्जस् शसो स्थाने सानुनासिकसानुस्वारा-
विकारौ णिश्चादेशा भवन्ति सप्राग्दीर्घा । एषु सत्सु पूर्वस्वरस्य दीर्घत्व
विधीयते इत्यर्थः ॥ ई । जाई वयणाई अहे ॥ इ । उम्मीलन्ति पङ्कयाइ
पेच्छ वा चिट्ठन्ति । दहीइ जेम वा हुन्ति महूइ मुञ्च वा ॥ णि । कुल्लन्ति
पङ्कयाणि गेण्ह वा । हुन्ति दहीणि जेम वा । एव महूणि ॥ क्लीब इत्येव ।
वच्छा वच्छे ॥ जस् शस् इति किम् । सुह ॥ २६ ॥

स्त्रियामुदोती वा ॥ ८।३।२७ ॥

स्त्रिया वर्तमानान्नाम्न परयोर्जस् शसो स्थाने प्रत्येकम् उत् ओत्
इत्येतौ सप्राग्दीर्घौ वा भवतः ॥ वचनभेदो यथासख्यनिवृत्त्यर्थः ॥ मालाउ
मालाओ । बुद्धीउ बुद्धीओ । सहीउ सहीओ । धेणूउ धेणूओ । बहूउ
बहूओ । पक्षे । माला । बुद्धी । सही । धेणू । बहू ॥ स्त्रियामिति किम् ।
वच्छा । जस् शस् इत्येव । मालाए कय ॥ २७ ॥

ईतः सेश्वा वा ॥ ८।३।२८ ॥

स्त्रिया वर्तमानादीकारान्तात् सेर्जस् शसोश्च स्थाने आकारो वा भवति ॥
एसा हसन्तीआ । गोरीआ चिट्ठन्ति पेच्छ वा । पक्षे । हसन्ती ।
गोरीओ ॥ २८ ॥

टा-डस्-डेरदादिदेद्वा तु डसेः ॥ ८।३।२९ ॥

स्त्रिया वर्तमानान्नाम्न परेषा टाडस्डीना स्थाने प्रत्येकम् अत् आत्
इत् एत् इत्येते चत्वार आदेशा सप्राग्दीर्घा भवन्ति । डसे पुनरेते सप्राग्-
दीर्घा वा भवन्ति ॥ मुद्धाअ । मुद्धाइ । मुद्धाए कय मुह ठिअ वा ॥
कप्रत्यये लु मुद्धिआअ । मुद्धिआइ । मुद्धिआए ॥ कमलिआअ । कमलि-
आइ । कमलिआए ॥ बुद्धीअ । बुद्धीआ । बुद्धीइ । बुद्धीए कय बिहओ
ठिअ वा ॥ सहीअ । सहीआ । सहीइ । सहीए कय वयण ठिअ वा ॥

धेणूअ । धेणूआ । धेणूइ । धेणूए । कयं दुद्धं ठिअं वा ॥ वहूअ । वहूआ । वहूइ । वहूए कयं भवणं ठिअं वा ॥ दसेस्सु वा । मुद्धाअ । मुद्धाइ । मुद्धाए । बुद्धीअ । बुद्धीआ । बुद्धीइ । बुद्धीए ॥ सहीअ । सहीआ । सहीइ । सहीए ॥ धेणूअ । धेणूआ । धेणूइ । धेणूए ॥ वहूअ । वहूआ । वहूइ । वहूए आगओ । पक्षे । मुद्धाओ । मुद्धाउ । मुद्धाहिन्तो ॥ रईओ । रईउ । रईहिन्तो । धेणूओ । धेणूउ । धेणूहिन्तो । इत्यादि ॥ 'शेपेदन्तवत्' (८-३-१२४) अतिदेशात् 'जस्-शस्-डसित्तो-दो-द्रामि-दीर्घः' (८-३-१२) इति दीर्घत्वं पक्षेऽपि भवति ॥ स्त्रियामित्येव । वच्छेण । वच्छस्स । वच्छम्मि । वच्छाओ ॥ टादीनामिति किम् । मुद्धा । बुद्धी । सही । धेणू । वहू ॥ २९ ॥

जात आत् ॥ ८।३।३० ॥

स्त्रियां वर्तमानादादन्तान्नाम्न परेषां टाड्सडिडसीनामादादेशो न भवति ॥ मालाअ । मालाइ । मालाए कयं सुहं ठिअं आगओ वा ॥ ३० ॥

प्रत्यये ङीर्न वा ॥ ८।३।३१ ॥

अणादिसूत्रेण (हे० २-४-२०) प्रत्ययनिमित्तो यो ङीरुक्त स स्त्रियां वर्तमानान्नाम्नो वा भवति ॥ साहणी । कुरुचरी । पक्षे । आत् (हे० २-४-१८) इत्याप् । साहणा । कुरुचरा ॥ ३१ ॥

अजातेः पुंसः ॥ ८।३।३२ ॥

अजातिवाचिनः पुल्लिङ्गात् स्त्रिया वर्तमानात् ङीर्वा भवति ॥ नीली । नीला । काली । काला । हसमाणी । हसमाणा । सुप्पणही । सुप्पणहा । इमीए । इमाए । इमीणं । इमाणं । एईए । एआए । एईण । एआणं ॥ अजाते-रिति किम् । करिणी । अया । एलया ॥ अप्राप्ते विभाषेयम् । तेन गोरी । कुमारी इत्यादौ संस्कृतवन्नित्यमेव ङी ॥ ३२ ॥

किं-यत्तदोत्पमामि ॥ ८।३।३३ ॥

मिअम्आम्वाजिने म्यादौ परे एभ्यः स्त्रिया ङीर्वा भवति ॥ कीओ । काओ । कीए । काए । कीसु । कासु । ण्व । जीओ । जाओ ।

तीओ । ताओ । इत्यादि ॥ अस्यमाभीति किम् । का । जा । सा । क ।
ज । त । काण । जाण । ताण ॥ ३३ ॥

छाया-हरिद्रयोः ॥ ८ । ३ । ३४ ॥

अनयोराप्प्रसङ्गे नाम्न. स्त्रिया ङीर्वा भवति ॥ छाही छाया । हलद्दी
हलद्दा ॥ ३४ ॥

स्वसादेर्डा ॥ ८ । ३ । ३५ ॥

स्वसादे स्त्रिया वर्तमानात् डा प्रत्ययो भवति ॥ ससा । नणन्दा ।
दुहिआ । दुहिआहि । दुहिआसु । दुहिआ-सुओ । गउआ ॥ ३५ ॥

न्हस्वोमि ॥ ८ । ३ । ३६ ॥

स्त्रीलिङ्गस्य नाम्नोमि परे ह्रस्वो भवति ॥ माल । नइ । बहु । हस-
मार्णि । हसमाण पेच्छ ॥ अमीति किम् । माला । सही । बहू ॥ ३६ ॥

नामन्व्यात्सौ मः ॥ ८ । ३ । ३७ ॥

आमन्व्यार्थात्परे सौ सति ' ह्रीवे स्वरान्म् सेः ' (८-३-२५) इति
यो म् उक्त स न भवति ॥ हे तण । हे दहि । हे महु ॥ ३७ ॥

डो दीर्घो वा ॥ ८ । ३ । ३८ ॥

आमन्व्यार्थात्परे सौ सति ' अतः सेर्ढोः ' (३-२) इति यो नित्य
डो प्राप्नो यश्च ' अह्रीवे सौ ' (३-१९) इति इदुतोरकारान्तस्य च
प्राप्नो दीर्घ स वा भवति ॥ हे देव हे देवो ॥ हे खमा-समण हे खमा-
सणो । हे अज्ज हे अज्जो ॥ दीर्घ । हे हरी हे हरि । हे गुरू हे गुरु ।
जाइ-विसुद्धेण पहू । हे प्रमो इत्यर्थ । एव दोणिण पहू जिअ-लोअे ।
पक्षे । हे पहु । एषु प्राप्ते विकल्प ॥ इह त्वप्राप्ते हे गोअमा हे गोअम । हे
कासवा हे कासव । रेरे चप्फलया । रेरे निगिणया ॥ ३८ ॥

ऋतोद्वा ॥ ८ । ३ । ३९ ॥

ऋकारान्तस्यामन्त्रणे सौ परे अकारोन्तादेशो वा भवति ॥ हे पित. ।
हे पिअ ॥ हे दात. । हे दाय । पक्षे । हे पिअर । हे दायार ॥ ३९ ॥

नाम्न्यरं वा ॥ ८ । ३ । ४० ॥

ऋदन्तस्यामन्त्रणे सौ परे नास्ति सजाया विषये अर इति अन्तादेशो वा भवति ॥ हे पित । हे पिअरं । पक्षे । हे पिअ ॥ नाम्नीति किम् । हे कर्त । हे कर्तार ॥ ४० ॥

वाप ए ॥ ८ । ३ । ४१ ॥

आमन्त्रणे सौ परे आप एत्व च भवति ॥ हे माळे । हे महिले । अजिजए । पजिजए । पक्षे । हे माला । इत्यादि ॥ आप इति किम् । हे पिउच्छा । हे माउच्छा ॥ बहुलाधिकारात् कचिदोत्वमपि । अम्मो भणामि भणिए ॥ ४१ ॥

ईदूतोर्हस्वः ॥ ८ । ३ । ४२ ॥

आमन्त्रणे सौ परे ईदूदन्तयोर्हस्वो भवति ॥ हे नइ । हे गम्मणि । हे समणि । हे बहु । हे खलपु ॥ ४२ ॥

क्विपः ॥ ८ । ३ । ४३ ॥

विदन्तस्येदूदन्तस्य हस्वो भवति ॥ गामणिणा । खलपुणा । गामणिणो । खलपुणो ॥ ४३ ॥

ऋतामुदस्यमौसु वा ॥ ८ । ३ । ४४ ॥

सिअमूऔर्वजिते अर्थात् स्यादौ परे ऋदन्तानामुदन्तादेशो वा भवति ॥ जस् । मत् । मतुणो । मत्तउ । मत्तओ । पक्षे । मत्तारा ॥ शस् । मत् । मतुणो । पक्षे । मत्तारे ॥ टा । मतुणा । पक्षे । मत्तारेण ॥ भिस् । मत्तहिं । पक्षे । मत्तारेहिं ॥ ङसि । मतुणो । मत्तओ । मत्तूउ । मत्तूहि । मत्तूहिन्तो । पक्षे । मत्ताराओ । मत्ताराउ । मत्ताराहि । मत्ताराहिन्तो । मत्तारा । ङस् । मतुणो । मतुस्स । पक्षे मत्तारस्स । सुप् । मत्तूमु । पक्षे मत्तारेसु ॥ बहुवचनस्य व्याप्त्यर्थत्वात् यथादर्शनं नाम्न्यपि उद् वा भवति जस्ससिङ्सिङ्सु । पिउणो । जामाउणो । माउणो ॥ टायाम् । पिउणा ॥ भिसि । पिउहिं ॥ सुपि । पिउसु । पक्षे । पिअरा । इत्यादि ॥ अस्य-मौस्विति किम् । सि । पिआ ॥ अम् । पिअर ॥ औ । पिअरा ॥ ४४ ॥

आरः स्यादौ ॥ ८ । ३ । ४५ ॥

स्यादौ परे ऋत आर इत्यादेशो भवति ॥ भत्तारो । भत्तारा । भत्तारं । भत्तारे । भत्तारेण । भत्तारेहिं ॥ एव ऋत्यादिषूदाहार्यम् ॥ लुप्तस्याद्यपेक्षया । भत्तार विहिज ॥ ४५ ॥

आ अरा मातुः ॥ ८ । ३ । ४६ ॥

मातृसम्बन्धिन ऋत स्यादौ परे आ अरा इत्यादेशो भवत ॥ माआ । माअरा । माआउ । माआओ । माअराउ । माअराओ । माअ । माअर । इत्यादि ॥ बाहुलकाज्जनन्यर्थस्य आ देवतार्थस्य तु अरा इत्यादेश । मा-आए कुच्छीए । नमो माअराण ॥ 'मातुरिद्धा' (८-१-१३५) इतीत्त्वे माईण इति भवति ॥ 'ऋतामुद' (८-३ ४४) इत्यादिना उत्त्वे तु माऊए समन्निज वन्दे इति ॥ स्यादावित्येव । माइदेवो । माइ-गणो ॥ ४६ ॥

नाम्यरः ॥ ८ । ३ । ४७ ॥

ऋदन्तस्य नाम्नि सज्ञाया स्यादौ परे अर इत्यन्तादेशो भवति ॥ पिअरा । पिअर । पिअरे । पिअरेण । पिअरेहिं । जामायरा । जामायर । जामायेर । जामायरेण । जामायरेहिं । मायरा । मायर । भायरे । भायरेण । भायरेहिं ॥ ४७ ॥

आ सौ न वा ॥ ८ । ३ । ४८ ॥

ऋदन्तस्य सौ परे आकारो वा भवति ॥ पिआ । जामाया । भाया । कता । पक्षे । पिअरो । जामायरो । भायरो । कत्तारो ॥ ४८ ॥

राज्ञः ॥ ८ । ३ । ४९ ॥

राज्ञो नलोपेन्त्यस्य आत्व वा भवति सौ परे ॥ राया । हे राया । पक्षे । आणादेशे । रायाणो ॥ हे राया । हे रायमिति तु शौरसेन्याम् । एव हे अप्प । हे अप्प ॥ ४९ ॥

जस्-शस्-डसि-डसा णो ॥ ८ । ३ । ५० ॥

राजन्शब्दान्तरेण णो इत्यादेशो वा भवति ॥ जस् । रायाणो चिट्ठन्ति । पक्षे । राया ॥ शस् । रायाणो पेच्छ । पक्षे । राया । राए ॥ डसि । राइणो

रण्णो आगओ । पक्षे । रायाओ । रायाउ । रायाहि । रायाहिन्तो । राया ॥
डस् । राइणो रण्णो धणं । पक्षे । रायस्स ॥ ५० ॥

टो णा ॥ ८ । ३ । ५१ ॥

राजनृशब्दात्परस्य टा इत्यस्य णा इत्यादेशो वा भवति ॥ राइणा । रण्णा ।
पक्षे । रायेण कयं ॥ ५१ ॥

इर्जस्य णो-णा-हो ॥ ८ । ३ । ५२ ॥

राजनृशब्दसंबन्धिनो जकारस्य स्थाने णोणाडिषु परेषु इकारो वा
भवति ॥ राइणो चिट्ठन्ति पेच्छ आगओ धणं वा ॥ राइणा कयं । राइग्मि ।
पक्षे । रायाणो । रण्णो । रायणा । राएण । रायग्मि ॥ ५२ ॥

इणममामा ॥ ८ । ३ । ५३ ॥

राजनृशब्दसंबन्धिनो जकारस्य अमाम्भ्यां सहितस्य स्थाने इणम् इत्या-
देशो वा भवति ॥ राइणं पेच्छ । राइणं धणं । पक्षे । रायं । राईणं ॥ ५३ ॥

ईद्भिस्म्यसाम्सुपि ॥ ८ । ३ । ५४ ॥

राजनृशब्दसंबन्धिनो जकारस्य भिसादिषु परतो वा ईकारो भवति ॥
मिस् । राईहि ॥ भ्यस् । राईहि । राईहिन्तो राईसुन्तो ॥ आम् । राईणं ॥
सुप् । राईसु । पक्षे । रायाणेहि । इत्यादि ॥ ५४ ॥

आजस्य टा-ड-सि डस्सु सणाणोप्विण् ॥ ८ । ३ । ५५ ॥

राजनृशब्दसंबन्धिन आज इत्यवयवस्य टाडसिडस्सु णा णो इत्यादेशा-
पक्षेषु परेषु अण् वा भवति ॥ रण्णा राइणा कयं । रण्णो राइणो आग-
ओ धणं वा ॥ टाडसिडस्त्विति किम् । रायाणो चिट्ठन्ति पेच्छ वा ॥
सणाणेप्विति किम् । राएण । रायाओ । रायस्स ॥ ५५ ॥

पुंस्यन आणो राजवच्च ॥ ८ । ३ । ५६ ॥

पुंलिङ्गे वर्तमानस्यान्नन्तस्य स्थाने आण इत्यादेशो वा भवति । पक्षे ।
यथादर्शनं राजवत् कार्यं भवति ॥ आणादेशे च 'अतः सेडोः' (८-३-२)
इत्यादयः प्रवर्तन्ते । पक्षे तु 'राज्ञः' 'जस्-शस्-डसि-डसां णो' (८-३-५०)
'टोणा' (८-३-२४) 'इणममामा' (८-३-५३) इति प्रवर्तन्ते ॥

अप्पाणो । अप्पाणा । अप्पाण । अप्पाणे । अप्पाणेण । अप्पाणेहि । अप्पा-
णाओ । अप्पाणासुन्तो । अप्पाणस्स । अप्पाणाण । अप्पाणम्मि । अप्पाणेषु ।
अप्पाण-कय । पक्षे । राजवत् । अप्पा । अप्पो । हे अप्पा । हे अप्प ।
अप्पाणो चिट्ठन्ति । अप्पाणो पेच्छ । अप्पाणा । अप्पेहिं । अप्पाणो ।
अप्पाओ । अप्पाउ । अप्पाहि । अप्पाहिन्तो । अप्पा । अप्पासुन्तो ॥
अप्पणो धण । अप्पाण । अप्पे । अप्पेसु ॥ रायाणो । रायाणा ।
रायाण । रायाणे । रायाणेण । रायाणेहिं । रायाणाहिन्तो । रायाणस्स ।
रायाणाण । रायाणम्मि । रायाणेषु । पक्षे । राया । इत्यादि । एव जुवाणो ।
जुवाण-जणो । जुआ ॥ बम्हाणो । बम्हा ॥ अद्वाणो । अद्वा ॥ उक्षन् ।
उच्छाणो । उच्छा । गावाणो । गावा ॥ पूसाणो । पूसा ॥ तक्खाणो ।
तक्खा ॥ मुद्वाणो । मुद्वा ॥ श्वन् । साणो । सा ॥ सुकर्मण पश्य ।
सुकम्माणे पेच्छ । निण्ण्ह कह सो सुकम्माणे । पश्यति कथं स सुक-
र्मण इत्यर्थः ॥ पुसीति किम् । शर्म । सम्म ॥ ५६ ॥

आत्मनष्टो णिआ णइआ ॥ ८।३।५७ ॥

आत्मन परस्याष्टाया स्थाने णिआ णइआ इत्यादेशौ वा भवतः ॥
अप्पणिआ पाउसे उवगयम्मि । अप्पणिआ य विआङ्गि खाणिआ । अप्प-
णइआ । पक्षे । अप्पाणेण ॥ ५७ ॥

अतः सर्वादेर्हेर्जसः ॥ ८।३।५८ ॥

सर्वादेरदन्तात्परस्य जस. डित् ए इत्यादेशो भवति ॥ सव्वे । अन्ने ।
जे । ते । के । एके । कयरे । इयरे । एए ॥ अत इति किम् । सन्वाओ
रिद्धीओ ॥ जस इति किम् । सव्वस्स ॥ ५८ ॥

हे सिंस-म्मि-त्था ॥ ८।३।५९ ॥

सर्वादेरकारात्परस्य हे स्थाने सिंस म्मि त्थ एते आदेशा भवन्ति ॥ सव्व-
सिंस । सव्वम्मि । सव्वत्थ ॥ अन्नसिंस । अन्नम्मि । अन्नत्थ ॥ एव सर्वत्र ॥
अत इत्येव । अणुम्मि ॥ ५९ ॥

न वा निदमेतदो हिं ॥ ८।३।६० ॥

इदम्-एतद्वर्जितात्सर्वादेरदन्तात्परस्य डेहिमादेशो वा भवति ॥ सन्वहिं । अन्नहिं । कहिं । जहिं । तहिं ॥ बहुलाधिकारात् कियत्तद्वयः स्त्रियामपि । काहिं । जाहिं । ताहिं ॥ बाहुलकादेव 'कियत्तदोस्यमामि' (८-३-३३) इति ङीर्नास्ति ॥ पक्षे । सन्वस्मि । सन्वग्मि । सन्वत्य । इत्यादि ॥ भ्रियां तु पक्षे । काए । कीए । जाए । जीए । ताए । तीए ॥ इदमेतद्वर्जनं किम् । इमस्मि । एअस्मि ॥ ६० ॥

आमो डेसिं ॥ ८ । ३ । ६१ ॥

सर्वादेरकारान्तात्परस्यामो डेसिमित्यादेशो वा भवति ॥ सन्वेसिं । अन्नेसिं । अवरोसिं । इमेसिं । एएसिं । जेसिं । तेसिं । केसिं । पक्षे । सन्वाण । अन्नाण । अवराण । इमाण । एआण । जाण । ताण । काण ॥ बाहुलकात् भ्रियामपि । सर्वासाम् । सन्वेसिं ॥ एवम् अन्नेसिं । तेसिं ॥ ६१ ॥

किं तद्वर्था डासः ॥ ८ । ३ । ६२ ॥

किं तद्वर्था परस्यामः स्थाने डास इत्यादेशो वा भवति ॥ कास । तास । पक्षे । केसिं । तेसिं ॥ ६२ ॥

कियत्तद्वर्था डसः ॥ ८ । ३ । ६३ ॥

एभ्यः परस्य डसः स्थाने डास इत्यादेशो वा भवति । 'डसः स्तः' (३-१०) इत्यस्यापवादः । पक्षे सोपि भवति ॥ कास । कस्त । जास । जस्त । तास । तस्त ॥ बहुलाधिकारात् किं तद्वर्था माकारान्ताभ्यामपि डासादेशो वा । कस्या धनम् । कास धणं ॥ तस्या धनम् । तास धणं । पक्षे । काए । ताए ॥ ६३ ॥

ईद्वयः स्ता से ॥ ८ । ३ ॥ ६४ ॥

किमादिभ्य ईदन्तेभ्यः परस्य डसः स्थाने स्ता से इत्यादेशो वा भवतः । 'टा-डस्-डेरदादिदेद्वा तु डसेः' (८-३-२९) इत्यस्यापवादः । पक्षे अदा-दयोपि ॥ किस्सा । कीसे । कीअ । कीआ । कीइ । कीए ॥ जिम्सा ।

जीसे । जीअ । जीआ । जीइ । जीए ॥ तिस्ता । तीसे । तीअ तीआ । तीइ । तीए ॥ ६४ ॥

डेडाहे डाला इआ काले ॥ ८ । ३ । ६५ ॥

कियत्तद्भ्यः कालेभिधेये डेः स्थाने आहे आला इति डितौ इआ इति च आदेशा वा भवन्ति । हिंसिस्मित्थानामपवादः । पक्षे तेषां भवन्ति ॥ काहे । काला । कइआ ॥ जाहे । जाला । जइआ ॥ ताहे । ताला । तइआ ॥

ताला जाअन्ति गुणा जाला ते सहिअएहिं धेप्पन्ति ।

पक्षे । कहिं । कसिंसि । कम्मि । कत्थ ॥ ६५ ॥

डसेम्हा ॥ ८।३।६६ ॥

कियत्तद्भ्यः परस्य डसे स्थाने म्हा इत्यादेशो वा भवति ॥ कम्हा । जम्हा । तम्हा । पक्षे । काओ । जाओ । ताओ ॥ ६६ ॥

तदो डोः ॥ ८।३।६७ ॥

तदः परस्य डसेडो इत्यादेशो वा भवति ॥ तो । तम्हा ॥ ६७ ॥

किमो डिणो-डीसौ ॥ ८।३।६८ ॥

किमः परस्य डसेडिणो डीस इत्यादेशौ वा भवत ॥ किणो । कीस । कम्हा ॥ ६८ ॥

इदमेतर्किं-यत्तद्भ्यष्टो डिणा ॥ ८।३।६९ ॥

एभ्यः सर्वादिभ्योकारान्तेभ्यः परस्याष्टाया स्थाने डित् इणा इत्यादेशौ वा भवति ॥ इमिणा । इमेण ॥ एदिणा । एदेण ॥ किणा । केण ॥ जिणा । जेण ॥ तिणा । तेण ॥ ६९ ॥

तदो ण स्यादौ क्वचित् ॥ ८।३।७० ॥

तद स्थाने स्यादौ परे ण आदेशो भवति क्वचित् लक्ष्यानुसारेण ॥ ण पेच्छ । त पश्येत्यर्थः ॥ सोअइ अ ण खुवई । तमित्यर्थः ॥ स्त्रिया-मपि । हत्थुन्नामिअ-मुही ण तिअडा । ता त्रिजटेत्यर्थः ॥ णेण भणिअ तेन भणितमित्यर्थः ॥ तो णेण कर-यल ट्टिआ । तेनेत्यर्थः ॥ भणिअ च

णाए । तयेत्यर्थः ॥ नेहिं कयं । तैः कृतमित्यर्थः ॥ णाहिं कयं । तामिः
कृतमित्यर्थः ॥ ७० ॥

किमः कस्त्र-तसोश्च ॥ ८।३।७१ ॥

किम. को भवति स्यादौ त्रतसोश्च परयोः ॥ को । के । कं । के ।
केण ॥ त्र । कत्थ ॥ तस् । कओ । कत्तो । कदो ॥ ७१ ॥

इदम इमः ॥ ८।३।७२ ॥

इदम. स्यादौ परे इम आदेशो भवति ॥ इमो । इमे । इमं । इमे ।
इमेण ॥ स्त्रियामपि । इमा ॥ ७२ ॥

पु-स्त्रियोर्न वायमिमिआ सौ ॥ ८।३।७३ ॥

इदमशब्दस्य सौ परे अयमिति पुल्लिङ्गे इमिआ इति स्त्रीलिङ्गे आदेशौ
वा भवतः ॥ अहवायं कय-कज्जो । इमिआ वाणिअ-भूआ । पक्षे । इमो ।
इमा ॥ ७३ ॥

स्ति-स्सयोरद् ॥ ८।३।७४ ॥

इदमः स्ति स्स इत्येतयोः परयोरद् भवति वा ॥ अस्ति । अस्त ।
पक्षे । इमादेशोपि । इमस्ति । इमस्स ॥ बहुलाधिकारादन्यत्रापि भवति ।
एहि । एसु । आहि । एभि एषु आभिरित्यर्थः ॥ ७४ ॥

डेमेन हः ॥ ८।३।७५ ॥

इदम. कृतेमादेशात् परस्य डे स्थाने मेन सह ह आदेशो वा भवति ॥
इह । पक्षे । इमस्ति । इमग्मि ॥ ७५ ॥

न त्थः ॥ ८।३।७६ ॥

इदम. परस्य 'डेः स्ति-ग्मि-त्थाः' (३-५९) इति प्राप्तः त्थो न
भवति ॥ इह । इमस्ति । इमग्मि ॥ ७६ ॥

णोम्-शस्ता-मिति ॥ ८।३।७७ ॥

इदम. स्थाने अमशस्तामिस्तु परेषु ण आदेशो वा भवति ॥ णं पेच्छ ।
णे पेच्छ । णेण । नेहिं कयं । पक्षे । इमं । इमे । इमेण । इमेहि ॥ ७७ ॥

अमेणम् ॥ ८।३।७८ ॥

इदमोमा सहितस्य स्थाने इणम् इत्यादेशो वा भवति ॥ इणं पेच्छ । पक्षे । इमं ॥ ७८ ॥

क्लीवे स्यमेदमिणमो च ॥ ८।३।७९ ॥

नपुंसकलिङ्गे वर्तमानस्येदमः स्यम्भ्यां सहितस्य इदम् इणमो इणम् च नित्यमादेशा भवन्ति ॥ इदं इणमो इणं घणं चिट्ठइ पेच्छ वा ॥ ७९ ॥

किमः किं ॥ ८।३।८० ॥

किमः क्लीवे वर्तमानस्य स्यम्भ्यां सह किं भवति ॥ किं कुलं तुह । किं किं ते पाडिहाइ ॥ ८० ॥

वेदं-तदेतदो ङसाम्भ्यां से-सिमौ ॥ ८ । ३ । ८१ ॥

इदम् तद् एतद् इत्येतेषां स्थाने ङस् आम् इत्येताभ्यां सह यथासंख्यं से, सिम् इत्यादेशौ वा भवतः ॥ इदम् । से सीलम् । से गुणा । अस्य शीलं गुणा वेत्यर्थः ॥ सिं उच्छाहो । एषाम् उत्साह इत्यर्थः ॥ तद् । से सीलं । तस्य तस्या वेत्यर्थः ॥ सिं गुणा । तेषां तासां वेत्यर्थः ॥ एतद् । से अहिअं । एतस्याहितमित्यर्थः ॥ सिं गुणा । सिं सीलं । एतेषां गुणाः शीलं वेत्यर्थः । पक्षे । इमस्स । इमेसिं । इमाण ॥ तस्स । तेसिं । ताण ॥ एअस्स । एएसिं । एआण । इदंतदोरामापि सेआदेशं कश्चिदिच्छति ॥ ८१ ॥

वैतदो ङसेस्तो चाहे ॥ ८ । ३ । ८२ ॥

एतद. परम्य ङसे. स्थाने तो चाहे इत्येतावादेशौ वा भवतः ॥ एत्तो । एचाहे । पक्षे । एआओ । एआउ । एआहि । एआहिन्तो । एआ ॥ ८२ ॥

त्ये च तस्य लुक् ॥ ८ । ३ । ८३ ॥

एतदस्त्ये परे चकारात् तो चाहे इत्येतयोश्च परयोस्तस्य लुक् भवति ॥ एत्थ । एत्तो । एचाहे ॥ ८३ ॥

एरदीतौ म्मी वा ॥ ८ । ३ । ८४ ॥

एतद एकारस्य ङयादेशे म्मौ परे अदीतौ वा भवतः ॥ अयम्भि । ईयम्भि । पक्षे । एअम्भि ॥ ८४ ॥

वसेणमिणमो सिना ॥ ८ । ३ । ८५ ॥

एतद्: सिना सह एस इणम् इणमो इत्यादेशा वा भवन्ति ॥ सन्ध-
स्स वि एस गई ॥ सन्धाण वि पत्थिवाण एस मही ॥ एस सहाओ च्चिअ
ससहरस्स ॥ एस सिरं । इणं । इणमो । पक्षे । एअं । एसा ।
एसो ॥ ८५ ॥

तद्व तः सोक्कीये ॥ ८ । ३ । ८६ ॥

तद् एतद्व तकारस्य सौ परे अक्कीये सौ भवति ॥ सो पुरिसो । सा
महिला । एसो पिओ । एसा मुद्धा ॥ सावित्येव । ते एए धन्ना । ताओ
एआओ महिलाओ ॥ अक्कीव इति किम् । तं एअं वर्ण ॥ ८६ ॥

आदसो दश्य होनोदाम् ॥ ८ । ३ । ८७ ॥

अदसो दकारस्य सौ परे ह आदेशो वा भवति तस्मिन् कृते 'अतः सेडोंः'
(८-३-२) इत्योत्वं 'शेषं संस्कृतवत्' (८-४-४४८) इत्यतिदेशाद्
'आत्' (हे०-२-४१८) इत्याप्-क्कीये स्वरान् सेः' (८-३-२५) इति
मश्च न भवति ॥ अह पुरिसो । अह महिला । अह वर्ण । अह मोहो पर-
गुण-छहुअयाइ । अह णे हिअएण हसइ मारुय-तणओ । असावत्मान्
हसतीत्यर्थः । अह कमळ-मुही । पक्षे । उत्तरेण मुरादेशः । अमू पुरिसो ।
अमू महिला । अमुं वर्ण ॥ ८७ ॥

मुः स्यादौ ॥ ८ । ३ । ८८ ॥

अदसो दस्य स्यादौ परे मुरादेशो भवति ॥ अमू पुरिसो । अमुणो
पुरिसा । अमुं वर्ण । अमूइ वणाइ । अमूणि वणाणि । अमू माला ।
अमूउ अमूओ मालाओ । अमुणा । अमूहि ॥ डसि । अमूओ । अमूउ ।
अमूहिन्तो ॥ म्यस् । अमूहिन्तो । अमूसुन्तो ॥ डस् । अमुणो । अमुस्ता ॥
आम् । अमूण ॥ डि । अमुम्भि ॥ सुप् । अमूसु ॥ ८८ ॥

म्मावयेऔ वा ॥ ८ । ३ । ८९ ॥

अदसोन्त्ययजनलुकि दकारान्तस्य स्थाने ढचादेशे म्मौ परतः अय
इअ इत्यादेशौ वा भवतः ॥ अयाम्भि । इअम्भि । पक्षे । अमुम्भि ॥ ८९ ॥

युष्मदस्तं तुं तुवं तुह तुमं सिना ॥ ८ । ३ । ९० ॥

युष्मद सिना सह त तु तुव तुह तुम इत्येते पञ्चादेशा भवन्ति ॥ त तु तुव तुह तुम दिटो ॥ ९० ॥

भे तुम्भे तुज्झ तुम्ह तुय्हे उय्हे जस । ८ । ३ । ९१ ॥

युष्मदो जसा सह भे तुम्भे तुज्झ तुम्ह तुय्हे उय्हे इत्येते षडादेशा भवन्ति ॥ भे तुम्भे तुज्झ तुम्ह तुय्हे उय्हे चिट्ठह । 'ब्भो म्हज्झौ वा' (३-१०४) इति वचनात् तुम्हे । तुज्झे । एव चाष्टरूप्यम् ॥ ९१ ॥

तं तुं तुमं तुवं तुह तुमे तुए अमा ॥ ८ । ३ । ९२ ॥

युष्मदोमा सह एते सप्तादेशा भवन्ति ॥ तं तु तुम तुव तुह तुमे तुए वन्दामि ॥ ९२ ॥

वो तुज्झ तुम्भे तुय्हे उय्हे भे शसा ॥ ८ । ३ । ९३ ॥

युष्मद शसा सह एते षडादेशा भवन्ति ॥ वो तुज्झ तुम्भे । 'ब्भो म्हज्झौ वा' इति वचनात् तुम्हे तुज्झे तुय्हे उय्हे भे पेच्छामि ॥ ९३ ॥

भे दि दे ते तइ तए तुमं तुमइ तुमए तुमे तुमाइ टा ॥ ८ । ३ । ९४ ॥

युष्मदष्टा इत्यनेन सह एते एकादशादेशा भवन्ति ॥ भे दि दे ते तइ तए तुम तुमइ तुमए तुमे तुमाइ जम्पिअ ॥ ९४ ॥

भे तुम्भेहिं उज्जेहिं उम्हेहिं तुय्हेहिं उय्हेहिं भिसा ॥ ८ । ३ । ९५ ॥

युष्मदो भिसा सह एते षडादेशा भवन्ति ॥ भे । तुम्भेहिं । 'ब्भो म्हज्झौ वा' इति वचनात् तुम्हेहिं तुज्जेहिं उज्जेहिं उम्हेहिं तुय्हेहिं उय्हेहिं भुत्त । एव चाष्टरूप्यम् ॥ ९५ ॥

तइ-तुव-तुम-तुह-तुम्मा डसौ ॥ ८ । ३ । ९६ ॥

युष्मदो डसौ पञ्चम्येकवचने परत एते पञ्चादेशा भवन्ति । ढसेस्तु चोदोदुहिहिन्तोल्लुको यथाप्राप्तमेव ॥ तइचो । तुवचो । तुमचो । तुहचो । तुम्भचो । 'ब्भो म्हज्झौ वा' इति वचनात् तुहंचो । तुज्झचो ॥ एव दोदुहिहिन्तोल्लुक्वप्युदाहार्यम् ॥ तचो इति तु त्वच इत्यस्य वळोपे सति ॥ ९६ ॥

तुह तुम् तहन्तो ढसिना ॥ ८ । ३ । ९७ ॥

युष्मदो ढसिना सहितस्य एते त्रय आदेशा भवन्ति ॥ तुह तुम् तहन्तो आगओ । 'ओम् म्हुज्झौ वा' इति वचनात् तुह । तुज्झ । एवं च पञ्च रूपाणि ॥ ९७ ॥

तुम्-तुहोय्होम्हा म्यसि ॥ ८ । ३ । ९८ ॥

युष्मदो म्यसि परस एते चत्वार आदेशा भवन्ति ॥ म्यसस्तु यथाप्राप्त-
मेव ॥ तुम्तो । तुह्तो । उह्तो । उह्तो 'ओम् म्हुज्झौ वा' इति वचनात्
तुम्तो । तुज्झतो ॥ एवं दोदुहिहन्तोष्वप्पुदाहार्यम् ॥ ९८ ॥

तइ-तु-ते-तुम्-तुह-तुहं-तुव-तुम-तुमे-तुमो-तुमाइ-दि-दे-इ-
ए-तुम्-ओम्-ओम्हा ढसा ॥ ८ । ३ । ९९ ॥

युष्मदो ढसा पष्ठथेकवचनेन सहितस्य एते अष्टादशादेशा भवन्ति ॥
तइ । तु । ते । तुम् । तुह । तुहं । तुव । तुम । तुमे । तुमो । तुमाइ ।
दि । दे । इ । ए । तुम् । उम् । उह धणं ॥ 'ओम् म्हु-ज्झौ वा' इति
वचनात् तुम् । तुज्झ । उम् । उज्झ । एवं च द्वाविंशती रूपाणि ॥ ९९ ॥

तु वो मे तुम् तुम् तुम्हाण तुवाण तुमाण
तुहाण उम्हाण आमा ॥ ८ । ३ । १०० ॥

युष्मद आमा सहितस्य एते दशादेशा भवन्ति ॥ तु । वो । मे ।
तुम् । तुम् । तुम्हाण । तुवाण । तुमाण । तुहाण । उम्हाण । 'क्त्वा-
स्यादर्ण-स्वोर्वा' (८-१-२७) इत्यनुस्वारे तुम्हाणं । तुवाणं । तुमाणं ।
तुहाणं । उम्हाणं ॥ 'ओम् म्हु-ज्झौ वा' इति वचनात् तुम् । तुज्झ । तुम् ।
तुज्झ । तुम्हाण । तुम्हाणं । तुज्झाण । तुज्झाणं धणं । एवं च त्रयो-
विंशती रूपाणि ॥ १०० ॥

तुमे तुमए तुमाइ तइ तए डिना ॥ ८ । ३ । १०१ ॥

युष्मदो डिना सप्तथेकवचनेन सहितस्य एते पञ्चादेशा भवन्ति ॥
तुमे तुमए तुमाइ तइ तए ठिअं ॥ १०१ ॥

तु-तुव-तुम-तुह-तुब्मा डौ ॥ ८।३।१०२ ॥

युष्मदो डौ परत एते पञ्चादेशा भवन्ति । डेस्तु यथाप्राप्तमेव । तुम्भि । तुवम्भि । तुमम्भि । तुहम्भि । तुब्मम्भि । 'ब्भो म्ह-ज्झौ वा' इति वचनात् तुम्हम्भि । तुज्झम्भि । इत्यादि ॥ १०२ ॥

सुपि ॥ ८।३।१०३ ॥

युष्मद सुपि परत तु-तुव तुम-तुह-तुब्मा भवन्ति ॥ तुसु । तुवेसु । तुमेसु । तुहेसु । तुब्भेसु ॥ 'ब्भो म्ह-ज्झौ वा' इति वचनात् तुम्हेसु । तुज्झेसु ॥ केचित्तु सुप्येत्यविकल्पमिच्छन्ति । तन्मते तुवसु । तुमसु । तुहसु । तुब्भसु । तुम्हसु । तुज्झसु ॥ तुब्भस्यात्वमपीच्छत्यन्य । तुब्भासु । तुम्हासु । तुज्झासु ॥ १०३ ॥

ब्भो म्ह-ज्झौ वा ॥ ८।३।१०४ ॥

युष्मदादेशेषु यो द्विरुक्तो भस्तस्य म्ह ज्झ इत्येतावादेशौ वा भवत ॥ पक्षे स एवास्ते । तथैव चोदाहृतम् ॥ १०४ ॥

अस्मदो म्भि अम्भि अम्हि हं अहं अहयं सिना ॥ ८।३।१०५ ॥

अस्मद सिना सह एते षडादेशा भवन्ति ॥ अज्झ म्भि हासिआ मामि तेण ॥ उन्नम न अम्भि कुविआ । अम्हि कोरमि । जेण ह विद्धा । किं पण्हुट्टम्भि अह । अहय कय-प्पणामो ॥ १०५ ॥

अम्ह अम्हे अम्हो मो वयं भे जसा ॥ ८।३।१०६ ॥

अस्मदो जसा सह एते षडादेशा भवन्ति ॥ अम्ह अम्हे अम्हो मो वयं भे भणामो ॥ १०६ ॥

णे णं मि अम्भि अम्ह मम्ह मं ममं मिमं

अहं अमा ॥ ८।३।१०७ ॥

अस्मदोमा सह एते दशादेशा भवन्ति ॥ णे ण मि अम्भि अम्ह मम्ह म मम मिम अह पेच्छ ॥ १०७ ॥

अम्हे अम्हो अम्ह णे शसा ॥ ८।३।१०८ ॥

अस्मद शसा सह एते चत्वार आदेशा भवन्ति ॥ अम्हे अम्हो अम्ह णे पेच्छ ॥ १०८ ॥

मि मे ममं ममए ममाइ मइ मए मयाइ णे टा ॥ ८ । ३ । १०९ ॥
अस्मदष्टा सह एते नवादेशा भवन्ति ॥ मि मे ममं ममए ममाइ मइ मए
मयाइ णे कयं ॥ १०९ ॥

अम्हेहि अम्हाहि अम्ह अम्हे णे भिसा ॥ ८ । ३ । ११० ॥
अस्मदो भिसा सह एते पञ्चादेशा भवन्ति ॥ अम्हेहि अम्हाहि अम्ह
अम्हे णे कयं ॥ ११० ॥

मइ-मम-मह-मज्झा ढसाँ ॥ ८ । ३ । १११ ॥
अस्मदो ढसाँ पञ्चमेकवचने परत एते चत्वार आदेशा भवन्ति ।
ढसेस्तु यथाप्राप्तमेव ॥ मइत्तो ममत्तो महत्तो मज्झत्तो आगओ ॥ मत्तो
इति तु मत्त इत्यस्य ॥ एवं दो-दु-हि-हिन्तो-उक्ष्वप्पुदाहार्यम् ॥ १११ ॥

ममाम्हौ भ्यसि ॥ ८ । ३ । ११२ ॥
अस्मदो भ्यसि परतो मम अम्ह इत्यादेर्गौ भवतः । भ्यसस्तु यथा-
प्राप्तम् ॥ ममत्तो । अम्हत्तो । ममाहिन्तो । अम्हाहिन्तो । ममामुन्तो ।
अम्हामुन्तो । ममेसुन्तो । अम्हेसुन्तो ॥ ११२ ॥

मे मइ मम मह महं मज्झ मज्झं अम्ह अम्हं ढसा ॥ ८ । ३ । ११३ ॥
अस्मदो ढसा षष्ठ्येकवचनेन सहितस्य एते नवादेशा भवन्ति ॥ मे मइ
मम मह महं मज्झ मज्झं अम्ह अम्हं धणं ॥ ११३ ॥

णे णो मज्झ अम्ह अम्हं अम्हे अम्हो अम्हाण ममाण
महाण मज्झाण आमा ॥ ८ । २ । ११४ ॥

अस्मद आमा सहितस्य एत एकादशादेशा भवन्ति ॥ णे णो मज्झ
अम्ह अम्हं अम्हे अम्हो अम्हाण ममाण महाण मज्झाणं धणं ॥ 'क्त्वा-
स्यादर्ण-स्योर्वा' (८-१-२७) इत्यनुसारे । अम्हाणं । ममाणं । महाणं ।
मज्झाणं । एवं च पञ्चदश रूपाणि ॥ ११४ ॥

मि मइ ममाइ मए मे डिना ॥ ८ । ३ । ११५ ॥
अस्मदो डिना सहितस्य एते पञ्चादेशा भवन्ति ॥ मि मइ ममाइ मए
म ठिअं ॥ ११५ ॥

अम्ह-मम-मह-मज्झा ङौ ॥ ८ । ३ । ११६ ॥

अस्मदो ङौ परत एते चत्वार आदेशा भवन्ति । डेस्तु यथाप्राप्तम् ॥
अम्हम्मि ममम्मि महम्मि मज्झम्मि ठिअं ॥ ११६ ॥

सुपि ॥ ८ । ३ । ११७ ॥

अस्मद. सुपि परे अम्हादयश्चत्वार आदेशा भवन्ति ॥ अम्हेसु । ममेसु ।
महेसु मज्जेसु । एत्वविकल्पमते तु । अम्हसु । ममसु । महसु । मज्जसु ॥
अम्हस्यात्वमर्पाच्छत्यन्य । अम्हासु ॥ ११७ ॥

त्रेस्ती तृतीयादौ ॥ ८ । ३ । ११८ ॥

त्रे. स्थाने ती इत्यादेशो भवति तृतीयादौ ॥ तीहिं कयं । तीहिन्तो
आगओ । तिण्ह घण । तीसु ठिअ ॥ ११८ ॥

द्वेदो वे ॥ ८ । ३ । ११९ ॥

द्विशब्दस्य तृतीयादौ दो वे इत्यादेशौ भवतः ॥ दोहि वेहि कय ।
दोहिन्तो वेहिन्तो आगओ । दोण्ह वेण्ह घणं । दोसु वेसु ठिअं ॥ ११९ ॥

दुवे दोणि वेणि च जस्-शसा ॥ ८ । ३ । १२० ॥

जस्-शस्म्या सहितस्य द्वे स्थाने दुवे दोणि वेणि इत्येते दो वे
इत्येतौ च आदेशा भवन्ति । दुवे दोणि वेणि दो वे ठिआ पेच्छ वा ।
'ह्रस्व. संयोगे' (८-१-८४) इति ह्रस्वत्वे दुणि विणि ॥ १२० ॥

त्रेस्तिणिः ॥ ८ । ३ । १२१ ॥

जस्-शस्म्या सहितस्य त्रे स्थाने तिणि इत्यादेशो भवति ॥ तिणि
ठिआ पेच्छ वा ॥ १२१ ॥

चतुरश्चत्तारो चउरो चत्तारि ॥ ८ । ३ । १२२ ॥

। चतुरशब्दस्य जस्-शस्म्या सह चत्तारो चउरो चत्तारि इत्येते आदेशा
भवन्ति ॥ चत्तारो । चउरो । चत्तारि चिट्ठन्ति पेच्छ वा ॥ १२२ ॥

संख्याया आमो ण्ह ण्हं ॥ ८ । ३ । १२३ ॥

संख्याशब्दात्परस्यामो ण्ह ण्ह इत्यादेशौ भवतः ॥ दोण्ह । तिण्ह ।
चउण्ह । पञ्चण्ह । छण्ह । सत्तण्ह । अट्ठण्ह ॥ एव दोण्ह । तिण्ह ।

चउण्हं । पंचण्हं छण्हं । सत्तण्हं । अट्ठण्हं । नवण्हं । दमण्हं । पण्णर-
सण्हं दिवसाणं । अट्ठारसण्हं समण-साहस्सीणं ॥ कत्तीनान् । अइण्हं ॥
बहुलाधिकाराद् विंशत्यादेर्न भवति ॥ १२३ ॥

श्लोपेदन्तवत् ॥ ८ । ३ । १२४ ॥

उपयुक्तादन्यः श्लेषस्तस्य स्यादिविधिरदन्तवदतिदिश्यते । येष्वाकाराद्यन्तेषु
पूर्वं कार्याणि नोक्तानि तेषु 'जम्-शसोर्लुक्' (८-३-४) इत्यादीनि
अदन्ताधिकारविहितानि कार्याणि भवन्तीत्यर्थः ॥ तत्र 'जम्-शसोर्लुक्'
इत्येतत्कार्यातिदेशः । माला गिरी गुरु सही बहू रेहन्ति पेच्छ वा ॥
'अमोस्य' (८-३-५) इत्येतत्कार्यातिदेशः । गिरिं गुरुं सही बहू गामणि
खलपुं पेच्छ ॥ 'टा-आमोर्णः' (८-३-६) इत्येतत्कार्यातिदेशः । हाहाण
कर्णे । मालाण गिरीण गुरुण सहीण बहूण घर्णं । टायाम् । 'टा णा'
(८-३-२४) ॥ 'टा-डस्-डेरदादिदेशा तु डसे.' (८-३-२९) इति
विधिरुक्तः ॥ 'मिसो हि हि हिं' (८-३-७) इत्येतत्कार्यातिदेशः ।
मालाहि गिरीहि गुरुहि सहीहि बहूहि क्य । एवं सानुभासिकानुभा-
रयोःपि ॥ 'डसेस् चो-दो-हि-हिन्तो-लुक्' (८-३-८) इत्ये-
तत्कार्यातिदेशः । मालाओ । मालाउ । मालाहिन्तो ॥ बुद्धीओ । बुद्धीउ ।
बुद्धीहिन्तो ॥ धेणूओ । धेणूउ । धेणूहिन्तो आगओ । हिलुकां तु मति-
पेत्येते (८-३-१२७, १२६.) 'भ्यसस् चो दो दु हि हिन्तो मुन्तो'
(८-३-९) इत्येतत्कार्यातिदेशः । मालाहिन्तो । मालामुन्तो । हिस्तु
निपेत्यते (८-३-१२७) । एवं गिरीहिन्तो । इत्यादि ॥ 'डसः स्मः'
(८-३-१०) इत्येतत्कार्यातिदेशः । गिरिस्स । गुरुस्स । दहिस्स ।
महुस्स ॥ स्त्रियां तु 'टा-डस्-डे.०' (८-३-२९) इत्याद्युक्तम् ॥
'डे म्मि डे.' (८-३-११) इत्येतत्कार्यातिदेशः । गिरिम्मि । गुरुम्मि ।
दहिम्मि । महुम्मि । डेस्तु निपेत्यते (८-३-१२८) । स्त्रियां तु
'टा-डस्-डेः०' (८-३-२९) इत्याद्युक्तम् ॥ 'जम्-शस्-डसि-
चो-दो-दामि दीर्घः' (८-३-१२) इत्येतत्कार्यातिदेशः । गिरी गुरु

चिट्ठन्ति । गिरीओ गुरूओ आगओ । गिरीण गुरूण घण ॥ 'भ्यसि वा' (८-३-१३) इत्येतत्कार्यातिदेशो न प्रवर्तते 'इदुतो दीर्घ' (८-३-१६) इति नित्य विधानात् ॥ 'टाण-शस्येत्' (८-३-१४) 'मिस्भ्यस्सुपि' (८-३-१५) इत्येतत्कार्यातिदेशस्तु निषेत्स्यते (८-३-१२९) ॥ १२४ ॥

न दीर्घो णो ॥ ८ । ३ । १२५ ॥

इदुदन्तयोरर्थाज्जस्-शस्डस्यादेशे णो इत्यस्मिन् परतो दीर्घो न भवति ॥ अगिणो । वाउणो ॥ णो इति किम् । अगी । अगीओ ॥ १२५ ॥

डसेर्लुक् ॥ ८ । ३ । १२६ ॥

आकारान्तादिभ्योदन्तवत्प्राप्तो डसेर्लुग् न भवति ॥ मालत्तो । मालाओ । मालाड । मालाहिन्तो आगओ ॥ एव अगीओ । वाऊओ । इत्यादि ॥ १२६ ॥

भ्यसश्च हिः ॥ ८ । ३ ॥ १२७ ॥

आकारान्तादिभ्योदन्तवत्प्राप्तो भ्यसो डसेश्च हिर्न भवति ॥ माला-हिन्तो । मालासुन्तो । एव अगीहिन्तो । इत्यादि ॥ मालाओ । मालाड । मालाहिन्तो ॥ एवम् अगीओ । इत्यादि ॥ १२७ ॥

डेर्डेः ॥ ८ । ३ । १२८ ॥

आकारान्तादिभ्योदन्तवत्प्राप्तो डेर्डे न भवति ॥ अगिमि । वाउमि । दहिमि । महुमि ॥ १२८ ॥

एत् ॥ ८ । ३ ॥ १२९ ॥

आकारान्तादीनामर्थात् टाशस्भिस्म्यस्सुप्सु परतोदन्तवद् एत् न भवति ॥ हाहाण कय ॥ मालाओ पेच्छ ॥ मालाहि कय ॥ मालाहिन्तो । मालासुन्तो आगओ ॥ मालासु ठिअ ॥ एव अगिणो । वाउणो । इत्यादि ॥ १२९ ॥

द्विवचनस्य बहुवचनम् ॥ ८ । ३ । १३० ॥

सर्वासा विभक्तीना स्यादीना त्यादीनां च द्विवचनस्य स्थाने बहुवचन भवति ॥ दोणि कुणन्ति । दुवे कुणन्ति । दोहिं । दोहिन्तो । दोसुन्तो । दोसु । हत्था । पाया । थणया । नयणा ॥ १३० ॥

चतुर्थ्याः षष्ठी ॥ ८ । ३ । १३१ ॥

चतुर्थ्याः स्थाने षष्ठी भवति ॥ मुष्मिन् । मुष्मिण देह ॥ नमो देवस्स । देवाण ॥ १३१ ॥

तादर्थ्यदेर्वा ॥ ८ । ३ । १३२ ॥

तादर्थ्येविहितस्य देशतुर्थ्येकवचनस्य स्थाने षष्ठी वा भवति ॥ देशस्स देवाय । देवार्थमित्यर्थः ॥ हेरिति किम् । देवाण ॥ १३२ ॥

वधाद्वाइश्च वा ॥ ८ । ३ । १३३ ॥

वधशब्दात्परम्य तादर्थ्यदेर्दिद् आइः षष्ठी च वा भवति ॥ वहाइ वहस्स वहाय । वधार्थमित्यर्थः ॥ १३३ ॥

क्वचिद् द्वितीयादेः ॥ ८ । ३ । १३४ ॥

द्वितीयादीनां विभक्तीनां स्थाने षष्ठी भवति कचित् ॥ सीमाधरस्स चन्द्रे । तिस्सा मुहस्स भरिमो । अत्र द्वितीयायाः षष्ठी ॥ धनस्य लब्धो । धनेन लब्ध इत्यर्थः । चिरस्स मुक्का । चिरेण मुक्त्यर्थः । तेसिमेअमणा-इण्णं । तरेतदनाचरितम् । अत्र तृतीयायाः ॥ चोरस्स बीहइ । चोराद्विभेतीत्यर्थः । इअराइ जाण लहुअस्साराइ पायन्तिमिल्ल-सहिआण । पादान्तेन सहितेभ्य इतराणीति । अत्र पञ्चम्या ॥ पिट्ठिए केस-भारो । अत्र सप्तम्याः ॥ १३४ ॥

द्वितीया-तृतीययोः सप्तमी ॥ ८ । ३ । १३५ ॥

द्वितीयातृतीययोः स्थाने कचित् सप्तमी भवति ॥ गामे वसामि । नये न जामि । अत्र द्वितीयायाः ॥ मइ वेविरीण मलिआइ ॥ तिसु तेसु अळ-किआ पुहवी । अत्र तृतीयायाः ॥ १३५ ॥

पञ्चम्यास्तृतीया च ॥ ८ । ३ । १३६ ॥

पञ्चम्याः स्थाने कचित् तृतीयासप्तम्यौ भवतः ॥ चोरेण बीहइ । चोराद्विभेतीत्यर्थः ॥ अन्तेउरे रमिउमागओ राया । अन्तःपुराद् रन्त्वागत इत्यर्थः ॥ १३६ ॥

सप्तम्या द्वितीया ॥ ८ । ३ । १३७ ॥

सप्तम्या. स्थाने कचिद् द्वितीया भवति ॥ विज्जुज्जोयं भरइ -रति ॥
आपें तृतीयापि दृश्यते । तेणं कालेण । तेणं समणं । तस्मिन्, काले ।
तस्मिन् समये इत्यर्थः ॥ प्रथमाया अपि द्वितीया दृश्यते । चउवीसं पि
जिणवरा । चतुर्विंशतिरपि जिनवरा इत्यर्थः ॥ १३७ ॥

क्यडोर्यलुक ॥ ८ । ३ । १३८ ॥

क्यडन्तस्य क्यड्पन्तस्य वा सम्बन्धिनो यस्य लुग् भवति ॥ गरुआइ ।
गरुआअइ । अगुरुर्गुरुर्भवति गुरुरिवाचरति वेत्यर्थः ॥ क्यड्प् । दमदमाइ ।
दमदमाअइ ॥ लोहिआइ । लोहिआअइ ॥ १३८ ॥

त्यादीनामाद्यत्रयस्याद्यस्येवेचौ ॥ ८ । ३ । १३९ ॥

त्यादीनां विभक्तीनां परस्मैपदानामात्मनेपदानां च संबन्धिनः प्रथम-
त्रयस्य यदाद्य वचनस्य स्थाने इच् एच् इत्येतावादेशौ भवतः ॥ हसइ ।
हसए । वेवइ । वेवए । चकारौ ' इचेचः ' (८-४-३१८) इत्यत्र
विशेषणार्थौ ॥ १३९ ॥

द्वितीयस्य सि से ॥ ८ । ३ । १४० ॥

त्यादीनां परस्मैपदानामात्मनेपदानां च द्वितीयस्य त्रयस्य सम्बन्धिनः आद्य-
वचनस्य स्थाने सि से इत्येतावादेशौ भवतः ॥ हससि । हससे । वेवसि ।
वेवसे ॥ १४० ॥

तृतीयस्य मिः ॥ ८ । ३ । १४१ ॥

त्यादीनां परस्मैपदानामात्मनेपदानां च तृतीयस्य त्रयस्याद्यस्य वचनस्य
स्थाने मिरादेशो भवति ॥ हसामि । वेवामि ॥ बहुलाधिकाराद् मिवेः
स्थानीयस्य मेरिकारलोपश्च ॥ बहु-जाणय रूसिउं सकं । शक्नोमीत्यर्थः ॥
न मर । न भ्रिये इत्यर्थः ॥ १४१ ॥

बहुप्वाद्यस्य न्ति न्ते इरे ॥ ८ । ३ । १४२ ॥

त्यादीनां परस्मैपदानामात्मनेपदानामाद्यत्रयसम्बन्धिनो बहुषु वर्तमानस्य
वचनस्य स्थाने न्ति न्ते इरे इत्यादेशा भवन्ति ॥ हसन्ति । वेवन्ति । हसि-

ज्जन्ति । रमिज्जन्ति । गज्जन्ते खे मेहा ॥ बीहन्ते रक्खसाणं च ॥ उप्प-
ज्जन्ते कइ-हिअय-सांयरे कव्व-रयणाइं ॥ दोण्णि वि न पहुप्पिरे वाहू । न
प्रभवत् इत्यर्थः ॥ विच्छुहिरे । विक्षुभ्यन्तीत्यर्थः ॥ कचिद् रे एकत्वेपि ।
सूसइरे गाम-चिक्खल्लो । शुप्यतीत्यर्थः ॥ १४२ ॥

मध्यमस्येत्या-हर्चा ॥ ८ । ३ । १४३ ॥

त्यादीनां परस्मैपदात्मनेपदानां मध्यमस्य त्रयस्य बहुषु वर्तमानस्य स्थाने
इत्या हच् इत्येतावादेशौ भवतः ॥ हसित्था । हसह । वेवित्था । वेवह ॥
बाहुलकादित्यान्यत्रापि । यद्यत्ते रोचते । जं जं ते रोहत्था । हच् इति
चकारः 'इह-हर्चोर्हस्य' (८-४-२६८) इत्यत्र विशेषणार्थः ॥ १४३ ॥

तृतीयस्य मो-मु-माः ॥ ८ । ३ । १४४ ॥

त्यादीनां परस्मैपदात्मनेपदानां तृतीयस्य त्रयस्य सम्बन्धिनो बहुषु वर्त-
मानस्य वचनस्य स्थाने मो मु म इत्येते आदेशा भवन्ति ॥ हसामो ।
हसामु । हसाम । तुवरामो । तुवरायु । तुवराम ॥ १४४ ॥

अत एवैच् से ॥ ८ । ३ । १४५ ॥

त्यादेः स्थाने यौ एच् से इत्येतावादेशावुक्तौ तावकारान्तादेव भवतो
नान्यस्मात् ॥ हसए । हससे ॥ तुवरए । तुवरसे ॥ करए । करसे ॥
अत इति किम् । ठाइ । ठासि ॥ वसुआइ । वसुआसि ॥ होइ । होसि ।
एवकारोकारान्ताद् एच् से एव भवत इति विपरीतावधारणनिषेधार्थः ।
तेनाकारान्ताद् इच् सि इत्येतावपि सिद्धौ ॥ हसइ । हससि ॥ वेवइ ।
वेवसि ॥ १४५ ॥

सिनास्तेः सिः ॥ ८ । ३ । १४६ ॥

सिना द्वितीयत्रिकादेशेन सह अन्तेः सिरादेशो भवति ॥ निटुरो जं सि ॥
सिनेति किम् । सेआदेशे सति अस्थि तुमं ॥ १४६ ॥

मि-मो-र्महि-म्हो-म्हा वा ॥ ८ । ३ । १४७ ॥

अन्तेर्धातोः म्याने मि मो म इत्यादेशैः सह यथासंख्यं म्हि म्हो म्हा
इत्यादेशा वा भवन्ति ॥ एस म्हि । एपोस्मीत्यर्थः ॥ गय म्हो । गय म्हा ।

मुकारस्याग्रहणादप्रयोग एव तस्येन्यवसीयते । पक्षे अत्थि अह।अत्थि अहो।
 अत्थि अम्हो ॥ ननु च सिद्धावस्थाया 'पक्ष्म-श्म-ष्म-स्म-म्हा म्हाः'
 (८-२-७४) इत्यनेन म्हादेशे म्हो इति सिध्यति । सत्यम् । किं तु
 विभक्तिविधौ प्रायः साध्यमानावस्थाङ्गीक्रियते । अन्यथा वच्छेण । वच्छेसु ।
 सव्ये । जे । ते । के इत्याद्यर्थं सूत्राण्यनारम्भणीयानि स्युः ॥ १४७ ॥

अत्थिस्त्यादिना ॥ ८ । ३ । १४८ ॥

अस्ते स्थाने त्यादिभिः सह अत्थि इत्यादेशो भवति ॥ अत्थि सो ।
 अत्थि ते । अत्थि तुम । अत्थि तुम्हे । अत्थि अह । अत्थि अम्हे ॥ १४८ ॥

णेरेदेदावावे ॥ ८ । ३ । १४९ ॥

णे स्थाने अत् एत् आव आवे एते चत्वार आदेशा भवन्ति ॥ दरि-
 सइ । कारेइ । करावइ । करावेइ ॥ हासेइ । हसावइ । हसावेइ ॥ उव-
 सामेइ । उवसमावइ । उवसमावेइ ॥ बहुलाधिकारात् कचिदेनास्ति ।
 जाणावेइ ॥ कचिद् आवे नास्ति । पाणइ । भावेइ ॥ १४९ ॥

गुर्वादेराविर्वा ॥ ८ । ३ । १५० ॥

गुर्वादेरेण स्थाने अवि इत्यादेशो वा भवति ॥ शोषितम् । सोसविअ ।
 सोसिअ ॥ तोषितम् । तोसविअ । तोसिअ ॥ १५० ॥

भ्रमेराडो वा ॥ ८ । ३ । १५१ ॥

भ्रमे परस्य णेराड आदेशो वा भवति ॥ भमाडइ । भमाटेइ । पक्षे ।
 भामेइ । भमावइ । भमायेइ ॥ १५१ ॥

लुगावी क्त भाव कर्मसु ॥ ८ । ३ । १५२ ॥

णे स्थाने लुक् आवि इत्यादेशो भवत क्ते भावकर्मविहिते च प्रत्यये
 परत ॥ कारिअ । कराविअ ॥ हासिअ । हसाविअ ॥ स्वामिअ । स्वमा-
 विअ ॥ भावकर्मणो । कारीअइ । करावीअइ । कारिज्जइ । कराविज्जइ ।
 हासीअइ । हसावीअइ । हासिज्जइ । हसाविज्जइ ॥ १५२ ॥

अदेल्लुक्क्यादेरत्त आः ॥ ८ । ३ । १५३ ॥

णेरेदेल्लोपेषु कृतेषु आदेरकारम्य आ गच्छति ॥ अत्ति । पाडट । मारइ ॥

गति । कारेइ । स्वामेइ ॥ लुकि । कारिअ । स्वामिअ । कारीअइ ।
स्वामीअइ । कारिज्जइ । स्वामिज्जइ ॥ अदेल्लुकीति किम् । कराविअ ।
करावीअइ । कराविज्जइ ॥ आदेरिति किम् । सगामेइ । इह व्यवहितम्य
मा मूत् ॥ कारिअ । इहान्यम्य मा मूत् । अत इति किम् । दूसेइ ॥
केचित्तु आवेआच्यादेशयोरप्यादेरत आत्वमिच्छन्ति । कारावेइ । हासाविओ
जणो सामलीण ॥ १५३ ॥

मो वा ॥ ८ । ३ । १५४ ॥

अत आ इति वतते । अदन्ताद्धातोर्मो परे अत आत्व वा भवति ॥
हसामि । हसमि ॥ जाणामि । जाणमि । लिहामि लिहमि ॥ अत इत्येव ।
होमि ॥ १५४ ॥

इध मो मु मे वा ॥ ८ । ३ । १५५ ॥

अकारान्ताद्धातो परेषु मोमुमेसु अत इत्व चकाराद् आत्व च वा
भवत ॥ भणिमो भणामो । भणिमु भणामु । भणिम भणाम । पक्षे ।
भणमो । भणमु । भणम ॥ 'वर्तमाना-पञ्चमी शतृषु वा' (८ ३ १५८)
इत्येत्वे तु भणेमो । भणेषु । भणेम ॥ अत इत्येव । ठामो ।
होमो ॥ १५५ ॥

क्ते ॥ ८ । ३ । १५६ ॥

क्ते परतोत इत्त्व भवति ॥ हसिअं । पढिअ । नाविअ । हासिअ ।
पाढिअ ॥ गय नयमित्यादि तु मिद्वावस्थापेक्षणात् ॥ अत इत्येव । ज्ञाय ।
लुअ । हूअ ॥ १५६ ॥

एध क्त्वा-तुम्-तव्य-भविष्यत्सु ॥ ८ । ३ । १५७ ॥

क्त्वातुम्तव्येषु भविष्यत्कालविहिते च प्रत्यये परतोत एकारश्चकारा
ट्टिकारश्च भवति ॥ क्त्वा । हसेऊण । हमिऊण ॥ तुम् । हसेउ । हसिउा
तव्य । हसेअव्व । हसिअव्व ॥ भविष्यन् । हसेहिइ हसिहिइ ॥ अत
इत्येव । काऊण ॥ १५७ ॥

वर्तमाना-पञ्चमी-शतृषु वा ॥ ८ । ३ । १५८ ॥

वर्तमानापञ्चमीशतृषु परत अकारस्य स्थाने एकारो वा भवति ॥ वर्तमाना । हसेइ हसइ । हसेम हसिम । हसेमु हसिमु ॥ पञ्चमी । हसेउ हसउ । सुणेउ सुणउ ॥ शतृ । हसेन्तो हसन्तो ॥ कचिन्न भवति । जयइ ॥ कचिदात्वमपि । सुणाउ ॥ १५८ ॥

ज्ञा-ज्ञे ॥ ८ । ३ । १५९ ॥

ज्ञा ज्ञ इत्यादेशयो परयोरकारस्य एकारो भवति ॥ हसेज्ञा । हसेज्ज ॥ अत इत्येव । होज्ञा । होज्ज ॥ १५९ ॥

ईअ-इज्जौ क्यस्य ॥ ८ । ३ । १६० ॥

चिजिप्रभृतीना भावकर्मविधिं वक्ष्याम । येषां तु न वक्ष्यते तेषां सस्कृतातिदेशात्प्रातस्य क्यस्य स्थाने ईअ इज्ज इत्येतावादेशौ भवत ॥ हसीअइ । हसिज्जइ । हसीअन्तो । हसिज्जन्तो । हसीअमाणो । हसिज्जमाणो । पढीअइ । पढिज्जइ । ढोईअइ । होइज्जइ ॥ बहुलाधिकारात् कचित् क्योपि विकल्पेन भवति । मए नवेज्ज मए नविज्जेज्ज । तेण लहेज्ज । तेण लहिज्जेज्ज । तेण अछेज्ज । तेण अछिज्जेज्ज । तेण अछीअइ ॥ १६० ॥

दशि-वचेडीस-डुच्चं ॥ ८ । ३ । १६१ ॥

दशोर्वचेश्च परस्य क्यस्य स्थाने यथासंख्यं डीस डुच्च इत्यादेशौ भवत । ईअइज्जापवाद ॥ दीसइ वुच्चइ ॥ १६१ ॥

सी ही हीअ भूतार्थस्य ॥ ८ । ३ । १६२ ॥

भूतेर्धे विहितोद्यतन्यादि. प्रत्ययो भूतार्थ तस्य स्थाने सी ही हीअ इत्यादेशा भवन्ति ॥ उत्तरत्र व्यञ्जनादीअविधानात् स्वरान्तादेवात्र विधि ॥ कासी । काही । काहीअ । अकार्षीत् । अकरोत् । चकार वेत्यर्थ. । एव ठासी । ठाही । ठाहीअ ॥ आपं । देविन्दो इणमब्बवी इत्यादौ सिद्धावस्थाश्रयणात् ह्यस्त्यन्या. प्रयोग ॥ १६२ ॥

व्यञ्जनादीअः ॥ ८ । ३ । १६३ ॥

व्यञ्जनाद्वातो. परम्य भूतार्थस्याद्यतन्यादिप्रत्ययस्य ईअ इत्यादेशो भवति ॥

हुवीअ । अमूत् । अमवत् । बमूवेत्यर्थः ॥ एवं अच्छीअ । आसिष्ट ।
आस्त । आसांचक्रे वा ॥ गेण्हीअ । अग्रहीत् । अगृण्हात् । जग्राह
वा ॥ १६३ ॥

तेनास्तेरास्यहेसी ॥ ८ । ३ । १६४ ॥

अस्तेर्धातोस्तेन भूतार्थेन प्रत्ययेन सह आसि अहेसि इत्यादेशौ भवतः ॥
आसि सो तुमं अहं वा । जे आसि । ये आसन्नित्यर्थः । एवं अहेसि ॥ १६४ ॥

ज्जात्सप्तम्या इर्वा ॥ ८ । ३ । १६५ ॥

सप्तम्यादेशात् ज्जात्पर इर्वा प्रयोक्तव्यः ॥ भवेत् । होज्जइ ।
होज्ज ॥ १६५ ॥

भविष्यति हिरादिः ॥ ८ । ३ । १६६ ॥

भविष्यदर्थे विहिते प्रत्यये परे तस्यैवादिर्हिः प्रयोक्तव्यः ॥ होहिइ ।
भविष्यति भविता वेत्यर्थः ॥ एव होहिन्ति । होहिसि । होहित्था ।
हसिहिइ । काहिइ ॥ १६६ ॥

मि-मो-मु-मे स्सा हा न वा ॥ ८ । ३ । १६७ ॥

भविष्यत्यर्थे मिमोमुमेषु तृतीयत्रिकादेशेषु परेषु तेषामेवादी स्सा हा
इत्येतौ वा प्रयोक्तव्यौ । हेरपवादौ ॥ पक्षे हिरपि ॥ होस्सामि होहामि ।
होस्सामो होहामो । होस्सामु होहामु । होस्साम होहाम ॥ पक्षे । होहिमि ।
होहिमो । होहिमु । होहिम ॥ क्वचित्तु हा न भवति । हसिस्सामो ।
हसिहिमो ॥ १६७ ॥

मो-मु-मानां हिस्सा हित्था ॥ ८ । ३ । १६८ ॥

धातोः परौ भविष्यति काले मोमुमानां स्थाने हिस्सा हित्था इत्येतौ
वा प्रयोक्तव्यौ ॥ होहिस्सा । होहित्था । हसिहिस्सा । हसिहित्था । पक्षे ।
होहिमो । होम्सामो । होहामो । इत्यादि ॥ १६८ ॥

मेः स्सं ॥ ८ । ३ । १६९ ॥

धातोः परौ भविष्यति काले म्यादेशम्य स्थाने स्सं वा प्रयोक्तव्यः ॥
होस्सं । हसिस्सं । कित्ठस्स । पक्षे । होहिमि । होस्सामि । होहामि । कित्ठ-
इहिमि ॥ १६९ ॥

कृ-दो हं ॥ ८ । ३ । १७० ॥

करोतेर्ददातेश्च परो भविष्यति विहितस्य म्योदेशस्य स्थाने हं वा प्रयो-
क्तव्यः ॥ काहं । दाहं । करिष्यामि दास्यामीत्यर्थः ॥ पक्षे । काहिमि ।
दाहिमि । इत्यादि ॥ १७० ॥

श्रु-गमि-रुदि-विदि-दधि- मुचि-वचि-छिदि-मिदि-भुजां सोच्छं गच्छं
रोच्छं वेच्छं दच्छं मोच्छं वोच्छं छेच्छं भेच्छं भोच्छं ॥ ८ । ३ । १७१ ॥

श्वादीनां धातूनां भविष्यद्विहितम्यन्तानां स्थाने सोच्छमित्यादयो निपा-
त्यन्ते ॥ सोच्छं । ओष्यामि ॥ गच्छं । गमिष्यामि ॥ संगच्छं । संगंस्ये ॥
रोच्छं । रोदिष्यामि ॥ विद ज्ञाने । वेच्छं । वेदिष्यामि ॥ दच्छं द्रक्ष्यामि ॥
मोच्छं । मोक्ष्यामि । वोच्छं । वक्ष्यामि ॥ छेच्छं । छेत्स्यामि ॥ भेच्छं ।
भेत्स्यामि ॥ भोच्छं । भोक्ष्ये ॥ १७१ ॥

सोच्छादय इजादिषु हिलुक् च वा ॥ ८ । ३ । १७२ ॥

श्वादीनां स्थाने इजादिषु भविष्यदादेशेषु यथासंस्थं सोच्छादयो
भवन्ति । ते एवादेशा अन्यस्वराद्यवयववर्जा इत्यर्थः । हिलुक् च वा
भवति ॥ सोच्छिह् । पक्षे । सोच्छिहिह् । एवं सोच्छिन्ति । सोच्छि-
ह्निन्ति । सोच्छिसि । सोच्छिहिसि । सोच्छित्था । सोच्छिहित्था ।
सोच्छिह् । सोच्छिहिह् । सोच्छिमि । सोच्छिहिमि । सोच्छिस्सामि ।
सोच्छिहामि । सोच्छिस्सं । सोच्छं । सोच्छिमो । सोच्छिहिमो । सोच्छि-
स्सामो । सोच्छिहामो । सोच्छिहिस्सा । सोच्छिहित्था । एवं मुमयोरपि ॥
गच्छिह् । गच्छिहिह् । गच्छिन्ति । गच्छिह्निन्ति । गच्छिसि । गच्छिहिसि ।
गच्छित्था । गच्छिहित्था । गच्छिह् । गच्छिहिह् । गच्छिमि । गच्छिहिमि ।
गच्छिस्सामि । गच्छिहामि । गच्छिस्सं । गच्छं । गच्छिमो । गच्छिहिमो ।
गच्छिस्सामो । गच्छिहामो । गच्छिहिस्सा । गच्छिहित्था । एवं मुमयो-
रपि ॥ एवं रुदादीनामप्युदाहार्यम् ॥ १७२ ॥

सु मु विध्यादिष्वेकस्मिन्त्रयाणाम् ॥ ८ । ३ । १७३ ॥

विध्यादिष्वर्थेपूतपन्नानामेकत्वेर्थे वर्तमानानां त्रयाणामपि त्रिकाणां स्थाने

यथासंख्यं दु सु सु इत्येते आदेशा भवन्ति ॥ हसउ सा । हससु तुम ।
हसामु अहं ॥ पेच्छउ । पेच्छसु । पेच्छामु ॥ दकारोच्चारणं मापा-
न्तरार्थम् ॥ १७३ ॥

सोर्हिर्वा ॥ ८ । ३ । १७४ ॥

पूर्वसूत्रविहितस्य सोः स्थाने हिरादेशो वा भवति ॥ देहि देसु ॥ १७४ ॥

अत इजस्विज्जहीजे-लुको वा ॥ ८ । ३ । १७५ ॥

अकारात्परस्य सोः इजसु इज्जहि इजे इत्येते लुक् च आदेशा वा
भवन्ति ॥ हसेज्जसु । हसेज्जहि । हसेज्जे । हस । पक्षे । हससु ॥ अत
इति किम् । होसु । ठाहि ॥ १७५ ॥

बहुषु न्तु ह मो ॥ ८ । ३ । १७६ ॥

विध्यादिवृत्त्यन्तानां बहुष्वर्थेषु वर्तमानानां त्रयाणां त्रिकाणां स्थाने यथा-
संख्यं न्तु ह मो इत्येते आदेशा भवन्ति ॥ न्तु । हसन्तु । हसन्तु हसे-
युर्वा ॥ ह । हसह । हसत । हसेत वा ॥ मो । हसामो । हसाम । हसेम
वा ॥ एवं तुवरन्तु । तुवरह । तुवरामो ॥ १७६ ॥

वर्तमाना-भविष्यन्त्योश्च ज्ञ ज्ञा वा ॥ ८ । ३ । १७७ ॥

वर्तमानाया भविष्यन्त्याश्च विध्यादिषु च विहितस्य प्रत्ययस्य स्थाने
ज्ज ज्ञा इत्येतावादेशौ वा भवतः ॥ पक्षे यथाप्राप्तम् ॥ वर्तमाना ।
हसेज्ज । हसेज्जा । पदेज्ज । पदेज्जा । सुणेज्ज । सुणेज्जा ॥ पक्षे ।
पढिहिइ ॥ विध्यादिषु । हसेज्ज । हसिज्जा । हसतु । हसेद्वा इत्यर्थः ।
पक्षे । हसउ ॥ पर्य सर्वत्र । यथा तृतीयत्रये । अइवाएज्जा । अइवाया-
वेज्जा । न समणुजाणामि । न समणुजाणेज्जा वा ॥ अन्ये त्वन्यासामपी-
च्छन्ति । होज्ज । भवति । भवेत् । भवतु । अभवत् । अमूत् । बमूव ।
मूयात् । भविता । भविष्यति । अभविष्यद्वेत्यर्थः ॥ १७७ ॥

मध्ये च स्वरान्ताद्वा ॥ ८ । ३ । १७८ ॥

स्वरान्ताद्वातोः प्रकृतिप्रत्यययोर्मध्ये चकारात्प्रत्ययानां च स्थाने ज्ञ ज्ञा
इत्येता वा भवतः वर्तमानाभविष्यन्त्योर्विध्यादिषु च ॥ वर्तमाना । होज्जइ ।

होज्जाइ । होज्ज । होज्जा । पक्षे । होड ॥ एवं होज्जसि । होज्ज ।
 होज्जा । होसि । इत्यादि ॥ भविष्यन्ती । होज्जहिइ । होज्जाहिइ ।
 होज्ज । होज्जा । पक्षे । होहिइ ॥ एवं होज्जाहिसि । होज्जा-
 हिसि । होज्ज । होज्जा । होहिसि । होज्जहिमि । होज्जाहिमि । होज्ज-
 स्सामि । होज्जहामि । होज्जस्सं । होज्ज । होज्जा । इत्यादि ॥ विध्यादिषु ।
 होज्जउ । होज्जाउ । होज्ज । होज्जा । भवतु भवेद्वेत्यर्थः । पक्षे । होड ॥
 म्वरान्तादिति किम् । हसेज्ज । हसेज्जा । तुवरेज्ज । तुवरेज्जा ॥ १७८ ॥

क्रियातिपत्तेः ॥ ८ । ३ । १७९ ॥

क्रियातिपत्तेः स्थाने ज्जज्जावादेशौ भवतः ॥ होज्ज । होज्जा । अम-
 विष्यदित्यर्थः । जइ होज्ज वण्णणिज्जो ॥ १७९ ॥

न्त-माणौ ॥ ८ । ३ । १८० ॥

क्रियातिपत्ते स्थाने न्तमाणौ आदेशौ भवतः ॥ होन्तो । होमाणो ।
 अमविष्यदित्यर्थः ॥

हरिण-ट्टाणे हरिणइ जइ सि हरिणाहिवं निवेसन्तो ।

न सहन्तो चिअ तो राहुपरिहवं से जिअन्तम्स ॥ १८० ॥

शत्रानशः ॥ ८ । ३ । १८१ ॥

शत्रुआनश् इत्येतयो प्रत्येक न्त माण इत्येतावादेशौ भवतः ॥ शत्रु ।
 हसन्तो हसमाणो ॥ आनश् । वेपन्तो वेवमाणो ॥ १८१ ॥

ई च स्त्रियाम् ॥ ८ । ३ । १८२ ॥

स्त्रिया वर्तमानयो शत्रानशोः स्थाने ई चकारात् न्तमाणौ च भवन्ति ॥
 हसई । हसन्ती । हसमाणी । वेवई । वेवन्ती । वेवमाणी ॥ १८२ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितायां सिद्धहेमचन्द्राभिधानस्वोपज्ञशब्दानु-
 शासनवृत्तौ अष्टमस्याध्यायस्य तृतीयः पादः ॥

ऊर्ध्वं स्वर्गनिकेतनादपि तले पातालमूलादपि
 तत्कीर्तिर्भ्रमति क्षितीश्वरमणे पारे पयोधेरपि ।

तेनास्या प्रमदास्वभावसुलभैरुच्चावचैश्चापलै-

स्ते वाचयमवृत्तयोपि मुनयो मौनव्रत त्याजिता ॥ १ ॥

सर्वविदे नमः ॥

अहं ॥

इदितो वा ॥ ८ । ४ । १ ॥

सूत्रे ये इदितो धातवो वक्ष्यन्ते तेषां ये आदेशास्ते विकल्पेन भवन्तीति वेदितव्यम् । तत्रैव चोदाहरिष्यते ॥ १ ॥

कथेर्वज्जर-पज्जरोप्पाल-पिसुण-सङ्घ-बोद्ध-चव-जम्प-

सीस-साहाः ॥ ८ । ४ । २ ॥

कथेर्धातोर्वज्जरादयो दशादेशा वा भवन्ति ॥ वज्जरइ । पज्जरइ । उप्पालइ । पिसुणइ । सङ्घइ । बोद्धइ । चवइ । जम्पइ । सीसइ । साहाइ ॥ उब्बुक्कइ इति तूत्पूर्वस्य बुक्क भाषणे इत्यस्य । पक्षे । कहइ ॥ एते चान्यैर्देशीषु पठिता अपि अस्माभिर्धात्वादेशीकृता विविधेषु प्रत्ययेषु प्रतिष्ठन्तामिति ॥ तथा च । वज्जरिओ कथितः । वज्जरिक्कण कथयित्वा । वज्जरणं कथनम् । वज्जरन्तो कथयन् । वज्जरिअब्बं कथयितव्यामिति रूपसहस्राणि मिथ्यन्ति । संस्कृतधातुवच्च प्रत्ययलोपागमादिविधिः ॥ २ ॥

दुःखे णिच्चरः ॥ ८ । ४ । ३ ॥

दुःखविषयस्य कथेर्णिच्चर इत्यादेशो वा भवति ॥ णिच्चरइ । दुःखं कथयतीत्यर्थः ॥ ३ ॥

जुगुप्सेर्हुण-दुगुच्छ-दुगुञ्छाः ॥ ८ । ४ । ४ ॥

जुगुप्सेरते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ झुणइ । दुगुच्छइ । दुगुञ्छइ । पक्षे । जुगुच्छइ ॥ गलोपे । दुउच्छइ । दुउञ्छइ । जुउच्छइ ॥ ४ ॥

धुमुक्षि-वीज्योर्णीरिव-वोज्जो ॥ ८ । ४ । ५ ॥

धुमुक्षेराचारविद्यन्तस्य च वीज्येयथासंख्यमेतावादेशौ वा भवतः ॥ णीरिवइ । वुहुवस्वइ । वोज्जइ । वीजइ ॥ ५ ॥

घ्या-गोक्षो-गौ ॥ ८ । ४ । ६ ॥

अनयोर्ध्यासंख्यं ह्या गा इत्यादेशौ भवतः ॥ झाइ । झाअइ । णिज्झाइ । णिज्झाअइ । निपूर्वो दर्शनार्थः । गाइ । गायइ । झाणं । गार्णं ॥ ६ ॥

ज्ञो जाण-मुणौ ॥८।४।७॥

जानातेर्जाण मुण इत्यादेशौ भवतः ॥ जाणइ । मुणइ ॥ बहुलाधि-
कारात्कचिद्विकल्पः । जाणिअ । जायं । जाणिऊण । जाऊण । जाणण ।
जाण । मणइ इति तु मन्यते ॥ ७ ॥

उदो ध्मो धुमा ॥८।४।८॥

उद. परम्य ध्मो धातोर्धुमा इत्यादेशो भवति । उध्दुमाइ ॥ ८ ॥

अदो धो दहः ॥८।४।९॥

अद परस्य दधातेर्दह इत्यादेशो भवति ॥ सदहइ । सदहमाणो
जीवो ॥ ९ ॥

पिवेः पिज्ज-डल्ल-पट्ट-घोट्टाः ॥८।४।१०॥

पिवतेरेते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ पिज्जइ । डल्लइ । पट्टइ ।
घोट्टइ । पिअइ ॥ १० ॥

उद्वातेरोरुम्मा वसुआ ॥८।४।११॥

उत्पूर्वम्य वाते ओरुम्मा वसुआ इत्येतावादेशौ वा भवतः ॥ ओरु-
म्माइ । वसुआइ । उव्वाइ ॥ ११ ॥

निद्रातेरोहीरोह्वौ ॥ ८।४।१२॥

निपूर्वस्य द्राते ओहीर उह्व इत्यादेशो वा भवतः ॥ ओहीरइ । उह्वइ ।
निद्दाइ ॥ १२ ॥

आघ्रेराइग्घः ॥८।४।१३॥

आजिघ्रेतेराइग्घ इत्यादेशो वा भवति ॥ आइग्घइ । अग्घाड ॥ १३ ॥

स्नातेरब्भुत्तः ॥८।४।१४॥

स्नातेरब्भुत्त इत्यादेशो वा भवति ॥ अब्भुत्तइ । ण्हाइ ॥ १४ ॥

समः स्तयः खाः ॥ ८।४।१५॥

संपूर्वस्य स्त्यायते. खा इत्यादेशो भवति ॥ संस्वाइ । संस्वाय ॥ १५ ॥

स्पष्टा-यक्क-चिट्ट-निरप्पाः ॥८।४।१६॥

तिष्ठतेरेते चत्वार आदेशा भवन्ति ॥ ठाइ । ठअइ । ठाणं । पट्टिओ ।

उट्टिओ । पट्टाविओ । उट्टाविओ । थक्इ । चिट्टइ । चिट्टिऊण । निरप्पइ
बहुलाधिकारात् कचिन्न भवति । थिअ । थाण । पत्थिओ । उत्थिओ
थारूण ॥१६॥

उदण्—कुक्कुरौ ॥८।४।१७॥

उद परम्यतिष्ठते ठ कुक्कुर इत्यादेशौ भवत ॥ उट्टइ । उक्कुरइ ॥१७॥

म्लेर्ग—पच्चायी ॥८।४।१८॥

म्लायतेर्वा पच्चाय इत्यादेशौ वा भवत ॥ वाइ । पच्चायइ । मिळाइ ॥१८॥

निर्मो—निम्माण—निम्मयी ॥८।४।१९॥

निर्पूर्वम्य मिमीतेरेतावादेशो भवत ॥ निम्माणइ । निम्मवइ ॥१९॥

क्षेर्णिज्जरो वा ॥८।४।२०॥

क्षयतेर्णिज्जर इत्यादेशो वा भवति ॥ णिज्जरइ । पक्षे । क्षिज्जइ ॥२०॥

छ्देर्णुम—नूम—सन्नुम—ढक्काम्बाल—पच्चाळाः ॥८।४।२१॥

छ्देर्ण्यन्तम्य एते षडादेशा वा भवन्ति ॥ णुमइ । नूमइ । णत्वे
णूमइ । सन्नुमइ । ढक्कइ । ओम्बालइ । पच्चाळइ । छायइ ॥ २१ ॥

नित्रिपत्थोर्णिहोडः ॥८।४।२२॥

निवृग पत्थेऽथ प्यन्तस्य णिहोड इत्यादेशो वा भवति ॥ णिहोडइ
फ्थे । निवारेइ । पाडेइ ॥ २२ ॥

दूटो दूमः ॥८।४।२३॥

दूटो प्यन्तस्य दूम इत्यादेशो भवति ॥ दूमेइ मज्झ हिअय ॥ २३ ॥

धवलेर्दुमः ॥८।४।२४॥

धयलयतेर्ण्यन्तस्य दुमलेशो वा भवति ॥ दुमइ । धवलइ ॥ 'स्वराण-
स्वरा' (बहुलम्) (८-४-२३८) इति दीर्घत्वमपि । दूमिअ । धवल्लिता
मित्यर्थ ॥ २४ ॥

तुलेर्योहामः ॥ ८ । ४ ।

तुलेर्ण्यन्तस्य ओहान इत्यादेशो वा भवति ॥ ओहामइ । तुलइ ॥२५॥

विरिचरोलुण्डोलुण्ड—पल्हत्याः ॥ ८ । ४ । २६ ॥

विरचयतेर्ष्यन्तस्य ओलुण्डादयस्त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ ओलुण्डइ ।
उलुण्डइ । पल्हत्यइ । विरेमइ ॥ २६ ॥

तडेरहोड—विहोडौ ॥ ८ । ४ । २७ ॥

तडेर्ष्यन्तस्य एतावादेशौ वा भवतः ॥ आहोडइ । विहोडइ । पक्षे ।
ताडेइ ॥ २७ ॥

मिश्रेर्वीसाल—मेलवौ ॥ ८ । ४ । २८ ॥

मिश्रयतेर्ष्यन्तस्य वीसाल मेलव इत्यादेशौ वा भवतः ॥ वीसालइ ।
मेलवइ । मिस्सइ ॥ २८ ॥

उध्दूलेर्गुण्डः ॥ ८ । ४ । २९ ॥

उध्दूलेर्ष्यन्तस्य गुण्ड इत्यादेशो वा भवति ॥ गुण्डइ । पक्षे ।
उध्दूलेइ ॥ २९ ॥

भ्रमेस्तालिअण्ट—तमाडौ ॥ ८ । ४ । ३० ॥

भ्रमयतेर्ष्यन्तस्य तालिअण्ट तमाड इत्यादेशौ वा भवतः ॥ तालिअण्टइ ।
तमाडइ । भामेइ । भमाडेइ । भमावेइ ॥ ३० ॥

नशेर्विउड—नासव—हारव—विप्पगाल—पलावाः ॥ ८ । ४ । ३१ ॥

नशेर्ष्यन्तस्य एते पञ्चादेशा वा भवन्ति ॥ विउडइ । नासवइ । हारवइ ।
विप्पगालइ । पलावइ । पक्षे । नासइ ॥ ३१ ॥

दशेर्दान—दंस—दक्खवाः ॥ ८ । ४ । ३२ ॥

दशेर्ष्यन्तस्य एते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ दावइ । दसइ । दक्खवइ ।
दरिसइ ॥ ३२ ॥

उद्धटेरुग्गः ॥ ८ । ४ । ३३ ॥

उत्पूर्वस्य धटेर्ष्यन्तस्य उग्ग इत्यादेशो वा भवति ॥ उग्गइ ।
उग्गाडइ ॥ ३३ ॥

सृहः मिहः ॥ ८ । ४ । ३४ ॥

सृहो ण्यन्तस्य सिह इत्यादेशो भवति ॥ सिहइ ॥ ३४ ॥

संभावितरासङ्घः ॥ ८ । ४ । ३५ ॥

सभावयतेरासङ्घ इत्यादेशो वा भवति ॥ आसङ्घइ । सभावइ ॥ ३५ ॥

उच्चमेरुत्यहघोलाल-गुलुगुञ्जोपेलाः ॥ ८ । ४ । ३६ ॥

उत्पूर्वस्य नमेर्ण्यन्तस्य एते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ उत्त्यङ्घइ । उलालइ । गुलुगुञ्जइ । उपेलाइ । उलावड ॥ ३६ ॥

प्रस्थापेः पट्टम पेण्डवौ ॥ ८ । ४ । ३७ ॥

प्रपूर्वस्य तिष्ठतेर्ण्यन्तस्य पट्टम पेण्डव इत्यादेशौ वा भवत ॥ पट्टमइ । पेण्डवइ । पट्टावड ॥ ३७ ॥

त्रिज्ञपेर्वोक्तावुक्ता ॥ ८ । ४ । ३८ ॥

विपूर्वस्य जानातेर्ण्यन्तस्य वोक अवुक्क इत्यादेशौ वा भवत ॥ वोकइ । अवुक्कइ । विण्णवड ॥ ३८ ॥

अर्पेराल्लिव-चच्छुप्प-पणामाः ॥ ८ । ४ । ३९ ॥

अर्पेर्ण्यन्तस्य एते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ अल्लिवइ । चच्छुप्पइ । पणामइ । पक्षे । अप्पेइ ॥ ३९ ॥

यापेर्जत्रः ॥ ८ । ४ । ४० ॥

यातेर्ण्यन्तस्य जव इत्यादेशो वा भवति ॥ जवइ । जावेइ ॥ ४० ॥

घात्रेरोग्वाल-पच्वाली ॥ ८ । ४ । ४१ ॥

घ्रवतेर्ण्यन्तस्य एतावादेशौ वा भवत ॥ ओग्वालइ । पच्वालइ । पात्रेइ ॥ ४१ ॥

विकोशेः पक्खोडः ॥ ८ । ४ । ४२ ॥

विकोशयतेर्नामधातोर्ण्यन्तस्य पक्खोड इत्यादेशो वा भवति ॥ पक्खो-उड । विकोसई ॥ ४२ ॥

रोमन्थे रोग्गाल-उग्गोली ॥ ८ । ४ । ४३ ॥

रामन्थेर्नामधातोर्ण्यन्तस्य एतावादेशौ वा भवत ॥ ओग्गालइ । उग्गो-लइ । रोमन्थइ ॥ ४३ ॥

कमेर्णिहुवः ॥ ८ । ४ । ४४ ॥

कमे. स्वार्थप्यन्तस्य णिहुव इत्यादेशो वा भवति ॥ णिहुवड ।
कमेइ ॥ ४४ ॥

प्रकाशेर्णुवः ॥ ८ । ४ । ४५ ॥

प्रकाशेर्ण्यन्तस्य णुव्व इत्यादेशो वा भवति ॥ णुव्वइ । पयासेड ॥ ४५ ॥

कम्पेर्विच्छोलः ॥ ८ । ४ । ४६ ॥

कम्पेर्ण्यन्तस्य विच्छोल इत्यादेशो वा भवति ॥ विच्छोलइ ।
कम्पेइ ॥ ४६ ॥

आरोपेर्वलः ॥ ८ । ४ । ४७ ॥

आरोपेर्ण्यन्तस्य वल इत्यादेशो वा भवति ॥ वलइ । आरोवेइ ॥ ४७ ॥

दोले रङ्गोलः ॥ ८ । ४ । ४८ ॥

दुले स्वार्थे प्यन्तस्य रङ्खोल इत्यादेशो वा भवति ॥ रङ्खोलइ ।
दोलड ॥ ४८ ॥

रञ्जेरावः ॥ ८ । ४ । ४९ ॥

रञ्जेर्ण्यन्तस्य राव इत्यादेशो वा भवति ॥ रावेइ । रञ्जेइ ॥ ४९ ॥

घटेः परिवाडः ॥ ८ । ४ । ५० ॥

घटेर्ण्यन्तस्य परिवाड इत्यादेशो वा भवति ॥ परिवाडेइ । घडेड ॥ ५० ॥

वेष्टेः परिआलः ॥ ८ । ४ । ५१ ॥

वेष्टेर्ण्यन्तस्य परिआल इत्यादेशो वा भवति ॥ परिआलेइ । वेडेड ॥ ५१ ॥

क्रियः किणो वेस्तु के च ॥ ८ । ४ । ५२ ॥

पेरिति निवृत्तम् । क्रीणाते किण इत्यादेशो भवति । वे. परस्य तु
द्विरुक्त केश्वकारात्किणश्च भवति ॥ किणइ । विकेइ । विक्रिणइ ॥ ५२ ॥

मियो मा-वीही ॥ ८ । ४ । ५३ ॥

विभेतेरेतावादेशौ भवत ॥ माट । भाडअ । वीहइ । वीहिअं ॥ बहु-
लाधिकाराद् मीओ ॥ ५३ ॥

आलीङ्गोली ॥ ८ । ४ । ५४ ॥

आलीयतेः अली इत्यादेशो भवति ॥ अलियट । अलीणो ॥ ५४ ॥

निलीडेर्गिलीय-गिलुक-गिरिग-लुक-लिक-ल्लिकाः ॥ ८।४।५५ ॥

निलीड एते षडादेशा वा भवन्ति ॥ गिलीयइ । गिलुकइ । गिरिगइ । लुकइ । लिकइ । ल्लिकइ । निलिजइ ॥ ५५ ॥

विलीडेर्विरा ॥ ८।४।५६ ॥

विलीडेर्विरा इत्यादेशो वा भवति ॥ विराइ । विलिजइ ॥ ५६ ॥

रुते रुज-रुण्टौ ॥ ८।४।५७ ॥

रौतेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ रुजइ । रुण्टइ । रवइ ॥ ५७ ॥

श्रूटेर्हणः ॥ ८।४।५८ ॥

श्रूणोतेर्हण इत्यादेशो वा भवति ॥ हणइ । मुणइ ॥ ५८ ॥

धूगेर्धुवः ॥ ८।४।५९ ॥

धुनोतेर्धुव इत्यादेशो वा भवति ॥ धुवइ । धुणइ ॥ ५९ ॥

भुवेर्हो-हुव-हवाः ॥ ८।४।६० ॥

भुवो धातोर्हो हुव हव इत्येते आदेशा वा भवन्ति ॥ होइ । होन्ति । हुवइ । हुवन्ति । हवइ । हवन्ति ॥ पक्षे । भवइ । परिहीण-विहवो । भविड । पभवइ । परिभवइ । संभवइ ॥ कचिदन्यदपि । उब्भु-अइ । भत्त ॥ ६० ॥

अविति हुः ॥ ८।४।६१ ॥

विद्वर्जे प्रत्यये भुवो हु इत्यादेशो वा भवति ॥ हुन्ति । भवन् । हुन्तो । अवितीति किम् । होइ ॥ ६१ ॥

पृथक्-स्पष्टे णिव्यडः ॥ ८।४।६२ ॥

पृथक्भूते स्पष्टे च कर्तरि भुवो णिव्यड इत्यादेशो भवति ॥ णिव्यडइ । पृथक् स्पष्टो वा भवतीत्यर्थः ॥ ६२ ॥

प्रभौ हुप्पो वा ॥ ८।४।६३ ॥

प्रभुकर्तृकस्य भुवो हुप्प इत्यादेशो वा भवति ॥ प्रभुत्व च प्रपूर्वम्यैवार्थः । अत्रे चिअ न पहुप्पइ । पक्षे । पभवइ ॥ ६३ ॥

क्ते हूः ॥ ८।४।६४ ॥

भुव क्तप्रत्यये ह्रादेशो भवति ॥ ह्रअ । अणुह्रअ । पह्रअ ॥ ६४ ॥

कृगेः कुणः ॥ ८।४।६५ ॥

कृग कुण इत्यादेशो भवति ॥ कुणइ । करइ ॥ ६५ ॥

काणेक्षिते णिआरः ॥ ८।४।६६ ॥

काणेक्षितविषयस्य कृगो णिआर इत्यादेशो वा भवति ॥ णिआरइ । काणेक्षित करोति ॥ ६६ ॥

निष्टम्भावष्टम्भे णिटुह सदाणं ॥ ८।४।६७ ॥

निष्टम्भविषयस्यावष्टम्भविषयस्य च कृगो यथासस्य णिटुह सदाण इत्यादेशौ वा भवत ॥ णिटुहइ । निष्टम्भ करोति । सदाणइ । अवष्टम्भ करोति ॥ ६७ ॥

श्रमे वावम्फः ॥ ८।४॥ ६८ ॥

श्रमविषयस्य कृगो वावम्फ इत्यादेशो वा भवति ॥ वावम्फइ । श्रम करोति ॥ ६८ ॥

मन्युनौष्ठमालिन्ये णिव्वोलः ॥ ८।४।६९ ॥

मन्युना करणेन यदौष्ठमालिन्य तद्विषयस्य कृगो णिव्वोल इत्यादेशो वा भवति ॥ णिव्वोलइ । मन्युना ओष्ठ मलिन करोति ॥ ६९ ॥

शैथिल्य-लम्बने पयल्लः ॥ ८।४।७० ॥

शैथिल्यविषयस्य लम्बनविषयस्य च कृग पयल्ल इत्यादेशो वा भवति । पयल्लइ । शिथिलीभवति लम्बते वा ॥ ७० ॥

निष्पताच्छोटे णीलुञ्छः ॥ ८।४।७१ ॥

निष्पतनविषयस्य आच्छोटनविषयस्य च कृगो णीलुञ्छ इत्यादेशो भवति वा ॥ णीलुञ्छइ । निष्पतति । आच्छोटयति वा ॥ ७१ ॥

क्षुरे कम्मः ॥ ८।४।७२ ॥

क्षुरविषयस्य कृग कम्म इत्यादेशो वा भवति ॥ कम्मइ । क्षुरं करोतीत्यर्थ ॥ ७२ ॥

चाटौ गुललः ॥८।४।७३॥

चाटुविषयस्य कृगो गुलल इत्यादेशो वा भवति ॥ गुललइ । चाटु
करोतीत्यर्थः ॥ ७३ ॥

स्मरेक्षर-शूर-भर-भल-लड-विम्हर-सुमर-पयर-पम्हुहाः ॥ ८।४।७४ ॥

स्मरेरेते नवादेशा वा भवन्ति ॥ शरइ । शूरइ । भरइ । भलइ । लडइ ।
विम्हरइ । सुमरइ । पयरइ । पम्हुहइ । सरइ ॥ ७४ ॥

विस्मः पम्हुस-विम्हर-वीसरः ॥८।४।७५॥

विस्मरतेरेते आदेशा भवन्ति ॥ पम्हुसइ । विम्हरइ । वीसरइ ॥७५॥

व्याहगेः कोक-पोकौ ॥८।४।७६॥

व्याहरतेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ कोकइ । ह्रस्वत्वे तु कुकइ । पोक्कइ ।
पक्षे । वाहरइ ॥ ७६ ॥

प्रसरः पयल्लोवेल्लौ ॥८।४।७७॥

प्रसरते, पयल्ल उवेल्ल इत्येतावादेशौ वा भवतः । पयल्लइ । उवेल्लइ ।
पसरइ ॥ ७७ ॥

महमहो गन्धे ॥८।४।७८॥

प्रसरतेर्गन्धविषये महमह इत्यादेशो वा भवति ॥ महमहइ । मालई ।
मालई-गन्धो पसरइ ॥ गन्ध इति किम् । पसरइ ॥ ७८ ॥

निस्सरेणीहर-नील-धाड-वरहाडाः ॥८।४।७९॥

निस्सरते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ णीहरइ । नीलइ । धाडइ ।
वरहाडइ । नीसरइ ॥ ७९ ॥

जाग्रैर्जगः ॥८।४।८०॥

जाग्रनेर्जग इत्यादेशो वा भवति ॥ जगइ । पक्षे । जागरइ ॥८०॥

व्याप्रेराअड्डः ॥ ८ । ४ । ८१ ॥

व्यापियतेराअड्ड इत्यादेशो वा भवति ॥ आअड्डेइ । वावरेइ ॥ ८१ ॥

संवृगेः साहर-साहट्टौ ॥ ८ । ४ । ८२ ॥

संवृणोते, साहर साहट्ट इत्यादेशौ वा भवतः ॥ साहरइ । साहट्टइ ॥
संवरइ ॥ ८२ ॥

आट्टडेः सन्नामः ॥ ८ ॥ ४ ॥ ८३ ॥

आट्टियते सन्नाम इत्यादेशो वा भवति ॥ सन्नामड् । आट्टरड् ॥ ८३ ॥

प्रहृगेः सारः ॥ ८ ॥ ४ ॥ ८४ ॥

प्रहरते सार इत्यादेशो वा भवति ॥ सारङ् । पहरङ् ॥ ८४ ॥

अपतरेरोह-ओरसौ ॥ ८ ॥ ४ ॥ ८५ ॥

अवतरते ओह ओरस इत्यादेशौ वा भवत ॥ ओहङ् । ओरसङ् । ओअरङ् ॥ ८५ ॥

शक्तेश्च तर तीर-पाराः ॥ ८ ॥ ४ ॥ ८६ ॥

शक्तेतेरेते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ चयङ् । तरङ् । तीरङ् । पारङ् । सकङ् ॥ त्यजतेरपि चयङ् । हार्णि करोति ॥ तस्तेरपि तरङ् ॥ तीरयतेरपि तीरङ् ॥ पारयतेरपि पारेङ् । कर्म समाप्नोति ॥ ८६ ॥

फक्स्थक्कः ॥ ८ ॥ ४ ॥ ८७ ॥

फक्तेस्थक्क इत्यादेशो भवति ॥ थक्ङ् ॥ ८७ ॥

श्लाघः सलहः ॥ ८ ॥ ४ ॥ ८८ ॥

श्लाघते सलह इत्यादेशो भवति ॥ सलहङ् ॥ ८८ ॥

खचेर्वेअडः ॥ ८ ॥ ४ ॥ ८९ ॥

खचतेर्वेअड इत्यादेशो वा भवति ॥ वेअडङ् । खचङ् ॥ ८९ ॥

पचेः सोल्ल पउलौ ॥ ८ ॥ ४ ॥ ९० ॥

पचते सोल्ल पउल इत्यादेशो वा भवत ॥ सोल्लङ् । पउलङ् । पयङ् ॥ ९० ॥

मुचेच्छड्वावहेड मेल्लोस्सिक-रेअव णिल्लुञ्छ घसाडाः ॥ ८ ॥ ४ ॥ ९१ ॥

मुञ्चनेरेते सप्तादेशा वा भवन्ति ॥ छडुङ् । अवहेडङ् । मेल्लङ् । उस्सिङ् । रेअवङ् । णिल्लुञ्छङ् । घसाडङ् । पक्षे । मुअङ् ॥ ९१ ॥

दुःखे णिव्वलः ॥ ८ ॥ ४ ॥ ९२ ॥

दुःखविषयस्य मुचे णिव्वल इत्यादेशो वा भवति ॥ णिव्वलेङ् । दुःखमुञ्चतीत्यर्थ ॥ ९२ ॥

यञ्जेर्यहय-चेलय-जृगोमच्छा. ॥ ८ । ४ । ९३ ॥

यञ्जेर्येते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ वेद्यड । वेत्यड । जृगड ।
उमच्छड । यद्यड ॥ ९३ ॥

रनेरुग्गाहारह-विडमिड्डाः ॥ ८ । ४ । ९४ ॥

रनेर्यातेरेते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ उगगड । अगड । विडवि
ड्ड । रयड ॥ ९४ ॥

समारचेर्यहृत्य-मारय-ममार-केन्नायाः ॥ ८ । ४ । ९५ ॥

समारचेरेते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ उगग्यड । सारगड । ममा-
रड । केन्नायड । समारयड ॥ ९५ ॥

मिचेः सिञ्च-मिर्षा ॥ ८ । ४ । ९६ ॥

सिञ्चतेरेतासोदेशौ वा भवत ॥ सिञ्चड । मिर्षड । सेभड ॥ ९६ ॥

प्रच्छः पुच्छः ॥ ८ । ४ । ९७ ॥

पृच्छे-पुच्छादेशो भवति ॥ पुच्छड ॥ ९७ ॥

गर्जेर्गुः ॥ ८ । ४ । ९८ ॥

गर्जतेर्गु इत्यादेशो वा भवति ॥ बुग्गड । गज्जड ॥ ९८ ॥

वृषे डिः ॥ ८ । ४ । ९९ ॥

वृषकर्तृकस्य गर्जेर्दिष इत्यादेशो वा भवति ॥ दिवड । वृषभो
गर्जति ॥ ९९ ॥

राजेरग्य-उज्ज-मह-रीर-रेहाः ॥ ८ । ४ । १०० ॥

राजेरेते पद्यादेशा वा भवन्ति ॥ अग्यड । उज्जड । मरड । रीण्ड ।
रेहड । रायड ॥ १०० ॥

मञ्जेराउड्ड-णिउड्ड-बुड्ड-सुष्पाः ॥ ८ । ४ । १०१ ॥

मञ्जेरेते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ आउड्डड । णिउड्डड । बुड्डड ।
सुष्पड । मज्जड ॥ १०१ ॥

पुञ्जेरारोल-वमाली ॥ ८ । ४ । १०२ ॥

पुञ्जेरेतावादेशौ वा भवत ॥ आरोलड । वमालड । पुन्नड ॥ १०२ ॥

लज्जेर्जीहः ॥ ८ । ४ । १०३ ॥

लज्जतेर्जीह इत्यादेशो वा भवति ॥ जीहइ । लज्जइ ॥ १०३ ॥

तिजेरोमुक्क ॥ ८ । ४ । १०४ ॥

तिजेरोमुक्क इत्यादेशो वा भवति ॥ ओसुक्कइ । तेअण ॥ १०४ ॥

मृजेरुगुस-लुञ्छ-पुञ्छ-पुंस-कुस-पुम-लुह-हुल-रोसाणा ॥ ८ । ४ । १०५ ॥

मृजेरेते नवादेशा वा भवन्ति ॥ उगुसइ । लुञ्छइ । पुञ्छइ । पुसइ । फुसइ । पुसइ । लुहइ । हुलइ । रोसाणइ । पक्षे । मज्जइ ॥ १०५ ॥

भज्जेर्वेमय-मुसुमूर-मूर-सूर-सूड-विर-पविरञ्ज-करञ्ज-

नीरञ्जा ॥ ८ । ४ । १०६ ॥

भज्जेरेते नवादेशा वा भवन्ति ॥ वेमयइ । मुसुमूरइ । मूरइ । सूरइ । सूडइ । विरइ । पविरञ्जइ । करञ्जइ । नीरञ्जइ । भञ्जइ ॥ १०६ ॥

अनुव्रजे पडिअग्ग ॥ ८ । ४ । १०७ ॥

अनुव्रजे पडिअग्ग इत्यादेशो वा भवति ॥ पडिअग्गइ । अणुवच्चइ ॥ १०७ ॥

अजेर्विढव. ॥ ८ । ४ । १०८ ॥

अजेर्विढव इत्यादेशो वा भवति ॥ विढवइ । अज्जइ ॥ १०८ ॥

युजो जुज्ज-जुज्ज-जुप्पा ॥ ८ । ४ । १०९ ॥

युजो जुज्ज जुज्ज जुप्प इत्यादेशा भवन्ति ॥ जुज्जइ । जुज्जइ । जुप्पइ ॥ १०९ ॥

भुजो भुज्ज-जिम-जेम-कम्माण्ह-समाण चमढ चड्डा ॥ ८ । ४ । ११० ॥

भुज प्तेऽष्टादेशा भवन्ति ॥ भुज्जइ । जिमइ । जेमइ । कम्मेइ । अण्हइ । समाणइ । चमढइ । चड्डइ ॥ ११० ॥

वोपेन कम्मव ॥ ८ । ४ । १११ ॥

उपेन युक्तस्य भुजे कम्मव इत्यादेशो वा भवति ॥ कम्मवड । उव-हुज्जइ ॥ १११ ॥

घटेर्गढ ॥ ८ । ४ । ११२ ॥

घटतेर्गढ इत्यादेशो वा भवति ॥ गढइ । घडइ । ॥ ११२ ॥

समा गलः ॥ ८ । ४ । ११३ ॥

सम्पूर्वस्य घटतेर्गल इत्यादेशो वा भवति ॥ सगलः । सघटः ॥ ११३ ॥

हासेन स्फुटैर्मुः ॥ ८ । ४ । ११४ ॥

हासेन करणेन य स्फुटिन्तम्य मुरादेशो वा भवति ॥ मुरः । हासेन स्फुटति ॥ ११४ ॥

मण्डेधिञ्च चिञ्चअ-चिञ्चिल्ल-रीड-टिविडिका ॥ ८ । ४ । ११५ ॥

मण्डेरेते पञ्चादेशा वा भवन्ति ॥ चिञ्चइ । निञ्चअइ । चिञ्चिल्लइ । रीडइ । टिविडिकइ । मण्डइ ॥ ११५ ॥

तुडेस्तोड तुड्-सुड्-सुडोमसुडोलुक णिलुक-लुकोल्लूरा ॥ ८ । ४ । ११६ ॥

तुडेरेते नवादेशा वा भवन्ति ॥ तोडइ । तुडइ । सुडइ । सुडइ । उकसुडइ । उलुकइ । णिलुकइ । लुकइ । उलूरइ । तुडइ ॥ ११६ ॥

घूर्णो घुल-घोल-घुम्म-पहल्लाः ॥ ८ । ४ । ११७ ॥

घूर्णेरेते चत्वार आदेशा भवन्ति ॥ घुलइ । घोलइ । घुम्मइ । पहल्लइ ॥ ११७ ॥

विमृतेढमः ॥ ८ । ४ । ११८ ॥

विमृतेढस इत्यादेशो वा भवति ॥ ढसः । विमृटइ ॥ ११८ ॥

कथेरट्टः ॥ ८ । ४ । ११९ ॥

कथेरट्ट इत्यादेशो वा भवति ॥ अट्टइ । कट्टइ ॥ ११९ ॥

ग्रन्थो गण्ठः ॥ ८ । ४ । १२० ॥

ग्रन्थेर्गण्ठ इत्यादेशो भवति ॥ गण्ठइ । गण्ठी ॥ १२० ॥

मन्येर्धुसल-विरोलौ ॥ ८ । ४ । १२१ ॥

मन्येर्धुसल विरोल इत्यादेशो वा भवति ॥ धुसलइ । विरोलइ । मन्यइ ॥ १२१ ॥

ह्लादेरवअच्छ ॥ ८ । ४ । १२२ ॥

ह्लादतेर्प्यन्तस्याप्यन्तस्य च अवअच्छ इत्यादेशो भवति ॥ अवअच्छइ । ह्लादते । ह्लादयति वा ॥ इकारो प्यन्तस्यापि परिग्रहार्थः ॥ १२२ ॥

नेः सदो मज्ज. ॥ ८।४।१२३ ॥

निपूर्वस्य सदो मज्ज इत्यादेशो भवति ॥ अत्ता एत्थ शुमज्जइ ॥ १२३ ॥

छिदेर्दुहाव-णिच्छल्ल-णिज्जोड-णिच्चर-णिछर-लूराः ॥ ८।४।१२४ ॥

छिदेरेते षडादेशा वा भवन्ति ॥ दुहावइ । णिच्छल्लइ । णिज्जोडइ ।

णिच्चरइ । णिछरइ । लूरइ । पक्षे । छिन्दइ ॥ १२४ ॥

आडा ओअन्दोदालौ ॥ ८।४।१२५ ॥

आडा युक्तस्य छिदेरोअन्द उद्दाल इत्यादेशौ वा भवतः ॥ ओअन्दइ ।

उद्दालइ । अच्छिन्दइ ॥ १२५ ॥

मृदो मल-मढ-परिहइ-एड्ड-चड्ड-मड्ड-पन्नाडा. ॥ ८।४।१२६ ॥

मृदातेरेते सप्तादेशा भवन्ति ॥ मलइ । मढइ । परिहइ । एड्डइ ।

चड्डइ । मड्डइ । पन्नाडइ ॥ १२६ ॥

स्पन्देञ्चुलुचुल. ॥ ८।४।१२७ ॥

स्पन्देञ्चुलुचुल इत्यादेशो वा भवति ॥ चुलुचुलइ । फन्दइ ॥ १२७ ॥

निर. पदेर्वल ॥ ८।४।१२८ ॥

निर्पूर्वस्य पदेर्वल इत्यादेशो वा भवति ॥ निव्वलइ । निप्पज्जइ ॥ १२८ ॥

विसंवदेर्विअट्ट-विलोड्ड-फंसाः ॥ ८।४।१२९ ॥

विसपूर्वस्य वदेरेते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ विअट्टइ । विलोड्डइ ।

फसइ । विसंवयइ ॥ १२९ ॥

शदो झड-पक्खोडौ ॥ ८।४।१३० ॥

शीयतेरेतावादेशौ भवतः ॥ झटइ । पक्खोटइ ॥ १३० ॥

आक्रन्देर्णीहर. ॥ ८।४।१३१ ॥

आक्रन्देर्णीहर इत्यादेशो वा भवति । णीहरइ । अकन्दइ ॥ १३१ ॥

खिदेर्जूर-विसूरौ ॥ ८।४।१३२ ॥

खिदेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ जूरइ । विसूरइ । खिज्जइ ॥ १३२ ॥

रुधेरुत्थङ्घः ॥ ८।४।१३३ ॥

रुधेरुत्थङ्घ इत्यादेशो वा भवति ॥ उत्थङ्घइ । रुधइ ॥ १३३ ॥

निषेधेर्हवः ॥ ८।४।१३४ ॥

निषेधतेर्हव इत्यादेशो वा भवति ॥ हवड । निमेहड ॥ १३४ ॥

क्रुधेर्जूरः ॥ ८।४।१३५ ॥

क्रुधेर्जूर इत्यादेशो वा भवति ॥ जूरड । कुञ्जड ॥ १३५ ॥

जनो जा-जर्म्मो ॥ ८।४।१३६ ॥

जायतेर्जा जम्म इत्यादेशो भवत ॥ जाअड जम्मड ॥ १३६ ॥

तनेस्तड-तड-तड-विरल्ल ॥ ८।४।१३७ ॥

तनेरेते चचार आदेशा वा भवन्ति ॥ तडड । तडुड । तडुमड ।
विरल्लड । तणड ॥ १३७ ॥

तृपस्थिप्पः ॥ ८।४।१३८ ॥

तृप्यतेस्थिप्प इत्यादेशो भवति ॥ थिप्पड ॥ १३८ ॥

उपसर्पेरल्लिअः ॥ ८।४।१३९ ॥

उपसर्पस्य सृपे कृतगुणस्य अल्लिअ इत्यादेशो वा भवति ॥ अल्लिअड ।
उवसप्पड ॥ १३९ ॥

संतपेर्झड्डः ॥ ८।४।१४० ॥

सतपेर्झड्ड इत्यादेशो वा भवति ॥ झड्ड । पक्षे । सतप्पड ॥ १४० ॥

व्यापेरोअग्ग ॥ ८।४।१४१ ॥

व्याप्तेरोअग्ग इत्यादेशो वा भवति ॥ ओअग्गड । वावेड ॥ १४१ ॥

समापेः समाणः ॥ ८।४।१४२ ॥

समाप्ते समाण इत्यादेशो वा भवति ॥ समाणड । समावेड ॥ १४२ ॥

क्षिपेर्गलत्थाड्डक-सोल्ल-पेल्ल-णोल्ल-लुह-हुल-परी-घत्ता ॥ ८।४।१४३ ॥

क्षिपेरेते नवादेशा वा भवन्ति ॥ गलत्थड । अड्डकस्वड । सोल्लड । पेल्लड ।
णोल्लड । हस्वत्वे तु णुल्लड । लुहड । हुलड । परीड । घत्तड । खिवड ॥ १४३ ॥

उत्तिषेर्गुल्लगुञ्जेत्थल्लत्थोन्धुत्तोस्मिक्-हम्ममुवाः ॥ ८।४।१४४ ॥

उत्पूर्वस्य क्षिपेरेते पडादेशा वा भवन्ति ॥ गुल्लगुञ्जड । उत्थड्घड ।
अल्लत्थड । उवमुत्तड । उम्भिसड्ड । हक्खुवड । उक्खिवड ॥ १४४ ॥

आक्षिपेर्णीरवः ॥ ८।४।१४५ ॥

आङ्पूर्वस्य क्षिपेर्णीरव इत्यादेशो वा भवति ॥ णीरवइ । अक्खिवइ ॥ १४५ ॥

स्वपेः कमवस-लिस-लोट्टाः ॥ ८।४।१४६ ॥

स्वपेरेते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ कमवसइ । लिसइ । लोट्टइ । सुअइ ॥ १४६ ॥

वेपेरायम्बायज्झौ ॥ ८।४।१४७ ॥

वेपेरायम्ब आयज्झ इत्यादेशौ वा भवतः ॥ आयम्बइ । आयज्झइ । वेवइ ॥ १४७ ॥

विलपेर्झह्व-वडवडौ ॥ ८।४।१४८ ॥

विलपेर्झह्व वडवड इत्यादेशौ वा भवतः ॥ झह्वइ । वडवडइ । विल-वइ ॥ १४८ ॥

लिपो लिम्पः ॥ ८।४।१४९ ॥

लिम्पतेर्लिम्प इत्यादेशो भवति । लिम्पइ ॥ १४९ ॥

गुप्येर्विर-णडौ ॥ ८।४।१५० ॥

गुप्येतेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ विरइ । णडइ । पक्षे । गुप्पइ ॥ १५० ॥

क्रपोवहो णिः ॥ ८।४।१५१ ॥

क्रपे अवह इत्यादेशो ण्यन्तो भवति ॥ अवहावेइ । कृपां करोती-त्यर्थः ॥ १५१ ॥

प्रदीपेस्तेअव-सन्दुम-सन्धुक्काब्धुत्ता ॥ ८।४।१५२ ॥

प्रदीप्येतेरेते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ तेअवइ । सन्दुमइ । सन्धु-क्कइ । अब्धुत्तइ । पलीवइ ॥ १५२ ॥

लुमेः संभाव ॥ ८।४।१५३ ॥

लुम्यते. संभाव इत्यादेशो वा भवति ॥ संभावइ । लुब्भइ ॥ १५३ ॥

क्षुमेः खउरपड्डुहो ॥ ८।४।१५४ ॥

क्षुमेः खउर पड्डुह इत्यादेशौ वा भवतः ॥ खउरइ । पड्डुहइ । खुब्भइ ॥ १५४ ॥

आडो रमे रम्म-द्वौ ॥ ८।४।१५५ ॥

आडः परस्य. रमे रम्म द्व इत्यादेशौ वा भवतः ॥ आरम्मइ । आद-
वइ । आरभइ ॥ १५५ ॥

उपालम्भेर्झङ्ग-पञ्चार-वैलवा. ॥ ८।४।१५६ ॥

उपालम्भेरेते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ झङ्गइ । पञ्चारइ । वैलवइ ।
उवालम्भइ ॥ १५६ ॥

अवेर्जुम्भो जम्भा ॥ ८।४।१५७ ॥

जृम्भेर्जम्भा इत्यादेशो भवति वेस्तु न भवति ॥ जम्भाइ । जम्भाअइ ॥
अवेरिति किम् । केलि-पसरो विअम्मइ ॥ १५७ ॥

भाराक्रान्ते नमेर्णिमुढः ॥ ८।४।१५८ ॥

भाराक्रान्ते कर्तरि नमेर्णिमुढ इत्यादेशो भवति ॥ णिसुढइ । पक्षे ।
णवइ । भाराक्रान्तो नमतीत्यर्थः ॥ १५८ ॥

विश्रमेर्णिच्वा ॥ ८।४।१५९ ॥

विश्राम्यतेर्णिच्वा इत्यादेशो वा भवति ॥ णिच्वाइ । वीसमइ ॥ १५९ ॥

आक्रमेरोहायोत्थारच्छुन्दाः ॥ ८।४।१६० ॥

आक्रमेरेते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ जोहावइ । उत्थारइ । छुन्दइ ।
अक्रमइ ॥ १६० ॥

भ्रमेष्टिरिटिल्ल-दुण्डुल्ल-ढण्डल्ल-चक्कम्म-भम्मड-भमड-भमाड-
तलअण्ट-झण्ट-झम्प-भुम-गुम-कुम-कुस-दुम-दुस-परी-पराः ॥ ८।४।१६१ ॥

भ्रमेरेतेष्टादशादेशा वा भवन्ति ॥ टिरिटिल्लइ । दुण्डुल्लइ । ढण्डल्लइ ।
चक्कम्मइ । भम्मडइ । भमडइ । भमाडइ । तलअण्टइ । झण्टइ । झम्पइ ।
भुमइ । गुमइ । कुमइ । कुसइ । दुमइ । दुसइ । परीइ । परइ । ममइ ॥ १६१ ॥

गमेरई-अइच्छाणुवज्जावज्जसोक्कुसाकुम-पच्चड्ड-पच्छन्द-

णिम्मह-णी-णीण-णीलुक्क-पदअ-रम्म-परिअल्ल-बोल-परि-

अल-णिरिणास-णिवहावसेहावहराः ॥ ८।४।१६२ ॥

गमेरेते एकविंशतिरादेशा वा भवन्ति ॥ अईइ । अइच्छइ । अणुवज्जइ ।

अवज्जसइ । उक्कुसइ । अक्कुसइ । पच्चड्डइ । पच्छन्दइ । णिम्महइ । णी२ ।
 णीणइ । णीलुक्कइ । पदअइ । रम्मः । परिअल्लइ । वोलइ । परिअल्लइ ।
 णिरिणासइ । णिवहइ । अमसेहइ । अवहरइ । पक्षे । गच्छइ ॥ हम्मइ ।
 णिहम्मइ । णीहम्मइ । आहम्मइ । पहम्मइ इत्येते तु हम्म गतानित्य
 स्पेव भविष्यन्ति ॥ १६२ ॥

आडा अहिपच्चुअ ॥ ८।४।१६३ ॥

आडा सरित्तस्य गमे अहिपच्चुअ इत्यादेशो वा भवति ॥ अहि
 पच्चुअइ । पक्षे । आगच्छइ ॥ १६३ ॥

समा अम्भिड ॥ ८।४।१६४ ॥

समा युक्तस्य गमे अम्भिड इत्यादेशो वा भवति ॥ अम्भिडइ ।
 सगच्छइ ॥ १६४ ॥

अभ्याडोम्मत्थ ॥ ८।४।१६५ ॥

अभ्याड्भ्या युक्तस्य गमे उम्मत्थ इत्यादेशो वा भवति ॥ उम्मत्थः ।
 अम्भागच्छइ । अभिमुखमागच्छतीत्यर्थः ॥ १६५ ॥

प्रत्याडा पलोट्ट ॥ ८।४।१६६ ॥

प्रत्याड्भ्या युक्तस्य गमे पलोट्ट इत्यादेशो वा भवति ॥ पलोट्टइ ।
 पच्चागच्छइ ॥ १६६ ॥

शमे पडिसा-परिसामी ॥ ८।४।१६७ ॥

शमेरेतावादेशो वा भवत ॥ पडिसाइ । परिसामइ । समइ ॥ १६७ ॥

गमे सखुड्ड खेड्डोच्चाव किलिकिञ्च कोट्टुम मोट्टाय णीसर

वेल्हा ॥ ८।४।१६८ ॥

रमतेरेतेष्टादेशा वा भवन्ति ॥ सखुड्डइ । खेड्डइ । उच्चावइ । किलि
 किञ्चइ । कोट्टुमइ । मोट्टायइ । णीसरइ । वेल्हइ । रमइ ॥ १६८ ॥

पूरैग्घाडाग्घोद्धुमाधुमाङ्गुमाहिरेमाः ॥ ८।४।१६९ ॥

पूरैरेते पच्चादेशा वा भवन्ति ॥ अग्घाडइ । अग्घवइ । उद्धुमाइ ।
 अङ्गुमइ । अहिरेमइ । पूरइ ॥ १६९ ॥

त्वरस्तुवर-जअडौ ॥ ८ । ४ । १७० ॥

त्वरतेरेतावादेशौ भवतः ॥ तुवरइ । जअडइ । तुवरन्तो । जअडन्तो ॥ १७० ॥

त्यादिशत्रोस्तूरः ॥ ८ । ४ । १७१ ॥

त्वरतेस्त्यादौ शतरि च तूर इत्यादेशौ भवति । तूरइ । तूरन्तो ॥ १७१ ॥

तुरोत्यादौ ॥ ८ । ४ । १७२ ॥

तुरोत्यादौ तुर आदेशो भवति ॥ तुरिओ । तुरन्तो ॥ १७२ ॥

क्षरः खिर-क्षर-पञ्जर-पचड-णिचल-णिद्रुआः ॥ ८ । ४ । १७३ ॥

क्षरेरेते षड् आदेशा भवन्ति ॥ खिरइ । क्षरइ । पञ्जरइ । पचडइ । णिचलइ । णिद्रुअइ ॥ १७३ ॥

उच्छल उत्थलः ॥ ८ । ४ । १७४ ॥

उच्छलतेत्थल इत्यादेशौ भवति ॥ उत्थलइ ॥ १७४ ॥

विगलेस्थिप-णिद्रुहौ ॥ ८ । ३ । १७५ ॥

विगलतेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ थिप्पइ । णिद्रुहइ । विगलइ ॥ १७५ ॥

दलि-वल्पोर्विसट्ट-वम्फौ ॥ ८ । ४ । १७६ ॥

दलेर्वलेश्च यथासंम्यं विसट्ट वम्फ इत्यादेशौ वा भवतः ॥ विसट्टइ । वम्फइ । पक्षे । दलइ । वलइ ॥ १७६ ॥

अंशेः फिड-फिट्ट-फुड-फुट्ट-चुक्क-भुल्लाः ॥ ८ । ४ । १७७ ॥

अंशेरेते षडादेशा वा भवन्ति ॥ फिडइ । फिट्टइ । फुडइ । फुट्टइ । चुक्कइ । भुल्लइ । पक्षे । भंसइ ॥ १७७ ॥

नशेर्णिरणास-णिवहावसंह-पडिसा-सेहावहरा. ॥ ८ । ४ । १७८ ॥

नशेरेते षडादेशा वा भवन्ति ॥ णिरणासइ । णिवहइ । अवसेहइ । पडिसाइ । सेहइ । अवहरइ । पक्षे । नम्सइ ॥ १७८ ॥

अवात्काशो वासः ॥ ८ । ४ । १७९ ॥

अवात्परस्य काशो वास इत्यादेशौ भवति ॥ ओवासइ ॥ १७९ ॥

संदिशेरप्पाहः ॥ ८ । ४ । १८० ॥

संदिशतेरप्पाह इत्यादेशौ वा भवति ॥ अप्पाहइ । संदिसइ ॥ १८० ॥

दृशो निअच्छ-पेच्छावयच्छायज्झ-वज्ज-सव्वव-देक्खोअक्खावक्खाव-
अक्ख-पुलोअ-पुलअ-निआवआस-पासाः ॥ ८ । ४ । १८१ ॥

दृशेरेते पञ्चदशादेशा भवन्ति ॥ निअच्छइ । पेच्छइ । अवयच्छइ ।
अवयज्झइ । वज्जइ । सव्ववइ । देक्खाइ । ओअक्खइ । अवक्खइ । अव-
अक्खइ । पुलोएइ । पुलएइ । निअइ । अवआसइ । पासइ ॥ निज्जाअइ
इति तु निभ्यायते स्वरादत्यन्ते भविष्यति ॥ १८१ ॥

स्पृश फास-फंस-फरिस-छिअ छिहालुइखालिहा ॥ ८ । ४ । १८२ ॥

स्पृशतेरेते सप्त आदेशा भवन्ति ॥ फासइ । फंसइ । फरिसइ । छिअइ ।
छिहइ । आलुइखइ । आलिहइ ॥ १८२ ॥

प्रविशे रिअ ॥ ८ । ४ । १८३ ॥

प्रविशे रिअ इत्यादेशो वा भवति ॥ रिअइ । पविसइ ॥ १८३ ॥

प्रान्मृश-मुपोर्मुसः ॥ ८ । ४ । १८४ ॥

प्रापरयोर्मुशतिमुष्णात्योर्मुस इत्यादेशो भवति ॥ पम्हुसइ । प्रमृशति ।
प्रमुष्णाति वा ॥ १८४ ॥

पिषेणिंवह-णिरिणास-णिरिणज्ज-रोच्च-चङ्गः ॥ ८ । ४ । १८५ ॥

पिषेरेते पञ्चादेशा भवन्ति वा ॥ णिवहइ । णिरिणासइ ।
णिरिणज्जइ । रोच्चइ । चङ्गइ । पक्षे । पीसइ ॥ १८५ ॥

भपेर्मुक्कः ॥ ८ । ४ । १८६ ॥

भपेर्मुक्क इत्यादेशो वा भवति ॥ मुक्कइ । भसइ ॥ १८६ ॥

कृपे कड-साअङ्गाञ्चाणञ्छायच्छाइञ्छा ॥ ८ । ४ । १८७ ॥

कृपेरेते पडादेशा वा भवन्ति ॥ कडइ । साअङ्गइ । अञ्चइ । अणच्छइ ।
अयञ्छइ । आइञ्छइ । पक्षे । करिसइ ॥ १८७ ॥

असावक्खोड ॥ ८ । ४ । १८८ ॥

असिविपयस्य कृपेरक्खोड इत्यादेशो भवति ॥ अक्खोडेइ । आसिं कोशा-
त्कर्षतीत्यर्थ ॥ १८८ ॥

गवेपेर्दुण्डुल-दण्डोल-गमेस-घत्ताः ॥ ८।४।१८९ ॥

गवेपेरेते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ दुण्डुलइ दण्डोलइ । गमेसइ । घत्तइ । गवेसइ ॥ १८९ ॥

श्लिपेः सामग्गाययास-परिअन्ताः ॥ ८ । ४ । १९० ॥

श्लिप्येतेरेते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ सामग्गाइ । अवयासइ । परि-
अन्तइ । सिलेसइ ॥ १९० ॥

अक्षेथोप्पडः ॥ ८।४।१९१ ॥

अक्षेथोप्पड इत्यादेशो वा भवति ॥ चोप्पडइ । मक्खइ ॥ १९१ ॥
काइक्षेराहाहिलह्वाहिलह्वा उच्च-उम्फ-मह सिह-विलुम्माः ॥ ८।४।१९२ ॥
काइक्षेतेरेतेष्टादेशा वा भवन्ति ॥ आहइ । अहिलइधइ । अहिलह्वाइ ।
वच्चइ । वम्फइ । महइ । सिंहइ । विलुम्पइ । कह्वा ॥ १९२ ॥

प्रतीक्षे सामय-निहीर- विरमाला. ॥ ८ । ४।१९३ ॥

प्रतीक्षेरेते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ सामयइ । विहीरइ । विरमालइ ।
पडिक्खइ ॥ १९३ ॥

तक्षेस्तच्छ-चच्छ-रम्प-रम्फा ॥ ८ । ४ । १९४ ॥

तक्षेरेते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ तच्छइ । चच्छइ । रम्पइ ।
रम्फइ । तस्खइ ॥ १९४ ॥

निकमे कोआस-वोसट्ठा ॥ ८ । ४ । १९५ ॥

विरुसेरेतावादेशी वा भवत ॥ कोआसइ । वोसट्ठइ । विअसइ ॥ १९५ ॥

हसेर्गुज्ज ॥ ८ । ४ । १९६ ॥

हसेर्गुज्ज इत्यादेशो वा भवति ॥ गुज्जइ । हसइ ॥ १९६ ॥

संमेल्हस-डिम्मा ॥ ८ । ४ । १९७ ॥

ससेरेतावादेशी वा भवत. ॥ ल्हसइ । परिल्हसइ । सल्लि-वसण ।
डिम्मइ । ससइ ॥ १९७ ॥

त्रसेर्डर-वोज्ज-वज्जा. ॥ ८ । ४ । १९८ ॥

त्रसेरेते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ ढरइ । वोज्जइ । वज्जइ ।
तसइ ॥ १९८ ॥

न्यसो णिम-णुमौ ॥ ८ । ४ । १९९ ॥

न्यस्यतेरेतावादेशौ भवत ॥ णिमइ । णुमइ ॥ १९९ ॥

पर्यस पलोट्ट-पलट्ट-पल्हत्या ॥ ८।४।२०० ॥

पर्यस्यतेरेते त्रय आदेशा भवन्ति ॥ पलोट्टइ । पलट्टइ । पल्ह-
त्थइ ॥ २०० ॥

नि श्वसेर्शङ्ख ॥ ८ । ४ । २०१ ॥

नि श्वसेर्शङ्ख इत्यादेशो वा भवति ॥ शङ्खइ । नीससइ ॥ २०१ ॥

उल्लसेरूमलोसुम्भ-णिल्लस-पुलआअ-गुञ्जोल्लारोआ ॥ ८।४।२०२ ॥

उल्लसेरेते षडादेशा वा भवन्ति ॥ ऊसलइ । ऊसुम्भइ । णिल्लसइ । पुल
आअइ । गुञ्जोल्लइ । न्हस्यत्वे तु । गुञ्जुल्लइ । आरोअइ । उल्लसइ ॥ २०२ ॥

भासेर्भिस ॥ ८ । ४ । २०३ ॥

भासेर्भिस इत्यादेशो वा भवति ॥ भिसइ । भासइ ॥ २०३ ॥

ग्रसेर्घिस ॥ ८ । ४ । २०४ ॥

ग्रसेर्घिम इत्यादेशो वा भवति ॥ घिसइ । गसइ ॥ २०४ ॥

अवाद्वाहेर्वाह ॥ ८ । ४ । २०५ ॥

अवात्परस्य गाहैर्वाह इत्यादेशो वा भवति ॥ ओवाहइ । ओगा-
हइ ॥ २०५ ॥

आरुहेर्बड-जलगौ ॥ ८ । ४ । २०६ ॥

आरुहेरेतावादेशौ वा भवत ॥ बडइ । बलगइ । आरुहइ ॥ २०६ ॥

मुहेर्गुम्म-गुम्मडौ ॥ ८।४।२०७ ॥

मुहेरेतावादेशो वा भवत ॥ गुम्मइ । गुम्मडइ । मुञ्जइ ॥ २०७ ॥

दहेरहिऊलालुह्वौ ॥ ८।४।२०८ ॥

दहेरेतावादेशौ वा भवत ॥ अहिऊलइ । आलुह्वइ । उहइ ॥ २०८ ॥

ग्रहो वल-गेण्ह-हर-पङ्ग-निरुवाराहिपच्चुआः ॥ ८।४।२०९ ॥

ग्रहेरेते षडादेशा भवन्ति ॥ वलइ । गेण्हइ । हरइ । पङ्गइ । निरुवा-
रइ । अहिपच्चुअइ ॥ २०९ ॥

क्त्वा-तुम्-तन्त्र्येषु-घेत् ॥ ८।४।२१० ॥

अहः क्त्वातुम्तन्त्र्येषु घेत् इत्यादेशो भवति ॥ क्त्वा । घेतूण । घेतुआण ॥
वचिन्न भवति । गेष्टिअ ॥ तुम् । घेतुं ॥ तन्त्र्य । घेतन्त्र्यं ॥ २१० ॥

वचो वोत् ॥ ८।४।२११ ॥

वक्तेर्वोन् इत्यादेशो भवति क्त्वातुम्तन्त्र्येषु ॥ वोत्तूण । वोत्तुं । वोत्तन्त्र्य ॥ २११ ॥

रुद्-भुज-मुचां तन्त्र्यस्य ॥ ८।४।२१२ ॥

एषामन्त्यस्य क्त्वातुम्तन्त्र्येषु तो भवति ॥ रोत्तूण । रोत्तुं । रोत्तन्त्र्य ॥
मोत्तूण । मोत्तुं । मोत्तन्त्र्यं ॥ मोत्तूण । मोत्तुं । मोत्तन्त्र्यं ॥ २१२ ॥

दृष्टोन्तेन दृः ॥ ८।४।२१३ ॥

दृष्टोन्त्यस्य तकारेण सह द्विरुक्तकारो भवति ॥ दृष्टूण । दृष्टुं ।
दृष्टन्त्र्यं ॥ २१३ ॥

आ. कृगो भूत-भविष्यतोश्च ॥ ८।४।२१४ ॥

कृगोन्त्यस्य आ इत्यादेशो भवति भूतभविष्यकालयोश्चकारात् क्त्वातुम्-
तन्त्र्येषु च ॥ काहीअ । अकार्पीत् । अकरोन् । चकार वा ॥ काहिअ । करि-
ष्यति । कर्ता वा ॥ क्त्वा । काऊण ॥ तुम् । काउं ॥ तन्त्र्य । कायन्त्र्यं ॥ २१४ ॥

गमिष्यमासां छः ॥ ८।४।२१५ ॥

गमामन्त्यस्य छो भवति ॥ गच्छइ । इच्छइ । जच्छइ । अच्छइ ॥ २१५ ॥

छिदि-भिदो न्द ॥ ८।४।२१६ ॥

अनयोर्न्त्यस्य नकाराहान्तो ढकारो भवति ॥ छिन्दइ । भिन्दइ ॥ २१६ ॥

गुध-बुध-गृध-कुध-सिध-मुहां ज्ञः ॥ ८।४।२१७ ॥

गमामन्त्यस्य द्विरुक्तो शो भवति ॥ जुञ्जइ । बुञ्जइ । गिञ्जइ ।
कुञ्जइ । सिञ्जइ । मुञ्जइ ॥ २१७ ॥

रुधो न्य-म्मा च ॥ ८।४।२१८ ॥

रुधोन्त्यस्य न्य म्म इत्येनां चकारात् ज्ञश्च भवति ॥ रुन्धइ । रुम्भइ ।
रुञ्जइ ॥ २१८ ॥

सद-पतोर्ड. ॥ ८।४।२१९ ॥

अनयोरन्त्यस्य डो भवति ॥ सडइ । पडइ ॥ २१९ ॥

क्वथ-वर्धा ढ ॥ ८।४।२२० ॥

अनयोरन्त्यस्य ढो भवति ॥ कढइ । वढइ पवय-कलयलो ॥ परिअडइ
लायण ॥ बहुवचनाद् वृधे. कृतगुणस्य वर्धेश्चाविशेषेण ग्रहणम् ॥ २२० ॥

वेष्टः ॥ ८।४।२२१ ॥

वेष्ट वेष्टने इत्यस्य धातो कगटड (८-२ ७७) इत्यादिना पलोपेन्त्यस्य
ढो भवति ॥ वेढइ । वेढिज्जइ ॥ २२१ ॥

समो छः ॥ ८।४।२२२ ॥

सपूर्वस्य वेष्टेतरन्त्यस्य द्विरुक्तो लो भवति ॥ सवेछइ ॥ २२२ ॥

चोद ॥ ८।४।२२३ ॥

उद परस्य वेष्टेतरन्त्यस्य छो वा भवति ॥ उवेछइ उव्वेढइ ॥ २२३ ॥

स्विदां ज्ज ॥ ८।४।२२४ ॥

स्विदिप्रकाराणामन्त्यस्य द्विरुक्तो जो भवति ॥ सव्वज्ज-सिज्जिरीए ।
सपज्जइ । खिज्जइ ॥ बहुवचनं प्रयोगानुसरणार्थम् ॥ २२४ ॥

ब्रज-नृत-मदां च ॥ ८।४।२२५ ॥

एषामन्त्यस्य द्विरुक्तश्चो भवति ॥ वच्चइ । नच्चइ । मच्चइ ॥ २२५ ॥

रुद-नमोर्वे ॥ ८।४।२२६ ॥

अनयोरन्त्यस्य वो भवति ॥ र्वइ । रोवइ । नवइ ॥ २२६ ॥

उद्विज्ज. ॥ ८।४।२२७ ॥

उद्विज्जतेरन्त्यस्य वो भवति ॥ उव्विज्जइ । उव्वेवो ॥ २२७ ॥

खाद-धावोर्लुक् ॥ ८।४।२२८ ॥

अनयोरन्त्यस्य लुग् भवति ॥ खाइ । खाजइ । खाहिइ । खाउ । धाइ ।
धाहिइ । धाउ ॥ बहुलाधिकाराद्वर्तमानाभविष्यद्विध्याद्येकवचन एव भवति ।
तेनेह न भवति । खादन्ति । धावन्ति ॥ कचिन्न भवति । धावइ पुरओ ॥
॥ २२८ ॥

सृजो रः ॥ ८ । ४ । २२९ ॥

सृजो धातोरन्त्यस्य रो भवति ॥ निसिरइ । वोसिरइ । वोसि-
रामि ॥ २२९ ॥

शकादीनां द्वित्वम् ॥ ८ । ४ । २३० ॥

शकादीनामन्त्यस्य द्वित्वं भवति ॥ गक् । सक्इ ॥ जिम् । जिम्भइ ॥
लग् । लमाइ ॥ मग् । मग्गइ ॥ कुप् । कुप्पइ ॥ नश् । नस्सइ ॥
अद् । परिअट्टइ । कुट् । पकोट्टइ ॥ तुट् । तुट्टइ ॥ नट् । नट्टइ ॥
सिक् । सिक्कइ इत्यादि ॥ २३० ॥

स्फुटि-चलेः ॥ ८ । ४ । २३१ ॥

अनयोरन्त्यस्य द्वित्वं वा भवति ॥ फुट्टइ । फुड्डइ । चल्लइ । चलइ ॥ २३१ ॥

प्रादेर्मीलेः ॥ ८ । ४ । २३२ ॥

प्रादेः परस्य मीलेरन्त्यस्य द्वित्वं वा भवति ॥ पमिल्लइ । पमीलइ ।
निमिल्लइ । निमीलइ । संभिल्लइ । समीलइ । उम्भिल्लइ । उम्मीलइ ॥ प्रादेरिति
किम् । मीलइ ॥ २३२ ॥

उयर्णस्याधः ॥ ८ । ४ । २३३ ॥

धातोरन्त्यस्योयर्णस्य अवादेशो भवति ॥ झुइ । निण्हवइ ॥ हु । निह-
वइ ॥ च्युइ । चवइ ॥ रु । रवइ ॥ कु । कवइ ॥ सू । सवइ ।
पसवइ ॥ २३३ ॥

ऋवर्णस्यारः ॥ ८ । ४ । २३४ ॥

धातोरन्त्यस्य ऋवर्णस्य अरोदेशो भवति ॥ करइ ॥ धरइ । मरइ
वरइ । सरइ । हरइ । तरइ । जरइ ॥ २३४ ॥

वृषादीनामरिः ॥ ८ । ४ । २३५ ॥

वृष इत्येवंप्रकाराणां धातूनाम् ऋवर्णस्य अरिः इत्यादेशो भवति ॥
वृष् । चरिसइ ॥ कृष् । करिसइ ॥ मृष् । मरिसइ ॥ हृष् । हरिसइ ॥
येषामरिरादेशो हृद्यते ते वृषादयः ॥ २३५ ॥

रूपादीनां दीर्घः ॥ ८ । ४ । २३६ ॥

रूप इत्येवंप्रकाराणां धातूनां स्वरस्य दीर्घो भवति ॥ रूसइ । तूसइ ।
सूसइ । दूसइ । पूसइ । सीसइ । इत्यादि ॥ २३६ ॥

युवर्णस्य गुणः ॥ ८ । ४ । २३७ ॥

धातोरिवर्णस्योवर्णस्य च क्लृप्तिरपि गुणो भवति ॥ जेऊण । नेऊण ।
नेइ । नेन्ति । उडेइ । उडेन्ति । मोत्तूण । सोऊण ॥ कचिन्न भवति ॥
नीओ । उड्डीणो ॥ २३७ ॥

स्वराणां स्वराः ॥ ८ । ४ । २३८ ॥

धातुषु स्वराणां स्थाने स्वरा बहुलं भवन्ति ॥ हवइ । दिवइ । निणइ ।
चुणइ ॥ सदहणं । सदहाणं ॥ धावइ । धुवइ ॥ रवइ । रोवइ ॥ कवि-
नित्यम् । देइ । लेइ । विहेइ । नासइ ॥ आपें । वेमि ॥ २३८ ॥

व्यञ्जनाददन्ते ॥ ८ । ४ । २३९ ॥

व्यञ्जनान्ताद्धातोरन्ते अकारो भवति ॥ भमइ । हसइ । कुणइ ।
चुम्बइ । भणइ । उवसमइ । पावइ । सिच्चइ । रुन्धइ । मुसइ । हरइ ।
करइ ॥ शषादीनां च प्रायः प्रयोगो नास्ति ॥ २३९ ॥

स्वरादनतो वा ॥ ८ । ४ । २४० ॥

अकारान्तवर्जितास्वरान्ताद्धातोरन्ते अकारागमो वा भवति ॥ पाइ
पाअइ । धाइ धाअइ । जाइ जाअइ । झाइ झाअइ । जम्भाइ जम्भाअइ ।
उव्याइ उव्याअइ । मिलाइ मिलाअइ । विवेइ विवेअइ । होऊण होइ-
ऊण ॥ अनत इति किम् । निइच्छइ । दुगुच्छइ ॥ २४० ॥

चि-जि-थु-हु-स्तु-लू-पू-धूगां णो न्हस्वश्च ॥ ८ । ४ । २४१ ॥

च्यादीनां धातूनामन्ते णकारागमो भवति एषां स्वरस्य च ह्रस्वो
भवति ॥ चि । चिणइ ॥ जि । जिणइ ॥ थु । सुणइ ॥ हु । हुणइ ॥
स्तु । थुणइ ॥ लू । लुणइ ॥ पू । पुणइ ॥ धू । धुणइ ॥ बहुटाधि-
कारात्तच्चिद्विकल्पः । उच्चिणइ । उच्चेइ ॥ जेऊण । जिणिऊण ॥ जयइ
जिणइ ॥ सोऊण । सुणिऊण ॥ २४१ ॥

न वा कर्म-भावे ज्वः क्यस्य च लृक् ॥ ८ । ४ । २४२ ॥

च्यादीनां कर्मणि भावे च वर्तमानानामन्ते द्विरुक्तो वकारागमो वा भवति तत्सन्नियोगे च क्यस्य लृक् ॥ चित्त्वइ चिणिज्जइ । जिच्चइ जिणि-
ज्जइ । सुच्चइ सुणिज्जइ । हुच्चइ हुणिज्जइ । थुच्चइ थुणिज्जइ । लुच्चइ
लुणिज्जइ । पुच्चइ पुणिज्जइ । धुच्चइ धुणिज्जइ ॥ एवं भविष्यति । चित्ति-
हिइ । इत्यादि ॥ २४२ ॥

म्मश्चः ॥ ८ । ४ । २४३ ॥

चिगः कर्मणि भावे च अन्ते संयुक्तो मो वा भवति तत्सन्नियोगे
क्यस्य च लृक् ॥ चिम्मइ । चित्त्वइ । चिणिज्जइ ॥ भविष्यति । चिम्मि-
हिइ । चित्तिहिइ । चिणिहिइ ॥ २४३ ॥

हन्खनोन्त्यस्य ॥ ८।४।२४४ ॥

अनयोः कर्मभावेन्यस्य द्विरुक्तो मो वा भवति तत्सन्नियोगे क्यस्य च
लृक् ॥ हम्मइ हणिज्जइ । खम्मइ खणिज्जइ ॥ भविष्यति । हम्मिहिइ
हणिहिइ । खम्मिहिइ खणिहिइ ॥ बहुलधिकारादन्तेः कर्तर्यपि ॥ हम्मइ ।
हन्तीत्यर्थः ॥ कचिन्न भवति ॥ हन्तव्यं । हन्तूण । हओ ॥ २४४ ॥

ब्भो दुह-लिह-वह-रुधामुच्चातः ॥ ८ । ४ । २४५ ॥

दुहादीनामन्यस्य कर्मभावे द्विरुक्तो मो वा भवति तत्सन्नियोगे क्यस्य
च लृक् वहेरकारस्य च उकारः ॥ दुब्भइ दुहिज्जइ । लिब्भइ । लिहि-
ज्जइ । वुब्भइ वहिज्जइ । रब्भइ रन्धिज्जइ । भविष्यति । दुब्भिहिइ
दुहिहिइ इत्यादि ॥ २४५ ॥

समनूपादुधेः ॥ ८ ४ । २४८ ॥

समनूपेभ्य परम्य रुधेरन्त्यस्य कर्मभावे ज्ञो वा भवति तत्सन्नियोगे क्यम्य च लुक् ॥ सरुज्झइ । अणुरुज्झइ । उवरुज्झइ । पक्षे । सरन्धि-
ज्जइ । अणुरन्धिज्जइ । उवरन्धिज्जइ ॥ भविष्यति । सरज्झिहिइ ।
सरन्धिहिइ । इत्यादि ॥ २४८ ॥

गमादीनां द्वित्वम् ॥ ८ । ४ । २४९ ॥

गमादीनामन्त्यस्य कर्मभावे द्वित्व वा भवति तत्सन्नियोगे क्यम्य च लुक् ॥
गम् । गम्मइ । गमिज्जइ ॥ हस् । हम्सइ । हसिज्जइ ॥ भण् । भण्णइ ।
भणिज्जइ । छुप् । छुप्पइ । छुविज्जइ ॥ 'रुद-नमोर्' (८-४-२२६)
इति कृतवकारादेशो रदिरत्र पठ्यते । र्व् । रूव्वइ । रुविज्जइ ॥ लम् ।
लब्भइ । लहिज्जइ ॥ कथ् । कत्थइ । कहिज्जइ ॥ भुज् । भुज्जइ ॥
भुज्जिज्जइ ॥ भविष्यति । गम्मिहिइ । गमिहिइ । इत्यादि ॥ २४९ ॥

हृ-वृ-य-आमीरः ॥ ८।४।२५० ॥

एयमन्त्यस्य ईर इत्यादेशो वा भवति तत्सन्नियोगे च क्यलुक् ॥ हीरइ ।
हरिज्जइ । कीरइ करिज्जइ । तीरइ तरिज्जइ । जीरइ जरिज्जइ ॥ २५० ॥

अजेर्विदुष्यः ॥ ८।४।२५१ ॥

अन्यस्येति निवृत्तम् । अजेर्विदुष्य इत्यादेशो वा भवति तत्सन्नियोगे
क्यम्य च लुक् ॥ विदुष्यइ । पक्षे । विदुविज्जइ । अज्जिज्जइ ॥ २५१ ॥

ज्ञो णव-गज्झो ॥ ८।४।२५२ ॥

जानाते. कर्मभावे णव णज्ज इत्यादेशो वा भवति
तत्सन्नियोगे क्यम्य च लुक् ॥ णवइ णज्जइ । पक्षे । जाणिज्जइ ।
मुणिज्जइ ॥ 'झ-ञोर्' (८-२-४२) इति णादेशो तु । णाइज्जइ ॥ नञ्पूर्वकस्य ।
अणाइज्जइ ॥ २५२ ॥

व्याहरोर्वाहिष्यः ॥ ८।४।२५३ ॥

व्याहस्ते र्गमभावे वाहिष्य इत्यादेशो वा भवति तत्सन्नियोगे क्यम्य च
लुक् ॥ वाहिप्पइ । वाहरिज्जइ ॥ २५३ ॥

आरभेराढप्पः ॥ ८।४।२५४ ॥

आङ्पूर्वस्य रभेः कर्मभावे आढप्प इत्यादेशो वा भवति क्यस्य च लुक् ॥
आढप्पइ । पक्षे । आढ्वाअइ ॥ २५४ ॥

स्निह-सिचोः सिप्पः ॥ ८।४।२५५ ॥

अनयोः कर्मभावे सिप्प इत्यादेशो भवति क्यस्य च लुक् ॥ सिप्पइ ।
स्निहते । सिच्यते वा ॥ २५५ ॥

ग्रहेर्धेष्पः ॥ ८।४।२५६ ॥

ग्रहेः कर्मभावे धेष्प इत्यादेशो वा भवति क्यस्य च लुक् ॥ धेष्पइ ।
गिण्हिज्जइ ॥ २५६ ॥

स्पृशेच्छिप्पः ॥ ८।४।२५७ ॥

स्पृशतेः कर्मभावे छिप्पादेशो वा भवति क्यलुक् च ॥ छिप्पइ ।
छिविज्जइ ॥ २५७ ॥

क्तेनाप्कुणादयः ॥ ८।४।२५८ ॥

अप्कुणादयः शब्दा आक्रमिप्रभृतीनां धातूनां स्थाने केन सह वा निपा-
त्यन्ते ॥ अप्कुणो । आक्रान्तः ॥ उक्कोसं । उत्कृष्टम् ॥ फुडं । स्पष्टम् ॥
चोलीणो । अतिक्रान्तः ॥ घोसट्टो । विकसितः ॥ निसुट्टो । निपातितः ॥
लुगो । रुणः ॥ ल्हिक्को । नष्टः । पम्हुट्टो । प्रमृष्ट. प्रमुपिनो वा ॥ विदत्तं
अर्जितम् ॥ छित्तं । स्पृष्टम् ॥ निमिअं । स्थापितम् ॥ चाक्खिअ । आस्वा-
दितम् ॥ लुअं । लनम् ॥ जडं । त्यक्तम् ॥ ज्ञोसिअं । क्षितम् ॥ निच्छूढं ।
उद्वृत्तम् ॥ पल्हत्थं पलोहं च । पर्यस्तम् ॥ हीसमणं । हेपितम् ।
इत्यादि ॥ २५८ ॥

धातवोर्थान्तरेपि ॥ ८।४।२५९ ॥

उक्तादर्थान्तरेपि धातवो वर्तन्ते ॥ वजिः प्राणनेषठितः खादनेपि वर्तते ।
कलइ । खादति प्राणनं करोति वा ॥ एवं कलिः संख्याने संज्ञानेपि ।
कलइ । जानाति संख्यानं करोति वा ॥ रिगिर्गतौ प्रवेशेपि ॥ रिगइ ।
प्रविशति गच्छति वा ॥ कांक्षतेर्वम्फ आदेशः प्राकृते । वम्फइ ।

अस्यार्थः । इच्छति स्वादति वा ॥ फक्तेस्थक आदेशः । थक्इ । नीचा
 गतिं करोति विलम्बयति वा ॥ विलप्युपालम्भ्योर्शङ्ख आदेशः । झङ्खइ ।
 विलपति उपालभते भाषते वा ॥ एव पडिवालेइ । प्रतीक्षते रक्षति वा ॥
 केचित् कैश्चिदुपसगर्नित्यम् । पहरइ । युध्यते ॥ सहरइ । सवृणोति ॥ अणु
 हरइ । सदृशीभवति ॥ नीहरइ । पुरीपोत्सर्गं करोति ॥ विहरइ । फ्रीडति ॥
 आहरइ । स्वादति ॥ पडिहरइ । पुन पूरयति ॥ परिहरइ । त्यनति ॥
 उवहरइ । पूजयति ॥ वाहरइ । आह्वयति ॥ पवसइ । देशान्तरं गच्छति ॥
 उच्चुपइ । चटति ॥ उल्लुहइ । नि सरति ॥ २५९ ॥

तो दोनादौ शौरसेन्यामयुक्तस्य ॥ ८ । ४ । २६० ॥

शौरसेन्या भाषायामनादावपदादो वर्तमानस्य तकारस्य दकारो भवति न
 चेदसौ वर्णान्तरेण सयुक्तो भवति ॥ तदो पूरिद-पदिञ्जेन मारुदिना मन्तिदो ॥
 एतस्मात् । एदाहि । एदाओ ॥ अनादाविति किम् । तथा करेथ जथा
 तस्स " अणुकम्पणीआ भोमि ॥ अयुक्तम्येति किम् । मत्तो ।
 अय्यउत्तो । असभाविद-सकार । हला सउन्तले ॥ २६० ॥

अधः क्वचित् ॥ ८ । ४ । २६१ ॥

वर्णान्तरस्याधोवर्तमानस्य तस्य शौरसेन्या दो भवति । क्वचिल्लक्ष्यानु-
 सारेण ॥ महन्दो । निच्चिन्द्रो । अन्देउर ॥ २६१ ॥

वादेस्तानति ॥ ८ । ४ । २६२ ॥

शौरसेन्या तावच्छब्दे आदेस्तकारस्य दो वा भवति ॥ दाव ।
 ताव ॥ २६२ ॥

आ आमन्थ्ये सौ वेनो नः ॥ ८ । ४ । २६३ ॥

शौरसेन्याभिनो नकारम्य आमन्थ्ये सौ परे आकारो वा भवति ॥
 मो कञ्चुइआ । सुहिआ । पक्षे । मो तवम्सि । मो मणम्सि ॥ २६३ ॥

मो वा ॥ ८ ॥ ४ । २६४ ॥

शौरसेन्यामामन्थ्ये सो परे नकारम्य मो वा भवति ॥ मो राय ।
 मो विअयवम्भ । सुकम्भ । मयव कुमुमाउह । मयव तित्थ पवत्तेह । पक्षे ।
 सयल लोअ-अन्तेआरि मयव हुदवट ॥ २६४ ॥

मवद्भगवतोः ॥ ८ । ४ । २६५ ॥

आमन्व्य इति निवृत्तम् । शौरसेन्यामनयोः सौ परे नस्य मो भवति ॥
किं एत्थभवं हिदण्ण चिन्तेदि । एदु भवं । समणे भगवं महावीरे ।
पज्जलिदो भयवं हुदासणो ॥ कचिदन्यत्रापि । मधवं पाग-
सासणे । संपाइअवं सीसो । कयवं । करेमि काहं च ॥ २६५ ॥

न वा र्यो व्यः ॥ ८ । ४ । २६६ ॥

शौरसेन्यां र्यस्य स्थाने य्यो वा भवति ॥ अय्यउत्त पय्याकुलीकदम्हि ।
सुय्यो । पक्षे । अज्जो । पज्जाउलो । कज्ज-परवसो ॥ २६६ ॥

थो घः ॥ ८ । ४ । २६७ ॥

शौरसेन्यां थस्य धो वा भवति ॥ कधेदि कहेदि । गाधो गाहो ।
कधं क्हं । राज-पधो राज-पहो ॥ अपदादावित्येव । थामं ।
थेओ ॥ २६७ ॥

इह-हर्चोर्हस्य ॥ ८ । ४ । २६८ ॥

इहशब्दसम्बन्धिनो 'मध्यमस्येत्या-हर्चौ' (८-३-१४३) इति विहितस्य
हचश्च हकारस्य शौरसेन्यां धो वा भवति ॥ इथ । होथ । परितायध ॥
पक्षे । इह । होह । परितायह ॥ २६८ ॥

भुवो भः ॥ ८ । ४ । २६९ ॥

मवतेर्हकारस्य शौरसेन्यां भो वा भवति ॥ भोदि । होदि । भुवदि ।
हुवदि । मवदि । हवदि ॥ २६९ ॥

पूर्वस्य पुरवः ॥ ८ । ४ । २७० ॥

शौरसेन्यां पूर्वशब्दस्य पुरव इत्योदेशो वा भवति ॥ अपुरवं नाडयं ।
अपुरवागदं । पक्षे । अपुव्वं पदं । अपुव्वागदं ॥ २७० ॥

क्त्व इय-दूणौ ॥ ८ । ४ । २७१ ॥

शौरसेन्यां क्त्वाप्रत्ययस्य इय दूण इत्योदेशौ वा भवतः ॥ भविय
भोदूण । हविय होदूण । पढिय पढिदूण । रमिय रन्दूण । पक्षे भोत्ता ।
होत्ता । पढित्ता । रन्ता ॥ २७१ ॥

कृ-गमो ङडुअ ॥ ८ । ४ । २७२ ॥

आभ्या परस्य क्त्वाप्रत्ययस्य डित् अङुअ इत्यादेशो वा भवति ॥ कङुअ ।
गङुअ । पक्षे । करिय । करिदूण । गच्छिय । गच्छिदूण ॥ २७२ ॥

दिरिचेचो ॥ ८ । ४ । २७३ ॥

‘त्यादीनामाद्यत्रयस्याद्यस्यैचेचौ’ (८-३-१३९) इति विहितयो
रिचेचो स्थाने दिर्भवति ॥ वेति निवृत्तम् । नेदि । देदि । भोदि ।
होदि ॥ २७३ ॥

अतो देश्च ॥ ८ । ४ । २७४ ॥

अकारात्परयोरिचेचो स्थाने देश्चकाराद् दिश्च भवति ॥ अच्छदे ।
अच्छदि ॥ गच्छदे । गच्छदि ॥ रमदे । रमदि ॥ किज्जदे । किज्जदि ॥
अत इति किम् । वसुआदि । नेदि । भोदि ॥ २७४ ॥

भविष्यति स्मिः ॥ ८ । ४ । २७५ ॥

शोरसेन्या भविष्यदर्थे विहिते प्रत्यये परे स्मिर्भवति ॥ हिस्साहामपवाद ।
भविस्सिदि । करिस्सिदि । गच्छिस्सिदि ॥ २७५ ॥

अतो ङमेडाढो-डाद् ॥ ८ । ४ । २७६ ॥

अत परम्य ङसे शोरसेन्या आदो आदु इत्यादेशो डितौ भवत ॥
दूरादो य्येव । दूरादु ॥ २७६ ॥

इदानीमो दाणिं ॥ ८ । ४ । २७७ ॥

शोरसेन्यामिदानीम न्याने दाणिमित्यादेशो भवति ॥ अनन्तरकरणीय
दाणिं आणवेदु अय्यो ॥ व्यत्ययात्प्राप्ततेपि । अन्न दाणिं बोहिं ॥ २७७ ॥

तस्मात्ता ॥ ८ । ४ । २७८ ॥

शोरसेन्या तस्माच्छब्दस्य ता इत्यादेशो भवति ॥ ता जाव परिसामि ।
ता अल ण्दिणा माणेण ॥ २७८ ॥

मेन्त्याण्णो वेदेतोः ॥ ८ । ४ । २७९ ॥

शोरसेन्यामन्त्यान्मकारात्पर इदेतो परयोर्णकारागमो वा भवति ॥ इकारे ।
जुत्त णिम जुत्तमिण । सरिम णिम सरिसमिण । ण्कारे । किं णेद स्मिदे ।
एव णेद एवमेद् ॥ २७९ ॥

एवार्थे य्येव ॥ ८ । ४ । २८० ॥

एवार्थे य्येव इति निपातः शौरसेन्यां प्रयोक्तव्यः ॥ मम य्येव वम्भणम्स ।
सो य्येव एसो ॥ २८० ॥

हज्जे चेट्याह्वाने ॥ ८ । ४ । २८१ ॥

शौरसेन्यां चेट्याह्वाने हज्जे इति निपातः प्रयोक्तव्यः ॥ हज्जे चदु-
रिके ॥ २८१ ॥

हीमाणहे विस्मय-निर्वेदे ॥ ८ । ४ । २८२ ॥

शौरसेन्यां हीमाणहे इत्ययं निपातो विस्मये निर्वेदे च प्रयोक्तव्यः ॥
विस्मये ॥ हीमाणहे जीवन्त-वच्छा मे जणणी ॥ निर्वेदे । हीमाणहे
पालिस्मन्ता हगे एदेण निय-विधिणो दुव्ववसिदेण ॥ २८२ ॥

णं नन्वर्थे ॥ ८ । ४ । २८३ ॥

शौरसेन्यां नन्वर्थे णमिति निपातः प्रयोक्तव्यः ॥ णं अफलोदया । णं
अय्यमिस्सेहिं पुढमं य्येव आणत्तं । णं भवं मे अग्गदो चलदि । अप्पे
वाक्यालङ्कारेपि दृश्यते नमोत्यु णं । जया णं । तथा ण ॥ २८३ ॥

अम्महे हर्पे ॥ ८ । ४ । २८४ ॥

शौरसेन्यां अम्महे इति निपातो हर्पे प्रयोक्तव्यः ॥ अम्महे एआप्
सुम्मिलाण सुपलिगट्ठिओ भवं ॥ २८४ ॥

हीही विदुषकस्य ॥ ८ । ४ । २८५ ॥

शौरसेन्यां हीही इति निपातो विदुषकाणां हर्पे द्योत्ये प्रयोक्तव्यः ।
ही ही भो संपन्ना मणोरथा पिय-वयस्सम्स ॥ २८५ ॥

शेषं प्राकृतवत् ॥ ८ । ४ । २८६ ॥

शौरसेन्यामिह प्रकरणे यन्कार्यमुक्तं ततोऽन्यच्छौरसेन्यां प्राकृतदेव
भवति ॥ 'दीर्घ-ढस्सो मिथो वृत्तो' (८-१-४) इत्याख्यतो दोनादौ शौर-
सेन्यामयुक्तस्य' (८-४-२६०) एतस्मात्सूत्रात्प्राप्तानि सूत्राणि एषु यान्यु-
दाहरणानि तेषु मध्ये अमूनि तदवस्थान्येव शौरसेन्यां भवन्ति अमूनि पुन-
रेवंविधानि भवन्तीति विभागः प्रतिमूत्रं स्वयमभ्यूच दर्शनीयः ॥ यथा ।

अन्दावेदी । जुवदि—जणो । मणसिला । इत्यादि ॥ २८६ ॥

अत एत्सां पुंसि मागध्याम् ॥ ८।४।२८७ ॥

मागध्या मापायां सौ परे अकारस्य एकारो भवति पुंसि पुल्लिङ्गे ॥ एष मेप. । एशे मेदो ॥ एशे पुल्लिङ्गे ॥ करोमि २ . . करेमि भन्ते ॥ अत इति किम् । णिही । कली । गिली ॥ पुंसीति किम् । जलं ॥ यदपि “ पोरणमद्ध-मागह-मासा-निययं हवइ सुचं ” इत्यादिनार्पस्य अर्द्ध-मागधभाषानियतत्वमाप्तायि वृद्धेस्तदपि प्रायोस्त्यैव विधानान्न वक्ष्यमाणलक्षणस्य ॥ कयोरे आगच्छड ॥ से तारिसे दुक्खसहे जिइन्दिण । इत्यादि ॥ २८७ ॥

र-सोर्ल-शौ ॥ ८।४।२८८ ॥

मागध्या रेफस्य दन्त्यसकारस्य च स्थाने यथासंख्यं लकारस्तालव्यशकारश्च भवति ॥ र ॥ नले । कले ॥ स । हंशे । शुदं । शोभणं ॥ उभयोः । गालशे । पुल्लिङ्गे ॥

लहश-वश-नमिल-शुल-शिल-विअलिद-मन्दाल-लायिदंहियुगे ।

वील-विणे पत्तालदु मम शयलभवय्य-यम्वालं ॥ २८८ ॥

स-गोः संयोगे सोग्रीमे ॥ ८ । ४ । २८९ ॥

मागध्यां सकारपकारयोः संयोगे वर्तमानयोः सो भवति ग्रीष्मशब्दे तु न भवति । ऊर्जल्लोपाद्यपवादः ॥ स । पम्बलदि हस्ती । बुहस्पदी । मस्कनी । विम्मथे ॥ प । शुक्क-दालुं । कस्ट । विम्नुं । शस्स-क्वले । उस्सा । निम्फलं । धनुम्बण्डं ॥ अग्रीष्म इति किम् । गिम्ह-वाशले ॥ २८९ ॥

ट्ट-ष्ठयोस्तः ॥ ८।४।२९० ॥

द्विरुक्तस्य टस्य पकाराकान्तस्य च ठकारस्य मागध्यां सकाराकान्तः टकारो भवति ॥ ट्ट । पम्प्टे । मम्प्टालिका । मम्प्टिणी ॥ ॥ । शुम्प्ट कदं । कोम्प्टागालं ॥ २९० ॥

स्थ-र्थयोस्तः ॥ ८।४।२९१ ॥

स्थ र्थ इत्येतयोः स्थाने मागध्या सकाराकान्तः तो भवति ॥ स्थ । उथम्पिदे । शुम्पिदे ॥ र्थ । अम्त-वदी । दस्तवाहे ॥ २९१ ॥

ज-घ-यां-यः ॥ ८।४।२९२ ॥

मागध्यां जघयां स्थाने यो भवति ॥ ज । याणदि । यणवेदे । अय्युणे ।
दुय्युणे । गय्यदि । गुण-वय्यिदे ॥ घ । मय्यं । अय्य किल विय्याहले
आगदे ॥ य । यादि । यधाश्लूवं । याण-वत्तं । यदि ॥ यस्य यत्वविधा-
नम् ' आदेर्यो जः ' (८-१-२४५) इति बाधनार्थम् ॥ २९२ ॥

न्य-ण्य-ञ्ज-ञ्जां ञ्जः ॥ ८।४।२९३ ॥

मागध्यां न्य ण्य ञ्ज ञ्ज इत्येतेषां द्विरुक्तो ओ भवति ॥ न्य ॥ अहिमञ्जु
कुमाले । अञ्ज-दिशं । शामञ्ज-गुणे । कञ्जका-वर्णं ॥ ण्य । पुञ्जघन्ते ।
अवमञ्जं । पुञ्जाहं । पुञ्जं ॥ ञ्ज । पञ्जाविशाले । शव्वञ्जे । अवञ्जा ॥
ञ्ज । अञ्जली । धणञ्जए । पञ्जले ॥ २९३ ॥

व्रजो जः ॥ ८।४।२९४ ॥

मागध्यां व्रजेर्जकारस्य ञ्जो भवति । यापवादः ॥ वञ्जदि ॥ २९४ ॥

छस्य श्रोनादौ ॥ ८।४।२९५ ॥

मागध्यामनादौ वर्तमानस्य छस्य तालव्यशकाराक्रान्तश्चो भवति ॥ गश्च
गश्च । उश्चलदि । पिश्चिले । पुश्चदि ॥ लाक्षणिकस्यापि । आपन्नवत्सलः ।
आवन्न-वश्चले ॥ तिर्यक् प्रेक्षते । तिरिच्छि पेच्छइ । तिरिश्चि पेस्कदि ॥
अनादाविति किम् ॥ छाले ॥ २९५ ॥

क्षस्य ऋकः ॥ ८।४।२९६ ॥

मागध्यामनादौ वर्तमानस्य क्षस्य ऋको जिह्वामूलीयो भवति ॥ यःके ॥
लऋकशे ॥ अनादावित्येव । स्वय-यलहला । क्षयजलधरा इत्यर्थः ॥ २९६ ॥

स्कः प्रेक्षराचक्षोः ॥ ८ । ४ । २९७ ॥

मागध्यां प्रेक्षराचक्षश्च क्षस्य सकाराक्रान्तः को भवति ॥ जिह्वामूली-
यापवादः ॥ पेस्कदि । आचस्कदि ॥ २९७ ॥

तिष्ठविष्ठः ॥ ८ । ४ । २९८ ॥

मागध्यां स्थाधातोर्थस्तिष्ठ इत्यादेशस्तस्य चिष्ठ इत्यादेशो भवति ॥
चिष्ठदि ॥ २९८ ॥

अपर्णाद्वा डसो डाहः ॥ ८ । ४ । २९९ ॥

मागभ्यामवर्णात्परम्य डसो डित् आह इत्यादेशो वा भवति ॥ हगे न एलिशाह कम्माह काली । भगदत्त-शोणिदाह कुम्भे । पक्षे । भीमशेणम्स पश्चादो हिण्डीअदि । हिडिम्वाए घडुक्य-शोके ण उवशमदि ॥ २९९ ॥

आमो डाहँ वा ॥ ८ । ४ । ३०० ॥

मागभ्यामवर्णात्परम्य आमोनुनासिकान्तो डित् आहादेशो वा भवति ॥ शय्यणाहँ सुह । पक्षे । गलिन्दाण ॥ न्यत्ययात्प्राकृतेपि । ताहँ । तुम्हाहँ । अम्हाहँ । सरिआहँ । कम्माहँ ॥ ३०० ॥

अहं वयमोर्हगे ॥ ८ । ४ । ३०१ ॥

मागभ्यामहवयमो स्थाने हगे इत्यादेशो भवति ॥ हगे शङ्कावदालति-स्त णिवाशी धीवले । हगे शपत्ता ॥ ३०१ ॥

शेषं शौरमेनीयत् ॥ ८ । ४ । ३०२ ॥

मागभ्या यदुक्त ततोऽन्यच्छौरसेनीयत् द्रष्टव्यम् ॥ तत्र ' तो दोनादाँ शौरसेन्यामयुक्तस्य ' (८-४-२६०) ॥ पविशदु आयुत्ते शामि-पशादाय ॥ 'अध क्वचित्' (८-४-२६१) अले किं एशे महन्दे कलयले ॥ 'वादेस्ता-वति' (८-४-२६२) ॥ मलेध वा धलेध वा ॥ अय दाव शे आगमे ॥ 'आ आमन्त्ये सौ वेनो न ' (८-४-२६३) भो कञ्चुइआ ॥ ' मो वा ' (८-४-२६४) ॥ भो राय ॥ 'भयङ्गगत्तो ' (८-४-२६५) ॥ एदु भव शमणे भयव महावीले । भयव कदन्ते ये अप्पणो पःक उग्गिय पल्मस पःक पमाणीक्केशि ॥ ' न वा यो य्यः ' (८-४-२६६) ॥ अय्य एशे गु कुमाले मलयक्केदू ॥ ' था घः ' (८-४-२६७) ॥ अले कुम्भिला कपेहि ॥ 'इह-हचेर्हस्य ' (८-४-२६८) ॥ ओगलथ अय्या ओगलथ ॥ ' भुयो मः ' (८-४-२६९) ॥ मोदि ॥ ' पूरस्य पुरवः ' (८-४-२७०) ॥ अपुरवे ॥ 'कन्व इयूर्णा' (८-४-२७१) ॥ किं गु शोमणे वम्हणे शि ति कलिय लज्जा पत्तिगणे दिण्णे ॥ ' ऋ गमो डडुअ ' (८-४-२७२) ॥ कडुअ । गडुअ ॥ 'दिरिचेचो ' (८-४-२७३) ॥ अमन्च-लःकश पिक्खिदु इदो खेय जाग-

अदि ॥ 'अतो देश्व' (८ ४ २७४) अले किं एते महन्दे कलयले शुर्णाअदे ॥
 'भविष्यति स्मि' (८-४ २७५) ता कर्हिनु गदे लुहिरप्पिण भविस्सदि ॥
 'अतो डमेडादो डाडू' (८ ४ २७६) ॥ अहपि भागुलायणादो मुद
 पावेमि ॥ 'इदानीमो दार्णि' (८-४ २७७) ॥ शुणघ दार्णि हगे शकाव
 याल तिस्त निवाशी धीवले ॥ 'तस्मात्ता' (८ ४ २७८) ॥ ता याव पावि
 शामि ॥ 'मान्त्याप्णो वेदेतो' (८ ४ २७९) ॥ युत्त णिम । शलिश णिम ॥
 'एवार्थे ग्येय' (८ ४-२८०) ॥ मम ग्येय ॥ हज्जे चेट्याहाने (८ ४ २८१) ॥
 हज्जे चदुल्ले ॥ हिणामहे निस्मय निरेडे (८ ४-२८२) ॥ विम्मये ।
 यथा उदात्तराघवे । राक्षस । हीमाणहे जीवन्त वश्चा मे जणणी ॥ निवेदे ।
 यथा विक्रान्तमीमे राक्षस । हीमाणहे पलिस्सन्ता हगे एदेण निय विधिणो
 दुव्वयशिदेण ॥ 'ण नन्त्रर्थे' (८-४ २८३) ॥ ण अवशलोपशप्पणीया
 लायाणो ॥ 'अम्महे हवे' (८ ४ २८४) अम्हे एआप शुम्मिलाए शुपलिग
 दिदे भव ॥ 'हीही निदुपकस्य' (८ ४ २८५) ॥ हीही सपत्ता मे मणोलघा
 पियवयम्मस्स ॥ 'ओष प्राकृततत्' (८ ४ २८६) । माग्यामपि 'दीर्घन्हस्वो
 मिधो वृत्तौ' (८-१ ४) इत्यारम्य 'तो दोनादा शौरसेन्यामयुक्तस्य'
 (८ ४ २६०) इत्यस्मात् प्राग् यानि सूत्राणि तेषु यान्मुहाहरणानि
 सन्ति तेषु मध्ये अमूनि तदवस्थान्येय माग्याममूनि पुनरेवविधानि
 भवन्तीति विभाग म्ययमभ्युह्य दर्शनीय ॥ ३०२ ॥

शो अः पैशाच्याम् ॥ ८ । ४ । ३०३ ॥

पैशाच्या भाषाया जस्य स्थाने ङो भवति ॥ पञ्चा ॥ सञ्जा ।
 सञ्जन्ने । ज्ञान । विज्ञान ॥ ३०३ ॥

रात्रो रा चित्र ॥ ८ । ४ । ३०४ ॥

पैशाच्या रात्र इति शब्दे यो जकारस्तस्य चित्र जादेशो वा भवति ॥
 राचित्रा लपित । रञ्जा लपित । राचित्रो धन । रञ्जो धन । ज इत्येव ।
 रात्रा ॥ ३०४ ॥

न्य-ण्योर्जः ॥ ८ । ४ । ३०५ ॥

पैशाच्या न्यण्यो स्थाने ञ्जो भवति । कञ्जका । अभिमञ्जू । पुञ्ज-
कम्भो । पुञ्जाह ॥ ३०५ ॥

णो नः ॥ ८ । ४ । ३०६ ॥

पैशाच्या णकारस्य नो भवति । गुन-गन-युचो । गुनेन् ॥ ३०६ ॥

तदोस्तः ॥ ८ । ४ । ३०७ ॥

पैशाच्या तकारदकारयोस्तो भवति । तस्य । भगवती । पध्वती । सत ।
दस्य । मतन-परबसो । सतन । तामोतरो । पतेसो । बतनक । होतु ।
रमतु ॥ तकारस्यापि तकारविधानमादेशान्तरबाधनार्थम् । तेन पताका
वेतिसो इत्याद्यपि सिद्ध भवति ॥ ३०७ ॥

लो लः ॥ ८ । ४ । ३०८ ॥

पैशाच्या लकारस्य लकारो भवति ॥ सील । कुल । जल । सलिल ।
कमल ॥ ३०८ ॥

श-पोः सः ॥ ८ । ४ । ३०९ ॥

पैशाच्या शपो सो भवति । श । सोभति । सोभन । ससी । सको ।
सको ॥ ष । विसमो । किसानो । 'न कश्चज्जादिपद्मन्तस्त्रोक्तम्'
(८-४-३२४) इत्यस्य बाधकस्य बाधनार्थोय योग ॥ ३०९ ॥

हृदये यस्य पः ॥ ८ । ४ । ३१० ॥

पैशाच्या हृदयशब्दे यस्य पो भवति । हितपक । किपि किपि हितपके
अथ चिन्तयमानी ॥ ३१० ॥

टोस्तुर्वा ॥ ८ । ४ । ३११ ॥

पैशाच्या टो स्थाने तुर्वा भवति । कुतुम्बक । कुटुम्बक ॥ ३११ ॥

क्त्वस्तूनः ॥ ८ । ४ । ३१२ ॥

पैशाच्या क्त्वाप्रत्ययस्य स्थाने तून इत्यादेशो भवति ॥ गन्तून । रन्तून
हसितून । पठितून । कथितून ॥ ३१२ ॥

धून-त्थूनौ एतः ॥ ८ । ४ । ३१३ ॥

पैशाच्या एवा इत्यस्य स्थाने धून त्थून इत्यादेशौ भवतः । पूर्वस्याप-
वादः । नधून । नत्थून । तधून । तत्थून ॥ ३१३ ॥

र्य-स्त-ष्टां रिय-सिन-सटाः क्वचित् ॥ ८ । ४ । ३१४ ॥

पैशाच्या र्यस्तष्टा स्थाने यथासस्य रिय सिन सट इत्यादेशा क्वचित्
भवन्ति । भार्या । भारिया । स्नानम् । सिनात । कष्टम् । कसट । क्वचि-
दिति किम् । सुज्जो । सुनुसा । तिट्ठो ॥ ३१४ ॥

वयस्येय्यः ॥ ८ । ४ । ३१५ ॥

पैशाच्या वयप्रत्ययस्य इय्य इत्यादेशो भवति । गिय्यते । दिय्यते ।
रमिय्यते । पठिय्यते ॥ ३१५ ॥

कृगो ङीरः ॥ ८ । ४ । ३१६ ॥

पैशाच्या कृग परस्य वयग्य स्थाने ङीर इत्यादेशो भवति । पुधुमत-
सने सञ्जरस ज्येव सम्मान कीरते ॥ ३१६ ॥

यादृशादेर्दुस्तिः ॥ ८।४।३१७ ॥

पैशाच्या यादृश इत्येवमादीना दृ इत्यस्य स्थाने ति इत्यादेशो भवति ।
यातिसो । तातिसो । केतिसो । एतिसो । भवातिसो । अञ्जातिसो ।
शुन्हातिसो । अम्हातिसो ॥ ३१७ ॥

इचेचः ॥ ८।४।३१८ ॥

पैशाच्यामिचेचो. स्थाने तिरादेशो भवति ॥ वमुआति । भोति । नेति ।
तेति ॥ ३१८ ॥

आचेश्च ॥ ८।४।३१९ ॥

पैशाच्यामकारात्परयो इचेचो. स्थाने तेश्चकारात् तिश्चादेशो भवति ॥
लपते । लपति । अच्छते । अच्छति । गच्छते । गच्छति । रमते । रमति ।
आदिति किम् । होति । नेति ॥ ३१९ ॥

भविष्यत्येय्य एव ॥ ८।४।३२० ॥

पैशाच्यामिचेचो स्थाने भविष्यति एय्य एव भवति न तु स्ति ॥ तं
तद्धून चितित रञ्जा का एसा हुवेय्य ॥ ३२० ॥

अतो ढसेडितो-डातू ॥ ८।४।३२१ ॥

पैशाच्यामकारात्परस्य ढसेडितौ आतो आतु इत्यादेशो भवत ॥ ताव
च तीए तूरातो य्येव तिटो । तूरातु । तुमातो । तुमातु । ममातो ।
ममातु ॥ ३२१ ॥

तदिदमोष्टा नेन स्त्रियां तु नाए ॥ ८।४।३२२ ॥

पैशाच्या तदिदमो स्थावे टाप्रत्ययेन सह नेन इत्यादेशो भवति । स्त्री-
लिङ्गे तु नाए इत्यादेशो भवति ॥ तत्थ च नेन क्त-सिनानेन ॥ स्त्रियाम् ।
पूजितो च नाए पातग्ग-जुसुम-प्पतानेन ॥ देति किम् । एव चिन्तयन्तो
गतो सो ताए समीप ॥ ३२२ ॥

शेषं शौरसेनीवत् ॥ ८।४।३२३ ॥

पैशाच्या यदुक्त ततोऽन्यच्छेष पैशाच्या शौरसेनीवद् भवति ॥ अध
ससरीरो भगव मकर-धजो । एत्थ परिब्भमन्तो हुवेय्य । एवविधाए भग-
वतीए कध तापस-वेस-गहन क्त ॥ एतिस अतिट्ठ-पुरव महाधन तद्धून ।
भगव यदि म घर पथच्छसि राज च दाव लोक । ताव च तीए तूरातो य्येव
तिटो सो आगच्छमानो राजा ॥ ३२३ ॥

न क-ग-च-जादि पद शम्यन्त-सूत्रोक्तम् ॥ ८।४।३२४ ॥

पैशाच्या 'क ग-च ज त द प-य-वा प्रायो लुक्' (८-१-१७७) इत्या-
रम्य 'पद् शमी शान सुधा सप्तपर्णेऽप्यदुश्छ' (८-१-२६५) इति यावदानि
सूत्राणि तैर्यदुक्त कार्यं तन्न भवति ॥ मकरकेतू । सगर पुत्त वचन । विजयसे-
नेन लपित । मतन । पाप । आयुध । तेवरो ॥ एवमन्यसूत्राणामप्युदाहरणानि
द्रष्टव्यानि ॥ ३२४ ॥

चूलिका-पैशाचिके तृतीय-तुर्ययारोध-द्वितीयौ ॥ ८।४।३२५ ॥

चूलिकापैशाचिके वर्गाणा तृतीयतुर्ययो स्थाने आद्यद्वितीयौ
यथासंख्यो भवत ॥ नगरम् । आद्यद्वितीयौ नकर ॥ मार्गण । मक्कनो ॥
गिरि-तटम् । किरि-तट ॥ मेघ । मेखो ॥ व्याघ्र ॥ वम्खो ॥
धर्म । खम्भो ॥ राजा । राचा ॥ जर्जरम् चच्चर ॥ जीमूत ।

चीमूतो ॥ निर्झरः । निच्छरो ॥ झर्झरः । छच्छरो ॥ तडागम् ।
तटाक ॥ मण्डलम् । मण्डलं ॥ डमरुकः । डमरुको ॥ गाढम् । काठं ॥
पण्डः । सण्ठो ॥ दका । ठका ॥ मदनः । मतनो ॥ कन्दर्पः । कन्तप्पो ॥
दामोदरः । तामोदरो ॥ मधुरम् । मथुर ॥ बान्धवः । पन्धवो ॥ घूली ।
थूली ॥ बालकः । पालको ॥ रमसः । रफसो ॥ रम्भा । रम्फा । भगवती ।
भकवती ॥ नियोजितम् । नियोजितं ॥ वचिलाक्षणिकस्यापि । पडिमा
इत्यस्य स्थाने पडिमा । दाढा इत्यस्य स्थाने ताठा ॥ ३२५ ॥

रस्य लो वा ॥ ८ । ४ । ३२६ ॥

• चूलिकापैशाचिके रस्य स्थाने लो वा भवति ॥
पनमथ पनय-पकुप्पित-गोर्ली-चलनगा-लगा-पति-विम्यं ।
तससु नख-तप्पनेसु एकातस-तनु-थलं लुहं ॥
नच्चन्तस्स य लीला-यातुक्खेवेन कम्पिता वसुधा ।
उच्छलन्ति समुद्वा सईला निपतन्ति तं हलं नमथ ॥ ३२६ ॥

नादि-युज्योरन्येषाम् ॥ ८ । ४ । ३२७ ॥

चूलिकापैशाचिकेपि अन्येषामाचार्याणां मतेन तृतीयतुर्ययोरार्द्धौ वर्तमान-
योर्युजिघातौ च आद्याद्वितीयौ न भवतः ॥ गतिः । गती ॥ धर्मः । धम्मो ॥
जीमूतः । जीमूतो ॥ झर्झरः । झच्छरो ॥ डमरुकः । डमरुको ॥ ढका ।
ढका ॥ दामोदरः । दानोदरो ॥ बालकः । बालको ॥ भगवती । भकवती ॥
नियोजिनम् । नियोजित ॥ ३२७ ॥

शेषं प्राग्वत् ॥ ८ । ४ । ३२८ ॥

चूलिकापैशाचिके तृतीयतुर्ययोरित्यादि यदुक्त ततोऽन्यच्छेषं प्राक्तनपैशा-
चिकवद् भवति ॥ नकर । मकनो । अनयोनो णत्व न भवति ॥ णम्य च
नत्वं स्यात् । एवमन्यदपि ॥ ३२८ ॥

स्वराणां स्वराः प्रायोपभ्रंशे ॥ ८।४।३२९ ॥

• अपभ्रंशे स्वराणां स्थाने प्रायः स्वरा भवन्ति ॥ कच्चु । काच्च । विण ।
वीण ॥ बाह । बाहा । बाहु ॥ पट्टि । पिट्टि । पुट्टि ॥ तणु । तिणु । तृणु ॥
मुकिदु । मुकिओउ । मुकुदु ॥ किन्नओउ । किलिन्नओउ । लिह । लीह ।

लेह ॥ गउरि । गोरि ॥ प्रायोग्रहणाद्यस्यापभ्रंशे विशेषो वक्ष्यते तस्यापि कचित्प्राकृतवत् शौरसेनीवच्च कार्यं भवति ॥ ३२९ ॥

स्यादौ दीर्घ-ह्रस्वौ ॥ ८।४।३३० ॥

अपभ्रंशे नाम्नोन्त्यस्वरस्य दीर्घह्रस्वौ स्यादौ प्रायो भवतः ॥ सौ ॥

✓ दोल्ला सामला घण चम्पा-वण्णी ।

णाइ सुवण्ण-रेह कस-वट्टु दिण्णी ॥ (१)

आमन्त्र्ये ।

✓ दोल्ला मई तुहुं चारिया मा कुरु दीहा माणु ।

निहए गमिही रत्तडी दडवड होइ विहाणु ॥ (२)

स्त्रियाम् ॥

✓ बिट्ठीए मई भणिय तुहुं मा करु वक्की दिट्ठि ।

पुत्ति सकण्णी भल्लि जिव मारइ हिअइ पइट्ठि ॥ (३)

जासि ॥

✓ एइ ति घोडा एह थलि एइ ति निसिआ खमां ।

एत्थु मुणीसिम जाणीअइ जो नवि बालइ वग्गा ॥ (४)

एवं विभक्त्यन्तरेष्वप्युदाहार्यम् ॥ ३३० ॥

स्यमोरस्योत् ॥ ८ । ४ । ३३१ ॥

अपभ्रंशे अकारस्य स्यमोः परयोः उकारो भवति ।

✓ दहमुहु भुवण-भयंकरु तोसिअ-संकरु णिग्गउ रह-यरि चडिअउ ।

चउमुहु छमुहु झाइवि एकहिं लाइवि णावइ दइवें घडिअउ ॥ ३३१ ॥

सौ पुंस्योद्वा ॥ ८ । ४ । ३३२ ॥

अपभ्रंशे पुल्लिङ्गे वर्तमानस्य नाम्नोकारस्य सौ परे ओकारो वा भवति ।

✓ अगलिअ-नेट-निवट्टाहं जोअण-लक्खुवि जाउ ।

वरिस-सएण वि जो मिलइ सहि सोवरहं सो ठाउ । (२)

पुंसीति किम् ।

✓ अहहिं अङ्गु न मिलिउ हलि अहरे अहरु न पत्तु ।

पिअ जोअन्तिहे मुह-कमलु एम्बइ सुरउ समतु ॥ ३३२ ॥ (२)

एट्टि ॥ ८ । ३ । ३३३ ॥ -

अपभ्रंशे अकारस्य टायामेकारो भवति ।

✓ जे महु दिण्णा दिअहडा दइएं पवसन्तेण ।

ताण गणन्तिअ अइमुलिउ अज्जरिआउ नहेण ॥ ३३३ ॥

डिनेच्च ॥ ८ । ४ । ३३४ ॥

अपभ्रंशे अकारस्य टिना सह इकार एकारश्च भवतः ।

✓ सायरु उप्परि तणु घरइ तलि घल्लइ रयणाई ।

सामि सुभिच्छु वि परिहरइ सम्माणेइ खलाई ॥ (१)

✓ तले घल्लई ॥ ३३४ ॥ (२)

इ भित्थेद्रा ॥ ८ । ४ । ३३५ ॥

अपभ्रंशे अकारस्य भिसि परे एकारो वा भवति ।

✓ गुणहिं न संपइ कित्ति पर फल ठिहिआ मुज्जन्ति ।

केसरि न लहइ बोड्डिअ वि गय लक्खेहिं वेप्पन्ति ॥ ३३५ ॥

डसेहे-हू ॥ ८ । ४ । ३३६ ॥

अस्येति पञ्चम्यन्त विपरिणम्यते । अपभ्रंशे अकारात्परस्य डसेहे हु इत्यादेशौ भवतः ।

✓ वच्छहे गृण्हइ फलइ जणु कडु-पल्लव वजेइ ।

तोवि महडुमु सुअणु जिवे ते उच्छज्जि धरेइ ॥ (१)

✓ वच्छहु गृण्हइ ॥ ३३६ ॥ (२)

भ्यसो हुं ॥ ८ । ४ । ३३७ ॥

अपभ्रंशे अकारात्परस्य भ्यसः पञ्चमीबहुवचनस्य हुं इत्यादेशो भवति ।

✓ दूरुङ्काणे पडिउ खलु अप्पणु जणु मारेइ ।

जिह गिरि-सिङ्गहु पडिअ सिठ अलु वि चूरु करेइ ॥ ३३७ ॥

डसः सु-हो-स्सवः ॥ ८ । ४ । ३३८ ॥

अपभ्रंशे अकारात्परस्य डसः स्थाने सु हो स्सु इति त्रय आदेशा भवन्ति ।

✓ जो गुण गोवइ अप्पणा पयडा करइ परस्सु ।

तमु हउं कलि-जुगि दुल्लहहो बलि किज्जउ सुअणम्मसु ॥ ३३८ ॥

आमो हं ॥ ८ । ४ । ३३९ ॥

अपभ्रंशे अकारात्परस्यामो हमित्यादेशो भवति ।

✓ तणहं तइज्जी भज्जि नवि तें अवड-यडि वसन्ति ।

अह जणु लमि वि उत्तरइ अह सह सइं मज्जन्ति ॥ ३३९ ॥

हुं चेदुद्धयाम् ॥ ८ । ४ । ३४० ॥

अपभ्रंशे इकारोकाराभ्या परस्यामो हुं हं चादेशौ भवतः ।

✓ ददवु घडावइ वणि तरुहुं सउणिहं पक्क फलाइं ।

सो वरि सुक्खु पइइ णवि कण्णहिं खल-वयणाइं । (२)

प्रायोधिकारात् वचिल्लुपोपि हुं ।

✓ धवलु विमूरइ सामिअहो गरुआ मंरु पिक्खेवि ।

हउ कि न जुत्तउ दुहुं दिसिहिं खण्डइं दोणिं करेवि ॥ ३४० ॥

दसि-म्यस्-डीनां हे-हुं-हयः ॥ ८ । ४ । ३४१ ॥

अपभ्रंशे इदुद्धया परेषा दसि म्यस् इ इत्येतेषा यथासंख्यं हे हुं इति ।

इत्येते त्रय आदेशा भवन्ति । दसेहं ।

✓ गिरिहे सिलायलु तल्ले फलु धेप्पइ नीसावँदु ।

घरु मेल्लेप्पिणु माणुसहं तो वि न रुचइ रउ ॥ (२)

म्यसो हुं ।

✓ तरहुं वि ववलु फलु मुणिवि परिणु असणु लहन्ति ।

सामिहुं पत्तिउ अण्णलउं आयरु भिच्चु गृहन्ति ॥ (२)

देहिं । ✓ अइ विरल-पहाउ जि कलिहि धम्म ॥ ३४१ ॥ (३)

आट्टो णानुस्वारो ॥ ८।४।३४२ ॥

अपभ्रंशे अकारात्परस्य टावचनस्य णानुस्वारावादेशो भवतः ॥ ✓ दइणं

पयसन्तेण ॥ ३४२ ॥

ए चेदुतः ॥ ८।४।३४३ ॥

अपभ्रंशे इकारोकाराभ्या परस्य टावचनस्य ए चकारात् णानुस्वारो च भवन्ति ॥ ए ।

✓अग्निं उण्हउ होइ अगु वाएँ सीअलु तेवँ ।

जो पुणु अग्नि सीअला तसु उण्हत्तणु केवँ ॥ (१)

पानुस्वारौ ।

✓विप्पिअ-आरउ जइ वि पिउ तो वि तं आणहि अज्जु ।

अग्निण दइा जइवि घरु तो तँ अग्नि कज्जु ॥ (२)

एवमुक्त्वा दप्युदाहार्याः ॥ ३४३ ॥

स्यम्-जस्-शसां लुक् ॥ ८।४।३४४ ॥

अपभ्रंशे सि अम् जस् शस् इत्येतेषां लोपो भवति ॥ एइ ति घोडा एह थलि^(२) इत्यादि । अत्र स्यम् जसां लोपः ॥

✓जिवँ जिवँ बंकिम लोअणहं णिरु सामलि सिकखेइ ।

तिवँ तिवँ बम्भहु निअव-सर सर-इत्यरि तिवखेइ ॥ (१)

अत्र स्यम्शसां लोपः ॥ ३४४ ॥

पठथाः ॥ ८ । ४ । ३४५ ॥

अपभ्रंशे पठथा विभक्त्याः प्रायो लुग् भवति ॥

✓संगर-सएहिं जु वणिअइ देक्खु अन्हारा कन्तु ।

अइमत्तहं चत्तइकुसहं गय कुम्भइं दारन्तु ॥ (२)

पृथग्योगो लक्षयानुसारार्थः ॥ ३४५ ॥

आमन्थ्ये जसो होः ॥ ८।४ । ३४६ ॥

अपभ्रंशे आमन्थ्येर्थं वर्तमानान्नाम्नः परस्य जसो हो इत्यादेशो भग्नः । लोपापवादः ॥

सरुणहो तरुणिहो मुण्डिउ मइं करहु म अप्पहो घाउ ॥ ३४६ ॥

मिस्सुपोहिं ॥ ८ । ४ । ३४७ ॥

अपभ्रंशे मिस्सुपोः स्थाने हिं इत्यादेशो भवति ॥ गुणहिं न संपइं किति पर^(१) ॥ मुए ॥ भाईरहिं जिवँ मारु मग्गेहिं तिहिं वि पयइइ ॥ ३४७ ॥ (३)

स्त्रियां जस्-शसोरुदोत् ॥ ८ । ४ । ३४८ ॥

अपभ्रंशे स्त्रियां वर्तमानान्नाम्नः परस्य जसः शसश्च प्रत्येकमुदोत्तावादेशौ

भवतः । लोपापवादौ ॥ जसः । ^(१)अंगुलिं जज्जरियाओ नहेण ॥ शसः ।
(सुन्दर-सव्वज्ञाउ विलासिणीओ पेच्छन्ताण(२) ॥ वचनभेदान्न यथासंख्यम्
॥ ३४८ ॥

ट ए ॥ ८ । ४ । ३४९ ॥

अपभ्रंशे स्त्रिया वर्तमानान्नाम्नः परस्याष्टायाः स्थाने.ए इत्यादेशो
भवति ॥

✓ निअ-मुह-करहिं वि मुद्ध कर अन्धारइ पडिपेक्खइ ।

ससि-मण्डल-चन्दिमए पुणु काई न दूरे देक्खइ ॥ (१)

✓ जहिं मरगय-कन्तिए संवलिअं ॥ ३४९ ॥ (२)

डस-डस्योहे ॥ ८ । ४ । ३५० ॥

अपभ्रंशे स्त्रिया वर्तमानान्नाम्नः परयोर्डस् डसि इत्येतयोर्हे इत्यादेशो
भवति ॥ डसः ।

✓ तुच्छ-मईक्षहे तुच्छ-जम्पिरहे ।

तुच्छच्छ-रोमायलिहे तुच्छ-राय तुच्छयर-हासहे ।

पिय-वयणु अलहन्तिअहे तुच्छकाय-वम्मह-निवासहे ॥

अन्नु जु तुच्छउं तहे घणहे तं अक्खणह न जाइ ।

कटरि थणंतरु मुद्धडहे जे मणु विच्चि ण माइ ॥ (१)

डसेः ।

✓ कोडेन्ति जे हियडउं अप्पणउं ताहं पराई कवण घण ।

रक्खेज्जहु लोअहो अप्पणा बालहे जाया विसम थण ॥ ३५० ॥ (२)

भ्यसामोर्हुः ॥ ८ । ४ । ३५१ ॥

अपभ्रंशे स्त्रियां वर्तमानान्नाम्नः परस्य भ्यस आमश्च हु इत्यादेशो
भवति ॥

✓ भल्ला हुवा जु मारिआ बहिणि महारा कन्तु ।

लज्जेज्जं तु वयंसिअहु जइ भग्गा घरु एन्तु । (१)

वयस्याभ्यो वयस्यानां वेत्यर्थः ॥ ३५१ ॥

डेहिं ॥ ८ । ४ । ३५२ ॥

अपभ्रंशे स्त्रियां वर्तमानान्नाम्नः परस्य डेः सप्तम्येकवचनस्य हि इत्यादेशो भवति ॥

✓ बायसु उड्ढावन्तिअण् पिउ दिट्ठउ सहसति ।

ॐ

अद्दा बलया महिहि गय अद्दा फुट्ट तडत्ति ॥ ३५२ ॥

क्रीवे जस-शसोरिं ॥ ८ । ४ । ३५३ ॥

अपभ्रंशे क्रीवे वर्तमानान्नाम्नः परयोर्जस्-शसोः इं इत्यादेशो भवति ॥

✓ कमलइं मेल्लवि अलि-उलइं करि-गण्डाइं महन्ति ।

असुलहमेच्छण जाहं भलि ते णवि दूर गणन्ति ॥ ३५३ ॥

कान्तस्यात उं स्यमोः ॥ ८ । ४ । ३५४ ॥

अपभ्रंशे क्रीवे वर्तमानस्य ककारान्तस्य नाम्नो योकारस्तस्य स्यमोः

परयोः उं इत्यादेशो भवति ॥ अल्लु जु तुच्छउं तहे घणहे ॥ (१)

✓ मगउं देमिस्त्रवि निअय बलु बलु पसरिअउं परस्सु ।

उम्मिल्लइ ससि-रेह जिवं करि करवालु पियस्सु ॥ ३५४ ॥ (२)

सर्वादोर्डसेर्हा ॥ ८।४।३५५ ॥

अपभ्रंशे सर्वादोर्कारान्तात्परस्य डसेर्हा इत्यादेशो भवति ॥

✓ जहां होन्तउ आगदो^(१) तहा होन्तउ आगदो^(२) कहां होन्तउ आगदो^(३) ॥ ३५५ ॥

किमो डिहे वा ॥ ८।४।३५६ ॥

अपभ्रंशे किमोकारान्तात्परस्य डसेर्डिहे इत्यादेशो वा भवति ॥

✓ जइ तहो तुट्टउ मेहडा मइं सहं नवि तिल-तार ।

तं किहे वड्ढेहिं छोअणेहिं जोइज्जउं सय-वार ॥ ३५६ ॥

डेहिं ॥ ८।४।३५७ ॥

अपभ्रंशे सर्वादोर्कारान्तात्परस्य डेः सप्तम्येकवचनस्य हिं इत्यादेशो भवति ॥

✓ जहिं कपिज्जइ सरिण सरु छिज्जइ खमिण खम्पु ।

तहिं तेहइ मड-घइ-निवहि कन्तु पयासइ मम्पु ॥ (३)

✓ एकहिं अकिस्सहिं सावणु अन्नहिं भइवउ ।

माहउ महिअल-सत्थरि गण्ड-त्थले सरउ ॥

अङ्गिहिं गिम्ह सुहच्छी-तिल-वणि मग्गसिरु ।

तहे मुद्धहे मुह-पङ्कइ आवासिउ सिसिरु ॥ (९)

✓हिअडा फुट्टि तडत्ति करि कालक्खेवें काइं ।

देक्खउं हय-विहि कर्हिं ठवइ पइं विणु दुक्ख-सयाइं ॥ ३५७ ॥ (३)

यत्तत्किंभ्यो डसो डामुर्न वा ॥ ८।४।३५८ ॥

अपभ्रंशे यत्तत्किम् इत्येतेभ्योकारेन्तेभ्यः परस्य डसो डामु इत्यादेशो वा भवति ॥

✓कन्तु महारउ हलि सहिए निच्छइ रूसइ जामु ।

अत्थिहिं सत्थिहिं हत्थिहिं वि ठाउवि फेडइ तामु ॥ (११)

✓जीविउ कामु न वल्लहउं धणु पुणु कामु न इट्ठु ।

दोण्णि वि अवसर-निवडिआइं तिण-सम गणइ विसिट्ठु ॥ ३५८ ॥ (२)

स्त्रियां डहे ॥ ८ । ४ । ३५९ ॥

अपभ्रंशे स्त्रीलिङ्गे वर्तमानेभ्यो यत्तत्किंभ्यः परस्य डसो डहे इत्यादेशो वा भवति ॥ ✓जहे केरउ^(१) तहे केरउ^(२) । ✓कहे केरउ^(३) ॥ ३५९ ॥

यत्तदः स्यमोर्धुं त्रं ॥ ८ । ४ । ३६० ॥

अपभ्रंशे यत्तदो स्थाने स्यमोः परयोर्यथासंख्यं भुं त्रं इत्यादेशौ वा भवतः ॥

✓मत्तणि विट्ठदि नाहु धु त्र रणि करदि न अन्त्रि ॥ (३)

पक्षे । ✓तं वोत्तिअइ जु निव्वहइ ॥ ३६० ॥ (२)

इदम इमुः क्लीबे ॥ ८।४।३६१ ॥

अपभ्रंशे नपुंसकलिङ्गे वर्तमानस्येदमः स्यमोः परयोः इमु इत्यादेशो भवति ॥ ✓इमु वुलु तुह तणउं^(१) इमु वुलु देक्खु^(२) ॥ ३६१ ॥

एतदः स्त्री-पु-क्लीबे एह एहो एहु ॥ ८।४।३६२ ॥

अपभ्रंशे स्त्रियां पुंसि नपुंसके वर्तमानस्यैतदः स्थाने स्यमोः परयोर्यथा-संख्यम् एह एहो एहु इत्यादेशा भवन्ति ॥

✓ एह कुमारी एहो नरु एहु मणोरह-अणु ।

एहुं वड चिन्तन्ताहं पच्छइ होइ विहाणु ॥ ३६२ ॥

एहुंजम्-गसोः ॥ ८ । ४ । ३६३ ॥

अपभ्रंशे एतदो जम्-गसोः परयोः एहु इत्यादेशो भवति ॥ ✓ एहु ति
घोडा एह थलि^(१) ॥ एहु पेच्छ^(२) ॥ ३६३ ॥

अदस ओइ ॥ ८ । ४ । ३६४ ॥

अपभ्रंशे अदसः स्थाने जम्-गसोः परयोः ओइ इत्यादेशो भवति ॥

✓ जइ पुच्छह घर वड्डाई तो वड्डा घर ओइ ।

पिहलिअ-अण-अमुद्धरणु कन्तु कुडांस जोइ ॥

अमूनि वतन्ते पृच्छ वा ॥ ३६४ ॥

इदम आयः ॥ ८ । ४ । ३६५ ॥

अपभ्रंशे इदमशब्दस्य स्यादौ अय इत्यादेशो भवति ॥

✓ आयइं लोअहो लोअणइं जाई सरइं न मन्ति ।

अप्पिए दिट्ठइ मउलिअहिं पिए दिट्ठइ विहमन्ति ॥ (१)

सोसउ म सोसउ छिअ उअही वडवानलत्स किं तेण ।

जं जलइ जले जलणो आएण वि किं न पज्जतं ॥ (२)

आयहो दड्डु-कलेवरहो जं बाहिउ तं सारु ।

जइ उठुअइ तो कुइइ अउ ठअइ तो छारु ॥ ३६५ ॥ (३)

सर्वस्य साहो वा ॥ ८।४।३६६ ॥

अपभ्रंशे सर्वशब्दस्य साह इत्यादेशो वा भवति ॥

✓ साहु वि लोउ तडप्फडइ वड्डत्तणहो तणेण ।

वड्डप्पणु परिपावेअइ हत्थि मोक्कलेण ॥ (२)

पशे । ✓ सञ्चु वि^(३) ॥ ३६६ ॥

किमः काइं-कवणं वा ॥ ८ । ४ । ३६७ ॥

अपभ्रंशे किमः स्थाने काइं कवण-इत्यादेशौ वा भवतः ॥

✓ जइ न सु आवइ दइ घरु काइं अहो-मुहु तुज्जु ।

वयणु जु सण्डइ तउ सहि एसो पिउ होइ न मज्झु ॥ (३)
काइं न दूरे देखइ ॥ (२)

✓फोडिन्ति जे हिअडठं अप्पणउं ताहं पराई कवण घण ।
रक्खेज्जहु लोअहो अप्पणा बालहे जाया विसम थण ॥ (३)
✓सुणुरिस कइगुहे अणुहराहिं भण कज्जे कवणेण ।
जिवं जियं वड्डत्तणु लहहिं तिवं तिवं नवहिं सिरेण ॥ (४)
पक्षे ।

✓जइ ससणेही तो मुइअ अह जीवइ निन्नेह ।
बिहिं वि पयारेहिं गइअ घण कि गज्जहि खल भेह ॥ ३६७ ॥ (५)

युष्मदः सा तुहुं ॥ ८ । ४ । ३६८ ॥
अपभ्रंशे युष्मदः सौ परे तुहुं इत्यादेशो भवति ॥
✓भमरु म रुण्णुणि रुण्णइ सा दिसि जोइ म रोइ ।
सा मालइ देसन्तरिअ जसु तुहु मराहि विओइ ॥ ३६८ ॥
जम्-शसोस्तुम्हे तुम्हइं ॥ ८ । ४ । ३६९ ॥

अपभ्रंशे युष्मदो जसि शसि च प्रत्येक तुम्हे तुम्हइं इत्यादेशौ
भवतः ॥ ✓तुम्हे तुम्हइं जाणह^(१) तुम्हे तुम्हइं पेच्छइ^(२) ॥ वचनभेदो
यथासंख्यनिवृत्त्यर्थः ॥ ३६९ ॥

टा-डयमा पइं तइं ॥ ८ । ४ । ३७० ॥

अपभ्रंशे युष्मदः टा डि अम् इत्येतैः सह पइं तइं इत्यादेशौ
भवतः ॥ टा ।

✓पइं मुक्काहंवि वर-तरु फिट्ठइ पत्तत्तणं न पत्ताणं ।
तुह पुणु छाया जइ होज्ज कहवि ता तेहिं पत्तेहिं ॥ (२)

✓महु हिअउं तइं ताए तुहु सवि अल्ले विनडिज्जइ ।
पिअ काइं करउं हउं काइं तुहुं मच्छे मच्छु गिळिज्जइ ॥ (२)

डिना ।

✓पइं मइं येहिं वि रण-गयहिं को जयसिरि तकेइ ।

केसहिं लेप्पिणु जम-घरिणि मण सुहु को थकेइ ॥ (३)

एवं तइं ॥ अमा ।

✓ पइं मेलन्तिहे महु मरणु मइं मेलन्तहो तुज्जु ।

सारस जसु जो वेगला सोवि वृद्धन्तहो सज्जु ॥ (४)

एवं तइं ॥ ३७० ॥

मिसा तुम्हेहिं ॥ ८ । ४ । ३७१ ॥

अपभ्रंशे युष्मदो भिसा सह तुम्हेहिं इत्यादेशो भवति ॥

✓ तुम्हेहिं अम्हेहिं जं किअउं दिट्ठउं बहुअ-जणेण ।

तं तेवहुउं समर-मरु निज्जिउ एक-खणेण ॥ ३७१ ॥

डसि-डस्म्यां तउ तुज्जु तुप्र ॥ ८ । ४ । ३७२ ॥

अपभ्रंशे युष्मदो डसिडस्म्यां सह तउ तुज्जु तुप्र इत्येते त्रय आदेशा भवन्ति ॥ तउ होन्तउ आगदो । तुज्जु होन्तउ आगदो ।

तुप्र होन्तउ आगदो ॥ इसा ।

तउ गुण-संपइ तुज्जु मदि तुप्र अणुत्तर सन्ति ।

जइ उप्पत्तिं अन्न जण मदि-मंडळि सिकरन्ति ॥ ३७२ ॥

भ्यसाम्भ्यां तुम्हहं ॥ ८।४।३७३ ॥

अपभ्रंशे युष्मदो भ्यस् आम् इत्येताभ्यां सह तुम्हहं इत्यादेशा भवति ॥ तुम्हहं होन्तउ आगदो । तुम्हहं केरउं षणु ॥ ३७३ ॥

तुम्हासु सुपा ॥ ८।४।३७४ ॥

अपभ्रंशे युष्मदः सुपा सह तुम्हासु इत्यादेशो भवति ॥ तुम्हासु ठिअं ॥ ३७४ ॥

सावस्मदो हउं ॥ ८।४।३७५ ॥

अपभ्रंशे अस्मदः सौ परे हउं इत्यादेशो भवति ॥ तमु हउं कळि-जुगि दुल्लहो ॥ ३७५ ॥

जस्-शसोरम्हे अम्हइं ॥ ८।४।३७६ ॥

अपभ्रंशे अस्मदो जसि शसि च परे प्रत्येकम् अम्हे इत्यादेशो भवतः ॥

अम्हे थोवा रिउ बहुअ कायर एम्ब भणन्ति ।

मुद्धि निहालहि गयण—यलु कइ जण जोण्ह करन्ति ॥

अम्बणु लाइवि जे गया पहिअ पराया केवि ।

अवस न सुअहिं सुहच्छिअहिं जिवं अम्हइं तिवं तेवि ॥

अम्हे देक्खइ । अम्हइ देक्खइ । वचनभेदो यथासंख्यनिवृत्त्यर्थ ॥३७६॥

टा—ड्यमा मइं ॥ ८।४।३७७ ॥

अपभ्रशे अस्मद् टा डि अम् इत्येतै. सह मइ इत्यादेशो भवति ॥ टा ।

मइ जाणिउ पिअ विरहिअह कवि घर होइ विआलि ।

णवर मिअइकुवि तिह तवइ जिह दिणयरु खय—गालि ॥

ढिना। पइ मइ बेहिं वि रण—गयहिं ॥ अमा । मइ भेल्लन्तहो तुम्हु ॥३७७॥

अम्हेहिं भिसा ॥ ८।४।३७८ ॥

अपभ्रशे अस्मदो भिसा सह अम्हेहिं इत्यादेशो भवति ॥ तुम्हेहिं अम्हेहिं ज किअउ ॥ ३७८ ॥

महु मज्झु डसि—डस्म्याम् ॥ ८।४।३७९ ॥

अपभ्रशे अस्मदो डसिना डसा च सह प्रत्येक महु मज्झु इत्यादेशो भवत ॥ महु होन्तउ गदो । मज्झु होन्तउ गदो ॥ डसा ।

महु कन्तहो वे दोसडा हेलि म झह्महि आलु ।

देन्तहो हउ पर उव्वरिअ जुअन्तहो करवालु ॥

जइ भग्गा पारकडा तो सहि मज्झु पिण्ण ।

अह भग्गा अम्हह तणा तो तें मारिअडेण ॥ ३७९ ॥

अम्हहं भ्यसाम्भ्याम् ॥ ८।४।३८० ॥

अपभ्रशे अस्मदो भ्यसा अमा च सह अम्हह इत्यादेशो भवति ॥ अम्हह होन्तउ आगदो ॥ आमा ॥ अह भग्गा अम्हह तणा ॥ ३८० ॥

सुपा अम्हासु ॥ ८।४।३८१ ॥

अपभ्रशे अस्मद् सुपा सट् अम्हासु इत्यादेशो भवति । अम्हासु ठिअं ॥३८१॥

त्यादेराद्य-त्रयस्य बहुत्वे हि न वा ॥ ८।४।३८२ ॥

त्यादीनामाद्यत्रयस्य सम्बन्धिनो बहुष्वर्थेषु वर्तमानस्य वचनस्यापभ्रंशे हि
इत्यादेशो वा भवति ॥

मुह-कवरि-बन्ध तहे सोह धरहिं नं मल-जज्जु ससि-राहु करहिं ।
तहे सहहिं कुरल भमर-उल-तुलिअ नं तिमिर-डिम्भ खेलन्ति मिलिअ
॥ ३८२ ॥

मध्य-त्रयस्याद्यस्य हिः ॥ ८।४।३८३ ॥

त्यादीना मध्यत्रयस्य यदाद्यं वचनं तस्यापभ्रंशे हि इत्यादेशो वा भवति ॥

बप्पीहा पिउ पिउ भणवि कित्तिउ एअहि हयास ।

तुह जलि महु पुणु बल्लहइ बिहुं वि न पूरिअ आस ॥

आत्मनेपदे ।

बप्पीहा कइं बोळिमेण निग्धिण वार इ वार ।

सायरि भरिअइ विमल-जलि लहहि न एकइ धार ॥

सप्तम्याम् ।

आयहिं जग्माहिं अन्नहिं वि गोरि सु दिज्जहि कन्तु ।

गय मत्तहं चत्तकुसहं जो अब्भिडइ हसन्तु ॥

पक्षे । रुअसि । इत्यादि ॥ ३८३ ॥

बहुत्वे हुः ॥ ८ । ४ । ३८४ ॥

त्यादीना मध्यमत्रयस्य संबन्धि बहुष्वर्थेषु वर्तमानं यद्वचनं तस्यापभ्रंशे हु
इत्यादेशो वा भवति ॥

बलि अळमत्यणि महु-महणु लहुइहआ सोइ ।

जइ इच्छहु वडुत्तणउं देहु भ ममाहु कोइ ॥

पक्षे । इच्छह । इत्यादि ॥ ३८४ ॥

अन्त्य-त्रयस्याद्यस्य उं ॥ ८ । ४ । ३८५ ॥

त्यादीनामन्त्यत्रयस्य यदाद्यं वचनं तस्यापभ्रंशे उं इत्यादेशो वा भवति ॥

विहि विनडउ पीडन्तु गह मं घणि कराहि विसाउ ।

सपइ कहुउं वेस जिबँ छुडु अघइ ववसाउ ॥

बलि किज्जउ सुअणस्सु ॥ पक्षे । कहुमि । इत्यादि ॥ ३८५ ॥

बहुत्वे हुं ॥ ८ । ४ । ३८६ ॥

स्यादीनामन्त्यत्रयस्य सबन्धि बहुष्वर्थेषु वर्तमानं यद्वचनं तस्य हु इत्यादेशो वा भवति ॥

खग-विसाहिउ जहिँ लहहु पिय तहिँ देसहिँ जाहु ।

रण-दुब्बिक्खेँ मग्गाइ विणु जुज्जेँ न बलाहु ॥

पक्षे । लहिमु । इत्यादि ॥ ३८६ ॥

हि-स्वयोरिदुदेत् ॥ ८ । ४ । ३८७ ॥

पञ्चम्या हिस्वयोरपञ्चशे इ उ ए इत्येते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ इत् ।

कुज्जर सुमरि म सल्लइउ सरला सास म मेळि ।

फवल जि पाविय विहि-वसिण ते चरि माणु म मेळि ॥

उत् ।

भमरा एत्थु निलिम्बइइ केवि दियहडा विलम्बु ।

घण पत्तलु छाया-बहुलु फुल्लइ जाम कयम्बु ॥

एत् ।

प्रिय एम्बहिँ करे सेलु करि छडुहि तुहु करवाउ ।

ज कावालिय वप्पुडा लेहिँ अभग्गु कवाउ ॥

पक्षे । सुमरहि । इत्यादि ॥ ३८७ ॥

वत्स्यति-स्यस्य सः ॥ ८ । ४ । ३८८ ॥

अपञ्चशे भविष्यदर्थविषयस्य त्यादे स्यस्य सो वा भवति ॥

दिअहा जन्ति झडप्पडाहिँ पडाहिँ मणोरह पच्छि ।

ल अच्छइ त माणिअइ होसइ करतु म अच्छि ॥

पक्षे । होटिइ ॥ ३८८ ॥

क्रियेः कौमु ॥ ८ । ४ । ३८९ ॥

क्रिये इत्येतस्य क्रियापदस्यापञ्चशे कौमु इत्यादेशो वा भवति ॥

सन्ता भोग जु परिहरइ तसु कन्तहो बलि कीसु ।

तसु दइवेण वि मुण्डियउं जसु खल्लिहडउं सीसु ॥

पक्षे । साध्यमानावस्थात् क्रिये इति संस्कृतशब्दादेः प्रयोगः । बलि
किञ्जउं मुअणस्सु ॥ ३८९ ॥

भुवः पर्याप्तौ हुच्चः ॥ ८ । ४ । ३९० ॥

अपभ्रंशे भुवो धातोः पर्याप्तावर्थे वर्तमानस्य हुच्च इत्यादेशो भवति ॥

अइत्तुगत्तणु जं थणह सो च्छेयउ न हु लाहु ।

सहि जइ केवँइ तुडि-वसेण अहरि पहुच्चइ नाहु ॥ ३९० ॥

ब्रूगो ब्रुओ वा ॥ ८ । ४ । ३९१ ॥

अपभ्रंशे ब्रूगो धातोर्ब्रुव इत्यादेशो वा भवति ॥ ब्रुवहसुहासित किं पि ॥ पक्षे ।

इत्तउ ब्रोप्पिणु सउणि ट्ठिउ पुणु दूसासणु ब्रोप्पि ।

तो हउं जाणउ एहो हरि जइ महु अगाइ ब्रोप्पि ॥ ३९१ ॥

व्रजेवुजः ॥ ८ । ४ । ३९२ ॥

अपभ्रंशे व्रजतेर्धातोर्वुज इत्यादेशो भवति ॥ वुजड । वुजेप्पि ।
वुजेप्पिणु ॥ ३९२ ॥

दृशेः प्रस्सः ॥ ८ । ४ । ३९३ ॥

अपभ्रंशे दृशेर्धातोः प्रस्स इत्यादेशो भवति ॥ प्रस्सदि ॥ ३९३ ॥

ग्रहेर्गृण्हः ॥ ८ । ४ । ३९४ ॥

अपभ्रंशे ग्रहेर्धातोर्गृण्ह इत्यादेशो भवति ॥ पढ गृण्हेप्पिणु वतु ॥ ३९४ ॥

तक्ष्यादीनां छोल्लादयः ॥ ८ । ४ । ३९५ ॥

अपभ्रंशे तक्षिममृतीनां धातूनां छोल्ल इत्यादय आदेशा भवन्ति ॥

जिवँ तिवँ तिकसा लेवि कर जइ सासि छोल्लिज्जन्तु ।

तो जइ गोरिहे मुह-कमलि सरिसिम कावि लहन्तु ॥

आदिग्रहणाद् देशेषु ये क्रियावचना उपलभ्यन्ते ते उदाहार्याः ॥

चूडुहउ चुण्णीहोइसइ मुद्धि कवोलि निहित्तउ ।

सासानल-जार-अलक्किअउ वाह-सल्लि-संसित्तउ ॥

अब्भडवंचिउ वे पयइं पेम्मु निअत्तइ जावँ ।
 सव्वासण-रिउ-मंभवहो कर परिअत्ता तावँ ॥
 हिअइ खुडुक्कइ गोरडी गयणि घुडुक्कइ मेहु ।
 वासा-रत्ति-यवासुअहं निसमा सकडु एहु ॥
 अम्मि पओहर वज्जमा निच्चु जे संमुह थन्ति ।
 महु कन्तहो समरङ्गणइ गय-घड मज्जिउ जन्ति ॥
 पुत्ते जाएं कवणु गुणु अवगुणु कवणु मुएण ।
 जा वप्पीको भुंहडी चम्पिज्जइ अवरेण ॥
 तं तेत्तिउ जलु सायरहो सो तेवडु वित्थारु ।

तिसहे निवारणु पलुवि नवि पर घुटुअइ असारु ॥ ३९५ ॥

अनादौ स्वरादसंयुक्तानां क-ख-त्त-थ-प-कां ग-घ-द-ध-व-भाः ८।४।३९६
 अपभ्रंशेऽपदादौ वर्तमानानां स्वरात्परेषामसंयुक्तानां कखतथपफा स्थाने
 यथासंख्य गघदधवभा. प्रायो भवन्ति ॥ कस्य गः ।

ज दिट्ठउं सोम-ग्गहणु असइहिं हसिउ निसइकु ।
 पिअ-माणुस-विच्छेह-गरु गिलिगिलि राहु मयइकु ॥

खस्य घः ।

अम्मीए सत्थावत्थेहिं सुर्धि चिन्तिज्जइ माणु ।
 पिण दिट्ठे हलोहलेण को चेअइ अप्पाणु ॥

तथपफाना दधवभा. ।

सवधु करेप्पिणु कधिदु मइं तसु पर समलउं जम्मु ।
 जामु न चाउ न चारहडि न य प्पट्ठउ धम्मु ॥

अनादाविति किम् । सवधु करेप्पिणु । अत्र कस्य गत्वं न भवति ॥
 स्वरादिति किम् । गिलिगिलि राहु मयइ ॥ असंयुक्तानामिति किम् ।
 एक्कहिं अविराहिं सावणु ॥ प्रायोधिकारात्त्वचिन्न भवति ।

जउ केवँइ पावीसु पिउ अकिआ कुडु वरीसु ।

पाणीउ नवइ सरावि जिउँ सव्वहँ पइसीसु ॥

उअ कणिआरु पफुल्लिअउ कच्चण-कन्ति-पयासु ।

गोरी-वयण-विणिज्जिअउ नं सेवइ वण-वासु ॥ ३९६ ॥

मोनुनासिको वो वा ॥ ८ । ४ । ३९७ ॥

अपभ्रंशेनादौ वर्तमानस्यासंयुक्तस्य मकारस्य अनुनासिको वकारो वा भवति ॥ कवँलु कमलु । भवँरु भभरु ॥ लाक्षणिकस्यापि । जिवँ । तिवँ । जेवँ । तेवँ ॥ अनादावित्येव । मयणु ॥ असंयुक्तस्येत्येव ॥ तसु पर समलउ जम्मु ॥ ३९७ ॥

वाधो रो लुक् ॥ ८ । ४ । ३९८ ॥

अपभ्रंशे संयोगादधो वर्तमानो रेफो लुग् वा भवति ॥

जइ केवँइ पावीसु पिउ ॥ पक्षे ।

जइ मगा पारफडा तो सहि मज्झु प्रियेण ॥ ३९८ ॥

अभूतोपि क्वाचित् ॥ ८ । ४ । ३९९ ॥

अपभ्रंशे क्वचिद्विद्यमानोपि रेफो भवति ॥

प्रासु महारिसि एउ मणइ जइ सुइ-सत्यु पमाणु ।

मायहं चलण नवन्ताहं दिवि दिवि गज्जा-ण्डाणु ॥

क्वचिदिति किन् । वासेण वि भारह-खग्नि बद्ध ॥ ३९९ ॥

आपद्विपत्संपदां द इः ॥ ८ । ४ । ४०० ॥

अपभ्रंशे आपद् विपद् सपद् इत्येतेषां दकारस्य इकारो भवति ॥

अनउ करन्तहो पुरिसहो आवइ आवइ ।

विवइ । संपइ ॥ प्रायोधिकारात् । गुणहिं न संपय किति पर ॥ ४०० ॥

कय-यथा-तथा थादेरेमेमेहेघा डितः ॥ ८ । ४ । ४०१ ॥

अपभ्रंशे कथ यथा तथा इत्येतेषां थादेरवयवस्य प्रत्येकम् एम इम इह इध इत्येते डितश्चत्वार आदेशा भवन्ति ॥

धेम सम्पणउ दुट्टु दिणु किध रयणी छुट्टु द्वांइ ।

अनु वि जो परिहविय—तणु सो किवँ मवँइ निसहु ॥

विम्बाहरि तणु रयण—वणु किह ठिउ सिरिआणन्द ।

निरुवम—रसु पिणं पिअवि जणु सेसहो दिण्णी मुह ॥

भण सहि निहुअउं तेवँ मइ जइ पिउ दिट्ठु सदोसु ।

जेवँ न जाणइ मज्झु मणु पक्खावडिअं.तासु ॥

जिवँ जिवँ वड्ढिम लोअणहं ॥ निवँ तिवँ वग्महु निअय—सर ॥

मइ जाणिउ प्रिय विराहिअहं कवि धर होइ विआलि ।

नवर मिअहु वि तिह तवइ जिह दिणयरु खय—गालि ॥

एवं तिथ—जिधावुदाहार्यौ ॥ ४०१ ॥

यादृक्तादृक्कीदृशीदृशां दादेर्देहः ॥ ८ । ४ । ४०२ ॥

अपभ्रंशे यादृगादीनां दादेरवयवस्य डित् एह इत्यादेशो भवति ॥

मइ भाणिअउ बलिआय तुहुं केहउ मगण एहु ॥

जेहु तेहु नावि होइ वढ सइं नारायणु एहु ॥ ४०२ ॥

अतां डइसः ॥ ८ ॥ ४ । ४०३ ॥

अपभ्रंशे यादृगादीनामदन्तानां यादृशतादृशकीदृशेदृशानां दादेरवयवस्य डित् अइस इत्यादेशो भवति ॥ जइसो । तइसो । कइसो । अइसो ॥ ४०३ ॥

यत्र—तत्रयोस्त्वस्य डिदेत्थ्वत्तु ॥ ८ । ४ । ४०४ ॥

अपभ्रंशे यत्रतत्रशब्दयोस्त्वस्य एत्यु अत्तु इत्येतौ डितौ भवतः ॥

जइ सो घढादि प्रयावदी केत्यु वि लेप्पिणु सिक्खु ।

जेत्यु वि तेत्यु वि एत्यु जगि भण तो तहि सारिक्खु ॥

जत्तु ठिदो । तत्तु ठिदो ॥ ४०४ ॥

एत्यु कुत्रात्रे ॥ ८ । ४ । ४०५ ॥

अपभ्रंशे कुत्र अत्र इत्येतयोस्त्वशब्दस्य डित् एत्यु इत्यादेशो भवति ॥

केत्यु वि लेप्पिणु सिक्खु ॥ जेत्यु वि तेत्यु वि एत्यु जगि ॥ ४०५ ॥

धावचावतोर्मादेर्म उं मर्हि ॥ ८ । ४ । ४०६ ॥

अपभ्रंशे यावतावदित्यव्यययोर्वकारादेरवयवस्य म उं मर्हि इत्येते त्रय आदेशा भवन्ति ॥

जाम न निवडइ कुम्भ-याडि सीह-चवेड-चडक ।

ताम समचहं मयगलह पइ-पइ वज्जइ ढक ॥

तिलहं त्रिलत्तणु ताउं पर जाउं न जेह गलन्ति ।

नेहि पणट्ठइ तेज्जि तिल तिल फिट्ठवि खल होन्ति ॥

जामर्हि विसमी कज्ज-गई-जीवहं मज्जे एइ ।

तामर्हि अच्छड इयरु जणु सु-अणुवि अन्तरु देइ ॥ ४०६ ॥

या यत्तदोतोर्देवडः ॥ ८।४।४०७ ॥

अपभ्रंशे मद् तद् इत्येतयोस्त्वन्तयोर्वावचावतोर्वकारादेरवयवस्य डित् एवड् इत्यादेशो वा भवति ॥

जेवडु अन्तरु रावण-रामह तेवडु अन्तरु पट्ठण-गामहं ॥ पक्षे । जेतुलो । तेतुलो ॥ ४०७ ॥

वेदं-किमोर्यादेः ॥ ८।४।४०८ ॥

अपभ्रंशे इदम् किम् इत्येतयोस्त्वन्तयोर्स्यात्किमतोर्यकारादेरवयवस्य डित् एवड् इत्यादेशो वा भवति ॥ एवडु अन्तरु । केवडु अन्तरु ॥ पक्षे । एतुलो । केतुलो ॥ ४०८ ॥

परस्परस्यादिरः ॥ ८ । ४ । ४०९ ॥

अपभ्रंशे परस्परस्यादिरकारो भवति ॥

ते मुग्गडा हराविआ अे परिविट्ठा ताहं ।

अवरोप्पह जोअन्ताहं सामिउ गब्जिउ जाह ॥ ४०९ ॥

कादि-स्थैदोतोरुच्चार-लाघवम् ॥ ८।४।४१० ॥

अपभ्रंशे कादिषु व्यञ्जनेषु स्थितयोरे ओ इत्येतयोरुच्चारणस्य लाघवं प्रायो भवति ॥

सुघे चिन्तिज्जइ माणु ॥ तसु हउ कळि-जुगि दुल्लहहो ॥ ४१० ॥

पदान्ते उं-हुं-हिं-हंकाराणाम् ॥ ८।४।४११ ॥

अपभ्रंशे पदान्ते वर्तमानानां उं हुं हिं हं इत्येतेषां उच्चारणस्य
लाघवं प्रायो भवति ॥

अनु जु तुच्छउं तहे घणहे ॥ बलि किज्जउं सुअणस्सु ॥

दइउ थडावइ वणि तरुहुं ॥

तरुहुं वि वक्कु ॥ खग्ग-विसाहिउ जहिं छहुं ॥

तणहं तइज्जी भज्जि नवि ॥ ४११ ॥

म्हो म्मो वा ॥ ८।४।४१२ ॥

अपभ्रंशे म्ह 'इत्यस्य स्थाने म्भ इति मकाराकान्तो भकारो वा
भवति ॥ म्ह इति " पक्ष्म-श्म-ष्म-स्म-ह्मां म्हः" (८-२-७४) इति
प्राकृतलक्षणविहितोत्र गृह्यते । संस्कृते तदसंभवात् । गिम्भो । सिम्भो ॥

वम्भ ते विरला के वि नर जे सव्वङ्ग-छइल ।

जे वक्का ते वच्चयर जे उज्जुअ ते बइल ॥ ४१२ ॥

•अन्यादशोन्नाइसावराइसौ ॥ ८।४।४१३ ॥

अपभ्रंशे अन्यादशशब्दस्य अन्नाइस अवराइस इत्यादेशौ भवतः ॥
अन्नाइसो । अवराइसो ॥ ४१३ ॥

प्रायसः प्राउ-प्राइव-प्राइम्ब-पग्गिम्बाः ॥ ८।४।४१४ ॥

अपभ्रंशे प्रायस् इत्येतस्य प्राउ प्राइव प्राइम्ब पग्गिम्ब इत्येते चत्वार
आदेशा भवन्ति ॥

अन्ने ते दीहर लोअण अनु तं मुअ-जुअलु ।

अनु सु घण थण-हारु तं अनु जि मुह-कमलु ॥

अनु जि केस कट्ठावु सु अनु जि प्राउ विहि ।

जेण णिअम्बिणि घडिअ स गुण लायण्ण-णिट्ठि ॥

प्राइव मुणिहं वि मन्तरी ते मणिअडा गणन्ति ।

अव्वइ निरामइ परम पइ अज्ज वि छउ न ल्हन्ति ॥

असु-जलं प्राङ्म्व गोरिअहे सहि उब्बत्ता नयण सर ।

तें सम्मुह सपेसिआ देन्ति तिरिच्छी घत्त पर ॥

एसी पिउं रुसेसु हउ रुटीं मह अणुणेइ ।

पगिम्ब एड मणोरहइ दुक्कुरु दइउ करेइ ॥ ४१४ ॥

वान्यथोनुः ॥ ८।४।४१५ ॥

अपम्रशे अन्यथाशब्दस्य अनु इत्यादेशौ वा भवति ॥

विरहानल-जाल-करालिअउ पहिउ कोवि बुद्धिवि ठिअओ ।

अनु सिसिर-कालि सअल-जलहु मु कहन्तिहु उट्ठिअओ ॥

पशे । अन्नह ॥ ४१५ ॥

कुतसः कउ कहन्तिहु ॥ ८।४।४१६ ॥

अपम्रशे कुतस्थब्दस्य कउ कहन्तिहु इत्यादेशौ भवत ॥

महु कन्तहो गुट्ट-ट्ठिअहो कउ झुम्पडा बलन्ति ।

अह रिउं-रुहिरे उरुहवइ अह अप्पणें न भन्ति ॥

धूमु कहन्तिहु उट्ठिअओ ॥ ४१६ ॥

ततस्तदोस्तोः ॥ ८।४।४१७ ॥

अपम्रशे ततस् तदा इत्येतयोस्तो इत्यादेशो भवति ॥

नइ भग्गा पारकडा तो सहि मज्झु पियेण ।

अह भग्गा अम्हह तणा ता तें मारिअडेण ॥ ४१७ ॥

एअं-परं-समं-धुअं-मा-मनाक एअं पर समाणु धुवु

मं मणाउं ॥ ८।४।४१८ ॥

अपम्रशे एवमादीना एअ्वादय आदेशा भवन्ति ॥ एअं एअं ।

पिय-सगमि कउ निइडी पिअहो परोक्खहो केअं ।

मइ विनि वि विआसिआ निइ न एअं न तेअं ॥ ।

परम पर. । गुणाहि न सपय किचि पर ॥ समम. समाणु. ।

कन्तु जु सीहहो उवमिअइ तें महु खण्डिउ माणु ।

सीहु निरक्खय गय हणइ पिउ पय-रक्ख-समाणु ॥ ३

ध्रुवमो ध्रुवुः ।

चच्चलु जीविउ ध्रुवु मणु पिअ रूसिज्जइ काई ।

होसई दिअहा रूसणा दिव्वई वरिस-सयाई ॥ ५

मो मं । मं धणि करहि विसाउ ॥ प्रायोगहणात् ।

माणि पणट्ठइ जइ न तणु तो देसडा चइज्ज ।

मा दुज्जण-कर-पल्लवेहिं दसिज्जन्तु मामेज्ज ॥ ६

लोणु विलिज्जइ पाणिण अरि खल मेह म गज्जु ॥

बालिउ गलइ सुसुम्पडा गोरी तिम्मइ अज्जु ॥ ७

मनाको मणाउ ॥

विहवि पणट्ठइ वड्डइउ रिद्धिहिं जण-सामन्नु ।

किं पि मणाउं महु पिअहो ससि अणुहरइ न अणु ॥ ४१८ ॥

किलायवा-दिवा-सह-नहेः किराहवइ दिवे सहुं नाहिं-॥८॥४॥४१९॥

अपत्रशे किलादीनां किरादय आदेशा भवन्ति ॥ किलस्य किरः ॥

किर खाइ न पिअइ न विदवइ धम्मि न वेच्चइ रुअडउ ।

इह किवणु न जाणइ जइ जमहो खणेण पहुच्चइ अडउ ॥

अथवाहवइ । अहवइ न सुवंसई एह खोडि ॥ प्रायोधिकारात् ।

जाईज्जइ तहिं देसडइ लब्भइ पियहो पमाणु ।

जइ आवइ तो आणिअइ अइवा तं जि निवाणु ॥

दिवो दिवे । दिविदिवि गज्जा-ण्हाणु ॥ सहस्य सहुं ।

जठ पवसन्ते सहुं न गयअ न मुअ विओए तस्सु ।

लज्जिज्जइ सदेसडा दिन्तेहिं मुहय-जणस्सु ॥

नहेर्नाही ।

एत्ते मेह पिअन्ति जलु एत्ते वडवानल आवट्टइ ।

पेक्खु गह्गारिम सायरहो एक्कवि कणिअ नाहिं ओदट्टइ ॥ ४१९ ॥

सू. ८-४-४२२] स्वोपज्ञवृत्तिसहितम्

पश्चादेवमेवैवेदानीं-प्रत्युतेतसः पच्छइ एम्बइ जि एम्बहिं पच्चलिउ
एत्तेहे ॥ ८ । ४ । ४२० ॥

अपम्रशे पश्चादादीना पच्छइ इत्यादय आदेशा भवन्ति ॥ पश्चातः
पच्छइ । पच्छइ होइ विहाणु ॥ एवमेवम्य एम्बइ । एम्बइ सुरउ समतु ॥
एवस्य जि. ।

जाउ म जन्तउ पल्लवह देवखउं कइ पय देइ ।

हिअइ तिरिच्छी हउ जि पर पिउ डम्बरइं करेइ ॥

इदानीम एम्बहिं ।

हरि नच्चाविउ पङ्कणइ विम्हइ पाडिउ लोउ ।

एम्बहिं राह-पओहरहं ज मावइ तं होउ ॥

प्रत्युतस्य पच्चलिउ ।

साव-सलोणी गोरडी नवखी कवि विस-गण्ठि ।

मडु पच्चलिउ सो मरइ जासु न लगइ कण्ठि ॥

इतस एत्तेहे । एत्तेहे मेह पिअन्ति जलु ॥ ४२० ॥

विपण्णोक्त-वर्त्मनो वुत्त-वुत्त-विच्चं ॥ ८ । ४ । ४२१ ॥

अपम्रशे विपण्णादीना वुत्तादय आदेशा भवन्ति ॥ विपण्णस्य वुत्तः ।

मई वुत्तउं तुहु धुरु धरहि कसरेहिं विगुत्ताइ । . . .

पई विणु धवल न चडइ भरु एम्बइ वुत्तउ काइ ॥

उक्तस्य वुत्त. । मई वुत्तउ ॥ वर्त्मनो विच्च. । जं मणु विच्चि न माइ ॥ ४२१ ॥

शीघ्रादीनां बहिलादयः ॥ ८ । ४ । ४२२ ॥

अपम्रशे शीघ्रादीना बहिलादय आदेशा भवन्ति ॥

एक्कु कइअ ह वि न आवही अलु बहिलउ जादि ।

मई मित्तडा-प्रमाणिअउ पई जेहउं सलु नार्दि ॥

शकटस्य घड्डलः ।

जिवं सुपुरिस तिवं घड्डलइ जिवं नइ निरं बलणाइं ।

जिवं ढोङ्गर तिवं कोट्टरइं हिआ नियुट्टि काइं ॥

अस्पृश्यसंसर्गस्य विट्तालः ।

जे छडेविणु रयणनिहि अप्पउं तडि घलन्ति ।

तहं सङ्गहं विट्ताल परु फुकिज्जन्त ममन्ति ॥

भयस्य द्रवकः ।

दिवेहिं विट्तालं खाहि वढ संचि म एक्कु वि द्रम्मु ।

कोवि द्रवकउ सो पडइ जेण समप्पइ जम्मु ॥

आत्मीयस्म अप्पणः । फोडेन्ति जे हिअडउं अप्पणउं ॥ दृष्टेर्देहिः ।

एकमेकउं जइ वि जोएदिह रि-सुट्टु सव्वायरेण । तो वि

जहिं कहिंवि राही । को सकइ संवरेवि दडु-नयणा नेहिं पलुट्टा ॥

गाढस्य निषट्टः ।

विहवे कस्सु थिरत्तणउं जोव्वणि कस्सु मरट्टु ।

सो लेखडउ पगविअइ जो लगाइ निच्चट्टु ॥

असाधारणस्य सङ्कलः ।

कहिं ससेहरुं कहिं मयरहरु कहिं बरिहिणु कहिं मेहु ।

दूर-दिआहं वि सज्जणहं होइ असङ्कल नेहु ॥

कौतुकस्य कोट्टुः ।

कुज्जर अन्नहं तरु-अरहं कुट्टेण पलइ हत्थु ।

मणु पुणु एक्किं सल्लइहिं जइ पुच्छह परमत्थु ॥

फ्रीडायाः खेडुः ।

खेडुयं कयमन्हेहिं निच्छयं किं पयम्पइ ।

अणुरत्ताउ मत्ताउ अन्हे मा चय सामिअ ॥

रम्यस्य रवणः ।

सरिहिं न सरेहिं न सरवरेहिं नवि उज्जाण-वणेहिं ।

देस रवण्णा होन्ति वढ निवसन्तेहिं सु-अणेहिं ॥

अद्भुतस्य दकरिः ।

हियडा पइ एहु बोल्लिअओ महु अग्गइ सय-वार ।

फुट्टिसु पिए पवसन्ति हउं मण्डय ढक्करे-सार ॥

हेससीत्यम्य हेत्ति । हेत्ति म शङ्कहि आलु ॥ पृथक्पृथगित्यम्य
जुअंजुअ. ॥

एक कुडुली पच्चहिं रुद्धी तहं पच्चह वि जुअंजुअ वुद्धी ।

बहिणुए त यरु कहि किं नन्दउ जेतु कुडुम्बउ अण्ण-उन्दउ ॥
मूदस्य नात्तिअ-वदो ॥

ओ पुणु मणि जि खसकासिद्धउ चिन्तइ देई न वणु न रुअउ ।

रइवस-भमिरु करगुल्लालिउ घरहि जि कोन्नु गुणइ सो नात्तिउ ॥

टिवेहिं विट्ठउं खाहि वढ ॥ नवस्य नवल । नवली कवि विस-
गण्ठि ॥ अवम्कन्दस्य दडवड. ।

चळेहिं चलन्तेहिं लोअणेहिं जे तइ दिठ्ठा थालि ।

तहिं मयरद्वय-दडवडउ पइइ अपूरइ कालि ॥

यदेरुडुः । छुडु अग्गइ ववसाउ ॥ सम्बन्धिन. केर-तणी ॥

गयउ सु केसरि निअहु जलु निज्जिन्तइ-हरिणइ ।

जसु केरए हुकरदयं मुहहं पडन्ति तृणाइ ॥

अह भग्गा अम्हह तणा ॥ मा भैपीरित्यस्य मग्गीसेत्ति लीळिअम् ।

सत्पक्वह आळवणु साहु वि लोउ कोइ ।

आदअह मग्गीसडी ओ सज्जणु सो देइ ॥

यद्यदृष्टं तत्तदित्यम्य जाइठ्ठिआ ।

(जइ रचसि जाइठ्ठिअए हियडा मुद्ध-सहाव ।

लोहें फुट्टणएण जिवं घणा सहेसइ ताव ॥४२२॥

हुहुरु-धुग्धादय शब्द-चेष्टानुकरणयोः ॥ ८१४१४२३॥

अपभ्रंशे हुहुरादय. ॥ शब्दानुकरणे धुग्धादयश्चेष्टानुकरणे यथासत्यं प्रयो-
क्तव्याः ॥

मइ जाणित बुड्डीसु हउ पेम्म-द्रहि हुहुरु ति ।
नवरि अचिन्तिय सपडिय विप्पिय नाव शडावि ॥

आदिग्रहणात् ।

खज्जइ नउ कसरकेहिं पिज्जइ नउ घुप्पेहिं ।
एम्बइ होइ सुहच्छडी पिण्णि दिट्ठे नयणेहिं ॥

इत्यादि ॥

अज्जवि नाहु महुज्जि घरि सिद्धत्था बन्देइ ।
ताउजि विरहु गवक्खेहिं मक्कडु-घुग्घिउ देइ ॥

आदिग्रहणात् ।

सिरि जर-खण्डी लोअडी गलि मणियडा न वीस ।
तोवि गोठुडा कराविआ मुद्धए उटु-बईस ।

इत्यादि ॥ ४२३ ॥

घइमादयोनर्थका ॥ ८।४।४२४ ॥

अपम्रशे घइमित्यादयो निपाता अनर्थका प्रयुज्यन्ते ॥

अम्महि पच्छायावडा पित्त कलहिअउ विआलि ।

घइ विवरीरी बुद्धडी होई विणासहो कालि ॥

आदिग्रहणात् खाइ इत्यादयः ॥ ४२४ ॥

तादर्थ्ये केहिं-तेहिं-रेसि-रेसि-तणेणाः ॥ ८।४।४२५ ॥

अपम्रशे तादर्थ्ये द्योत्ये केहिं तेहिं रेसि रेसि तणेण इत्येते पञ्च निपाताः
प्रयोक्तव्याः ॥

दोहा एह परिहासडी अइम न कवणहिं देसि ।

हउ शिज्जउ तउ केहिं पिअ तुहु पुणु अन्नहिं रेसि ॥

एव तेहिंरेसिमाबुद्धाहाया ॥ वडुत्तणहो तणेण-॥ ४२५ ॥

पुनर्विनः स्वार्थे डुः ॥ ८।४।४२६ ॥

अपम्रशे पुनर्विना इत्येताभ्यां पर स्वार्थे डु प्रत्ययो भवति ॥

सुमारिज्जइ त वहहउ ज वीसरइ मणाउ ॥

जहिं पुणु सुमणु जाउं गउ वरो नेहो कइं नाउं ॥ ।
विणु जुज्जे नं वलाहुं ॥ ४२६ ॥

अपश्यमो डे-डौ ॥ ८।४।४२७ ॥

अपभ्रंशेवश्यम्. स्वार्थे डे ड इत्येतौ प्रत्ययौ भवतः ॥

जिन्मिन्दिउ नायगु वसि काहु असु अपिन्नइं अन्नइं ।

मूळि विणट्ठइ तुभिणिहे अवसे सुकइ पणइं ॥

अवस न सुअहिं सुहच्छिअहिं ॥ ४२७ ॥

एकसतो डिः ॥ ८।४।४२८ ॥

अपभ्रदौ एकशब्दशब्दात्स्वार्थे डिर्भवति ॥

एकसि सील-कलकिअइ देज्जहि पच्छिवाइ ।

ओ पुणु खण्डइ अणुदिवहु तसु पच्छिपे काइ ॥ ४२८ ॥

अ-डड-डुल्लाः स्वार्थिक-क-सुक् च ॥ ८।४।४२९ ॥

अपभ्रंशे नात्तः परतः स्वार्थे अ डड डुल्ल इत्येते त्रयः प्रत्यया-
भवन्ति तत्तन्त्रियोमे स्वार्थे कप्रत्ययस्य लोपश्च ॥

विहानल-जाल-करालिअउ पहिउ पन्थि अ दिट्ठउ ॥

त मेळवि सव्वहिं पन्थिअहिं सोजि किअउ अगिट्ठउ ॥

डड । महु कन्ताहो वे दोसडा ॥ डुल्ल । एक कुडुली पछाहिं रुद्धी ॥ ४२९ ॥

योगजायैयाम् ॥ ८।४।४३० ॥

अपभ्रंशे अडडडुल्लाना योगभेदेभ्यो ये जायन्ते डडअ इत्यादयः प्रत्यया-
स्तेपि स्वार्थे प्रायो भवन्ति ॥ डडअ । फोडेन्ति जे हिअडउं अप्पणउं ॥
अत्र “किसलय” = (८-१-२६९) इत्यादिना बलक् ॥ डुल्लअ ।
सुडुल्लउ चुलीहोइसइ ॥ डुल्लडड ।

सामि-पसाठ सळज्जु पिठ-सीमा-संघिहिं बाहु ।

पेक्खिअवि बाहु-अल्लडा धण मेळइ, नीतासु ॥

अत्रामि “स्पादौ दीर्घ-ह्रस्वौ” (८-४-३३०) इति दीर्घः ॥ एवं बाहु-
अल्लडउ । अत्र त्रयाणां योगः ॥ ४३० ॥

स्त्रियां तदन्ताङ्गीः ॥ ८।४।४३१ ॥

अपभ्रंशे स्त्रिया वर्तमानेभ्यः प्राक्तनसूत्रद्वयोक्तप्रत्ययान्तेभ्यो ङीः प्रत्ययो भवति ॥

पहिआ दिट्ठी गोरडी दिट्ठी मग्गु निवन्त ।

असूसासेहिं कञ्चुआ तितुव्वाण करन्त ॥

एक कुडुली पञ्चहिं रुद्धी ॥ ४३१ ॥

आन्तान्ताङ्गाः ८।४।४३२ ॥

अपभ्रंशे स्त्रिया वर्तमानादप्रत्ययान्तप्रत्ययान्तात् ङाप्रत्ययो भवति ।
ङ्यपवादः ॥

पिउ आइउ सुअ वत्तडी झुणि कन्नडइ पइट्ट ।

तहो विरहहो नासन्तअहो घूलडिआ वि न दिट्ट ॥ ४३२ ॥

अस्येदे ॥ ८।४।४३३ ॥

अपभ्रंशे स्त्रिया वर्तमानस्य नाम्नो योकारस्तस्य आकारे प्रत्यये परे इकारो भवति ॥ घूलडिआ वि न दिट्ट ॥ स्त्रियामित्येव । झुणि कन्नडइ पइट्ट ॥ ४३३ ॥

युष्मदादेरीयस्य ङारः ॥ ८।४।४३४ ॥

अपभ्रंशे युष्मदादिभ्यः परस्य ईयप्रत्ययस्य ङार इत्यादेशो भवति ॥

सदेसें काइ तुहारेण ज सन्नहो न मिलिज्जइ ।

सुइणन्तरि पिण पाणिण पिअ पिआस किं छिज्जइ ॥

दिक्खि अम्हारा कन्तु । बहिणि महारा कन्तु ॥ ४३४ ॥

अतोडेतुलः ॥ ८।४।४३५ ॥

अपभ्रंशे इदकिंयत्तेदत्तद्वयः परस्य अतोः प्रत्ययस्य डेतुल इत्यादेशो भवति ॥ एतुलो । केतुलो । जेतुलो । तेतुलो । एतुलो ॥ ४३५ ॥

त्रस्य डेतुहे ॥ ८।४।४३६ ॥

अपभ्रंशे सर्वादेः सप्तम्यन्तात्परस्य ऋप्रत्ययस्य डेतुहे इत्यादेशो भवति ॥
एतुहे तेतुहे वारि धरि लच्छि निसण्डुल घाइ ।

पिअ-यन्मट्ट व गोरडी निचल कहिं वि न ठाह ॥ ४३६ ॥

त्व-तलोः षणः ॥ ८।४।४३७ ॥

अपभ्रंशे त्वतलो. प्रत्ययस्य षण इत्यादेशो भवति ॥ वङ्कप्पणु परि-
पाविअह ॥ प्रायोधिकारात् । वङ्कत्तणहो तणेण ॥ ४३७ ॥

तव्यस्य इएव्वउं एव्वउ एवा ॥ ८।४।४३८ ॥

अपभ्रंशे तव्यप्रत्ययस्य इएव्वउ एव्वउ एवा इत्येते त्रय आदेशा भवन्ति ॥

एउ गृहेप्पिणु धु मइ जइ मिउ उन्वारिज्जइ ।

महु करिएव्वउ किं पि णवि मरिएव्वउ पर देज्जइ ॥

देसुच्चाडणु सिहि-कण्णु घण-कट्ठणु ज लोइ ।

मजिट्ठए अहरत्तिए स-उ सहेव्वउ होइ ॥

सोएवा पर वारिआ पुप्फवईहिं समाणु ।

जग्गेवा पुणु को घरइ जइ सो वेउ पमाणु ॥ ४३८ ॥

क्त्व इ-इउ-इवि-अमयः ॥ ८।४।४३९ ॥

अपभ्रंशे क्त्वाप्रत्ययस्य इ इउ इवि अवि इत्येते चत्वार आदेशा भवन्ति ॥ ६ ।

हिअडा जइ बेरिअ घणा तो किं अब्धि चडाहु ।

अम्हाहिं बे हत्थडा जइ पुणु मारि मराहु ॥

इउ । गय-घड मजिजउ जन्ति ॥ इवि ।

रक्खइ सा विस-हारिणी बे कर चुम्बिबि जीउ ।

पडिबिम्बिअ-मुजालु जलु जेहिं अहोहिउ पीउ ॥

अवि ।

बाह विछोडवि जाहि तुहु हउ सेवई को दोसु ।

हिअय-ठिउ जइ नीसरहि जाणउ मुज्ज स रोसु ॥ ४३९ ॥

एप्पोप्पिण्वेव्येणिणः ॥ ८।४।४४० ॥

अपभ्रंशे क्त्वाप्रत्ययस्य एप्पि एप्पिणु एवि एविणु इत्येते चत्वार
आदेशा भवन्ति ॥

जेप्पि असेसु कसाय-बलु देप्पिगु जमउ जयस्सु ।

लेवि महव्वय सिवु लहहिं झाएविणु तत्तम्बु ॥

पृथग्योग उत्तरार्थः ॥ ४४० ॥

तुम एवमणाणहमणहिं च ॥ ८।४।४४१ ॥

अपभ्रंशे तुम. प्रत्ययस्य एवम् अण अणहम् अणहिं इत्येते चत्वारः ।
चकारात् एप्पि एप्पिणु एवि एविणु इत्येते । एव चाष्टावादेशा भवन्ति ॥

देव दुक्कुरु निअय-धणु करण न तउ पडिहाइ ।

एम्बइ सुहु मुज्जणहं मणु पर मुज्जणहिं न जाइ ॥

जेप्पि चएप्पिणु सयल धर लेविणु तवु पालेवि ।

विणु सन्तं तित्थेसरेण खो सकइ भुवणे वि ॥ ४४१ ॥

गमेरेप्पिण्वेप्प्योरेलुग् वा ॥ ८।४।४४२ ॥

अपभ्रंशे गमेर्घातो. परयोरेप्पिणु एप्पि इत्यादेशयोरेकारस्य लुग् भवति वा ॥

गम्पिणु वाणारसिहिं नर अह उज्जेणिहिं गम्पि ।

मुआ परावहिं परम पउ दिव्वन्तरइ म जप्पि ॥

पक्षे ।

गक्क गमेप्पिणु जो मुअइ जो सिव-तित्थ गमेप्पि ।

कीलदि तिदसावास-गउ सो जम-लोउ जिणेप्पि ॥ ४४२ ॥

तृनोणअः ॥ ८।४।४४३ ॥

अपभ्रंशे तृनः प्रत्ययस्य अणअ इत्यादेशो भवति ॥ हत्थि मारणउ
लोउ बोल्लणउ पडहु वज्जणउ सुणउ भसणउ ॥ ४४३ ॥

इमार्थे नं-नउ-नाइ-नापइ-जणि-जणनः ॥ ८।४।४४४ ॥

अपभ्रंशे इवशब्दस्यार्थे न नउ नाइ नावइ जणि जणु इत्येते पट्
भवन्ति ॥ न । न मल्ल-जुज्जु ससि-राहु करहिं ॥ नउ ।

रवि-अत्यमणि समाउलेण कण्ठि विइणु न छिणु ।

चहं खण्डु मुणालिअहे नउ जीवगलु दिणु ॥

नाइ ।

वट्ठयावलि-निवडण-अणण धण उद्धवमुअ जाइ ।

वडह-विरह-महादहहो थाह गवेमइ नाइ ॥

नावइ ।

पेक्सेविणु मुहु विण-वरहो दाहर-नयण सडोणु ॥

नावइ गुरु-मच्छर-भरिउ जडणि पवीसइ ठेणु ॥

जणि ।

चप्पय-युत्तुमहो मज्झि सहि भसतु पइटुउ ।

सौहइ इन्दनीतु जणि कणइ बइटुउ ॥

जणु । निरुवम-रसु पिएं पिएवि जणु ॥ ४४४ ॥

लिङ्गमतन्त्रम् ॥ ८।४।४४५ ॥

अपभ्रंशे लिङ्गमतन्त्रं व्यभिचारि प्राथो भवति । गय-कुम्भं दारन्तु ॥

अत्र पुंलिङ्गस्य नपुंसकत्वम् ।

अब्बा लम्मा दुङ्गरिहिं पाहिउ रडन्तउ जाउ ।

जो'एहा गिरि-गिलण-मणु सो किं घणइ घणाइ ॥

अत्र अब्बा इति नपुंसकस्य पुंत्वम् ॥

पाइ विडम्मी अन्नडी सिरु ल्हमिउं सन्धम्मु ।

तो वि कटारइ हत्यडउ बलि किज्जडं कन्तम्मु ॥

अत्र अन्नडी इति नपुंसकस्य स्त्रीत्वम् ॥

सिरि चडिआ सन्ति प्फलइं पुणु डालइं मोडन्ति ।

तोवि महद्दुम सउणाहं अवराहिउ न करन्ति ॥

अत्र डालइं इत्यत्र स्त्रीलिङ्गस्य नपुंसकत्वम् ॥ ४४५ ॥

शौरसेनीवन् ॥ ८।४।४४६ ॥

अपभ्रंशे प्रायः शौरसेनीवत् कार्यं भवति ॥ सांसि सेहरु म्बणु विणि-

म्भविदु सणु कण्ठि पालंनु किदु रदिण विहिदु खणु मुण्डमाडिण जं

पणण तं नमहु कुसुन-दाम-कोदण्डु कामहो ॥ ४४६ ॥

व्यत्ययश्च ॥ ८।४।४४७ ॥

प्राकृतादिभाषालक्षणाणां व्यत्ययश्च भवति ॥ यथा मागच्यां "तिष्ठायिष्ठ"

(८-४-२९८) इत्युक्तं तथा प्राकृतपैशाचीशौरसेनीष्वपि भवति । चिष्टादि ॥
 अपभ्रंशे रेफस्याधो वा लुगुक्तो मागध्यामपि भवति । शब्द-माणुश-मंश-
 मालके कुम्भ-शहृश्र-वशाहे शंचिदे इत्याद्यन्यदपि द्रष्टव्यम् ॥ न केवलं
 भाषालक्षणानां त्यागादेशानामपि व्यत्ययो भवति । ये वर्तमाने काले
 प्रसिद्धास्ते भूतेषु भवन्ति । अह पेच्छइ रहु-तणओ ॥ अथ प्रेक्षाचक्रे
 इत्यर्थः ॥ आभासइ रयणीअरे । आवभाषे रजनीचरानित्यर्थः ॥ भूते
 प्रसिद्धा वर्तमानेषु । सोहीअ एस वण्ठे । शृणोत्येष वण्ठ इत्यर्थः ॥ ४४७ ॥

शेषं संस्कृतवत्सिद्धम् ॥ ८।४।४४८ ॥

शेषं यदत्र प्राकृतादिभाषासु अष्टमे नोक्तं तत्सप्ताध्यायीनिबद्धसंस्कृत-
 वदेव सिद्धम् ॥

हेड्ड-ट्टिय-सूर-निवारणाय छत्तं अहो इव वहन्ती ।

जयइ ससेसा वराह-सास-दूहकखुया पुहवी ॥

अत्र चतुर्थ्या आदेशो नोक्तः स च संस्कृतवदेव सिद्धः । उक्तमपि
 क्वचित्संस्कृतवदेव भवति । यथा प्राकृते उरस्शब्दस्य सप्तम्येकवचनान्तस्य
 उरे उरम्मि इति प्रयोगौ भवतस्तथा क्वचिदुरसीत्यपि भवति ॥ एव सिरे ।
 सिरम्मि । सिरसि ॥ सरे । सरम्मि । सरसि ॥ सिद्धग्रहण मङ्गलार्थम् ।
 ततो ह्यायुष्मच्छ्रोतृकृताभ्युदयश्चेति ॥ ४४८ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितायां सिद्धहेमचन्द्राभिधान-

स्वोपज्ञशब्दानुशासननृत्तावष्टमस्याध्यायस्य

चतुर्थः पादः समाप्तः ॥

॥ अष्टमोऽध्यायः ॥

समाप्ता चेत् सिद्धहेमचन्द्रशब्दानुशासनवृत्तिः प्रकाशिका नामेति ॥

आसीद्विशा पतिरमुद्रचतु समुद्र-

मुद्राकृतशक्तिभरक्षमबाहुदण्ड ।

श्रीमूलराज इति दुर्धरवैरिभूमि-

कण्ठीरवः शुचिचुलुक्यकुलावतंसः ॥ १ ॥

तस्यान्वये समजनि प्रवटप्रताप—

तिम्मन्नुतिः क्षितिपतिर्जयसिहदेवः ।

येन म्वयंशसवितर्यपरं मुधाशौ

श्रीसिद्धराज इति नाम निजं व्यलेखि ॥ २ ॥

सम्यग् निषेज्य चतुरश्चतुरोप्युपायान्

जित्वोपमुज्य च भुवं चतुरब्धिकार्धाम् ।

विद्याचतुष्टयविनीतमतिर्जितात्मा

काष्ठामवाप पुरुषार्थचतुष्टये यः ॥ ३ ॥

तेनातिविस्तृतदुरागमविमकीर्ण—

शब्दानुशासनसमूहकन्दर्पितेन ।

अभ्यर्थितो निरवमं विधिवव्यधत्त

शब्दानुशासनमिदं मुनिहेमचन्द्रः ॥ ४ ॥

ग्रंथाग्रं २१८५ श्लोका ॥

श्रीः ॥ शुभं भवतु ॥

लेखकवाचकयोः शुभं कल्याणं भूयात् भवतु ॥

Index of Words

N. B.—The Roman figure indicates the Pāda and Arabic figure the number of the Sūtra.

- अ (च)—I. 177; II. 174, 188, 193, III. 70.
 अह—I. 169, 171; II. 179, 205, III. 177, IV. 425.
 अहमि—II. 204.
 अहच्छह—IV. 162.
 अहगुण-सणु—IV. 390.
 अहमत्तह—IV. 345.
 अहमुत्तय—I. 26, 178, 208.
 अहमुत्तय—I. 26, 178.
 अहरतिह—IV. 438.
 अहमरिह—I. 151.
 अहसो—IV. 403.
 अहइ—IV. 162.
 अमु—IV. 431. अमु—I. 26.
 अहि—IV. 288.
 अहइह—IV. 131.
 अहमइ—IV. 160.
 अहमुमइ—IV. 162.
 अहो—I. 177; II. 79, 89.
 अहइह—I. 187.
 अहगुणउ—IV. 350.
 अहसराह—III. 134.
 अहसराण—II. 195.
 अहसवह—IV. 145.
 अहसिह—IV. 357, 396.
 अहसोह—IV. 188.
 अहइ—IV. 414.
 अगवा—II. 174.
 अगणी—II. 102.
 अगह—I. 107.
 अगह—I. 177.
 अगह—IV. 326. अगहो—I. 37.
 अगहो—IV. 283. अगह—IV. 391, 422.
 अगहउ-etc, cfr. अगणी.
 अगलउ—IV. 341.
 अगलउ—IV. 444.
 अगिहउ—IV. 429.
 अगणी—II. 102, III. 125, (declined) I. 27; III. 19, 20, 125-129, IV. 343.
 अगहइ—[अर्ध] IV. 385, 422, 19.
 अगहइ—I. 187; IV. 100.
 अगहवइ—IV. 169.
 अगहअइ—[घा with आ] IV. 13.
 अगहअइ—IV. 169.
 अहसह—IV. 345, 383.
 अहोह—I. 200, II. 155.
 अह, अगु—IV. 332. अहमगमि III. 1, अगहि—IV. 332, 357. अहो—I. 7; IV. 63. अगह—I. 93.
 अहोहि—II. 179.
 अहण अगण—I. 30.
 अगहो—I. 47.
 अगुम—I. 69.

- अगुमद्-IV. 169.
 अगुलिउ-IV. 333; अगुलिओ-IV. 348.
 अवितिअ-IV. 423.
 अघो-I. 177.
 अच्छ् अच्छद्-IV. 215, 388. अच्छते अच्छति-IV. 319. अच्छदे अच्छदि-IV. 274. अच्छउ-IV. 406. अच्छीअ-III. 163. अच्छेअ, अच्छेअेअ, अच्छीअद्-III. 160.
 अच्छ-IV. 350.
 अच्छअर-I. 58, II. 67.
 अच्छइ-II. 174.
 अच्छरसा-I. 20.
 अच्छरा-I. 20, II. 21.
 अच्छरिअ-I. 7, 58, II. 66, 67.
 अच्छरिअ-I. 58, II. 67.
 अच्छरीअ-I. 58, II. 67.
 अच्छि-IV. 388. (¹), अच्छी-I. 33, 35, II. 90. अच्छि-I. 35, II. 17. अच्छीइ-I. 33; II. 217. अच्छी-I. 33.
 अच्छिद्द् [छिद् with आ]-IV. 125.
 अच्छिअ-II. 198
 अच्छेर-I. 58, II. 21, 66, 67.
 अजिअ-I. 24.
 अजोहिउ-IV. 439.
 अज्-[अय]-I. 33, II. 204, III. 105, IV. 414, 423
 अज् [आय] -I. 6. अज्ओ-IV. 266.
 अजा-I. 77. अज् अज्ओ-III. 38.
 अजा [आजा]-II. 83.
 अजिए-III. 41.
 अज्जु [अय]-IV. 343, 418.
 अज्ज-I. 77.
 अचइ-IV. 187.
 अजली (m f.)-I. 35.
 अजिअ अजिअ-I. 30.
 अज्-दिअं-IV. 293.
 अज्जली-IV. 293.
 अज्जातिसो-IV. 293.
 अद् अट्-I. 195.
 —with परि, परिअट्-IV. 230.
 अट्-IV. 119.
 अट्मट्-II. 174.
 अट्णद्-III. 123.
 अट्ठारसण्-III. 123.
 अट्ठी-II. 32.
 अट्ठो-II. 33.
 अट्ठो-I. 271.
 अट्ठक्कइ-IV. 143.
 अट्ठ-II. 41.
 अण-II. 190.
 अणग-II. 174.
 अणच्छइ-IV. 187.
 अणणय-II. 15.
 अणतर-IV. 277.
 अण-I. 141.
 अणल-IV. 395, 415, 429.
 अणाइअइ-IV. 252
 अणाइण-III. 134.
 अणिउँतय-I. 26, 178, 208.
 अणिट्-II. 34.
 अणुकूल-II. 217.
 अणुत्तर-IV. 372.
 अणुदिअहु-IV. 428.
 अणुरत्ताउ-IV. 422, 10.
 अणुवचइ-IV. 107.
 अणुवज्जइ-IV. 162
 अणुसारिणी-I. 6.
 अणुसारेण-II. 174
 अण्णइ-IV. 110.
 अतिट्-IV. 323.
 अत्तमाणो-I. 271.
 अत्ता-II. 51, IV. 123.

अत्य-[अर्थ] I. 7. अत्यो-II. 33.
 अत्य-IV. 310.
 अत्यमाणि-IV. 444.
 अत्यहि-[अस्त्रैः] IV. 358.
 अत्यिभो-II. 159.
 अधिरो-I. 187.
 अदसण-II. 97.
 अदसण-II. 97.
 अह-I. 82.
 अहो-II. 79.
 अह-[अर्थ] अह II. 41. अह्ना-
 IV. 352.
 अहमागह-IV. 287.
 अह्ना-[अध्वन्] अह्नाणो-III. 56.
 अघ-IV. 323.
 अघण-IV. 367.
 अधिनह-IV. 427.
 अनउ-IV. 400.
 अनलो-I. 228.
 अनिलो-I. 228.
 अनु-IV. 415
 अतग्गय-I. 60.
 अतप्पाभो-II. 77.
 अतरप्पा-I. 14.
 अतर अन्तर-I. 30. अतरह-IV. 350,
 406, 407, 408. अतरेण-II.
 174.
 अतावेह-I. 4.
 अतेआरि-IV. 264. आरी-I. 60.
 अतेउर-I. 60. रे-III. 136.
 अतो-I. 14.
 अतोर्षीसम-I. 60
 अत्रडी-IV. 445.
 अन्दावेदी-IV. 286.
 अन्देउर-IV. 261.
 अघलो-II. 173.
 अधारह-IV. 349.
 अभो-II. 173.
 अत-[अन्य]-(declined) III. 58-

61. अन्न-IV. 372. अनु-IV.
 337, 350, 354, 401, 411,
 414, 418, 422. अन्न-IV. 277.
 अने-IV. 370. अन्नहे-IV. 425.
 अन्नहि-IV. 357, 383, 422, 9.
 अन्ने-IV. 414. अन्नह-IV. 427.
 अन्नतो-II. 160.
 अन्नत्थ-II. 161; III. 59.
 अन्नदो-II. 160
 अन्नन्न-I. 156.
 अन्नह-II. 161, IV. 415.
 अन्नहि-II. 161.
 अन्नाइसो-IV. 413.
 अन्नारिसो-I. 142.
 अनुन्न-I. 156.
 अपुरव-IV. 270. अपुरव-IV. 270.
 अपुरवे-IV. 302.
 अपुव्व-IV. 270. अपुव्व-IV. 270.
 अपूरह-IV. 422.
 अप्पभो-II. 83.
 अप्पणय-II. 153. अप्पणउ-IV.
 350, 367, 422, 430.
 अप्पण्ण-II. 83.
 अप्पमत्तो-I. 231.
 अप्पा-(declined) III. 56. अप्पा-
 II. 51 अप्प-III. 49. अप्पउ-
 IV. 432, 3. अप्पणइआ-III. 14,
 57 अप्पणिआ-III. 14, 57. अ-
 प्पणा-III. 14, IV. 338, 350,
 367. अप्पणे-IV. 416. अप्पण-
 IV. 422, 14. अप्पणु-IV. 337.
 अप्पणो-II. 197, 209, IV
 302. अप्पणो-IV. 346.
 अप्पाणो-(declined) III. 56. अ-
 प्पाणो-II. 51. अप्पाणु-IV.
 396. अप्पाणेण-III. 57.
 अप्पाहह-IV. 180.
 अयिअ-cfr. अर्थ
 अरिए-IV. 365.

- अप्पुत्र-II. 163.
 अप्पेइ-cfr. अर्प.
 अप्पुण्णो-IV. 258.
 अफलोदया-IV. 283.
 अवम्हज्ज-IV. 293.
 अव्ववी-See वृ.
 अव्वमड-IV. 395.
 अव्वमत्थणि-IV. 384.
 अव्वमा-IV. 445.
 आव्वि-IV. 439.
 अव्विमड्ढ-IV. 164, 383.
 अव्वमुत्तइ-IV. 14, 152.
 अव्वमुद्दरण-IV. 364.
 अव्वमउ-IV. 440.
 अव्वमग्गु-IV. 387.
 अव्वमिज्ज-IV. 305.
 अव्वमच्च-IV. 302.
 अव्वमरिसो-II. 105.
 अव्वमुगो-I. 177.
 अव्वमुण्णी-II. 190.
 अव्वमु- (declined) III. 88. अव्वमु-
 III. 87. अव्वमु-III. 87; IV.
 439 अव्वमुमि-III. 59, 89.
 अव्वगु-IV. 376.
 अव्वव-I. 84; II. 56.
 अव्वविर-II. 56.
 अव्वविल-II. 106.
 अव्वमटि-IV. 121.
 अव्वमहे-IV. 284, 303.
 अव्वमि-IV. 395. अव्वमीए-IV. 396.
 अव्वमि-III. 105, 107.
 अव्वमो-II. 208, III. 41.
 अव्वह (ह) -I. 33; II. 99, 147,
 201, III. 106, 107, 108,
 110, 113, 111. अव्वह*-I.
 216. अव्वह-III. 113, 111.
 अव्वह-IV. 376. अव्वहतो-III.
 112. अव्वहमि-III. 112. अव्वह
 -IV. 379, 380, 417, 422,
 439. अव्वहसु-III. 117. अव्वहाण
 -III. 114. अव्वहाण-III. 114.
 अव्वहासु-III. 117; IV. 381.
 अव्वहासुतो-III. 112. अव्वहाह-
 IV. 300. अव्वहाहि-III. 110.
 अव्वहाहितो-III. 112. अव्वहि-
 III. 105. अव्वहे-I. 40; III.
 26, 106, 108, 110, 114,
 147, 148; IV. 376, 422.
 अव्वहेहि-III. 110. अव्वहेहि-IV.
 371, 378, 422. अव्वहेसु-III.
 117. अव्वहेसुतो-III. 112. अव्वहो-
 III. 106, 108, 114, 147.
 अव्वहातिसो-IV. 317.
 अव्वहारा-IV. 345, 434.
 अव्वहारिसो-I. 142; II. 74.
 अव्वहेचय-II. 149.
 अव्वहेत्थ-I. 40.
 अव्व-III. 73, IV. 302. अव्वमि-
 III. 84, 89.
 अव्वछइ-IV. 187.
 अव्वया-III. 32.
 अव्वयि-II. 317.
 अव्वय-[अय]-IV. 292.
 अव्वय-[आय]-IV. 302. अव्वयो-
 IV. 277. अव्वया-IV. 302.
 अव्वयउत्त-IV. 266. अव्वयउत्तो-IV.
 260.
 अव्वयमिस्सेहि-IV. 283.
 अव्वयुणे-IV. 292.
 अव्वय (caus) अव्वेइ-I. 63, IV. 39.
 अव्वयिअ-I. 63. उव्वयिअ-I. 269.
 ओव्वेइ ओव्वयिअ-I. 63. with
 सम्-सम्पयेत्त-II. 161.
 अव्वण्ण-I. 66.
 अव्वहनो-II. 111.
 अव्वहो-II. 111.
 अव्वरि-II. 217.
 अव्वरिहो-II. 111.

- अरिहा-II. 104.
 अरिहो-II. 111.
 अरुण-I. 6.
 अरुहलो-II. 111.
 अरुहो-II. 111.
 अरे-II. 201; IV. 418.
 अर्जु अज्जइ-IV. 108. अज्जिज्जइ-IV. 252.
 अहं अरिहइ-II. 104.
 अलचपुर-II. 118.
 अल-IV. 278.
 अलसी-I. 211.
 अलइतिअहे-IV. 350. (from लम्)
 अलाउ-I. 66.
 अलाऊ-I. 66.
 अलावू-I. 237.
 अलाहि-II. 180.
 अलिअ-I. 101.
 अलिउलइ-IV. 353.
 अलीअ-I. 101.
 अले-IV. 302.
 अल्लत्यइ-IV. 144.
 अल्ल-I. 82, II. 174.
 अलिअइ-IV. 139.
 अल्लिवइ-IV. 39.
 अलीअइ-IV. 54.
 अलीणो-IV. 54.
 अवअक्कइ-IV. 181.
 अवअच्छइ-IV. 122.
 अवआसइ-IV. 181.
 अवऊढो-I. 6.
 अवस्सइ-IV. 181.
 अवस्सदो-II. 4.
 अवगुणु-IV. 395.
 अवगूढो-II. 168.
 अवजसो-I. 245.
 अवज्ज-II. 24.
 अवज्जसइ-IV. 162.
 अवज्जा-IV. 293.
 अवडयडि [अवटते]-IV. 339.
 अवडो-I. 271.
 अवत्थइ-IV. 422, 22. अवत्थे-IV. 396.
 अवहाल-I. 254.
 अवयच्छइ-IV. 181.
 अवयज्जइ-IV. 181.
 अवयवो-I. 245.
 अवयासइ-II. 174; IV. 190.
 अवयासो-I. 6, 172.
 अवय्य-IV. 288.
 अवरण्हो-II. 75.
 अवराइसो-IV. 413.
 अवराण-III. 61.
 अवराहिउ-IV. 445.
 अवरि-II. 166, IV. 331.
 अवरि-I. 26, 108.
 अवरिहो-II. 166.
 अवरेण-IV. 395.
 अवरेसि-III. 61.
 अवरोप्पइ-IV. 409.
 अवशल-IV. 302.
 अवस-IV. 376, 427.
 अवसदो-I. 172.
 अवसर-IV. 358.
 अवसे-IV. 427.
 अवसेइइ-IV. 162, 178.
 अवहइ-IV. 94.
 अवहल-I. 206.
 अवइ-II. 138.
 अवहरइ-IV. 162, 178.
 अवहावेइ-IV. 151.
 अवहेउइ-IV. 91.
 अवहोआस-II. 138.
 अवि-I. 41.
 अविणय-II. 203.
 अवुइ-IV. 38.
 अव्वो-II. 204.
 अस् मिह-III. 105, 147; IV.

266. शि-IV. 302. सि-III.
 146, 180. अत्यि-II. 45; III.
 146, 147, 148. नत्यि-II.
 206. त्यु-IV. 283. म्हो म्ह-III.
 147. सिआ-II. 107. आसि-
 III. 164. अहेसि-III. 164.
 सता-IV. 389. संतो-1. 37.
 असद्वि-IV. 396.
 असद्वल-IV. 422, 8.
 असणु-IV. 841.
 असहेज-1. 79.
 असार-IV. 395.
 अमु-IV. 414.
 अमुगो-1. 177.
 अमुर-1. 79.
 अमुलह-IV. 353.
 असेमु-IV. 440.
 असोअ-II. 164.
 अस्तवदी-IV. 291.
 अस्त-III. 74.
 अस्त-1. 84.
 अस्ति-III. 74.
 अह (m. f. n.)-III. 87.
 अह-IV. 339, 341, 365, 367,
 379, 380, 390 (2), 416,
 417, 422; 1. (?), 442, 447.
 अहकृताय-1. 245.
 अह-1. 40, III. 107, 147, 148,
 164; IV. 302.
 अहय-II. 199, 204; III. 103.
 अहर-IV. 332. अहरे-IV. 332.
 अहरद-1. 81.
 अहव-1. 67.
 अहवद्-IV. 419.
 अहवा-1. 67; III. 73; IV. 419.
 अहद-II. 217.
 अहाजाय-1. 245.
 अदिभं-III. 81.
 अदिभाद्-1. 41.

अदिऊलद्-IV. 208.
 अहिजो-1. 56; II. 83.
 अहिणू-1. 56; II. 83.
 अहिपबुअद्-IV. 163, 209.
 अहिमज्-II. 25.
 अहिमज्-II. 25.
 अभिमज्-IV. 293.
 अहिमज्-1. 243; II. 25.
 अहिरीओ-II. 104.
 अहिरेगद्-IV. 169.
 अहिलखद्-IV. 192.
 अहिलघद्-IV. 192.
 अहिवनू-1. 243.
 अहो-1. 7; II. 217.
 अहोसुहु-IV. 367.

 आ

आअहेद्-IV. 81.
 आइउ-IV. 492.
 आइगद्-IV. 13.
 आइछद्-IV. 187.
 आइरीओ-1. 73; II. 107.
 आउज्-1. 156.
 आउइ-IV. 101.
 आउटण-1. 177.
 आउत्ते-IV. 302.
 आऊ-II. 174.
 आण्ण-IV. 365. cfr. आयद.
 आओ-1. 268. cfr. गम् with आ.
 आकिर्द्-1. 209.
 आगमणू-1. 56.
 आगमिओ-1. 177.
 आगमे-IV. 302.
 आगरीओ-1. 177.
 आगारो-1. 177.
 आचरुद्-IV. 297. (चम् with आ)

- आढत्तो-II. 138. (स् with आ)
 आढप्पइ-IV. 254.
 आढवइ-IV. 155.
 आढवीअइ-IV. 254.
 आढिओ-I. 143.
 आणत्त-See (ज्ञा with आ)
 आणत्ती-II. 92.
 आणदु-IV. 401.
 आणवण-II. 92.
 आणवेदु-See (ज्ञा with आ)
 आणहि-IV. 343. (नी with आ)
 आणा-II. 83, 92.
 आणालक्खमो-II. 97.
 आणालसमो-II. 97, 117.
 आणालो-II. 117.
 आणिअ-See (नी with आ).
 आदमइ-IV. 422, 22.
 आदरइ-IV. 84.
 आप् with परि पलत्त-II. 24;
 IV. 365. with प्र पावेमि-IV.
 302. पावइ-IV. 239. पावीसु-
 IV. 396, 398. पाविअइ-IV.
 366, 437. पत्तु-IV. 332. पा-
 विअ-IV. 387. with सप्र शं-
 पत्ता-IV. 801. with वि वा-
 वेइ-IV. 141. with सम् समा-
 वेइ-IV. 142. सम्पइ-IV.
 422, 4. सम्पउ-IV. 401.
 समत्तु-IV. 322, 420.
 आपसिअ-II. 196. (प् with आ?)
 आपसो-I. 44.
 आभासइ-IV. 447.
 आम-II. 177.
 आमेलो-I. 105, 202, 234.
 आयइ-IV. 365. आयहो-IV. 365.
 आण-IV. 365. आयहि-IV.
 383.
 आयसो-II. 105.
 आयज्जइ-IV. 147.
 आयमिओ-I. 177.
 आयम्बइ-IV. 147.
 आयरिओ-I. 73.
 आयरिसो-II. 105.
 आयरु-IV. 341. आयरेण-IV.
 422, 6.
 आयास-I. 84.
 आयुध-IV. 324.
 आरण-I. 66.
 आरनाल-I. 228.
 आरमइ-IV. 155.
 आरमइ-IV. 155.
 आरमो, आरम्मो-I. 30.
 आरुइ-IV. 206.
 आरोअइ-IV. 202.
 आरोलइ-IV. 102.
 आरोवेइ-IV. 47. (रु with आ).
 आलक्खिमो-I. 7.
 आलवणु-IV. 422, 22.
 आलिदो-II. 49, 90. See (लिप्
 with आ).
 आलिइ-IV. 182.
 आली-I. 83.
 आउ-IV. 379, 422, 18.
 आउखइ-IV. 182, 208.
 आलेदुअ-I. 24; II. 164. See
 (लिप् with आ).
 आलेदु-II. 164. See above.
 आलोअण-I. 7.
 1) आवइ-IV. 400, 419.
 2) आवइ-IV. 367. आवहि-IV.
 422, 1.
 आवज्ज-I. 156.
 आवइ-IV. 419.
 आवत्तओ-II. 30.
 आवत्तण-II. 30.
 आवत्तमाणो-I. 271.
 आवलि-I. 6; IV. 444.

आवसहो-I. 187.
 आवास-IV. 442.
 आवासय-I 43
 आवासित-IV. 357.
 आवेडा-I. 202, 234.
 आस-IV. 383.
 आसपद्-IV. 35.
 आस-II. 92.
 आसारो-I. 76.
 आसीसा-II. 174.
 आसो-I. 43.
 आह-IV. 192.
 आह- I 206
 आहम्स-IV. 162.
 आहाह-II. 217.
 आहि-III 74
 आहिआई-I. 44.
 आहिय-II. 174
 आहोउह-IV. 27.

इ

इ-II. 217. See उणाइ
 इ [अवि]-IV 383, 384 390,
 439 cfr एम्ब को उ. केवै
 इ [तव]-III. 99.
 इ ए-IV. 406. एसी-IV. 414.
 एन्तु-IV. 351.
 इ with आ ए-IV. 265, 302
 इअ-I. 12, 91.
 इअमि-III. 89.
 इअरहा-II. 212.
 इअरई-III. 13 f. इअर-IV. 406.
 इअरे-III. 68
 इआलि-I. 29.
 इआलि-I. 29, II. 131.
 इएण-(!) II. 169.

इइ-I. 84.
 इक्- II. 17.
 इगालो-I. 47, 254.
 इगिअब्बो-II. 83.
 इगिअण्णु-II. 83.
 इगुअ-I. 89.
 इग-II. 34.
 इहो-II. 34.
 इड्डी-I. 128, II. 41.
 इण-II. 204, III. 78, 79, 85,
 162, IV. 279.
 इणमो-III. 79, 85.
 इत्त-IV. 391.
 इत्तिअ-II. 156.
 इत्तो-II. 160.
 इत्य-IV. 323.
 इत्थी-II. 130
 इद-III. 79.
 इरो-II. 160, IV. 302.
 इध् (इन्ध) with वि, विज्जाइ-II.
 28. with सम्, सामिज्जाइ-II.
 28.
 इध-IV. 268.
 इदनील-IV. 444.
 इदहण-I 187.
 इध-I 177, II. 50.
 इम-II. 181, 198, III. 72, 77,
 78. इमो-III. 72, 73 इमु-
 IV. 361. इमा-III. 72, 73.
 इमिआ-III. 73. इमा-I. 40.
 इमे-III. 72, 77. इमिणा-III.
 69. इमेण-III. 69, 72, 77.
 इमेदि-III. 77. इमस्स-III. 74,
 81. इमीए इमाए-III. 32. इमाण-
 III. 61, 81. इमीण, इमाण-III.
 32. इमेमि-III. 61, 81. इममिग-
 III. 60, 71, 75, 76. इममिन-
 III. 75, 76.
 इर-II. 186.

इव-**II.** 182.
 इप् इच्छइ-**IV.** 215. इच्छहु-**IV.**
 384. इच्छइ-**IV.** 384. एच्छण-
IV. 353. इहो-**II.** 34. इट्ट-
IV. 358.
 इप् with संप्र सपोसिआ-**IV.** 414.
 इसो-**I.** 128, 141.
 इह-**I.** 9, **II.** 164; **III.** 75, 76,
IV. 268, 419.
 इह-**I.** 24.
 इहय-**I.** 24; **II.** 164.
 इहरा-**II.** 212.

इ

इअम्मि-**III.** 84.
 इअ् with प्र, पेक्ख पेच्छ with प्रति,
 पडिक्खइ-**IV.** 198.
 इदिशाह-**IV.** 299.
 ईमरो-**I.** 84; **II.** 92.
 ईसाद्ध-**II.** 159.
 ईसि-**I.** 46, **II.** 129.

उ

उअ [उत]-**I.** 172, **II.** 198.
 उअ [परय]-**II.** 211; **IV.** 396.
 उअई-**IV.** 365.
 उइदो **I.** 6
 उउवरो-**I.** 270.
 उऊ-**I.** 131, 141, 209.
 उऊहलो-**I.** 171.
 उअण्ठा उअडा-**I.** 25, 30.
 उअसिओ-**II.** 30.
 उअरो-**I.** 58.

उका-**II.** 79, 89.
 उविट्ट-**I.** 128.
 उक्कुवक्कुइ-**IV.** 17.
 उक्कुसइ-**IV.** 162.
 उक्को-**I.** 58.
 उक्कोस-**IV.** 258.
 उक्खय-**I.** 67
 उक्खल-**II.** 90.
 उक्खाय-**I.** 67.
 उक्खित्त-**II.** 127.
 उक्खित्तइ-**IV.** 144.
 उक्खुडइ-**IV.** 116.
 उग्गइ-**IV.** 33.
 उग्गमा-**I.** 171.
 उग्गहइ-**IV.** 94.
 उग्गाडइ-See वट्ठ with उअ,
 उग्गुमइ-**IV.** 105.
 उअइ-**IV.** 12
 उअभ-**I.** 154.
 उअडिरीए-**II.** 193.
 उअण्णइ-See वि with उअ.
 उअण्णइ-**IV.** 259.
 उअइ-See वि with उअ.
 उअण्णो-**II.** 22.
 उअण्णो-**IV.** 336.
 उअण्णो-**I.** 114.
 उअण्णति-**IV.** 326
 उअण्ण-**II.** 17; **III.** 56.
 उअण्णो-**III.** 56.
 उअण्णो-**I.** 114, **II.** 21, 48,
III. 81.
 उअण्ण-**I.** 247. उअण्ण-**I.** 95; **II.** 17.
 उअण्णो-**II.** 22.
 उअण्ण-**II.** 127.
 उअण्णो-**II.** 174.
 उअण्ण-**II.** 174.
 उअण्ण-**IV.** 422, 11.
 उअण्ण-**IV.** 412.
 उअण्ण-**I.** 131, 141, **II.** 98.

- उम्मेणिहि-IV. 442
 उम्भोअगर-I. 177.
 उम्भोअ-III. 137.
 उम्भ् उज्झिअ IV. 302.
 उम्भ-III. 99.
 उधो-II. 34.
 उद्द-IV. 17. (स्या with उद्)
 उद्दम्भ-IV. 365. (स्तम् with उद्)
 उद्दुर्द-IV. 423.
 उद्-I. 202.
 उद्भावतिअ-IV. 352
 उद्भिणो, उद्भे, उद्भेति-IV. 237.
 (डी with उद्)
 उण-I. 65, 177.
 उणा-I. 65, II. 217.
 उणाइ-I. 65.
 उण्ड-IV. 343.
 उण्डत्तणु-IV. 343.
 उण्डीम-II. 75.
 उत्तप-IV. 133
 उत्तरिज-I. 218
 उत्तरीअ-I. 248
 उत्तिमो-I. 46
 उत्तप-IV. 36, 144
 उत्त-IV. 171
 उत्थार-IV. 160.
 उत्थारो-II. 48
 उद्-I. 209.
 उरामो-I. 177.
 उराल-IV. 125.
 उदम्भुअ-IV. 111.
 उद्-II. 59.
 उद्मा-IV. 8.
 उद्मा-IV. 169.
 उद्दे-IV. 29.
 उप्पेति-IV. 372.
 उप्परि-IV. 331.
 उप्पल-II. 77.
 उप्पाओ-II. 77.
 उप्पाल-IV. 2.
 उप्पावे-IV. 106. (ण with उद्)
 उप्पिअ-See (अर्)
 उप्पेल-IV. 36.
 उप्पेह-IV. 174.
 उप्पाल-IV. 174.
 उप्पु-IV. 2.
 उप्प-III. 99.
 उप्पतय-II. 164.
 उप्प-II. 59.
 उप्पाव-IV. 168.
 उप्पुअ-IV. 60.
 उप्पुत्त-IV. 144.
 उम्मेहि-III. 95.
 उभयबल-II. 138.
 उभयोवाल-II. 138.
 उमच्छ-IV. 93.
 उवरो-I. 270.
 उम्मति-IV. 169.
 उम्मत्त-IV. 165.
 उम्मि-IV. 354.
 उम्ह-III. 99. उम्हतो-III. 98.
 उम्हेहि-III. 95.
 उम्हा-II. 74.
 उम्ह-III. 99. उम्हतो-III. 98.
 उम्हे-III. 91, 93. उम्हेहि-III. 95.
 उरो-I. 32. उरो, उरम्मि, उरप्पि-IV. 418.
 उरुहल-I. 171.
 उर-I. 82.
 उरुम-IV. 202.
 उराल-IV. 36.
 उरालिउ-IV. 422, 15.
 उरुविहि-IV. 193.
 उरुवेणि-IV. 193.
 उरुमि-III. 16.
 उरिह-IV. 7.

उल्लङ्घ-IV. 116.
 उल्लङ्घ-IV. 26.
 उल्लङ्घ-IV. 259.
 उल्लङ्घ-IV. 116.
 उल्लङ्घ-I. 82.
 उल्लङ्घ-IV. 416.
 उल्लङ्घ-III. 10.
 उल्लङ्घाओ-I. 173, II. 26.
 उल्लङ्घ-cfr. (नी with आ).
 उल्लङ्घ-I. 231.
 उल्लङ्घ-IV. 418. (मा with उप).
 उल्लङ्घ-I. 145.
 उल्लङ्घ-I. 14, 108.
 उल्लङ्घ-II. 163.
 उल्लङ्घाओ-I. 173.
 उल्लङ्घाओ-I. 231.
 उल्लङ्घ-IV. 95.
 उल्लङ्घ-II. 138.
 उल्लङ्घ-II. 201.
 उल्लङ्घ-IV. 156.
 उल्लङ्घ-IV. 77.
 उल्लङ्घा-IV. 414.
 उल्लङ्घ-IV. 379.
 उल्लङ्घ-IV. 240. उल्लङ्घ-IV.
 11, 240. (वा with उद्).
 उल्लङ्घ-IV. 438.
 उल्लङ्घ-II. 79.
 उल्लङ्घ-II. 79.
 उल्लङ्घ-IV. 227.
 उल्लङ्घ-I. 120.
 उल्लङ्घ-I. 120.
 उल्लङ्घ-IV. 223.
 उल्लङ्घ-IV. 223.
 उल्लङ्घ-IV. 227.
 उल्लङ्घ-IV. 295. (वल् with उद्)
 उल्लङ्घ-I. 24.
 उल्लङ्घ-I. 131, 133, 141.
 उल्लङ्घ-IV. 289.
 उल्लङ्घ-IV. 91, 144.

ऊ.

ऊ-II. 199.
 ऊआओ-I. 173.
 ऊआओ-I. 173.
 ऊआओ-II. 22.
 ऊआओ-IV. 202.
 ऊआओ-I. 84, 114.
 ऊआओ-II. 145.
 ऊआओ-IV. 431.
 ऊआओ-II. 21. (सर with उद्)
 ऊआओ-I. 76.
 ऊआओ-I. 114, II. 22.
 ऊआओ-IV. 202.
 ऊआओ-II. 174.
 ऊआओ-I. 43.

ए.

ए-III. 99.
 ए-IV. 399. (!)
 ए-I. 11. ए-I. 209, II. 198,
 204, III. 85, 86, 134. ए-
 IV. 438. ए-III. 4, 58,
 86. ए-IV. 330, 344, 363,
 414. ए-III. 81. एआ-
 III. 32; IV. 284, 302. ए-
 ई-III. 32. एआण-III. 32.
 एआण-III. 61, 81. एईण-III.
 32. एएसि-III. 61, 81. एआ-
 III. 82. एआउ, एआहितो, ए-
 आदि-III. 82. एआओ-III.
 82, 86. एआमि-III. 84. ए-
 आसि-III. 60.
 एआर-IV. 219, 262.
 एआरिओ-I. 142.
 एओ-[एक] II. 99, 165.

- एकतो-Π. 160.
 एकदा-Π. 162.
 एकदो-Π. 160.
 एकदो-Π. 165.
 एकात्म-IV. 326.
 एक-IV. 371, 383, 419, 422, 442, 431. एककु-IV. 422; I. 4. एको-Π. 99, 165. एके-III. 58. एकाए-I. 36. एकहि-IV. 331, 357, 396, 422, 9.
 एहइआ-Π. 162.
 एहमेरुड-IV. 422, 6.
 एहमेइ-III. 1. एहमेवेण-III. 1.
 एकादो-Π. 165.
 एकतरिअ-Π. 213.
 एक्सि-Π. 162, IV. 428.
 एक्सिअ-Π. 162.
 एकारो-I. 166.
 एनेइ-III. 1.
 एगत-I. 177.
 एगया-Π. 162.
 एगो-I. 177.
 एच्छण-IV. 353 See (इ)
 एहि-I. 7; II. 134.
 एतिसो-IV. 317. एतिस-IV. 323.
 एतहे-IV. 419, 420, 436.
 एताहे-Π. 131, 180, III. 82, 83.
 एतिअ-Π. 157. एतिड-IV. 341.
 एतिअमत्त, अमेत्त-I. 81.
 एतिल-Π. 157.
 एतलो-IV. 408, 435.
 एतो-Π. 82, 83.
 एय-I. 40, 57; III. 83; IV. 123, 265.
 एयु-IV. 330, 387, 401, 405.
 एद-IV. 279. एदण-IV. 282, 302. एदिणा-III. 69, IV. 278. एदाओ, एदाहि-IV. 260.
 एदर-II. 157.
 एमेव-I. 271.
 एम्ब-IV. 376, 418. एम्बइ-IV. 332, 420, 441.
 एम्बइ-IV. 421, 423.
 एम्बहि-IV. 387, 420.
 एरावओ-I. 208.
 एरावणो-I. 148, 208.
 एरिसो-I. 105, 142. एरिसि-Π. 195.
 एलया-III. 32.
 एव-I. 29.
 एवडु-IV. 408.
 एव-I. 29; II. 186. IV. 279, 322.
 एवमेव-I. 271.
 एवविधाए-IV. 323.
 एवे-IV. 287, 302.
 एस-I. 31, 35; III. 3, 85, 147; IV. 447. एसो-Π. 116, 198, III. 3, 85, 86; IV. 280.
 एस-I. 33, 35, 158; III. 28, 85, 86; IV. 320. एसु-III. 74.
 एसी-See (इ).
 एइ-IV. 330, 344, 362, 363, 419, 425. एहु-IV. 362, 395, 402, 423. एहो-IV. 362, 391. एहा-IV. 445. एहि-III. 74.
 एहड-IV. 362.
-
- ओ
- ओ-I. 172; II. 203; IV. 401.
 ओअक्खइ-IV. 181.
 ओअग्गइ-IV. 141.
 ओअंदइ-IV. 125.

- IV. 312. कृत्यङ्-I. 187, IV. 249. कहिजङ्-IV. 249.
 कृत्य-II. 161; III. 65, 71.
 कृत्यङ्-II. 174. (See कृत्य)
 कथ-IV. 267, 323.
 कतप्पो-IV. 325.
 कति-IV. 396. कतिङ्-IV. 349.
 कतु-IV. 345, 351, 357, 358, 364, 383, 418, 434. कतस्तु-IV. 445. कतहा-IV. 379, 389, 395, 416, 429.
 कथा-I. 187.
 कतुह-II. 174.
 कदो-II. 5.
 कप्पतर-II. 89.
 कप्पिजङ्-IV. 357.
 कप्पहल-II. 77.
 कमडा-I. 199.
 कमधो-I. 239.
 कमल-II. 182, IV. 308. कमलु-IV. 332, 397, 414. कमलङ्-IV. 353. कमला, कमलाङ्-I. 33.
 कमलाजा-III. 23 कमलस्त-III. 23. कमलेण III. 24.
 कमलमुही-III. 87.
 कमलवण-II. 183
 कमलसरा-II. 209.
 कमनसङ्-IV. 146.
 कमो-II. 106.
 कम्प, कपङ्-I. 30, 231. कम्पङ्-I. 30 कपेङ्-IV. 46. कपिता-IV. 326 with अणु, अणुक्कम्पणा-IV. 260.
 कम्भारा-II. 60.
 कम्भङ्-IV. 72.
 कम्भवङ्-IV. 111.
 कम्भरा-II. 79.
 कम्भाङ्-IV. 299. कम्भाङ्-IV. 300.
 कम्भेङ्-IV. 110.
 कम्हा-See क.
 कम्हारा-I. 100, II. 60, 74
 कय-See (कर्).
 कयकजा-III. 73.
 कयग्गाहा-I. 177, 180.
 कयण-I. 217.
 कयण्ण-I. 56.
 कयते-IV. 302
 कयधो-I. 239.
 कयप्पणामो-III. 105.
 कयधो-I. 222. कयवु-IV. 387.
 कयरो-I. 209. कयर-III. 58, IV. 287.
 कयल-I. 167.
 कयली-I. 167, 220.
 कर्-करमि-I. 29, II. 190, III. 105, IV. 265. कलमि IV. 287. करेङ्-IV. 337, 414, 420, 422, 22. करङ्-IV. 65, 234, 239, 338 करदि-IV. 360.
 करति-IV. 376, 445 करहि-IV. 382, 414 कर-IV. 380.
 करहि-IV. 385, 418. करे-IV. 387. करेसु-II. 201. करहु-IV. 346, 427. करेध-IV. 260
 करसे, करङ्-III. 145. करिस्तिदि-IV. 275 करीसु-IV. 396.
 कीसु-IV. 389 कट्टङ्-IV. 385.
 काह-III. 170, IV. 265.
 काहिमि-III. 170. काहिङ्-I. 5; III. 166; IV. 214 काही-I. 5. कासी, काही, काहीअ-III. 162, II. 191; IV. 214.
 किजङ्-I. 97. किजदि, किजदे-IV. 274 करिजङ्-IV. 250.
 कीरङ्-IV. 250 कीरते-IV. 316.
 किजङ्-IV. 338, 385, 389, 411, 445. कोरङ्-III. 149,

153. करावेइ-III 149. करावेइ-III. 149. करावेइ-III. 153.
 कारावीभइ, काराविज्जइ-III. 153,
 153. कारीभइ, कारिज्जइ-III
 152, 153 काउ-IV. 214.
 करउ-IV. 370 करण-IV. 441.
 करि-IV. 357. करिभ-I. 27,
 IV. 272. कदुअ-IV. 272,
 302 करिदूण-IV 272. काऊण-
 I. 27; II. 146, III. 157,
 IV. 214. काऊण-I. 27. काउ-
 भाण, काउभाण-I. 27. कलेअ-
 IV. 302 करेवि-IV. 340.
 करेभिणु-IV. 396. कयव-IV.
 265. कय-III 73, 105. कयउ-
 IV. 429. कय-I 126, 309;
 II 114, III. 16, 23, 24, 27,
 29, 30, 51, 55, 56, 70, 77,
 109, 110, 118, 119, 124,
 129, IV 422, 10. कया-II
 204, III 7. कत-IV. 323.
 कद-IV. 290 किदु-IV. 446.
 किअउ-IV. 371, 378. भकिआ-
 IV 396 करणिउज्ज-I. 24, II.
 209. करणीअ-I. 248, IV.
 277. कायव्व-IV. 214. करिण-
 चउ-IV 438 करत-IV. 431.
 करतही-IV 400 करिअ III.
 152, 153. कराविअ-III 152,
 153. कराविआ-IV. 433 cfr.
 कुणइ
 कर्-with अल भलकिआ-III. 135
 -with प्रति पटिक्ख-I. 206
 कर (hand)-IV. 418, 439,
 (388¹ 395²) करि-IV
 354, 387, IV. 395. करहि-
 IV. 349.
 करग-IV. 122, 15.
 करजइ-IV. 106.
 करयल-III. 70.
 करइ, हो-I. 34.
 करली-I. 220.
 करवालु-IV. 454, 379, 387.
 करसी-II. 174.
 करालिअउ IV. 415, 49.
 करि-IV. 353.
 करिणी-III 32.
 करिसइ-IV. 187, 235.
 करिसो-I 101.
 करिसो-I. 101.
 करेणू-II. 116.
 कलइ-IV. 59.
 कलओ-I. 67.
 कलकिअइ-IV. 428
 कलमगोवी-II. 217.
 कलया-I. 0. कलम्भो-I 30, 222.
 कलयलो-IV. 220. कलयले-IV-
 302
 कलहिअउ-IV. 424.
 कलावो-I. 231.
 कल्लिणुगि-IV. 338, 375, 410.
 कलिहि-IV. 341.
 कली-IV. 287.
 कल्लो-I. 254.
 कल-IV. 289.
 कउ II 186.
 कल्लार-II 76.
 क्वइ-IV. 233. (क).
 क्वटिओ-I. 224, II. 23.
 क्वण्ण-II. 36.
 क्वण-IV. 350, 367. क्वणु-IV.
 395. क्वण्ण-IV. 367. क्वण्णे-
 IV. 425.
 क्वरि-IV. 382.
 क्वल-IV. 387. क्वले-IV. 289.
 क्वल्लु-IV. 397. क्वरलि-IV. 395.
 क्ववाल-I. 231. क्ववालु-IV. 387.
 क्विल-I. 231.

- कवोलि-III. 395.
 कव्व-III. 142. कव्व-II. 79.
 काव्वइत्तो II 159.
 कस् with वि, विअसइ-IV. 195.
 विअसति-II 209. विहसति-IV.
 365. विअसिअ-I. 91. विअसिअ-
 II. 115.
 कसट-IV. 314
 कसण-I. 236, II. 75; कसणो-II.
 110.
 कसण्णसि-(?) IV. 422. 15.
 कसरक्खेहि IV. 423.
 कसवट्ठ-IV. 330.
 कसाय-IV. 440. कसाओ-I. 260.
 कसिण-II. 75. कसिणो-II. 89,
 104, 110
 कस्ट-IV. 289.
 कह-I. 29, II. 161, 199, 204,
 208, III. 56. कह वि-IV. 370,
 486.
 कह-I. 29, 41; IV. 267. कहम्-I.
 41.
 कहतिहु-IV. 415, 416.
 कहा-IV. 355.
 कहावणो-II. 71, 93.
 कहि-II. 161.
 कहि-III. 60, 65, IV. 302,
 357, 422, 8. कहि पि-IV.
 422, 6.
 काइ-IV. 349, 357, 367, 370,
 383, 418, 421, 422, 428,
 434.
 कौउओ-I. 178.
 काच्च-IV. 329.
 काठ-IV. 325.
 कामहो-IV. 446.
 कामिणीण-II. 184.
 कामेइ-IV. 44.
 काय-IV. 350.
 कायमणी-I. 180.
 कायर-IV. 376.
 कालओ-I. 67.
 कालक्खेव-IV. 357.
 काला-III. 65.
 काला-III. 32.
 कालायस-I. 269.
 कालास-I. 269.
 काली-III. 32.
 कालो-IV. 299.
 कालो-I. 177. कालेण-III. 137.
 कालि-IV. 415, 422, 18,
 424.
 कावालिअ-IV. 387.
 कासइ-I. 43
 कासओ-I. 43.
 कास-I. 29.
 कासवो-I. 43. कासवा, कासव-III.
 38,
 कासा-I. 127.
 काइ-See कर्.
 काहलो-I. 214, 254.
 काहावणो-II. 71.
 काहिइ } See कर्.
 काहीअ }
 काहे-III. 65.
 किअउ-See कर्.
 किआ-II. 104.
 किई-I. 128.
 किमुअ-I. 29, 86.
 किच्चा-I. 128.
 किच्ची-II. 12, 89.
 किच्च-I. 128.
 किच्चइ, किच्चउ, See कर्.
 किडी-I. 251.
 किणइ-IV. 52
 किणा-III. 69 See क, किणो, क.
 किणो-II. 216.

- कि-तइस्स { III. 169 (कीत्)
 कित्ताहमि {
 कित्ति-IV. 335, 347, 400, 418.
 कित्ती-II. 30.
 किथ-IV. 401.
 किन्नउ-IV. 329.
 कि-See क.
 किर-I. 88, II. 186, IV. 349, 419.
 किराय-I. 183
 किरिआ-II. 104.
 किरितट-IV. 325
 किल-II. 186, IV. 292
 किलत-II. 106.
 किलम्मइ-II. 106
 किलिकिचइ-IV. 168.
 किलिट्ट-II. 106
 किलित्त-I. 145
 किलिन्न-I. 145 किलिन्नउ-IV. 329.
 किलिन्न-II. 105, 106.
 किलेसो-II. 106.
 किंवे-IV. 401, 422.
 किक्कु-IV. 419.
 किवा-I. 128
 किवाण-I. 128.
 किविणो-I. 46, 128
 किसर-I. 146
 किसरा-I. 128
 किसल-I. 269
 किसलय-I. 269.
 किता-I. 127.
 विसाणू-I. 128.
 किसिओ-I. 128.
 किसो-I. 128
 किस्ता-(क)
 किह-IV. 401.
 किहे-IV. 356
 कीअ, कीआ, कीइ, कीए, See (क)
 कीरइ See कर
- कीलइ-I. 202 कीलदि-IV. 442.
 (कीइ)
 कीस-(क)
 कीमु-कर
 कुऊदल-I. 117.
 कुइइ-IV. 76
 कुमुम-II. 164.
 कुच्छी-I. 35, II. 17. कुच्छीए-III. 46.
 कुच्छेअय-I. 161; II. 17.
 कुजय-I. 181.
 कुमइ-IV. 135, 217.
 कुजर-IV. 387. कुजरो-I. 66
 कुजर-IV. 422, 9.
 कुट्टवक-IV. 311.
 कुट्ठु-IV. 438
 कुडीरइ-IV. 364.
 कुडुवउ-IV. 422, 14.
 कुडुली-IV. 422, 14, 429, 431.
 1) कुइ-IV. 396. कुइ-II. 174.
 2) कुइ-II. 78
 कुट्टारो-I. 199.
 कुणइ-IV. 65. कुणति-I. 8, III 130.
 कुणव-I. 231.
 कुट्टवक-IV. 311.
 कुदो-I. 37.
 कुप्पइ-IV. 230.
 कुप्पासो-I. 72
 कुप्पिसो-I. 72
 कुमरो-I. 67.
 कुमारी-III. 32, IV. 362.
 उमारो-I. 67.
 कुमाले-IV. 293, 302.
 कुमुअ-II. 182
 कुपल-I. 26, II. 52.
 कुम्म-IV. 447. कुमे-IV. 299
 कुमइ-IV. 345, 445. कुमयडि-IV. 406.

- कुभारो-I. 8.
 कुभारो-I. 8.
 कुमिला-IV. 302.
 कुम्हाणो-II. 74.
 कुल-IV. 382.
 कुरुवरा-°चरी-III. 31.
 कुल-I. 33, III. 80, IV. 308.
 कुलो-I. 33, कुलु-IV. 361.
 कुल-II. 79
 कुविआ-III 105.
 कुमुम-I. 91, 145, 323, 444.
 कुमुमदाम-IV. 446
 कुमुनपयरो-कुमुमपयरो-II. 97.
 कुमुमाउह-IV. 264.
 कुसो-I. 260.
 कुहइ-IV. 365.
 कूर-II. 129.
 कुदतहो-IV. 370.
 केटवो-I. 148, 196, 240.
 केतिअ-II. 157. केतिउ-IV. 383.
 केतिल-II. 157.
 केतुलो-IV. 408, 435
 केत्यु वि-IV. 404, 405.
 केइ-II. 157.
 केम्ब-IV. 418.
 केरो-I 246, II. 147, 148. केरउ
 IV. 359. केर-II. 99. केरउ-
 IV. 373. केरे-IV. 423, 20.
 केरव-I. 152.
 केरिसो-I. 105, 142.
 केर-I. 167.
 केलायइ-IV. 95
 केलासो-I. 148, 152.
 केलि-IV. 157.
 केली-I. 167, 220.
 केवै-IV. 343, 401. केवैइ-IV.
 390, 396, 398.
 केवटो-II. 30
 केवडु-IV. 408.
 केमकलाउ IV. 414.
 केसमारो-III. 134.
 केसर-I. 146.
 केसरि-IV. 335, 420, 20.
 केमहि-IV. 370.
 केसि-See क.
 केसुअ-I. 29, 86.
 केहउ-IV. 403.
 केहि-IV. 425.
 कोआसइ-IV. 195.
 कोउहल-II. 99.
 कोउदल-I. 117, 171; II. 99.
 कोऊहल-I. 117.
 कोइइ-IV. 76.
 कोष्टेअय-I 161.
 कोचो-I. 159.
 कोत्रइ-IV. 423, 2.
 कोटिम-I. 116.
 कोत्रमइ-IV. 168.
 कोट्टिण-IV. 423, 9.
 कोठो-I. 116.
 कोड-I 202.
 कोयुहो-I 159.
 कोडु-IV. 446.
 कोतो-I 116. कोतु-IV. 423, 15.
 कोप्पर-I 124.
 कोमुई-I. 159.
 कोसिओ-I. 159.
 कोसवी-I 159
 कोस्टागल-IV. 290.
 कोइण्डी-I 124, II. 73
 कोहल-I 171.
 कोइलिए-I. 171.
 कोइली-I. 124, II. 73.
 °केर-II. 99
 °कसड-II. 97.

ख

खइओ-I. 193
 खइर-I. 67.
 खउरइ-IV. 154.
 खओ-II. 3.
 खग-IV. 330, 386, 411. खग्य
 I. 34 खग्य-IV. 357. खग्यो-
 I. 34, 202, II. 77. खग्ये-IV.
 857.
 खचइ-IV. 89.
 खद्य-I 195
 खइइ-IV. 126
 खणिजइ } IV. 244 (खन्).
 खणिहिइ }
 खणो-II 20. खणु-IV. 446.
 खणेण-IV 371 खणे-IV. 419.
 खडई-IV 367, 428. खडिओ-I.
 53. खडिउ-IV 418.
 खड-II 97. खडु-IV. 444.
 खडई-IV. 340.
 खडी-IV. 423.
 खणू-II 99.
 खसिमाण-II. 185
 खति-IV 372 See also (खाभइ)
 खदो-II ■
 खधावारो-II 4
 खधी II 4.
 खधत्सु-IV 445.
 खप्पर-I 181.
 खमा-II 18.
 खमाविअ-III. 152
 खमासमग-णो-III 38.
 खमो-I 187, II 8. 89 खमि-
 IV 399.
 खम्मइ } IV 244 (खम्)
 खम्मिहिइ }
 खम्मो-IV 325.
 खय-IV 296
 खयगालि-IV 377, 401.

खर-II 186, IV. 344.
 खल-IV. 340, 367, 406, 418
 खलाइ-IV. 334; खलु-IV. 337,
 422, 1.
 खलपु-III. 42, 43. खलपु-III.
 124. खलपुणा III. 24, 43.
 खलपुणो-III. 43.
 खलिओ-II 77.
 खलो-I 187.
 खलिहउउ-IV. 389.
 खलीडो-I. 74.
 खसिअ-I. 181.
 खसिओ-I 193.
 खाभइ-IV. 228. खाइ-IV. 223,
 419. खादति-IV. 228. खति
 -IV. 445. खाहि-IV. 422,
 4, 16 खाहिइ-IV. 228. खजइ
 -IV. 423. खाओ-II. 90, IV.
 228. (खाइ)
 खाइ-IV. 424.
 खाइर-I. 67.
 खाणिआ-III. 57.
 खाणू-II. 7, 99.
 खामिअ-III 152, 153. खामिजइ-
 III 153. खामीअइ-III 153.
 खामेइ-III. 153. (क्षम्)
 खासिअ-I. 181.
 खिजइ-IV. 132, 224.
 खित्त-II. 127.
 खिरइ-IV. 173.
 खिवइ-IV. 143 (लिप्)
 खीण-II. 3.
 खीर-II 17.
 खीरोओ-II 182.
 खीलओ-I 181
 खु-II 198, IV. 302.
 खुओ-I. 181.
 खुइइ-IV. 116.
 खुडइ-IV. 116.

खुडिओ-1. 51
 खुडुइ-IV. 395.
 खुओ-II. 174.
 खुप्पइ-IV. 101.
 खुम्मइ-IV. 154.
 खे-I. 187; III. 142.
 खेडओ [खेटक and खेटक] II. 6.
 खेडिओ-II. 6.
 खेरुइ-IV. 168.
 खेरु-II. 174.
 खेरुय-IV. 422, 10.
 खेरुति-IV. 381.
 खोडओ [खोटक and खोटक] II. 6.
 खौडि-IV. 419.

ग

गइ-IV. 367, 406; गइ-II. 195;
 III. 85. गइए-II. 184.
 गडआ-I. 54, 158, III. 35.
 गडओ-I. 54, 158; II. 174.
 गडडो-I. 162, 302.
 गडरव-I. 163.
 गडरि-I. 163.
 गओ-I. 177. (cfr. गय)
 गगर-I. 219.
 गग-IV. 442. गगा-IV. 399, 419.
 गगइ-IV. 98. गगति-I. 187.
 गगते-III. 142. गगहि-IV.
 367. गगु-IV. 418. cfr.
 गग्यदि (गर्नु)
 गगिड-IV. 409.
 गरुहो-II. 37.
 गगा-I. 35; II. 35.
 गरु-I. 35, II. 35.
 गरुइ-IV. 112.
 गणइ-IV. 358. गणति-IV. 414.
 गणेति-IV. 353. गणतिए-IV.
 333.
 गणइ-IV. 120.

गडी-I. 35, IV. 120.
 गट्ठालि-IV. 357.
 गडाइ-IV. 353.
 गती-IV. 327.
 गदुअ- See (गम्)
 गदुहो-II. 37.
 गन-IV. 306.
 गघउडी-I. 8.
 गघो-I. 177.
 गम्मिओ-I. 208.
 गम् गच्छइ-I. 187; IV. 162, 215.
 गच्छति, गच्छते-IV. 319. ग-
 च्छदि, गच्छदे-IV. 274. गच्छ-
 IV. 295. गच्छिस्सिदि-IV.
 275. गमिही-IV. 330. गच्छ-
 III. 171. cfr. III. 172.
 गम्मइ, गमिजइ-IV. 249. गम्मि-
 हिइ, गमिहिइ-IV. 249. गच्छिअ,
 गच्छिअण-IV. 272. गतुन-IV.
 312. गदुअ-IV. 272, 302.
 गप्पि, गप्पिणु, गमेप्पि, गमेप्पिणु-
 IV. 442. गओ-I. 209. गड-
 IV. 442. गड-IV. 426. गय-
 III. 147; IV. 352. गयड-
 IV. 422, 20. गया-IV. 376.
 गय-I. 97; III. 156. गयहि-
 IV. 370, 377. गतो-IV. 322.
 गदे-IV. 302. गदो-IV. 379,
 380.
 -with अव, अवणय-I. 172,
 -with आ, आगच्छइ-IV. 163.
 287. आगधदि-IV. 302. आग-
 च्छमानो-IV. 323. आओ-I.
 268. आगओ-I. 209, 268;
 III. 16, 23, 29, 50, 50, 52,
 55, 97, 111, 118, 119, 124,
 126, 136. आगदो-IV. 355,
 372, 373. आगदे-IV. 292.
 आगद-IV. 270. -with अभ्या,

- अध्वागच्छद्-IV. 165. - with
 प्रत्या, पच्चागच्छद्-IV. 166. -
 with उद्, उगय- I. 12. -with
 उप, उवगयम्-III. 57. -with
 निस्, निगउ-IV. 331. -with
 सम्, संगच्छद्-IV. 164. संगच्छ-
 III 171 सगमेद्-III. 153.
 गमिर- II 145.
 गमेसद्-IV. 189.
 गभीरिअ- II. 107.
 गय [गज]-IV. 335, 345, 383,
 395, 418, 439, 445.
 गय [गत] See गम्
 गयण- II. 164. गयणे- I. 8 गयणि-
 IV. 395. गयणयम्- II. 164.
 गयणयल्ल-IV. 376.
 गया- I. 177, 180.
 गय्यदि-IV. 292. (गर्ज्. See गज्जदि)
 गरिमा- I 35
 गरिहा- II 104.
 गरुआअद्, गरुआद्- III. 138.
 गरुओ I. 109. गरुआ-IV. 340.
 गरई- I. 107.
 गरुवी- II. 118.
 गरुलो- I 202.
 गल्-गलद्-IV. 418. गलति-IV.
 406. अगलिअ-IV. 332.-with
 वि, विगलद्-IV. 175.
 गलत्थद्-IV. 143.
 गलि-IV. 423.
 गलोई- I. 107, 124.
 गवज्जलेहि-IV. 423.
 गवेसद्-IV. 189, 444.
 गव्विरो- II. 159.
 गध-See गम्.
 गसद्-IV. 204. (ग्रस्)
 गह-IV. 385. गहो- II. 79.
 गहन-IV. 323.
 गहवई- II. 144.
 गहिअं See ग्रम्
 गहिर- I. 101.
 गहीरिअ- II. 107.
 गहीरिम-IV. 419.
 गा, गाद्, गाअद्-IV. 6. गिय्यते-IV.
 315.
 गाई- I. 158.
 गाओ- I 158.
 गाण-IV. 6.
 गाम- III 142. गामे- III. 135.
 गामह-IV. 407.
 गामणि- III. 43, 48. गामणि- III.
 124. गामणिणा- III. 24, 43.
 गामणिणो- III. 48.
 गामिहिआ- II. 163.
 गारव- I 163.
 गावा- III 58.
 गावाणो- III. 56.
 गावी, गावीओ- II. 174.
 गिज्जद्-IV. 217. (गर्ध्)
 गिट्ठी- I. 26.
 गिठी- I. 26, 128.
 गिट्ठी- I. 128.
 गिम्भो-IV. 412.
 गिम्ह-IV. 289. गिम्हो- II. 74.
 गिम्हु-IV. 357.
 गिय्यते See गा.
 गिरा- I 16.
 गिरि-IV. 337, 445. गिरि- I. 23.
 गिरिहे-IV. 341. Declination
 III. 16, 18, 19, 22, 23, 24,
 124.
 गिलणमणु-IV. 445.
 गिलाद्- II 106.
 गिलाण- II. 106.
 गिलि-लि-IV. 396.
 गिलिज्जद्-IV. 370. (गर्)
 गिली-IV. 287.
 गुज्ज- II. 26, 124.

गुंछ-I. 26.
 गुजड़-IV. 196.
 गुजुड़-IV. 202.
 गुजांड़-IV. 202.
 गुह-IV. 416.
 गुडो-I. 202.
 गुण-III. 87; IV. 292, 338, 372, 414. गुण-IV. 395 गुणा-I. 11, 34, III. 65, 81. गुणाइ-I. 34. गुणहि-IV. 335, 347, 400, 418
 गुणह-IV. 422, 15.
 गुठह-IV. 49.
 गु-सो-II. (गुप्)
 गुन-IV 306. गुनेन-IV. 306.
 गुप्, गौवह-I. 231; IV. 338.
 गुप्ह-IV. 150. गुप्तो-II. 77.
 गुगुच्छह-II. 21, IV. 4. गुउ-च्छह-IV. 4. - with वि, विगु-साह-IV. 421.
 गुफ-II. 90.
 गुमड़-I. 236. (गुफ्)
 गुमड़-IV. 161.
 गुवह-I. 236.
 गुम्मह-IV. 207.
 गुम्मडह-IV. 207
 गुह-II. 124.
 गुरु-IV. 444. गुरु-I 109. declination II. 38, 124.
 गुरुगवा-I 84
 गुलगुछह-IV. 36, 144.
 गुललह-IV. 73.
 गुलो-I. 202.
 गुहड़-I. 236. (गुह्)
 गुहा-I. 42.
 गूडोअर-I 6.
 गुणह etc. See ग्रम्
 गेज्ज See ग्रम्
 गेण्ह etc See ग्रम्.

गेदुअ-I. 57, 182.
 गोअम- मा-III. 38.
 गोआवर-I-II 174.
 गोदुडा-IV. 423.
 गोणो-II. 174.
 गोत्थी-II 77.
 गोरडी-IV. 393, 420, 431, 436.
 गोरि-IV. 329, 383 गोरी-III. 32, IV. 396, 401, 418.
 गोरिहे-IV 395 गोरआ, गारीओ-III. 28 गोरिअहि-IV. 414.
 गोरिहर or गोरीहर-I. 4
 गोला-II. 147. गोले-II. 194.
 गोली-IV. 326.
 ग्यामि-II 15.
 ग्रम् गेण्ह-II. 217, IV. 209.
 ग्रहह-IV. 336 ग्रहति-IV. 341. गेण्ह-II. 197, III. 38.
 गेण्हिअ-III. 163 घेप्पह IV. 256, 341. घेप्पति-I. 261, III. 65, IV. 336 गेण्हिअह-IV. 256. गेण्हिअ-IV. 210.
 घेत्तण-II 146, IV. 210.
 ग्रहेप्पिणु-IV 394, 438 घेत्तु-घेत्तण, घेत्तव्व-IV. 210 गहिअ-I 101. गेज्ज-I. 78.
 with स, सगहिआ-II. 198.

घ.

घड़-IV. 424.
 घघलह-IV 422, 2.
 घट् घडह-I. 195, IV. 112. घडदि-IV. 404. घडेह-IV. 50. घडा-वह-IV 340, 411. घडिअ-IV. 414. घटिअउ-IV. 331. with उह्, उगघाउह-IV. 33. with स, सघडह-IV. 113.
 घट्टा-II. 174.
 घट्टो-I 126.

घड-IV. 395, 439. घडो-I. 195.

घडलि-IV. 357.

घण-[घृणा] IV. 350, 367.

घण [घन]-IV. 387, 414, 438.

घणा-IV. 422, 23; IV. 439.

घणो-I. 172, 187.

घटा-I. 195.

घत्त-IV. 414

घत्तइ-IV. 148, 189.

घम्मो-IV. 328.

घय-I. 126.

घर-IV. 364. घर-IV. 341, 343,

351, 367, 422, 14. घरो-II.

144. घरि-IV. 423, 436.

घरहि-IV. 422, 15.

घरसामी-II. 144.

घरिणि-IV. 370

घरह-IV 334, 422, 9. घरति-

IV. 422, 3.

घाड-IV. 346.

घायणो-II. 174.

घिणा-I 128.

घिसइ-IV. 204

घुनिघड-IV. 423.

घुडकइ-IV. 395.

घुडकय-IV. 299.

घुटेहि-IV. 423.

घुम्मइ-IV. 117.

घुलइ-IV. 117.

घुसलइ-IV 121.

घुसिण-I. 128

घेत्तण etc See ग्रम्

घेप्पइ etc See ग्रम्.

घोडइ-IV. 10.

घोडा-IV. 330, 344, 363.

घोलइ-IV. 117

घोसइ-I. 260.

च.

च-I. 24, III. 70, 142, IV.

365, 321, 322, 323.

च [एव]-IV. 386, 426. (?)

चइत्त-I. 151; II. 13.

चइत्तो I. 152.

चउ-I. 171; IV. 331. चउओ,

चउओ, चऊहि, चउहि, चऊहु,

चउमु-III. 17. चउण्ह-III.

123

चउणुणो-I. 171.

चउहो-II 33.

चउत्थो-I. 171, II. 33. चउत्थी-

I. 171.

चउइसी-I. 171

चउइह-I 171, 219.

चउमुहु-IV 331.

चउरो-III 123

चउवासि-III. 137.

चउव्वारो-I. 171.

चएज्ज { I. See चयइ.

चएप्पिणु

चक्क-II. 79. चक्के-IV. 444.

चक्कम्मइ IV 161.

चक्काआ-I. 8.

चक्खिअ-IV. 258.

चक्ख, चक्खइ-I. 33.

चक्कर-I. 325.

चक्कर-II 12.

चच्चिक-II 174.

चच्चुप्पइ-IV. 39.

चच्छइ-IV. 194

चचलु-IV. 418.

I चडइ-IV. 206. चडिअउ-IV.

331. चडिआ-IV. 445.

II चडइ-IV 421.

चडक्क-IV. 406.

चडाहु-IV. 439.

चइ-I. 67.

- I चइ-IV. 110.
 II चइ-IV. 126.
 III चइ-IV. 185.
 चत्त-See चयइ.
 चत्तारो, चत्तारि-III. 122
 चदुरिके-IV. 281.
 चदुलिके-IV. 302.
 चदओ-II. 164.
 चदण-II. 182
 चदिमा-I. 185, -ए-IV. 349.
 चन्दो-I. 30. चदो-I. 30, II. 80,
 165.
 चंद्रो-II. 80.
 चण्णलया-III. 38.
 चमइ-IV. 110.
 चमरो-I. 67.
 चपम-IV. 444.
 चपावणी-IV. 330.
 चपिण्ड-IV. 395.
 चम्म-I. 32
 I चयइ-IV. 86. चय-IV. 422,
 10. चएज-IV. 418. चएण्णि-
 IV. 441. चत्त-IV. 345,
 383.
 II. चयइ-IV. 86.
 चरण-I. 254
 चरि-IV. 387.
 चलइ-IV. 231.
 चलण-IV. 399. चलणो-I. 254.
 चलणे-II. 180.
 चलदि-IV. 283.
 चलन-IV. 326.
 चलेहि-IV. 422, 18.
 चइ-IV. 231.
 I चवइ-IV. 2.
 II चवइ-IV. 233.
 चविदा-I. 146, 198.
 चविला-I. 198.
 चवेड-IV. 406. चवेडा-I. 146.
 चाउ-IV. 396
 चौउडा-I. 178.
 चाउरत-I. 44
 चाइ-I. 67.
 चामरो-I. 67.
 चारहडी-IV. 396.
 चि-चिण्ड-IV. 238, 241. चुण्ड-
 IV. 238. चिणिजइ-IV. 242,
 243. चिम्मइ-IV. 243. चिणि-
 ङिइ, चिम्मिहिइ-IV. 243 चिच्चइ
 चिच्चिहिइ IV. 242, 243. with
 उइ, उच्चिचणइ, उच्चेइ-IV. 241.
 चित्र-II. 99, 184, 187.
 चिइच्छइ-II. 21, IV. 240
 चिक्खल्लो-III. 142
 चिच-II. 129.
 चिचमइ-IV. 115.
 चिवइ-IV. 115.
 चिचिण्ड-IV. 115.
 चिण्ड-II. 50
 चिन्त् चितइ-IV. 422, 15. चितेदि
 -IV. 265 चितयतो-IV. 322.
 चितयमाणी-IV. 310. चितताइ-
 IV. 362. चितिजइ-IV. 396,
 410. चितिअ-II. 190. चितित-
 IV. 320.
 चिता-I. 85.
 चिध-II. 50.
 चिम्मइ } -See चि.
 चिम्मिहिइ }
 चिरस्स-III. 134.
 चिलाओ-I. 183, 254.
 चिच्चइ } -See चि.
 चिच्चिहिइ }
 चिहुरो-I. 186
 चीम्लो-IV. 325
 चीवदण-I. 151.
 चुअइ-II. 77.
 चुइ-IV. 177.

चुच्छ-I. 204.
 चुण्ड-IV. 238.
 चुण्ण-II. 34.
 चुण्णी-IV. 395, 430.
 चुण्णो-I. 84.
 चुवइ-IV. 239. चुविवि-IV. 439.
 चुल्लुलइ-IV. 127.
 चुल्लुलइ-IV. 395, 430.
 चुर-IV. 337.
 चेअ-I. 7; II. 99, 184, 209.
 चेअइ-IV. 396.
 चेइअ-I. 151; II. 107.
 चेत्तो-I. 152.
 चोगुणो-I. 171.
 चोत्थो-I. 171. चोत्थी I. 171.
 चोइसी-I. 171.
 चोइह-I. 171.
 चोप्पइ-IV. 191.
 चोरिअ-I. 35, II. 107.
 चोरिआ-I. 35.
 चोरो-I. 177. चोरेण-III. 136.
 चोरस्स-III. 134.
 चोव्वारो-I. 171.
 च-II. 184.
 चिअ-I. 8, II. 99, 184, 195,
 197, III. 85, 180, IV. 63,
 365.
 चेअ-II. 99, 184.

छ

छइअ-II. 17.
 छइल-IV. 412.
 छउम-II. 112.
 छच्छो-IV. 325.
 छजइ-IV. 100.
 छहो I. 265, II. 77. छही-I.
 265.
 छइइ-II. 36, IV. 91. छइहि-IV.
 387. छइविणु-IV. 422, 3.

छणो-II. 20.
 छण्ड-III. 123.
 छत्तवण्णो-I. 49.
 छत्तिवण्णो-I. 49, 265.
 छई-I. 36.
 छडड-IV. 422, 14.
 छद-I. 33.
 छदो-I. 33.*
 छप्पओ-I. 265, II. 77.
 छमा-II. 18, 101.
 छमी-I. 265.
 छम्म-II. 112.
 छमुहु-IV. 331. छमुहो-I. 25, 265.
 छय-II. 17.
 छाइओ-II. 159.
 छावइ-IV. 21.
 छाया-I. 249, III. 34, IV. 370,
 387.
 छायाइत्तिआण-II. 203.
 छाह-IV. 365. छारो-II. 17.
 छाही-I. 191.
 छाहे-IV. 295.
 छाहो-I. 191.
 छावो-I. 265.
 छाही I. 249, III. 7, 34.
 छिओ-II. 138.
 छि छि-II. 174.
 छिछई-II. 174.
 छित्त-II. 204.
 छित्त-IV. 258.
 छिइ, छिइइ-IV. 124, 216. छिअइ
 -IV. 357, 434. छिण्णु-IV.
 444. छेच्छ-III. 171.
 with आ, अच्छिइइ-IV. 125.
 अच्छिन-II. 198.
 छिप्पइ-IV. 257.
 छिरा-I. 266.
 छिवइ-IV. 182. छिविअइ-IV. 257.
 छिइइ-IV. 182.

હિદા-I. 128, II. 23.

હીઝ-I. 112; II. 17.

હીળ-II. 3.

હીર-II. 17.

હુચ્છ-I. 204.

હુહ-IV. 385, 401, 423, 19.

હુળ્લો-II. 17.

હુત્તો-II. 138.

હુડ્ડ-IV. 160.

હુપ્પ-IV. 259

હુરો-II. 17.

હુવિઝ-IV. 249.

હુહ-IV. 143.

હુહ-I 17, 265; II. 17.

હુટો-II 92. હુટ-II 19, 127.

હેઝ-IV. 390.

હેચ્છ-See હિદ્.

હેત-II. 17.

હોઝિજ-IV. 395

જ.

જમઝ, જમઝતો-IV. 170.

જહ-I. 40, II. 204; III. 179,

180, IV. 343, 351, 356,

364, 365, 367, 370, 371,

379, 384, 390, 391, 395,

396, 398, 399, 401, 417,

418, 419, 422, 6, 9, 438,

439.

જહા-III. 65.

જહમા-I. 40.

જહસો-IV. 403, 404.

જહર-I. 40.

જહ-I. 177.

જહના-I. 178. - જાયહ-I. 4.

- જાયહ-I. 4.

જહો-I. 209, IV. 419.

જહા-II. 89, 90.

જહ-IV. 343, જહિ-IV. 404,

405.

જમઝ-IV. 80. જમઝવા-IV. 438.

જઝરિઆઝ-IV. 333, 348.

જઝો-II. 24.

જઝ-II. 30.

જઝાલો-II. 159.

જઝિલો-I. 194.

જઝ-IV. 258.

જઝર-I. 254

જઝલ-I 254.

જઝ-IV. 364, 376. જઝ-IV.

336, 337, 339, 406, 418.

જઝો-III 153. જઝા-II. 114,

IV. 372 જઝેઝ-IV. 371.

જઝસુ-IV. 419.

જઝળી-IV. 282, 302

જઝમ્મહિઆ-II. 204.

જઝિ-IV. 444

જઝ-IV. 401, 444

જઝ-II. 75

જઝ-IV. 404.

જઝો-II. 160.

જઝ-II. 161.

જઝો-II. 160

જઝા-IV. 260.

જઝત-IV. 420.

જ See જો.

જમ-IV. 370, 442 જમો-I. 245.

જમહો-IV. 419.

જમલ-II. 173.

જપઝ-IV 2. જપિ-IV. 442.

જપિઝ-III. 94.

જપિરો-II. 145 જપિરે-IV. 350.

જમાઝ-IV. 157, 240.

જમાઝ-IV. 157, 240.

જમ્મ-IV. 136.

જમ્મ-II. 174.

જમ્મો-I 11, 32, II. 61. જમ્મ-

IV. 396, 397, 422, 4.

- जम्हा-III. 66. See जो
 जय-IV. 370.
 जयस्मु-IV. 440.
 जया-IV. 283.
 जर-I. 103; IV. 423.
 जरइ-IV. 234. जरिबइ, जीरइ-
 IV. 250. (जर.)
 जल-III. 16. जल-I. 23; IV.
 287. जल-IV. 308. जलु-IV.
 395, 419, 420, 422, 20.
 जलि-IV. 383, 414. जले-IV.
 365. जलेण-I. 155. जलहु-IV.
 415.
 जलइ-IV. 305.
 जलचरो-I. 177.
 जलणो-IV. 365. जलणि-IV. 444.
 जलमरो-I. 177.
 जलहरो-II. 198.
 जवइ-IV. 40. जवणिज्ज, जवणीअ-
 I. 248.
 जमु See जो.
 जसो-I. 11, 32, 245.
 जस्स See जो.
 जइ-I. 67, II. 204, IV. 419.
 जइ-II. 161.
 जइण-I. 187.
 जइ-I. 67.
 जइ-I. 355.
 जहि-II. 161.
 जहिहिलो-I. 96, 107.
 जहि-IV. 349, 357, 383,
 422, 6.
 जहुहिलो-I. 96, 107, 254.
 जहे See जो.
 जा See जो.
 जाअइ-IV. 136. जाअंति-III. 65.
 जाइ [जाति]-III. 38.
 जाइ [याति of या]-I. 245, IV.
 350, 441, 444.
 जाई See जो.
 जाइठिअ-IV. 422, 23.
 जाईसरइ-IV. 365.
 जाउ-IV. 332, 420, 426. See
 जो.
 जाउ-IV. 406.
 जाए-(See जो).
 जाए-IV. 395.
 जाओ-See जो.
 जागरइ-IV. 80.
 जाण See जो.
 जाणण-IV. 7.
 जाण-II. 83.
 जाणमि जाणामि See जा.
 जाणिअइ-IV. 330.
 जाम-IV. 387, 406.
 जामइणो-II. 159.
 जामहि-IV. 406.
 जामाउओ-I. 131.
 जामाउणो-III. 44.
 जामाया-III. 48. Decln -III. 44,
 47, 48.
 जाया-IV. 350, 367.
 जारिसो-I. 142.
 जारो-I. 177.
 जाल-IV. 395, 415, 429. जाल-
 IV. 439.
 जाला-I. 209; III. 65.
 जाव-I. 11, 271; IV. 278.
 जौव-IV. 395.
 जावेइ-IV. 40. (या).
 जास, जामु-See जो.
 जाइ See जो.
 जाहि-III. 60.
 जाहे-III. 65.
 जि-IV. 341, 387, 406, 414,
 419, 420, 422, 15, 423,
 429.
 जि, जयइ-III. 158, IV. 241.

- जिणइ-IV. 241. जिणिबइ-IV. 242. जिबइ-IV. 242 जेषि-IV. 440, 441 जिणेषि-IV. 442. जिअ-III. 38. जेऊण-IV. 237, 241. जणिऊण-IV. 241. - with निस्, निजिअ-II. 164. निजिअउ-IV. 401. - with विनिस्, विणिजिअउ-IV. 396.
- जिअइ, जिअउ See जीव्.
- जिएदिए-IV. 287.
- जिण-IV. 444.
- जिणधम्मो-I. 187.
- जिणवरा-III. 137.
- जिणा-See जो.
- जिणो-I. 102.
- जिण्ह-II. 75.
- जिप्तिअ-II. 156.
- जिम्मा-II. 57.
- जिभिदिउ-IV. 427.
- जिम्, जिमइ, जेमइ-IV. 110. जेम-III. 26. जिम्मइ-IV. 230
- जिंव-IV. 330, 336, 347, 354, 376, 385, 395, 396, 397, 422, 2, 23. जिंव जिंव-IV. 344, 367, 401.
- जिबइ-See जि.
- जिस्सा-See जो.
- जिह-IV. 377, 401.
- जिह-IV. 347.
- जीअ, जीआ, जीह, जीउ, जीए-See जो.
- जीअ-I. 271; II. 204.
- जीआ-II. 115.
- जीउ-IV. 439.
- जीमृतो-V. 327.
- जीरइ-See जरइ.
- जीव्, जीवइ-IV. 367. जीअइ-I. 101. जिअइ-I. 101. जिअउ-I. 101. जीवन-IV. 282, 302.
- जीव-IV. 444. जीवो-IV. 9.
- जीवइ-IV. 406.
- जीविअ-I. 271.
- जीविउ-IV. 358, 418.
- जीसे-See जो.
- जीहइ-IV. 103.
- जीहा-I. 92, II. 57.
- जु-See जो.
- जुअजुअ-IV. 422, 14.
- जुअउ-IV. 414.
- जुई-II. 24.
- जुउच्छइ-IV. 4.
- जुगुच्छइ-II. 21; IV. 4.
- जुग-II. 62, 78.
- जुअइ-IV. 109.
- जुअइ-IV. 217.
- जुअँ-IV. 386, 426.
- जुअइ-IV. 109.
- जुण-I. 102.
- जुतो IV. 306. जुतउ-IV. 340.
- जुत-I. 42, IV. 279.
- जुणइ-IV. 109.
- जुम्म II. 62.
- जुम्हइ-I. 246.
- जुअअणो-I. 4.
- जुअदिअणो-IV. 286.
- जुवा-III. 56
- जुवाअणो-III. 56.
- जुवाणो-III. 56.
- जुअइ-IV. 132, 135. जुअहिइ-II. 204. जुअतोए-II. 193.
- जुअइ-IV. 93.
- जुअणे-II. 193.
- जे See जो.
- जे-II. 117.
- जेह्यरो II. 172.
- जेण-See जो.
- जेत्तिअ-II. 157.
- जेत्तल-II. 157.

जेतुलो-IV 407, 435
 जेत्यु-IV 422, 14 जेत्यु वि-IV
 404, 405
 जेदह-II 157
 जे See जो
 जेय-IV 397, 401
 जेवड-IV 407
 जेसि-See जा
 जेहउ-IV 422, 1
 जेहि-See जो
 जेहु-IV 402
 जो-IV 330, 332, 338, 343,
 370, 383, 401, 423, 7, 15,
 22, 428, 442, 445 जु-IV
 345 350, 351, 354 360,
 367 389, 411, 418 जा I
 271, III 33 IV 395 ज-
 I 24, 42, II 184, 206,
 III 33, 146, IV 365, 371,
 378, 388, 390, 396, 420,
 426, 429, 434, 438, 446
 ज ज-III 143 जेण-I 36,
 II 183 III. 69, IV 414,
 422, 4 जिणा III 69 जे-IV
 350 421 जस्त-III 63
 जास-III 63 जसु IV 368,
 370 389 422, 20, 427
 जासु-IV 358, 396 420
 जिस्सा-III 64 जीसे-III 64
 जीअ, जीआ, जीइ, जीए-III 64
 जहे-IV 359 जाओ, जम्हा-
 III. 66 जहि-III 60 IV
 386, 411, 426 जहि-IV
 439 जाहि जिए जाए-III 60
 जे-II 217, III 58, 147,
 IV 333, 350, 367, 376,
 387, 395, 409 412, 422,
 3, 5, 18 430 जीउ जाउ-III
 33 जाई-III 26 जाण-III

33, 61, 134, 141. जसि-III
 61 जाह-IV 353, 409 Cfr
 जओ, जसु, जसो, जदो, जहा, जदि,
 जहि जाहि जाहे
 जोअण-IV. 392
 जोएदि-IV. 422, II जोह-IV 364
 368 जोहवउ-IV 356 जाअतिह
 -IV. 332 जोअताह, IV. 409
 जोओ-II 24
 जोण्हा-II 75 जोण्हु-IV 376
 जोण्हालां-II 159
 जोवण-I 159, II 98 जोवणि-
 IV. 422, 7
 जि-IV 423
 शा, जाणामि, जाणमि -III
 154 जाणइ-IV. 7, 401,
 419 याणदि-IV. 292 जाणह-
 IV 369 गव्वइ, गजइ, जाणिगइ
 जाइवइ-IV 252 अणाइवइ
 IV 252 जाणउ-IV 391,
 439 जाणिउ-IV 377, 401,
 423 गवा-II 15 जाणिऊण
 गाऊण-IV 7. जाणिअ पाय-IV
 7. जाणावेइ-III. 149 -with
 समणु, समणुवाणामि समणुवाणेजा-
 III 177 -withआ, भाणवेदु-IV
 277 भाणत्त-IV 283 -with
 वि, विण्णाय-II 197 विण्णवइ-
 IV 38

झ

झओ-II 27.
 झसइ-IV 140, 148, 156, 201,
 259, 379, 422, 13
 झच्छरो-IV 327
 झड-IV 423
 झइ IV 130
 झटण्णहि-IV 388
 झडिलो-I. 194

सइट-IV. 161.
 क्षत्ति-I 42.
 शंपद्-IV. 161.
 शरद्-IV. 74, 173.
 शलक्रिमड-IV. 395.
 शाअद्-IV. 6, 240. शाद्-IV 6,
 240. शाइवि-IV. 331 शाय-III.
 156 (घ्या)
 शाए-IV. 440.
 शाण-II. 26, IV. 6.
 शिअद्-II. 8; IV. 20 शिअउं-
 IV. 425.
 शीण-II. 8
 शुजसतहो-IV. 379.
 शुणद्-IV. 4.
 शुणि-IV. 432, 433. शुणी-I. 52.
 सुपडा-IV. 416, 418.
 सूख्-IV. 74.
 शोसिअ-IV. 258.

अ

आन-IV. 303.

इ

इको-I. 195.
 इगरो-I. 205.
 इमरको-IV. 325.
 इसरो-I 205.
 इरिदिह्-IV. 161.
 इविदिह्-IV. 115.
 इवरो-I 205.

उ

उका-IV. 325.
 उडो-II. 39.
 उभो-II. 9.
 उवद्-IV. 357. (स्या)
 उइ-etc. Cfr. स्या.
 उउ-IV. 332.

ठाण-IV. 16. ठाणु-IV. 362.
 ठीण-I. 74, II. 33.

ड

डको-II. 2, 89.
 डडा-I. 217.
 डटो-I. 217.
 डटो-I. 217.
 डम्भो-I 217.
 डमरको-IV. 327.
 डवरद्-IV. 420.
 डभो-I. 217.
 डरद्-IV. 198.
 डरो-I. 217.
 डरद्-IV. 10.
 डसद्-I. 218
 डसण-I. 217.
 डइ-I. 218, IV. 208. डहिदिह्-
 IV. 246. डज्जद्-IV. 246,
 365. डज्जिदिह्-IV. 246. See.

द

दालद्-IV. 445.
 दाहो-I 217.
 डिभ-IV. 382 डिभो-I. 202
 डिभद्-IV. 197.
 डोगर-IV. 423, 2. डुगरिदिह्-IV.
 445.
 डोला-I 217
 डोहलो-I. 217.

ड

डसद्-IV. 118.
 डक्-IV. 406, टका-IV. 327.
 डक्-IV. 21.
 टकरि-IV. 423, 12.
 टटटद्-IV. 161.
 टटोल्-IV. 189.
 टिक्-IV. 99.
 डुमद्-IV. 161.

डुडुइ-IV. 161, 189
 दुसइ-IV 161
 डोह-IV 425, डोहा-IV 330

ण

N B See also under न
 ण-Π 180, 198, IV 299
 णइ-Π 184
 णइ-I 229
 णओ-Π 180 (नम्)
 णगल-I 256
 णगूल-I 206
 णबा-See शा
 णजइ-See शा
 णडइ-IV 150
 णड-I 202
 णडाल-I 47, 207 Π 123
 ण [इव]-IV 302
 ण [एन etc]-III 70, 77
 ण [मा]-III 107
 ण [नड]-IV 302
 णरा-I 229, III 3
 णल I 202
 णलाड-Π 123
 णवइ-IV 158, 226, See नम्
 णवर-Π 187, 188, 198
 णवर-Π 198 204
 णवरि-II. 188
 णवि-II. 178 IV 340, 353,
 438
 णव्वइ-See शा
 णाइ-Π 190
 णाए-III 70
 णाडी I 202
 णाण-Π 43, 83, IV 7
 णाधो IV 267
 णामुक्कसिअ II 174
 णाली-I. 202
 णाहलो I 206

णाहि-III. 70
 णाहो IV 267
 णिअव-I 4,
 णिआरइ-IV 66
 णिउइ-IV 101.
 णिच्चइइ-IV 173
 णिच्छइइ-IV 124
 णिज्जरइ-IV 20
 णिज्जाइ-IV 6
 णिज्जोइइ-IV 124.
 णिट्ठइ-IV 173
 णिट्ठइ-IV. 175
 णिट्ठइ-IV 67.
 णिडाल-I 47, 257
 णिमइ IV 199
 णिम-IV 279, 302
 णिम्मइइ-IV 162
 णिरणासइ-IV 178
 णिरिग्घइ-IV 55
 णिरिणमइ-IV 185
 णिरिणासइ-IV 162, 185
 णिरु IV 344.
 णिलिअइ णिलीअइ-IV 55 (नी
 with नि)
 णिलुइइ-IV 55, 116
 णिल्लअ-I 119, 202
 णिल्लमइ-IV 202
 णिल्लउइ-IV 91
 णिल्लइ-IV. 134
 णिवइइ IV 162 178, 185
 णिवाशी IV 301
 णिव्वइइ-IV 62 णिव्वडति II
 187
 णिव्वरइ-IV 3, 124
 णिव्वलेइ-IV 93
 णिव्वाइ-IV 159
 णिव्वालइ-IV 69

गिमुड्-IV. 158.
 गिहम्मद्-IV. 162.
 गिहोल्हो-IV. 376.
 गिहि-IV. 414.
 गिही-IV. 287.
 गिहुवद्-IV. 44.
 गिहोड्ड-IV. 22.
 गीद्-IV. 162.
 गीणद्-IV. 162.
 गीरवद्-IV. 3, 145.
 गीलुक्-IV. 162.
 गीलुछद्-IV. 71.
 गीसरद्-IV. 168.
 गीसहेहि-III. 179.
 गीहम्मद्-IV. 162.
 गीहरद्-IV. 79, 181.
 गुमद्-IV. 21, 199.
 गुमज्जद्-I. 94, IV. 123.
 गुमण्णो-I. 94 174.
 गुत्रद्-IV. 143.
 गुवद्-IV. 45.
 गुमद्-IV. 21.
 गे-III. 77, 87, 107, 108, 109,
 110, 114.
 गेअ-III. 193.
 गेह्-III. 99.
 गेण-III. 70, 77.
 गेद्-IV. 279.
 गेलच्छो-III. 174.
 गेहि-III. 70, 77.
 गो-III. 114.
 गोद्-IV. 143.
 ग्हाद्-IV. 14 (स्ना)
 ग्हाणु-IV. 399, 419.
 ग्हाविओ-I. 230.

त

त-अ-IV. 36 त (mas.)-L. 7;
 IV. 326, 343, 426 (Fem.)

-II. 198, III. 33, IV. 320.
 (Neu & adv.) I. 24, 41;
 II. 99, (176), 184, 198,
 III. 86, IV. 350, 356, 360,
 365, 371, 388, 395, 414,
 418, 419, 420, 422, 14,
 429, 446. तेण-I. 33; II.
 183, 186, 204, III. 69,
 105, 160, IV. 365. तेण-III.
 137. तिणा-III. 69. ते-IV.
 339, 343, 379, 414, 417.
 तथा-IV. 283. ताए-IV. 370.
 तीए-II. 193, IV. 321, 323.
 तस्स-III. 186, III. 63, 81;
 IV. 260 तस्सु-IV. 419. तसु
 -IV. 338, 343, 375, 389,
 396, 397, 410, 428 तास-
 III. 63 तासु-IV. 358, 401.
 तहो-IV. 356, 426, 482. ताए
 -III. 63, IV. 323. तिस्सा-
 III. 64, 134. तास-III. 63.
 तीसे, तीअ, तीआ, तीड, तीए-III.
 64. तहे-IV. 350, 354, 359,
 382, 404, 411. तम्हा-III.
 66, 67. ताओ-III. 66. तो-
 III. 67. तीउ, ताउ-III. 33.
 त, तम्मि-III. 11. तहि-III.
 60, IV. 357, 386, 419.
 तीए III. 60. ताए-III. 60.
 ताहि-III. 60. ते-I. 269, II.
 184, III. 58, 65, 86, 147,
 148, IV. 353, 371, 376,
 406, 409, 412, 414, ति-
 IV. 30, 344, 363. ताओ-
 III. 86. ते IV. 336, 387.
 तेहि-IV. 370 तहि IV. 422,
 18. ताण-III. 61, 81; IV.
 333 तेहि III. 61, 81, 134.
 ताह-IV. 350, 367, 409. ताहै

- IV. 300. तद्-IV. 422, 3.
 14. हाण-III. 39. तेसि-III.
 61, 62. तास-III. 62. तेसु-
 III. 135. तीसु-III. 118.
- तद् See तु.
 तद् See तु.
 तद्भ-I. 101.
 तद्भा-III. 65.
 तद्बी-IV. 339, 411.
 तद्पो-See तु.
 तद्सो IV. 403.
 तड See तु.
 तए See तु.
 तओ-I. 209.
 तसने-IV. 316.
 तस-I 26, II 92.
 तकरो-II. 4.
 तकेइ-IV. 370.
 तक्खइ-IV. 194.
 तक्खा-III. 56.
 तक्खाणो-III. 56.
 तग्गुणा-I. 11.
 तच्च-II 21.
 तच्छइ-II 194.
 तटारु-IV. 325.
 तट्ट-II. 136.
 तडइ-IV. 137.
 तडत्ति-IV 352, 357.
 तड्फडइ-IV. 366.
 तडि-IV 422, 3.
 तडी-I 202.
 तड्इ-IV. 137.
 तड्बइ-IV. 137.
 तण-III. 37, तणु-IV. 329, 334.
 तण-I. 126, III. 25. तणइ-IV.
 339, 411 [तण].
 तणइ-IV. 137.
 तणउ-IV 447 [तनय].
 तणउ-IV. 361. तणा-IV. 379,
 380, 417, 422, 21.
 तीसा-I. 28, 92.
 तीहि-तीहितो-See तिणि.
 तु-III. 99, 100. See III.
 90-103 तुहु-IV. 330, 368,
 370, 387, 402, 421, 425,
 439. तुम-III. 146, 148,
 164. तई-IV. 370, 422,
 18. तुम (!)-IV. 388. ते-
 I. 33, III. 80, 148, IV.
 439. तुह-II. 180; III.
 80, IV. 361. 370, 383. तुह-
 II. 193. तुज्जु-IV. 367,
 370, 372, 377. तउ-IV.
 367, 372, 425 441. तुध-
 IV. 372. तुमातो, तुमातु-IV.
 307, 321. तुमे-II. 204. तुम्हे-
 III. 148, IV. 369. तुम्हइ-IV.
 369. तुम्हेहि-IV. 371, 378.
 तुम्ह-I 246, II. 147. तुम्हइ-
 IV. 373. तुम्हाइ-IV. 300.
 तुम्हासु-IV. 374.
 तुच्छ-IV. 350, तुच्छ-I. 204.
 तुच्छउ-IV. 350, 354, 411.
 तुच्छयर-IV. 350.
 तुज्ज-etc. See तु.
 तुह-IV. 116, 230. तुहउ-IV.
 355 (तुह.)
 तुहइ-IV. 116. तुहि-IV. 390.
 तुणिओ-II. 99.
 तुणिओ-II. 99.
 तुप्प-I. 200.
 तुप्प-etc See तु.
 तुम etc See तु.
 तुविणिहे-IV 427.
 तुम्ह-etc See तु.
 तुम्हारिसो-I. 142, 246.
 तुम्हेष्य-II. 149.
 तुरतो, तुरितो-etc See त्व.

- मुलङ्-IV. 25.
 मुलिङ्-IV. 382.
 मुहारेण-IV. 434.
 मृण-I. 125.
 मृद-मृंतो See त्वर्.
 मूर्-II. 63.
 मूरानु, मूरतो-IV. 321, 323.
 मूसङ्-IV. 236.
 मृह-I. 104, II. 72.
 मृण-IV. 329 मृणाङ्-IV. 423, 20.
 ते-See त and तु.
 तेजण-IV. 101.
 तेजवङ्-IV. 152.
 तेजालीसा-II. 174.
 तेजो-I. 52.
 तेजहे-IV. 436.
 तेत्तिजो-IV. 395. तेत्तिज-II. 157.
 तेभिल-II. 157.
 तेत्तीसा-I. 165.
 तेत्तुलो-IV. 407, 435.
 तेत्तुवि-IV. 404, 405.
 तेहङ्-II. 157.
 तेम्ब-IV. 418.
 तेरङ्-I. 165, 262.
 तेलोङ्-I. 148, II. 97.
 तेज-I. 200 तेज-II. 98, 155.
 तेजोङ्-II. 97.
 तेवङ्-IV. 343, 397, 401. तेवङ्-IV. 439.
 तेवङ्गु-IV. 395, 407.
 तेवण्णा-II. 174.
 तेवरो-IV. 324.
 तेवीसा-I. 165.
 तेहङ्-IV. 357.
 तेहि-IV. 425.
 तेहु-IV. 402.
 तो-See त.
 तो-II. 70, 180, IV. 336, 341.
 343, 365, 367, 379, 391,
 395, 398, 404, 417, 418,
 419, 422, 6, 423, 439,
 445.
 तोदङ्-IV. 116.
 तोणं-I. 125.
 तोणीर-I. 124.
 तोंङ्-I. 166.
 तोसविज्-III. 150.
 तोसिज्-IV. 331. तंसिज्-III. 150.
 त्ति-I. 42, 91, II. 193, IV. 302, 352, 357, 423.
 त्तु-See भत्तु.
 त्र-IV. 360.
 त्वर्, तुवरङ्-IV. 170. त्वरङ्-IV. 171. तुवरामो, *मु, *म-III. 144. तुवरए, तुवरसे-III. 145. तुवरामो-III. 176. तुवरङ्-III. 176. तुवरतो-IV. 170. *तु-III. 176. त्वरतो-IV. 171. तुरंतो-IV. 172. तुरिभो-IV. 173. तुवरेख-°आ-III. 178.

 थ.
 थङ्-IV. 16, 87, 259. थङ्-IV. 370.
 थण-I. 84, IV. 350, 367. थणय-III. 130 थणङ्-IV. 390.
 थणहरो-I. 187.
 थणहाङ्-IV. 414.
 थभो-II. 8, 9.
 थल-IV. 326.
 थलि-IV. 330, 344, 363.
 थवो-II. 46.
 थान्त-IV. 358.
 थण-IV. 16.
 थणुणो-II. 7.
 थाम-IV. 267.
 थाह-IV. 444.

- यिष्ण-I. 74, II. 99
 यिष्पद्-IV 138, 175.
 यिरत्तणउ-IV. 422, 7.
 यी-II 130.
 यीण-I 74, II. 33, 99.
 युई-II 45
 युल्लो-II 99.
 युवओ-I. 75.
 युव्वइ-IV. 243. (स्तु).
 यू-II 200.
 यूणो-I. 147. यूणा-I. 125.
 यूलभदो-I 255.
 यूली-IV. 325
 येओ-IV. 267.
 येणो-I 147.
 तणु-IV. 401, 2, 428.
 तणु-IV. 401, 8. तणुवी-II. 113
 तणेण-IV. 366, 425, 437.
 तत्तस्सु-IV 440.
 तत्तिहो-II. 203.
 तत्तु-IV. 404
 तत्तो See तु.
 तत्तो-II. 160.
 तत्तो-See तप्.
 तत्थ-II. 161, IV 322.
 तत्थ-II. 136.
 तदो-II 160.
 तदो-IV. 260.
 तदिअस°-II 174.
 तधा-IV. 260.
 तनु IV. 326.
 तनु-I 238.
 तप् तवइ-I. 231 IV. 377, 401
 तविओ, तत्तो-II 105. with स,
 सतप्पइ-IV 140.
 तप्पनेसु-IV. 326.
 त-See त and तु
 त-II. 176
 तमाडइ IV. 30.
 तमो-I. 11, 32.
 तम्ब-I. 84, II. 56.
 तम्बिर-II. 56.
 तबो-II. 45.
 तबोल-I. 124.
 तयाणि-I 101.
 तर् तरइ-IV. 86; IV. 234. तरिड
 -II 198. तीरइ, तरिज्जइ-IV.
 250. -with अव, अवयरइ-I.
 172 -with उत् उत्तरइ-IV.
 339.
 तरणी-I. 31.
 तरल-I. 7.
 तरु-IV. 370. Declined III. 16,
 18, 19, 22, 23, 24. तरु-I.
 177. तरुहे-IV. 341. तरुह-
 IV. 411. तरुहु-IV. 340,
 341, 411. तरुअरहि (तरुअरै)-
 IV 422, 9.
 तरुणहो-IV. 346, 350, 367.
 तरुणिहो-IV. 346.
 तलअडइ-IV 161.
 तलवेण्ट-I. 67.
 तलवोण्ट-I 67.
 तलाय-I. 203.
 तलि, तले-IV. 334.
 तवस्सि-IV. 263.
 तविओ-See तप्.
 तवु-IV 441. तवो-II 46.
 तसइ-IV. 198.
 तससु-IV. 326.
 तह-II. 161.
 तहा-I. 67.
 तहा-IV. 355
 तहि-II 161.
 तहितो-See तु.
 तहि-IV. 357.
 ता-I 271; IV. 278, 302, 370.
 ताउ-IV. 406, 423.

- *साओ-I. 209.
 साठा-IV. 325.
 साडेइ-IV. 37.
 सातिसो-IV. 317.
 सापसवेस-IV. 323.
 साम-IV. 406.
 सामरस-I. 6.
 सामहि-IV. 406.
 सामोतरो-IV. 307, 325.
 सारिसो-I. 142, सारिमे-IV. 287.
 *तालवोट-I. 67; II. 31.
 तालवोट-I. 67.
 ताला-III. 65.
 तालिअटइ-IV. 30.
 ताव [ताव]-IV. 422, 23.
 ताव [तावन]-I. 11, 271, II. 196, IV. 262, 321, 323.
 ताँव-IV. 395
 ताहे-III. 65.
 ति-See त.
 ति-I. 42
 तिअडा-III. 70.
 तिअस-II. 176.
 निअसीनो-I. 10.
 तिक्क-II. 82. तिक्का-IV. 395.
 तिक्केइ-IV. 344.
 तिगिच्छि-II. 174.
 तिग-II. 62.
 तिटो-IV. 314, 331, 323.
 तिण-IV. 358. तिणु-IV. 329.
 तिणि-III. 121. तिण्ड-III. 123.
 तिण्ड-III. 118, 123. तिणु-III. 135. तिहि-IV. 347.
 तीहि-III. 118. तीहितो-III. 118.
 तिण्ड [तीण्ड]-II. 75, 82.
 तित्तिअ-II. 156.
 तित्तिरो-I. 90
 तित्यगरो-I. 177.
 तिच-I. 84, 104, II. 72, 90,
 IV. 264, 441.
 तित्यगरो-I. 177, 180
 तिदस-IV. 442.
 तितुन्वाणु-IV. 431.
 तिप्प-I. 128.
 तिमेर-IV. 382.
 तिम्मइ-IV. 418
 तिम्म-II. 62
 तिरिआ-II. 143.
 तिरिच्छि-II. 143, IV. 295,
 420. च्छि-IV. 414.
 तिरिधि-IV. 295.
 तिल-IV. 406 तिलइ-IV. 406
 तिलवणि-IV. 357.
 तिलतार-IV. 356.
 तिलत्तणु-IV. 406.
 तिद-IV. 376, 395, 397, 422, 2.
 तिद तिद-IV. 344, 367, 401.
 तिसहे-IV. 395.
 तिसु-See तिणि.
 तीए-See त
 तीरइ-IV. 86 cfr. तर्.
 थेरिअ-II. 107.
 थेरो-I. 166 II. 89.
 थेव-II. 125.
 थोअ-II. 45, 125
 थोक्-II. 125.
 थोणा-I. 125.
 थोत्त-II. 45
 थोरो-II. 99. थोर-I. 124, 255.
 थोव-II. 125, थोवा-IV. 376.
 द.
 दइउ-IV. 340, 411, 414. दइए-IV. 333, 342.
 दइच्चो-I. 151.
 दइय-I. 151.
 दइववो-II. 83.
 दइवणु-II. 83.

दइव-I. 153, II 99. दइवेण-IV.

389. दइवे-IV. 331.

दइवय-I. 151.

दइव्व-I. 153, II. 99.

दसइ-See दर्श.

दंसण-IV 401. °ण-I. 26; II 105.

दक्खवइ-See. दर्श.

दक्खिणो-I. 45, II. 72.

दच्छ-See. दर्श.

दच्छो-II 17.

दइ-IV. 422, 6

दइ-etc See दर्श

दइो-I. 217, II. 40.

दइवड-IV. 330, डउ-IV. 422, 18.

दइो-I. 217, II. 40

दणभवइो-I 267.

दणइइ-I. 6.

दणवइो-I. 267.

दइ-I. 7. दइो-I 217.

दण्णो-II. 159.

दण्णो-I. 217.

दमदमाअइ, °माइ-III. 138.

दणो-I. 217.

दण्णु-IV. 422, 15

दणाल्-I 177, 180; II. 159.

दर-I. 217, II. 215 दरो-I 217.

दरिअ-II. 96. दरिओ-I. 144.

दरिसण-II. 105.

दर्श-दच्छ-III. 171. दीसइ-III.

161. दिइ-I 84; IV. 432,

433. दिइउ-IV. 352, 396,

429. दिइ-IV. 401. दिइो-III.

90. दिइा-III. 105. दिइी-IV.

431. दिइ-I 42, 148. दिइउ-

IV. 371. दिइे-IV. 423 दिइइ

-IV. 365. दिइे-IV. 396.

दिइा-IV. 422, 18. दिइा-IV.

314, 321, 323. अदिइ-IV.

323. दइ-II. 146, IV. 213.

दइण-IV. 213. तइण-IV. 313,

320. तय्ण-IV. 313, 323.

दइव्व-IV. 213. caus. दरिसइ-

III. 149, IV. 32. दक्खवइ-

IV. 32. दसइ-IV. 32. दसिअण-

IV. 418. दावइ-IV. 32.

दसइ-IV. 176. दलति-II. 204.

दलिअ-I. 217.

दलिहाइ-I. 254.

दलिहो-I. 254.

दवग्गी-I. 67.

दवो-I 177.

दस-I. 219, 260, 262

दसण-I 146. °ण-I. 217.

दसण्ण-III. 123.

दसवलो-I 262.

दसमुहो-I 262.

दसरहो-I. 262.

दसारो-II 85.

दइ-दइिअइ-IV. 246. दइ-IV. 365.

दइो-II. 40. दइा-IV. 343,

See डइइ with वि, विअइो-II.

40.

दइ-I. 262.

दइवलो-I. 262.

दइमुहो-I. 262; इ IV. 331.

दइरहो-I. 262.

दइि-declined-III. 16, 19, 20,

23, 23, 24, 25 26, 37,

124, 128.

दइिईसरो-I 5.

दइीसरो-I 5.

दइो-II. 80, 120.

दा, देअि-II. 206. देसि-IV. 425.

- देद-II. 206; III. 131; IV. 238, 406, 420, 423, 15, 23, 423. देदि-IV. 273. तेति-IV. 318. देति-IV. 414. देहि, देसु-III. 174. देहु-IV. 384. देतहो-IV. 379. देतिहि-IV. 419. दाह, दाहिमि-III. 170. देप्पिण-IV. 440. देजहि-IV. 383. देजहि-IV. 428. दिव्यते-IV, 315 दिवइ-IV. 438. दत्तो-I 46. दिण I. 46; II. 48. दिण्णि-IV 330, 401. दिण्णे-IV. 302. दिण्णा-IV. 383.
 दाघो-I. 264
 दाडिम-I. 202.
 दाडा-II. 189.
 दाण-III. 16.
 दाणवो-I. 177.
 दाणि-I. 29.
 दाणि-I. 29; IV. 277, 302.
 दाम-I. 82.
 दामोत्तरो-IV. 327
 दाय, दायार-III. 39.
 दारतु-IV. 345, 445
 दारं-I. 79; II. 79, 112.
 दालिह-I. 254
 दालिम-I. 202.
 दातु-IV. 289.
 दाव-IV. 262, 302, 323.
 दावइ-IV. 32 See दर्ह.
 दावगी-I. 67.
 दामो-II. 206.
 दाहिणो-I. 45; II. 72
 दाहो-I. 217.
 दि-III 94, 99.
 दिअ-III. 16 दिओ-I. 94, II. 79.
 दिअर-II. 205. दिअरो-I. 146.
 दिअइडा-IV. 333, 387. दिअहा-IV. 388, 418.
 दिग्घो-II. 91.
 दिवइ-See दा.
 दिहि-IV. 330.
 दिही-I. 128, II. 34; IV. 431.
 दिहिआ-II. 104
 दिणयर-II. 377, 401.
 दिण-IV. 401.
 दिण्ण-See दा.
 दिप्पइ-See दाप्
 दिरओ-I. 94.
 दिवसो-I. 263. दिवसाण-III. 123.
 दिवहो-I. 263.
 दिवे दिवे-IV. 399, 419. दिवेहि-IV. 422, 4, 16
 दिवइ-IV. 418
 दिव्यतर-IV. 443.
 दिसा-I. 19.
 दिसिहि-IV. 340.
 दिहा-I. 97.
 दिही-I. 209, II. 181.
 दीप्, धिप्पइ, दिप्पइ-I. 223. -with-
 ग्र, पलीवेइ I. 221. पलीवइ-IV. 152 पलिबिअ-I. 101. पलित-I. 221.
 दीहर-IV. 414, 444.
 दिहर-II. 171.
 दीहाउसो-I. 20.
 दीहाऊ-I. 20.
 दीहो-II 91. दीह-II. 171. दीहा-IV. 330.
 दुअइ-I. 119.
 दुआई-I. 94, II. 79.
 दुआर-I. 79.
 दुइओ-I. 94, 209. दुअ I. 101.
 दुउच्छइ-IV. 4
 दुउणो-I. 94.
 दुउच्छइ-IV. 4.

- दुकल-I. 119.
 दुकेड-I. 206.
 दुकर-II. 4 दुकर-IV. 414, 441.
 दुकरवारय-II. 204
 दुक्ख IV. 357. दुक्ख-II. 72, 77.
 दुक्खे-II. 72 दुक्खा, दुक्खाई-I.
 33
 दुक्खसहे-IV. 287.
 दुक्खिओ-I. 13 दुक्खिआ-II. 72.
 दुगुच्छ-I. 4, 240.
 दुगुच्छ-I. 4.
 दुगुज-I. 119.
 दुग्गाएशी-I. 270.
 दुग्गावी-I. 270
 दुग्गण-IV. 418
 दुह-IV. 401.
 दुणि-III. 120
 दुग्मइ-etc See दुह
 दुग्मिक्खे-IV. 386.
 दुमइ-IV. 24.
 दुमसो-I. 94.
 दुप्पणे-IV. 202.
 दुरवगाह-I. 14
 दुरुत्त-I. 14
 दुरेहो-I. 94
 दुग्गहो-IV. 38, 375, 410.
 दुवयण-I. 94.
 दुवार-II. 112
 दुवारिओ-I. 160.
 दुवालसणे-I. 254.
 दुविहो-I. 94.
 दुवे-III. 120, 130.
 दुव्ववसिदेग-IV. 302.
 दुव्ववसिदेण-IV. 282.
 दुसहो-I. 115
 दुस्सहो-I. 13, 115
 दुह, दुहिज्ज, दुग्मइ-IV. 245
 दुहिहिइ, दुग्मिहिइ IV.
 245 दुह-II. 77, 89.
 III. 29.
 दुहओ-I. 115, 192.
 दुह-II. 72.
 दुहा-I. 97.
 दुहाइअ-I. 97, 126.
 दुहावइ-IV. 124.
 दुहिअए-II. 164.
 दुहिआ-II. 126, III. 35.
 दुहिआहि-दुहिआसु.
 III. 35.
 दुहु-IV. 340
 दुग्गाडड-IV. 419.
 दुइ-IV. 367.
 दुमेइ-IV. 23 दुमिअ-IV. 24.
 दूर-IV. 423, 8. दूर-IV. 353.
 दूरादो, •दु-IV. 276
 दूरे-IV. 349, 367.
 दूरुगणे-IV. 337.
 दसइ-IV. 36. दुसेइ-III. 153.
 दमहो-I. 13, 115.
 दूमासणो-I. 43. गु-IV. 391.
 दुहवा-I. 115, 192.
 दुहिओ-I. 13.
 दे-II. 196.
 दे-III. 94, 99.
 देअरो-I. 180.
 देउल-I. 271.
 देक्खइ-IV. 181, 349, 367, 376,
 देक्खउ-IV. 357. देक्खि-IV.
 434. देक्खु-IV. 345, 361.
 देक्खवि-IV. 354.
 देज्जहि-See दा.
 देर-I. 79, II. 112.
 देव-I. 79, III. 38. देवो-I. 177 ;
 III. 38 देवस्स-III. 131,
 132. देवाय-III. 132. देवाण-
 III. 131, 132.
 देवउल-I. 271.
 देवसुई-II. 97.

देवयुई-II. 97.
 देवदत्तो-I. 46.
 देव-III. 11; IV. 441.
 देवमिम-III. 11.
 देवाइ, देवा-I. 34.
 देवनाग-I. 26.
 देवरो-I. 146.
 देविदो-III. 162.
 देव्व-I. 153.
 देस-IV. 422, 11. देसहि-IV. 386.
 देसडाइ-IV. 419. देसडा-IV. 418.
 देसतरिअ-IV. 368.
 देसित्ता-I. 88.
 देसुच्चा-गु-IV. 438.
 दो-III. 119, 120. दोणि-III. 38. 120, 130, 142; IV. 340, 358. दोण्ह-III. 119, 123.
 दोण्ह-III. 123. दोमुतो-II. 130. दोसु-III. 119, 130.
 - दोहितो-III. 119, 130. दोहि-III. 119. दोहि-III. 130.
 दोला-I. 217.
 दोलेइ-IV. 48.
 दोवयण-I. 94.
 दोसडा-IV. 379, 429. दोसु-IV. 439.
 दोसु, दोमुतो-See दोणि.
 दोहलो-I. 217, 221.
 दोहा-I. 97.
 दोहाइअ-I. 97.
 दोहि, दोहि, दोहितो. See दोणि.
 द्रम्मु-IV. 422, 4.
 द्रवण्ड-IV. 422, 4.
 द्रहो-II. 80.
 द्रहम्मि-II. 80. द्रहि-IV. 423.
 द्रेहि-IV. 422, 6.

घ.

घओ-II. 27.
 घसाढइ-IV. 91.
 घट्टज्जुणो-II. 94.
 घटो-I. 130.
 घण [घन्या]-IV. 330, 430, 444,
 घणि-IV. 385, 418.
 घणहे-IV. 350, 354, 411, 445.
 घणजओ-I. 177, II. 185.
 घणज्जए-IV. 293.
 घण-III. 50, 53, 55, 56, 63, 79, 86, 99, 100, 113, 114, 118, 119, 124. घणु-IV. 358, 373, घणस्स-III. 134.
 घणमणो-II. 159.
 घणवतो-II. 159.
 घणाइ-IV. 445.
 घणी-II. 159.
 घणुस्सइ-IV. 289.
 घणुह-I. 22.
 घणू-I. 22.
 घत्ती-II. 81.
 घयो-II. 79.
 घन-IV. 304.
 घन्ना-II. 184; III. 86.
 घम्मिअ-I. 85.
 घम्मु-IV. 341, 396.
 घम्मि-IV. 419.
 घम्मोअ I. 85.
 घर, घरइ-IV. 234, 334, 438,
 घरेइ-IV. 336.
 घरहि-IV. 382. घरिओ-I. 36.
 घालेघ-IV. 302.
 घर-IV. 377, 401.
 घर-IV. 441.
 घरणीहर-II. 164.
 घवल-IV. 421. उ-IV. 340.
 घवलइ-IV. 24.

घा, घाड, घाड-IV. 240.
 with नि, निहितो, निहितो, II.
 99. निहित-IV. 395.
 with वि, विहित-IV. 446.
 with धद्, सहद्, सहद्माणो-IV.
 9. सहद्भि- I. 12.
 घाड-See घा and घाव्.
 घाई-II. 81.
 घाड-IV. 79.
 घार-IV. 383. घारा-I. 145.
 घारी-II. 81.
 घाव्. घाड-IV. 228, 436, घावद्-
 IV. 228, 238. घुवद्-IV. 238.
 घावति-IV. 228. घाहिद्, घाओ-
 IV. 228.
 घाह-II. 192.
 घिई-I. 128, II. 131.
 घिम्-II. 64.
 घिटो-I. 130.
 घिप्पद्-See दीप्.
 घित्तु-II. 174.
 घीर-I. 155, II. 64.
 घीरिभ-II. 107.
 घीरले-IV. 301, 303.
 घुणद्, See घ.
 घुतिमा-I. 35.
 घुत्तो-I. 177, II. 30. घुत्ता II.
 204.
 घुत्तुम्-IV. 395.
 घुत्ता-I. 16.
 घुत्तपरदि-IV. 421.
 घुवद्-See घाव् or घ्.
 घुवद्-See घ.
 घ्, घुणद्-IV. 59, 241. घुवति-
 II. 216. घुवद्-IV. 59. घुनि-
 मद्, घुवद्-IV. 242.
 घृभा-II. 126, III. 73.
 घृवत्तो-II. 198.
 घृव् IV. 416, 416.

घृतडिया IV. 432, 433.
 घेण्, declined; III. 16, 18, 19,
 20, 21, 23, 24, 27, 29, 124.
 घु-IV. 360, 438.
 घुव्-IV. 418.

न.

N. B. See also under न
 न-I. 6. 42, II. 180, 193, 198,
 199, 203, 204, 205, 206,
 217; III. 105, 135, 141,
 142, 160, 177, 180, IV.
 63, 299, 332, 335, 340,
 341, 347, 349, 350, 358,
 360, 365, 367, 370, 376,
 383, 386, 390, 396, 401,
 406, 414, 416, 418, 419,
 420, 421, 423, 423, 426,
 432, 433, 434, 436, 441,
 444, 445.
 नद्-III. 42, IV. 422. २ नद्-
 I. 229. नद्-III. 36.
 नद्गामो-नद्गामो-II. 97.
 नद्गोत्त, नद्गोत्त I. 4.
 नद्-IV. 423, 441.
 न उत्ता, न उण, न उणाद्, न उणो-I.
 65.
 नभो-I. 177.
 नक्ष-IV. 325, 329.
 नक्षरो-I. 177.
 नक्ष- II. 90, 99.
 नक्ष-IV. 326.
 नक्षो-II. 78, 89.
 नक्ष-etc. See. नन्.
 नक्ष- II. 26. (नद्)
 नद्-नक्ष IV. 230. नक्ष-IV.
 385. नक्ष-IV. 370.
 नद्-II. 30.
 नक्ष-I. 195.

- नणंदा-III. 35.
 नसिओ-I. 137.
 नत्तुओ-I. 137.
 नदठ-IV. 422, 14.
 नभ-I. 187.
 नं-IV. 283.
 न-IV. 396.
 न-IV. 444.
 नम्-णवइ-IV. 158, 226. नवहि
 -IV. 367. नमिमो-I. 183.
 नमहु-IV. 446. नमय-IV. 326
 नवताइ-IV. 399. णओ-II. 180
 नविअ, नय-III. 156. with उद्.
 उतम-III. 105. उपय-I. 12.
 उत्रामइ-IV. 36, उत्रामिअ-III,
 70.
 -with प्र. पनमय-IV. 326. पण-
 वइ-II. 195.
 नमिर-II. 145.
 नमिल-IV. 288.
 नमो-III. 46, 131; IV. 283.
 नमोक्कारो-I. 62. II. 4.
 नम्मो-I. 82.
 नयण-IV. 414, 444.
 नयण-I. 177, 180, 228.
 नयणा-I. 33; III. 130, IV.
 422, 6. नयणाइ-I. 33. नयणेहि
 -IV. 423.
 नयर-I. 177, 180. नयरे-III. 135.
 नर-IV. 412, 442. नरो-I. 229. नर
 -IV. 362.
 नराओ-I. 67.
 नरिदो-I. 84.
 नर्त् नचइ-IV. 225. नचतम्स-
 IV. 326. नचाविउ-IV. 420.
 नचाविआइ-I. 33.
 नलिदाण-IV. 300.
 नले-IV. 288.
 नव-IV. 401; नवो-II. 165, नवइ
 -IV. 396
 नवइ, नवइ See नम.
 नवली-IV. 420, 422, 17.
 नवणह-III. 123.
 नररि-IV. 377, 401, 423.
 नवओ-II. 165.
 नवि-IV. 330, 339, 356, 395,
 402, 411, 422, 11.
 नश् नस्मइ-IV. 178, 230.
 नत्थु, नट्ठन-IV. 313. नामइ-IV.
 31 238. नामतअहो-IV. 432.
 नामवइ-IV. 31. -with म, पणहु
 -I. 187. पणहुइ-IV. 406, 418.
 -with वि, विणहुइ-IV. 427.
 विजासिआ-IV. 418
 नह-I. 6. 7.
 नह-I. 32, 187. नहेण-IV. 333,
 348. नहा-II. 90, 99
 नहयले-II. 203.
 नाइ-IV. 330, 444.
 नाउ-IV. 426.
 नाए-IV. 322
 नाओ-I. 229.
 नाडय-IV. 270.
 नाण-II. 104.
 नाम-II. 217.
 नायण-IV. 427.
 नारइओ-I. 79.
 नाराओ-I. 67.
 नारायण-IV. 402
 नाउिउ-IV. 422, 15.
 नाव-IV. 423 नावा-I. 164.
 नावइ-IV. 331, 444.
 नाविओ-I. 230.
 नासवइ-See नश्.
 नाहि-IV. 419, 422, 1.
 नाहो-I. 187; नाहु-IV. 360, 390,
 423.

- निअ-IV. 282, 302, 349.
 निअइ-IV. 181; निएइ-III. 56.
 निअत-IV. 431.
 निअच्छइ-IV. 181.
 निअदिणि-IV. 414.
 निअय-IV. 344, 354, 401, 441.
 निउअ-I. 131. See वर with नि.
 निउर-I. 123.
 निइओ-II. 4.
 निइप-II. 4.
 निइए-II. 4.
 निग्गड-IV. 331. See गम् with निम्.
 निग्गिण-IV. 383. निग्गिणया-III. 38.
 निच्च-IV. 395.
 निच्च-IV. 432, 7.
 निच्चल-II. 211, IV. 436. लो-II. 21. 77.
 निचित्त-IV. 422, 20.
 निचिन्दो-IV. 261.
 निच्छइ-IV. 357.
 निच्छय-IV. 422, 10.
 निच्छरो-IV. 325.
 निच्छूद-IV. 258.
 निग्गिउ-IV. 371.
 निग्गरो-I. 98, II. 90.
 निग्गाअइ-IV. 181.
 निट्टरो-I. 254; II. 77; III. 146.
 निट्टलो-I. 254.
 निणओ-I. 93.
 निण-II. 42.
 निणवइ-IV. 233.
 निह-IV. 418 निहए-IV. 330.
 निहली-IV. 418.
 निहाइ-IV. 12.
 निहणो-II. 90.
 निहं-II. 109.
 निनओ-I. 180.
 निनेह-IV. 367.
 निप्पहो-II. 53.
 निप्पिहो-II. 23.
 निप्पुंसण-II. 53.
 निप्फदा-II. 211.
 निप्फावो-II. 53.
 निप्फेसो-II. 53.
 निब्भरो-II. 90.
 निमिअ-IV. 258.
 निओ-I. 230.
 निम्मल-I. 38.
 निम्मवइ-IV. 19.
 निम्माणइ-IV. 19.
 निम्मोओ-II. 182.
 नियोचित्त-IV. 325.
 नियोजित-IV. 327.
 निरयएइ-IV. 418.
 निरतर-I. 14.
 निरप्पइ-IV. 16.
 निरवसेस-I. 14.
 निरामइ-IV. 414.
 निहवम-IV. 401, 444.
 निहवारइ-IV. 209.
 निरुविअ-II. 40.
 *निट्वाए-I. 42.
 निडम्भ-II. 197. *ओ-II. 200.
 निडम्मिमा-I. 35.
 निवट्ठाइ-IV. 332. (वत् with नि)
 निवडण-IV. 444.
 निवत्तओ-II. 30.
 निवत्तण-II. 30.
 निवाणु-IV. 419.
 निवारणु-IV. 395. *णाय-IV. 448.
 निवासी-IV. 303.
 निवासहे-IV. 350.
 निविड-I. 202.
 निवो-I. 128.
 निव्वत्तओ-II. 30.

- निजलङ्-IV. 128.
 निज्जुई-I. 131.
 निससो-I. 260.
 निसकु-IV. 396, 401.
 निसडो-I. 226.
 निसमण-I. 269.
 निसाअरो-I. 8. निसायरो-I. 72.
 निसिअरो-I. 8, 72.
 निसिआ-IV. 330.
 निसिरङ्-IV. 229.
 निसीडो-I. 216.
 निसीहो-I. 216.
 निसुगो-IV. 258.
 निसेहङ्-IV. 134.
 निस्कल-IV. 289.
 निस्सह-I. 18. निस्सहाङ्-I. 93.
 निहह-II. 174.
 निहवङ्-IV. 238.
 निहसो-I. 186, 260.
 निहि-IV. 422, 3. निही-I. 35.
 निहि-III. 19.
 निहिओ-II. 99. See था with नि.
 निहित्त, निहित्तउ-See था with नि.
 निहुअउ-IV. 401.
 निहुअ-I. 131.
 निहेलण-II. 174.
 नी, नेई-IV. 237. नेदि-IV. 273, 274. नेति-IV. 318, 319. नेति-IV. 237. नेऊण, नीओ-IV. 237. -with अनु, अणु-णेङ्-IV. 414. -with आ, आणहि-IV. 343. आणिअङ्-IV. 419. आणिअ-I. 101. -with उप्, उवणिअ उवणीओ-I. 101.
 नीचअ-I. 154.
 नीङ-I. 106, 202, II. 99.
 नीमो-I. 234.
 नीर्म-I. 259.
 नरिअङ्-IV. 106.
 नीलङ्-IV. 79.
 नीला, नीला-I. 32.
 नीलुणल-II. 182. ल-I. 84.
 नीवी-I. 259.
 नीवो-I. 234.
 नीसरहि-IV. 439. (सर with निस्)
 नीसहो-I. 41. नीमह-I. 13.
 नीसामनेहि-II. 214.
 नीसौवण्ण-IV. 341.
 नीसासुसासा-I. 10.
 नीसासो-I. 93, II. 92.
 नीसासु-IV. 430.
 नीसो-I. 43.
 नु-II. 193, 201; IV. 302.
 नूउर-I. 123.
 नूण, नूण-I. 29.
 नूमङ्-IV. 23.
 नेउर-I. 124.
 नेङ्-I. 106.
 नेत्ता, नेत्ताङ्-I. 33.
 नेन-IV. 323.
 नेरङ्ओ-I. 79.
 नेह-IV. 332, 406, नेहो-II. 77, 102. नेहु-IV. 422, III. नेहो-IV. 426. नेह्-IV. 422, 6.
 नेहि-IV. 406.
 नेह्हा-IV. 356.
 नेहाङ्-II. 159.
 नोमालिआ-I. 170.
 नोहलिआ-I. 170.

प
 पङ्-IV. 414. पङ् पङ्-IV. 406.
 पअङ्-IV. 357, 370, 377, 421, 422, I. 12.
 पङ्ग-See विज् with प्र.
 पङ्ग-I. 38, 206.
 पङ्गण-I. 206.
 पङ्गि-IV. 330. (विस् with प्र.

पइद्विअ-See स्या with प्रति.

पइण्णा-I. 206.

पइत्तमय-I. 206.

पइहर-I. 4.

पई-I. 5.

पईव-I. 206.

पईवो-I. 231.

पईहर-I. 4.

पउ-IV. 442.

पउट्ठो-I. 156. See वइ with प्र.

पउणो-I. 180.

पउत्ती-I. 131.

पउम-I. 61; II. 112

पउ(जणो)-I. 162.

पउर-I. 180

पउरिण-I. 111, 163.

पउरो-I. 162.

पउलइ-IV. 90.

पओ-I. 32.

पओओ-I. 245.

पओहर-IV. 395. पओहरह-IV. 420.

पउणो-I. 70.

पमुलि-II. 179

पमु-I. 26, 29, 70

पमुणित-IV. 326.

पइ-IV. 310. पइ-I. 17, II. 79. पइ-II. 129.

पइत-II. 171.

पइ-IV. 302.

पइत-II. 161. पइतो-II. 106, 117.

पइयात्तु-IV. 288.

पइयात्तु-IV. 401.

पइयोत्तु-IV. 12, 130.

पइइ-IV. 377. पइयाइ, पइयाभि-III. 26.

पइो, पइो-I. 30.

पइोव-IV. 414.

पइइ-IV. 209.

पगुरण-I. 175.

पगओ-II. 13.

पगउइ-IV. 173.

पगइइ-IV. 162.

पगइआ-II. 174.

पगइउ-IV. 420.

पगइइ IV. 156.

पच्छुणो-II. 14.

पच्छुहो II. 14.

पच्छइ-IV. 362, 420.

पच्छइइ-IV. 162.

पच्छ-II. 31.

पच्छा [पथा]-II. 21.

पच्छा [पथात्]-II. 21.

पच्छायावज-IV. 424.

पच्छि-IV. 388.

पच्छिताइ-V. 428. पच्छित्तै-IV. 428.

पच्छिम-II. 31.

पच्छेम्म-I. 79.

पवत्त-See आप with परि.

पवतो-I. 58; II. 65.

पवरइ-IV. 2.

पवत्तिदो-IV. 265.

पवा-II. 83.

पवाउलो-IV. 266.

पवाओ-II. 21.

पविण-III. 11.

पवुण्णो-II. 42.

पवत्तरइ-IV. 173

पवइ-IV. 422, 14. पवइ-IV. 422, 11, 429, 431.

पवावणा-II. 174.

पव्वाले-IV. 293.

पव्वा-IV. 303.

पव्वाविगाले-IV. 293.

पविआ-IV. 325.

पवइ-IV. 10.

पट्टण-IV. 407. *ण-III. 29.

पट्टवद्, *ट्टावद्-IV. 37. See स्या
with प्र.

पट्टि-IV. 329. पट्टी-I. 129; II.
90.

पट्, पट्-I. 199, 231; III. 177.

पट्ज्, *जा-III. 177 पट्टिह्-III.

177. पट्टीअह्, पट्टिज्-III.

160. पट्टियते IV. 315 पट्टिअ,

पट्टिण्, पट्टिस्ता-IV. 271. पट्टि-

तून-IV. 312. पट्टिअ-III. 156.

पट्टिअ-III. 156.

पट्टइ etc See पत्.

पट्टमुआ-I. 26, 88, 206

पट्टहड-IV. 443.

पट्टाया-I. 206.

पट्टायाण-I. 252.

पट्टिअगम्-IV. 107.

पट्टिकूल-II. 97.

पट्टिह्-III. 97.

पट्टिह्छर-II. 174.

पट्टिण्ण-IV. 260.

पट्टिण्ण्डी-I. 44; II. 53.

पट्टिह्छि-IV. 439.

पट्टिमा-I. 206.

पट्टिवण्ण-I. 206.

पट्टिवया-I. 44, 206.

पट्टिवालड-IV. 259.

पट्टिसाह-IV. 167, 178.

पट्टिमारे-I. 206.

पट्टिसिद्धि-I. 44; II. 174.

पट्टिसोओ-II. 98

पट्टिदाह-III. 80, IV. 441.

पट्टिहारो-I. 206.

पट्टिहातो-I. 206.

पट्टहड-IV. 154.

पट्ट-IV. 391.

पट्टमो-I. 215. *म-I. 55.

पट्टम-I. 55.

पणण-IV. 446.

पणवण्णा-II. 174.

पणवह-See नम् with प्र.

पणामह-IV. 39

पचणह III. 123.

पट्जो-I. 70.

पण्णह-IV. 427.

पण्णरसणह-III. 123.

पण्णरह-II. 43.

पण्णा-II. 42, 83.

पण्णासा-II. 43.

पण्णो-I. 56.

पण्हा-I. 35.

पण्हुआ-II. 75.

पण्हु I. 35, II. 75.

पत्, पट्ट-IV. 219, 422, 4, 18.

पट्टति-IV. 422, 20. पट्टिह्-IV.

388. पट्टिअ-IV. 387. पट्टिउ-

IV. 337. पट्टिआ-II. 80. पट्टि-

आह-IV. 358. पाट्टह-III.

153. पाट्टेह-IV. 23. पाट्टिउ-IV.

420.

- with नि, निवडह-I. 94; IV.

406. निपत्ति-IV. 326. -with

सम्, सपट्टिअ-IV. 423.

पत्ताम-I. 307.

पत्तिविह-IV. 326.

पत्तेसो-IV. 307.

पत्तराण-IV. 370.

पत्त-II. 173. पत्तेहि-IV. 370.

पत्ताण-IV. 370.

पत्तल-II. 173 *ड-IV. 387.

पत्त-See आप् with प्र

पत्तेअ-II. 210.

पत्थरो-II. 45. *रि-IV. 344.

पत्थवो, पत्थावो-I. 68.

पत्थिवाण-III. 85.

पट्ट, पाट्ट-III. 149.

- with आ, आवत्-IV. 295.
 - with उद्, उप्यजते-III 142.
 - with निस्, निष्पन्न-IV. 128.
 - with सम्, सप्त-IV. 224.
 मपाइअ-IV. 265. सपत्ता-IV. 285, 302.
 पदअ-IV 162.
 पद-IV. 270
 पनय-IV. 526
 पत्ती-I. 6, 25.
 पयो, पन्थो-I. 30. पथ-I 88
 पथी-IV. 429.
 पथरो-IV. 325.
 पथिअहि-IV. 429.
 पत्ताइ-IV. 126.
 पफुलिअउ-IV 396
 पन्नाल-IV 21, 41
 पमाणु-IV. 399, 419, 438. पमा-
 णिकलोशि-IV 302.
 पमुक्क } -II. 97. See मुक् with
 पम्मुक्क } प्र.
 पम्हउ-IV. 396.
 पम्हला-II. 74.
 पम्हाइ-II. 74
 पम्हुइ-III. 105. पम्हुओ-IV. 258.
 पम्हुसइ-IV. 75, 184.
 पम्हुइ-IV. 74.
 पय-IV. 420. पयइ-IV 395.
 पयइ-IV. 90. (पच्)
 पयइइ-II. 30. See वर्त् with प्र.
 पयओ-II. 29
 पयड-I. 44, °डा-IV. 338.
 पय-IV. 422 10.
 पयथं-I. 67.
 पयइ-IV. 74.
 पयवत्त-IV. 418
 पयरण-I. 246
 पयरो-I. 68
 पयइ-IV. 70, 77.
 पयाई-II 138.
 पयागजल-I 177.
 पयारो-I 68 पयारहि-IV. 367.
 पयावई-I 177, 180.
 पयासइ-IV. 357. पयासेइ-IV. 45.
 पयास्-IV. 396.
 पय्याकुलीकद-IV. 266.
 1 पर्, पूरइ-IV. 169. पूरिअ-IV. 383. पूरिइ-IV. 260. अपूरइ-IV. 423, 18.
 2 पर्, पारइ-IV. 86. पारिअइ-II. 208.
 3 पर्, with व्या, वावरेइ-IV. 81.
 पर-II. 72, 87; IV. 335, 347, 379, 395, 396, 397, 400, 406, 414, 418, 420, 422, 3, 433, 441. परस्सु-IV. 388, 354.
 परइ-IV. 161.
 परउटो-I. 179.
 परम-IV. 414, 442.
 परमत्तु-IV. 422, 9.
 परम्मुहो-I. 25.
 परवसो IV. 266, 307.
 परहुओ-I 131.
 पराई-IV. 350, 367. cfr. पराया.
 परामरिसो-II. 105.
 परामुहो-I. 131.
 पराया-IV. 376. cfr. पराई.
 परावहि-IV. 442.
 परि-IV. 366, 437, 438.
 परिअट्टइ-IV. 220. (वर्ध् with परि.)
 परिअत्ता-IV. 395.
 परिअत्तइ-IV. 190.
 परिअलइ-IV. 162.
 परिअट्टइ-IV 162.
 परिआलेइ-IV. 51.
 परिषट्ट-II 174.
 परिट्ठा-I. 38.

परिद्विअ-See स्या with प्रति.

परिणामो-IV. 206.

परित्तायध, °यद्-IV. 268.

परिल्हसद्-IV. 197.

परिवाडेद्-IV. 50.

परिसामद्-IV. 167.

परिहद्-IV. 126.

परिहणु-IV. 341.

परिहव-III. 180.

परिहामदी-IV. 425.

परिहीण-IV. 60.

परीद्-IV. 143, 161.

परोरुपद्-IV. 418.

परोप्पर-I. 62, II. 53.

परोहो-I. 44.

पलम्बो-II. 103.

पलय-I. 187.

पलस्म-IV. 302.

पल्ही-II. 174.

पलावद्-IV. 31.

पलिअको-II. 68.

पलिअ-I. 212.

पलिगद्दे-IV. 302.

पलित्त-See दीप् with प्र.

पलिल-I. 212.

पलिषिअ

पलीवद्, पलीयेद् } -See दीप् with प्र.

पलु-IV. 395.

पलुअ-IV. 422, 6.

पलाएमु-II. 181.

पलोअ-IV. 166, 200, 230.

पलोअ-IV. 258.

पलको-II. 68.

पलद्-IV. 200.

पल्लो-II. 47. °ए-II. 68.

पल्लो-II. 47. °त्य-II. 68.

पल्लव-IV. 336. °वद्-IV. 420.

°निद्-IV. 418.

पल्लिङ्ग-II. 164.

पल्लण-I. 252, II. 68.

पल्हत्तयद्-IV. 26, 200.

पल्हत्तय-IV. 258.

पल्हाओ-II. 76.

पवद्दो-I. 156.

पवत्तओ-II. 30.

पवत्तण-II. 30.

पवय-IV. 220.

पवद्दो-I. 68.

पवासुअद्-IV. 395.

पवासु-I. 44.

पवाहो-I. 68. पवाहेण-I. 82.

पविरजद्-IV. 106.

पवो-II. 106.

पव्वती-IV. 307.

पव्वायद्-IV. 18.

पशादाय-IV. 302.

पथादो-IV. 299.

पसडिल-I. 89.

पसत्थो-II. 45.

पसरो-IV. 157.

पसाउ-IV. 430.

पसिअ-See सद् with प्र.

पसिडिल-I. 89.

पसिद्दी-I. 44.

पस्ते-IV. 290.

पद्-IV. 422, 10.

पद्मम्-IV. 162.

पद्दो-I. 68.

पद्दद्-IV. 117.

पद्दा-I. 6.

पद्दाउ-IV. 341.

पद्दरो-I. 68.

पद्दिओ-II. 152. पद्दिउ-IV. 415,

429, 445. पद्दिआ-IV. 376,

431.

पद्दु-III. 38.

पद्दयद्-IV. 290, 419.

पद्दि-I. 131, 296.

- पटुप्पद-IV. 63. पटुप्पिरे-III. 142.
 पट्ट-III. 38.
 पटो-I. 88.
 1 पा, पिअइ-IV. 10, 419. पियइ-
 I. 180. पिअनि IV. 419, 420.
 पिअहु-IV. 423. 20. पिवइ-
 IV. 10, 423. पिअवि-IV.
 401, 444. पीउ-IV. 439. पिए
 IV. 434.
 2 पा, पाइ, पाअइ-IV. 240.
 पाइ-IV. 445.
 पाइओ-II. 138.
 पाउ-I. 5.
 पाउओ-I. 131. (व् with प्र.)
 पाउरण-I. 175.
 पाउमो-I. 10, 31, 131; III. 57.
 पागसासणे-IV. 265.
 पाटलिउत्ते-II. 150.
 पाटिए-II. 210.
 पाटिह-II. 210.
 पाटिण्डी-I. 41, 206.
 पाटिवआ, पाटिवया-I. 15, 44.
 पाटिमिडी-I. 11; II. 174.
 पाणिअ-I. 101, II. 191. पाणिउ-
 IV. 396. पाणिण्ण-IV. 434.
 पाणिण्ण-IV. 418.
 पाणिर्नीआ-II. 117.
 पाणीअ-I. 101.
 पादग-IV. 322.
 पादुगुञ्जेन-IV. 326.
 पाद-IV. 321.
 पादउ-I. 41.
 पादनि-III. 134. (पादान्ते.)
 पादयं-I. 67.
 पादवट्टन-I. 270.
 पादवीड-I. 270.
 पादा-III. 130.
 पादाओ-I. 268.
 पादाह-I. 180.
 पादइ-IV. 86.
 पादओ-I. 271.
 पादकेर-I. 44; II. 148.
 पादवडा-IV. 379, 398, 417.
 पादह-I. 44; II. 148.
 पादही-I. 235.
 पादावओ-I. 80.
 पादेवओ-I. 80.
 पादो-I. 268.
 पादोहो-I. 44.
 पालहो-IV. 325.
 पाल्यु-IV. 416.
 पालेवि-IV. 441.
 पावद-See आद् with प्र.
 पावट्टन-I. 270.
 पाव-I. 177, 231.
 पावयण-I. 44.
 पावरण-I. 175.
 पावारओ-I. 271.
 पावामुओ-I. 95.
 पावाम्-I. 41.
 पावीड-I. 270.
 पावीमु-See आद् with प्र.
 पावेइ-IV. 41. (from प्.)
 पागइ-I. 43; IV. 181.
 पाग-II. 93.
 पामाणो-I. 262.
 पायाया-II. 150.
 पागिडी-I. 41.
 पासु-I. 29, 70.
 पाहाणा-I. 262.
 पाहुह-I. 131, 206.
 पि-I. 41; II. 198, 204, 216;
 III. 137; IV. 302.
 पिअ-See पिआ.
 पिअ-II. 158, IV. 332, 350,
 356, 357, 376, 418, 425,
 434, 436. पिओ-I. 42, 91;
 III. 86. पिउ-IV. 343, 372.

- 383, 396, 398, 401, 414,
 418, 420, 424, 430, 432,
 438. वि-IV. 401, 423,
 444. विअस्-III. 10. विअसु-
 IV. 354. विअहो-IV. 418,
 419. वि-IV. 365, 396,
 422, 12. विआइ-II. 187. cfr.
 विअ.
 विअर etc, See विआ.
 विअवयसो-II. 186.
 विअवयस्सस्-IV. 385, 502.
 विअवि-See 1 पा.
 विआ-Declined. III. 39, 40,
 44, 47, 48.
 विआस-IV. 434.
 विउओ-I. 131.
 विउच्छा-II. 142, III. 41.
 विउणो-etc. See विआ.
 विउल्लओ-II. 164.
 विउवई-I. 134.
 विउवण-I. 134.
 विउसिआ-I. 134; II. 142.
 विउहर-I. 134.
 विइ-I. 47, II. 79.
 विच्छइ-IV. 295.
 विच्छी-I. 128, II. 15. *इ-II.
 15.
 विजइ-See 1 पा.
 विजरय-II. 164.
 विट्ट (वृ)-I. 85. (विट्ट)-I. 85.
 विट्टि-I. 129; IV. 329. विट्टी-I.
 35, 129. विट्टीए-III. 134.
 विट्टो-I. 201.
 विण्ड-I. 85.
 विध-I. 188.
 विट्ट-II. 106.
 विलासो-II. 106.
 विव-II. 182.
 विथिले-IV. 295.
 विसओ-I. 193.
 विसाओ-I. 193.
 विसाजी-I. 177.
 विसुणइ-IV. 2.
 विहओ-I. 201.
 विह-I. 24, 137, 188.
 वीअ-I. 213, II. 173.
 वीअल-I. 213; II. 173.
 वीअतु-IV. 385.
 वीअिअ-I. 203.
 वीइ-I. 106.
 वीणत्तण-II. 154.
 वीणत्त-II. 154.
 वीणदा-II. 154.
 वीणया-II. 154.
 वीणिमा-II. 154.
 वीवल-I. 213; II. 173.
 वीसइ-IV. 185.
 वुसइ-IV. 105.
 वुच्छइ-IV. 97. वुच्छइ-IV. 364.
 *इ-IV. 422, 9.
 वुछइ-IV. 105.
 वुछ-I. 26.
 वुजइ-IV. 102.
 वुजा-I. 166.
 वुज्जम्मो-IV. 305.
 वुज्ज-IV. 293.
 वुज्जवते-IV. 293.
 वुज्जाह-IV. 293, 305.
 वुट्टि-IV. 329.
 वुट्टो-II. 34. प्रच्छ.
 वुट्टो-I. 131. स्पर्स.
 वुदम-I. 55.
 वुदवी-I. 88, 216.
 वुदुम-I. 55, IV. 283.
 वुण-IV. 343, 349, 358, 370,
 383, 391, 422, 9, 15,
 425, 426, 428, 438, 439,
 445. वुणो (?)-II. 174.

- पुण्ड-See पृ.
 पुणरुत्त-II. 179.
 पुणाइ-I. 65.
 पुण्णमतो-II. 159.
 पुत्ति-IV. 330.
 पुत्ते-IV. 395.
 पुथ-I. 188.
 पुथुम-IV. 316.
 पुत्रमाइ-I. 190.
 पुप्फत्तण-II. 154.
 पुप्फत्त-II. 154.
 पुप्फ-I. 236; II. 53, 90.
 पुप्फवईहि-IV. 438.
 पुप्फिमा-II. 154.
 पुरा-I. 37, IV. 228.
 पुरदरो-I. 177.
 पुरव-IV. 323.
 पुरा-I. 16.
 पुरिम-II. 135.
 पुरिष्ठ-II. 163. पुरिष्ठा-II. 164.
 पुरिमो-I. 42, 91, 111, II. 185;
 III. 86, 87, 88. पुरिसहो-IV.
 400. पुरिसा-II. 202.
 पुरेक्म्म-I. 57.
 पुलआमइ-IV. 202.
 पुलएइ-IV. 181. पुलअ-II. 211.
 पुल्लिओ-IV. 287, 288.
 पुलोएइ-IV. 181.
 पुलोमो-I. 160.
 पुव्वइ-See पृ.
 पुव्वण्हो-I. 67, II. 75.
 पुव्व-II. 135.
 पुव्वण्हो-I. 67.
 पुथदि-IV. 295.
 पुमइ-IV. 105.
 पुइ-I. 88, 131, III. 133.
 पुइ-I. 137, 168.
 पुइवी-I. 216.
 पुइवीओ-I. 6.
 पुहुवी-I. 131; II. 113.
 पू, पुणइ-IV. 241. पुणिजइ, पुव्वइ
 IV. 242.
 पूजितो-IV. 322.
 पूसइ-IV. 236.
 पूसा-III. 56.
 पूसाणो-III. 56.
 पूसो-I. 43.
 पेआ-I. 248.
 पेऊस-I. 105.
 पेक्खु, पेक्खदि-IV. 295, 297.
 पेक्खिदु-IV. 302. पेक्खु-IV.
 419. पेक्खेदि-IV. 340. पेक्खे-
 विणु-IV. 444. पेक्खवि-IV.
 430
 - with प्रति, पडिपेक्खइ-IV. 349.
 पेच्छु, पेच्छसि-II. 205. पेच्छइ-II.
 143, III. 20, IV. 181, 369,
 447. पेच्छ-I. 23, III. 4, 5,
 14, 16, 18, 21, 22, 26, 28,
 36, 50, 52, 53, 55, 56, 70,
 79, 93, 107, 108, 120,
 121, 122, 124, 129, IV.
 363. पेच्छनु, पेच्छउ, पेच्छानु-III.
 173. पेच्छताण-IV. 348.
 पेआ-I. 248.
 पेह-I. 85.
 पेह-I. 106.
 पेण्ड-I. 85.
 पेडवइ-IV. 37.
 पेम्म-IV. 423. पेम्म-II. 98, III.
 25. पेम्मु-IV. 395. पेम्मस-
 III. 10.
 पेरेओ-I. 58, II. 65. *त-II. 93.
 पेल्वाण-I. 2, 8.
 पेइ-IV. 143.
 पेसो-II. 92.
 पोइइ-IV. 76.
 पोक्खर-I. 116, II. 4.

पोखरिणी-II. 4.
 योगल-I 116.
 पोत्थओ-I. 116.
 पोष्कल I 170.
 पोष्कली-I. 170.
 पोम्म-I 61; II. 112.
 पोरण-IV. 387.
 पोरो-I 170
 *पणामो-III. 105.
 *पतानेन-IV. 322.
 प्फलइ-IV. 445.
 प्रगणइ-IV. 420 प्रगणि-IV. 360.
 प्रमाणिअउ-IV. 422, 1.
 प्रयावदी-IV. 404.
 प्रस्तदि-IV. 393.
 प्राइव, प्राईव-IV. 414.
 प्राउ-IV. 414.
 प्रिअ-IV. 370, 377, 401. प्रिएण
 IV. 379, 398, 417.

फ

फसइ-IV. 129, 182.
 फकवती-IV. 325.
 फडालो-II 159.
 फणसो-I. 232.
 फणी-I 236.
 फइइ-IV. 127.
 फंदण-II. 53.
 फरिसइ-IV. 182.
 फरुसो-I. 232
 फल-IV. 335. फल-I. 23. फलु-
 IV. 341. फलई-IV. 336
 फलाइ-IV. 340.
 फलिहा-I. 232, 254.
 फलिहो [स्फटिक]-I. 186, 197.
 फलिहो [परिघ]-I 232, 254.
 फाडेइ-I. 198, 232.
 फालिहो-I. 232, 254.
 फालेइ-I. 198, 232.

फासइ-IV. 182.
 फासो-II. 92
 फिइइ-IV. 177, 370. फिइ-IV.
 406.
 फिडइ-IV 177.
 फुविज्जत-IV 422, 3.
 फुइइ-IV. 177 See स्फुइ
 फुम्णएण-IV. 422, 23.
 फुडइ-IV. 177.
 फुड-IV. 258.
 फुमइ-IV. 161.
 फुकलइ-II 174
 फुइइ-IV. 387. फुइति-III. 26.
 फुसइ-IV. 105, 161.
 फेउइ-IV. 358
 फोडेति-See स्फुइ.

घ

N. B. See also under च.

बइहउ-IV. 444.
 बइल-IV. 412 बइलो-II. 174.
 बवइ-IV. 198.
 बज्जइ-See बन्धु.
 बडवाणल-IV. 419. *लसु-IV.
 365.
 बडिस-I. 202.
 बइवर-II. 174.
 बइफलो, *फलो-II. 97.
 बदि-II. 176. बदिणि-I. 142.
 बइ-I. 53, II. 79
 बन्धु, बघइ-I. 187. बघेउ-I. 181.
 बन्धिज्जइ, बन्धिहिइ, बज्जइ, बज्जि-
 हिइ-IV. 247. बइ-IV. 399.
 - with अनु अनुबइ-II. 184.
 - with आ, आबधतीए-I 7.
 बन्ध-IV. 382 बघो-I. 187.
 बन्धवो, बघवो-I 30.
 बणीकी-IV. 395.
 बणीहा-IV. 383.

- बधुडा-IV. 387.
 बप्फो-II. 70.
 बंम-IV. 412.
 बंमणस्स-IV. 280.
 बभचेर-II. 74.
 बम्हचरिअ-II. 63, 107.
 बम्हचेर-I. 59, II. 63, 74, 93.
 बम्हणो-I. 67, II. 74. *जे-IV. 302.
 बम्हा-II. 74, III. 56.
 बम्हाणो-III. 56.
 बरिहिणु-IV. 422, 8.
 बरिहो-II. 104.
 बलइ-IV. 47, 259.
 बलया } -I. 67.
 बलाया }
 बलि-IV. 384, 402.
 बलि-IV. 388, 385, 389, 411. 445.
 बलिस-I. 202.
 बल-IV. 354, 440.
 बल्लडड-IV. 430. *डा-IV. 430.
 बले-II. 185.
 बहप्पई-II. 137.
 बहप्पई-I. 138, II. 69, 137.
 बहला-II. 177.
 बहस्सई-II. 137.
 बहि-(¹) IV. 357.
 बहिहा-II. 174.
 बहिणि-IV. 351. 434. *णी. II. 126.
 बहिणुए-IV. 422, 14.
 बहिरो-I. 187.
 बडु-II. 164, III. 141.
 बडुअ-IV. 371, 376. *अ-II. 164.
 बडुअय-II. 164.
 बडुअरो-I. 177.
 बडुल-IV. 387.
 बडुवद-II. 202.
 बहुवी-II. 113.
 बहुडओ-I. 88, 105, 206.
 बाम्हणो-I. 67.
 बारं-I. 79; II. 79, 112. बारी-IV. 436.
 बारह I. 219, 262.
 बालको-IV. 327.
 बालो-बाला-III. 25. बाल्हे-IV. 350, 367, बालि-IV. 422, 18.
 बाह-I. 82; IV. 395, 439. गहो-II. 70.
 बाह (arm)-IV. 329, 430. cf बाहा.
 बाहइ-I. 187.
 बाहा-IV. 329. बाहाए-I. 36. cf बाह.
 बाहि-II. 140.
 बाहिर-II. 140.
 बाहु-IV. 329, 430. बाहु-I. 36.
 बिडओ-I. 5, 94.
 बिड्जो-I. 248.
 बिडणो-I. 94; II. 79.
 बिम्हिओ-I. 128.
 रिधीए-II. 330.
 रिणिण-III. 120. cf. बिभि, वे, बिदि, रिडुणो, बिद्इ-I. 34 बिभि-IV. 418.
 बिम्वाहरि-IV. 401.
 बिस-I. 7, 238.
 बिसी-I. 128.
 बिहप्पई-II. 137.
 बिहप्पई-I. 138, II. 137.
 बिहस्सई-II. 69, 137.
 बिदि-IV. 367.
 बिहु-IV. 383.
 बिहमि-I. 169. बिदेइ-IV. 238. cf बीहद.
 बीओ-I. 5, 248; II. 79.
 बीहद-III. 131, 136, IV. 53,

- बीहते-III. 142.
 बीहिअ-IV. 53.;
 बुद्ध-IV. 98.
 बुद्ध-IV. 217.
 बुद्धा-II 15
 बुद्ध-IV. 101. बुद्धी-IV. 423.
 बुद्धि-IV. 415.
 बुद्ध-I. 53
 बुद्धी-IV. 424.
 बुद्धी-III. 19, IV. 423, 14.
 Declined. III. 16, 18, 19,
 20, 23, 24, 27, 29, 58, 124.
 बुद्ध-I. 26.
 बुद्ध-IV. 53, 137.
 बुद्ध-IV. 138, II. 53, 137.
 बुद्ध-IV. 239.
 बुद्ध-IV. 137.
 बुद्ध-IV. 5. (form बुद्ध).
 बुद्ध-III. 120, IV. 379, 395,
 429, 439. बुद्ध-III. 120 बुद्धि,
 बुद्धि, बुद्ध-III. 119. बुद्ध-IV.
 370, 377. बुद्ध-III 119.
 cfr बुद्धि.
 बुद्ध (?)-IV. 238.
 बुद्ध-II 92.
 बुद्ध-IV. 198.
 बुद्ध-IV. 335
 बुद्ध-I. 170.
 बुद्ध-I. 170
 बुद्ध-IV. 2. बुद्ध-IV. 360.
 बुद्ध-IV. 422, 12. बुद्ध-IV.
 383.
 बुद्ध-IV. 443.
 बुद्ध-IV. 277.
 बुद्ध-IV. 391. बुद्ध-III.
 162. बुद्ध-IV. 391. बुद्ध-IV.
 391.
- म.
- मङ्गी-II 126.
 मङ्गी-I 151.
 मङ्गी-I. 187. मङ्गी-IV. 444.
 मङ्गी-II 193.
 मङ्गी-IV. 327.
 मङ्गी-IV. 299.
 मङ्गी-IV. 307. * मङ्गी-IV. 313.
 मङ्गी-IV. 323.
 मङ्गी-IV. 399, 411.
 मङ्गी-II. 24.
 मङ्गी, मङ्गी-IV. 106. मङ्गी-
 III. 395, 439. मङ्गी-IV.
 351, 379, 380, 398, 417,
 423, 21. मङ्गी-IV. 354.
 मङ्गी-IV 386.
 मङ्गी-II 174.
 मङ्गी-I 195 मङ्गी-IV 420. मङ्गी-
 IV. 357.
 मङ्गी, मङ्गी-III 41. मङ्गी IV.
 239, 399. मङ्गी-III 106,
 155. मङ्गी, मङ्गी etc, III. 155,
 मङ्गी-IV. 376 मङ्गी-IV. 367.
 370, 404, 425. मङ्गी-IV. 401.
 मङ्गी-IV. 383. मङ्गी, मङ्गी-
 IV. 249. मङ्गी, IV 330.
 मङ्गी-IV. 402. मङ्गी- II.
 193, 199, III 70 मङ्गी-
 III. 41. मङ्गी-II. 186.
 मङ्गी-II 180.
 मङ्गी-IV. 422, 12.
 मङ्गी-IV. 60.
 मङ्गी-declined. III 44, 45.
 मङ्गी-IV. 422, 10.
 मङ्गी-II 159.
 मङ्गी etc. See मङ्गी.
 मङ्गी-II 80.
 मङ्गी-IV. 357.
 मङ्गी-II 80.

- भति-See भू.
 भते-IV. 287.
 भप्पो-II. 51.
 भमइ-See भ्रम्.
 भमया-II. 167.
 भमर-I. 6, II. 183. भमरो-I. 244, 245. भमरु-IV. 368, 397.
 भमरा-IV. 387.
 भमरउल-IV. 382.
 भमाइइ-°डेइ, °वेई See भ्रम्.
 भमिरो-II. 145. °रु-IV. 432, 15
 भम्मइ-See भ्रम्.
 भयकह-IV. 331.
 भयप्यई-II. 09, 137.
 भयव-IV. 264. °व-IV. 264, 265, 302.
 भयस्तई-II. 69, 137.
 भरइ-III. 137; IV. 74. भरिमो-III. 184.
 भरहो-I. 214.
 भरिउ-IV. 444. भरिभइ-IV. 383.
 भरु-IV. 840, 871, 421.
 भलइ-IV. 74.
 भलि-IV. 353.
 भला-IV. 351.
 भलि-IV. 330.
 भैवइ-See भ्रम्.
 भवओ-I. 37.
 भवण-III. 29.
 भवतो-II. 174.
 भव-IV. 265, 283, 284, 302.
 भवतो-I. 37.
 भैवरु-IV. 397.
 भवारिसो-I. 142.
 भविओ-II. 107.
 भसइ-IV. 186.
 भसणउ-IV. 443.
 भसलो-I. 244, 254. छ-IV. 444.
 भसालिहो-IV. 290.
 भसिठणी-IV. 390.
 भस्तो-II. 51.
 भाइ, भाइअ-IV. 53.
 भाईरहि-IV. 347.
 भाउओ-I. 131.
 भायुलावणादो-IV. 302.
 भाण-I. 267.
 भाभिणी-I. 190.
 भावेइ-See भ्रम्.
 भायण-I. 267. °णा, °णाइ-I. 33.
 भाया-Declined. III. 47, 48.
 भारइ-IV. 347.
 भारह-IV. 399.
 भारिअ-II. 24, 107.
 भारिया-IV. 314.
 भालके-IV. 447.
 भावइ-IV. 420.
 भासइ-IV. 203.
 भासा-I. 211, 287.
 भिउडी-I. 110.
 भिऊ-I. 128.
 भिगारो-I. 128.
 भियो-I. 128.
 भिचु-IV. 341.
 भिडिवालो-II. 38, 89.
 भिदइ-IV. 216.
 भिफो-II. 54.
 भिन्मलो II. 58, 90.
 भिमोरो-II. 174.
 भिसइ-IV. 203.
 भिसओ-I. 18.
 भिसिणी-I. 238.
 भीओ-IV. 53. भीआए-II. 193.
 भीमशेणदश-IV. 299.
 भुअ-IV. 414.
 भुअयत-भुआ°-I. 4.
 भुई-I. 131.
 भुइ-IV. 186.
 भुम्, भुम्इ-IV. 110. भुंजति-IV.

335. भुजइ, भुजिजइ-IV. 249.
 भुजगइ, भुजणाइ-IV. 441. भोवा
 -II. 15. भोत्ता-IV. 271. भो-
 त्तण, भोत्तु, भोत्तव्य-IV. 212.
 भुत्त-II. 77, 89; III. 95.
 भोच्छ-III. 171. बुहुक्खइ-IV.
 6.
 -with उर, उवहुजइ-IV. 111.
 भुमइ-IV. 161.
 भुमया-I. 121, II. 167.
 भुम्हडी-IV. 395.
 भुम्हइ-IV. 177.
 भुवण-IV. 331. °भे-IV. 441.
 भू भोमि-IV. 260. होसि-III. 145.
 होइ-I. 9, II. 206. III. 145,
 178, IV. 60, 61, 330, 343,
 362, 367, 377, 395, 401,
 402, 420, 422, 8, 423,
 424, 430, 438. होदि-IV.
 269, 273. भोदि-IV. 273,
 274, 302. भोति-IV. 318,
 319. हवइ-IV. 60, 287. हुवइ,
 भवइ-IV. 60. हवदि-IV.
 269. भवदि, हुवदि, भुवदि-IV.
 269. होमो-III. 155. होति-
 IV. 61, 422, 11. हुति-III.
 26, IV. 61 हवति, हुवति-IV.
 60. मति-IV. 365, 416 इति-
 (1) IV. 406. होसु-III. 175.
 होउ-III. 178, IV. 420. होतु-
 IV. 307. होघ, होह-IV. 268.
 हुवेय्य-IV. 320, 323 होजइ, हो-
 ज्जाइ, होज, होजा etc. Conjug
 III. 178. होजदिइ etc. होजउ
 -etc. III. 178 होज-III.
 159, 165, 177, 179,
 IV. 370. होजा-III. 159,
 178, 179. हुज-II. 180.
 होजइ-III. 165. होस्स, होदिमि,
 होस्सामि, होहामि-III. 169, cfr.
 III. 166, 167. होदिइ-IV.
 388. होदी-II. 180.
 होजस्सामि, होज्जस्स, होज्जहामि-III.
 178. होसइ-IV. 388, 418.
 भविस्सिदि-IV. 275, 302.
 होजादिइ, etc. III. 178 हुवीअ-
 III. 163 होईअइ, होइज्जइ-III.
 160. भावेइ-III. 149. होतो-
 III. 180 हुतो-IV. 61. होमाणो
 -III. 180. हुअ-IV. 64. हुआ
 -IV. 384. हुआ-IV. 351.
 भविअ, हविअ, भादण, होदण, होत्ता
 -IV. 271. होऊण, होभऊण-IV,
 340. cfr. होतओ. -with अनु.
 अणइय-IV. 64. -with परि,
 परिभवइ-IV. 60. परिहविअ IV.
 401.-with प्र, प्रभवइ-IV. 60.
 पहुच्चइ-IV. 390 पभवइ-IV.
 63 पहुप्पिरे-III. 142. पहुअ-
 IV. 64. बहुत्त-I. 288, II. 98.
 -with सस्, सभवइ-IV. 60.
 सभावइ-IV. 35. अर्त्तमाविइ IV.
 260.
 भूमिसु-III. 16.
 भे-III. 91, 93, 94, 95, 100,
 106.
 भेच्छ-III. 171 (भिद्).
 भेदो-I. 251.
 भेतुआण-II. 146 (भिद्)
 भो-IV. 263, 264, 285, 302.
 भोअण-I. 81, 103.
 भोय-IV. 389.
 भोवा, भोच्छ-See भुत्त-
 भोत्ता-etc. See भुत्त.
 अश्, भसइ-IV. 177. -with. प्र,
 पम्मइ-IV. 436.
 अत्रि-IV. 360.
 अम् मइ-IV. 161, 239. भेवइ -

IV. 401. भमति-IV. 422, 3.
भमेज्-IV. 418. भमिञ- II.
146. Caus. भमेइ-III. 151;
IV. 30. भमावइ-III. 151.
भमावेइ-III. 151, IV. 30. भम-
उइ-IV. 161 भमाउइ-III. 151;
IV. 161. भमाडेइ-III. 151;
IV. 30. भम्मउइ-IV. 161-with
परि, परिभमनो-IV. 323.

म.

म-IV. 346, 365, 368, 379,
384, 387, 418, 420, 422,
4, 7 (?), 442.

म-म्मि-III. 105. मो-III. 106.

म-III. 107, IV. 323. मम, मि,

मिम, मम्ह - III. 107. मि, भे,

मम, ममए ममई, मइ, मयाइ-

III. 109 मए-II. 199, 201,

203, III. 109, 160. मई-

IV. 330, 346, 356, 370,

377, 396, 401, 402, I, 414,

418, 420, 421, 422, 423,

438. महत्तो, ममत्तो, महत्तो, मज्जत्तो,

मत्तो -III. 111. ममात्तो, °तु-

IV- 307, 321. ममत्तो, ममा-

हितो, ममामुत्तो, ममेमुत्तो-III. 112.

मे-III. 113, IV. 282, 283.

302. मइ-III. 113 मम-III.

113, IV. 280, 288, 302.

मइ-II. 164; III. 113. महु-

IV. 333, 370, 379, 383,

391, 395, 416, 418, 423,

12, 423, 429, 438. मइ-III.

113. मज्ज-III. 113, IV. 23.

मज्जु-IV. 367, 379, 398,

401, 417. मज्ज-III. 113.

मज्ज, मज्जण, °अ, ममाण, °ण,

महाण, °ण-III. 114. मि-III.

115. मइ-III. 115, 135.

ममाइ, मअए, मे-III. 115. ममम्मि

महम्मि, मज्जम्मि- III. 116.

ममेमु, महेयु, मज्जेसु, ममयु, महयु,

मज्जेसु- III. 117.

मअको-I. 130.

मइलं-II. 138.

मईअ-II. 147.

मउअत्तयाइ-II. 172.

मउअ-I. 127.

मउइ-I. 107.

मउण-I. 162.

मउत्तण-I. 127.

मउर-I. 107.

मउलण-II. 184.

मउल-I. 107.

मउलिभाइ-IV. 365.

मउली-I. 162.

मउलो-I. 107.

मउवी-II. 113.

मऊरो-I. 171.

मऊरो-I. 171.

मओ-I. 126.

भेश-IV. 447.

भस-I. 29, 70.

भगल-I. 29.

भमु-°-II. 159.

भसु-I. 26, II. 86.

भक्करेत्तु-IV. 324.

भक्करद्धो-IV. 323.

भइडु-IV. 423.

भइनो-IV. 325, 328.

भक्कइ-IV. 191.

भग्गइ-IV. 230 (भग्).

भग्गओ-I. 37.

भग्गति-I. 31. भग्गहु-IV. 364

(भग्ग)

भग्गलु-IV. 402.

भग्गणिइ-IV. 357.

- मग्गु-IV. 357, 431. मग्गहि-IV. 347.
मगू-II. 77.
मघव-IV. 265.
मघोणो-II. 174.
मघइ-IV. 315.
मच्चू-1. 130.
मच्छर-IV. 444. *रो-II. 21.
मच्छलो-II. 21.
मच्छिआ-II. 17.
मच्छु, मच्छे-IV. 370.
मज्जु, मज्जइ-IV. 101. मज्जति-IV. 339.-with नि, गुमज्जइ-1 94;-
IV. 123. गुमग्गो-1 94, 174.
मज्जइ-IV 105. (मज्ज्).
मज्ज-II. 24.
मज्जाया-II. 24.
मज्जारो-1. 26. II. 132.
मज्जण्हो-II. 84.
मज्जघो-II. 84.
मज्ज-II. 90. मज्जहे-IV. 350.
मज्जे-IV. 406. मज्जि-IV. 444.
मज्जिमो-1. 48.
मंजरो-II. 182.
मंजारो-1. 26.
मज्जिह्व-IV. 438.
महिआ-II. 20.
महु-1. 128.
मद्दा-II. 174.
मदण्ण-II. 174.
मटय-1. 206.
मटहसरिआ-II. 201.
मट्टइ-IV. 126.
मट्टिओ-II. 36.
मट्टइ-IV. 126.
मदो-1. 199.
मणद-IV. 7.
मणगिला-1. 26.
मणगी, ° लिगी-1. 44.
मणय-II. 169.
मणगिला-1. 26, IV. 286.
मणस्सि-IV. 263.
मणहर-1. 156.
मणा-II. 169. *
मणाउ-IV. 416, 426.
मणासिला-1. 26, 43.
मणि-IV. 422, 15.
मणिअडा-IV. 414, 423.
मणिअ-II. 169.
मणु-IV. 350, 401, 421, 422,
9, 441.
मणुअत्त-1. 8.
मणूसो-1. 43.
मणे-II. 207.
मणोज्ज-II. 83.
मणोण्ण-II. 83.
मणोरथा-IV. 285, 302.
मणोरह-IV. 362, 388, 401.
*हइ-IV. 414.
मणोसिला-1. 26.
मणोहर-1. 156.
मतल-IV. 325.
मडलग्ग, °लग्गो-1. 34.
मट्टुहो-II. 98.
मतन-IV. 307. *नो-IV. 325.
*न IV. 334.
मत्तइ-IV. 383, 406.
मत्ते-1. 102.
मत्तो-IV. 260.
मथुर-IV. 325.
मदि-IV. 372.
मन्, मन्ने-1. 171. माणिअद-IV.
388 माणिओ-II. 180.
with-मम्. समाणेइ-IV. 334.
मंतिदो-IV. 260.
मत्तू-II. 44.
मंयइ-IV. 121.
मदरयट-II. 174.

- मंदाल-IV. 288.
 मन-II. 25, 44
 मन्मैसडी-IV 422, 22
 म-IV 385, 418
 मम-etc -See म
 मम्मण-II 61.
 मम्मो-I 32.
 मयगलो-I. 182 मयगलह-IV 406.
 मयको-I. 177, 180. *कु-IV 396.
 मयच्छि-II. 193
 मयणो-I 177, 180, 228 *पु-
 IV. 397.
 मयरद्वय-IV. 422, 18.
 मयरद्वह-IV. 422, 8.
 मय्य-IV. 292.
 मर मरह-IV 234, 420 मरहि-IV.
 368 मराहु-IV 439. मरिण्वड-
 IV. 438 मारह-III 153, IV.
 330. मारेह-IV. 337 मारि-
 IV. 439. मारिअडेण-IV. 370,
 417. मारिआ-IV. 351. सुअ-
 IV. 367, 419 सुअउ-IV. 442
 सुएण-IV 395 सुया-IV. 442
 मालेध-IV. 302
 मरगय-IV. 349. *य-I 182.
 मरह-IV. 422, 7.
 मरुण-IV. 370, 418, *णा-I. 103.
 मर-III. 141.
 मरहटो-I 69. *ट-I 69, II. 119.
 मरिषह-IV. 235
 मलह-IV. 126.
 मलय-II. 97.
 मलयकेह-IV. 302.
 मलिअ-I. 7.
 मलिआह-III. 135.
 मलिण-II 138.
 मरुतुण-IV. 383, 444.
 मद-II. 79.
 मसण-I 130.
 मसाण-II. 86.
 मसिण-I. 130.
 मस्कली-IV. 289.
 मस्तु-II. 86.
 महह-I. 5, IV. 192. महए-I. 5.
 महति-IV. 353
 महणव-I. 269.
 महुरुम-IV. 445. *हु-IV. 336.
 महतो-II. 174.
 महन्दो-IV. 261. *दे-IV. 302.
 महपुजरिए-II. 120.
 महमहह-IV. 78. *हिअ-I. 146.
 महव्वय-IV. 440.
 महादहहो-IV. 444.
 महाधन-IV. 323.
 महारउ-IV. 358, *रा-IV. 351,
 434.
 महारिसि-IV. 399.
 महावीरे-IV. 265.
 महावीले-IV. 302.
 महिअल-IV. 357.
 महिमडलि-IV. 372.
 महिमा-I. 35.
 महिला-I. 146, III. 86, 87. *हे-
 III 41. *लाओ-III 86.
 महिवह-I. 129.
 महिवालो-I. 231.
 मही-III. 85. महिहि-IV. 353.
 मह-III. 25, 37. Declined. III.
 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24,
 25, 26, 124, 128.
 महुअ-I. 122.
 महुमहण-IV. 384.
 महुख्व-II. 150.
 महुल्ही-I. 247.
 महुअ-I. 122.
 महेला-I. 146.

मा-**II.** 201; **IV.** 330, 357
(?), 418, 422, 10.
मा, माइ-**IV.** 350, 421.-with
उप, उवमिअइ-**IV.** 418.-with
विनिस्, विणिम्मविदु-**IV.** 446.
माआ-Declined. **III.** 46.
माइगणो-**III.** 46.
माइदेवो-**III.** 46.
माइ-**II.** 191.
माइहर-**I.** 135.
माईण-**III.** 46. °ण-**I.** 135.
माउअ-**II.** 99.
माउआ-**I.** 131.
माउअ-**I.** 127; **II.** 2, 99.
माउच्छा-**II.** 142, **III.** 41.
माउत्तण-**II.** 2.
माउमउल-**I.** 134.
माउलुग-**I.** 214.
माउसिआ-**I.** 134, **II.** 142.
माउहर-**I.** 134, 135.
माऊए-**III.** 46.
माणइ-**I.** 228.
माणइत्तो-**II.** 159.
माणसी-**I.** 26, 44. °सिणी-**I.** 26,
44.
माणस्स-**II.** 195.
माणहे-**IV.** 282, 302.
माणु-**IV.** 330, 387, 396, 410,
418. माणि-**IV.** 418. माणेण-
IV. 278.
माणुअ-**IV.** 447.
माणुअ-**IV.** 396. °सह-**IV.** 341.
मामि-**II.** 105, 195.
मायदो-**II.** 174.
मायहे-**IV.** 399.
मारणउ-**IV.** 443.
मारुअतणओ-**III.** 87.
मारुदिणा-**IV.** 260.
मालइ-**IV.** 368. मालई-**IV.** 78.

माला-**II.** 182, **III.** 88, 124.
Declined. **III.** 27, 30, 36, 41
88, 124, 126, 127, 129.
°मालस्स-**I.** 4.
मासं-**I.** 29, 70. °
मासल-**I.** 29.
मासु-**II.** 86.
माहउ-**IV.** 357.
माहणो, माहण्य-**I.** 33.
माहुलिग-**I.** 214.
माहो-**I.** 187.
मि-See म.
मिअको-**I.** 130. °कु-**IV.** 377,
401.
मिइगो-**I.** 137.
मिच्छ-**I.** 130.
मिच्छा-**II.** 21.
मिट्टे-**I.** 128.
मित्तडा-**IV.** 422, 1.
मिरिअ-**I.** 46.
मिल. मिलइ-**IV.** 332. मिलिअइ-
IV. 434. मिलिअ-**IV.** 382.
मिलिअउ-**IV.** 332.
मिलाइ-**II.** 106, **IV.** 18, 240.
मिलाअइ-**IV.** 240. (म्हा.)
मिलाण-**II.** 106.
मिलिच्छो-**I.** 84.
मिव-**II.** 182.
मिस्सइ-**IV.** 28.
मिहुणं-**I.** 187.
मील, मीलइ-**IV.** 232. मेलवि-**IV.**
429.
- with उद्, उम्मिअइ-**IV.** 232,
354. उम्मीलइ-**IV.** 232. उम्मी-
लति-**III.** 26.
- with नि, निमिअइ, निमीलइ-
IV. 232.
- with व. पमिअइ, पमीलइ-**IV.**
232.

मेरा-I. 87.
 मेलवइ-IV. 28.
 मेलवि-See मिल.
 मेरु-III 134.
 मेरुइ-IV. 91, 430. मेरुि-IV.
 387. मेरुवि-IV. 353. मेरुपिण.
 IV. 341. मेरुतिहे-IV. 370.
 मेरुतहो-IV. 370, 377.
 मेरो-IV. 287.
 मेहे-IV. 367, 418, 419, 420.
 मेहो-I. 187. मेहु-IV. 395,
 422, B. मेहा-I. 187; III.
 143.
 मेहला-I. 187.
 मो-See म
 मोहलडेण-IV. 366.
 मोक्ख-II. 176.
 मोग्गरो-I. 116, II. 77.
 मोहायड-IV. 168.
 मोडति-IV. 445
 मोड-I. 116 202.
 मोत्तु etc See मुत्.
 मोत्था-I. 116.
 मोरल्ला-II. 214.
 मोरो-I. 171.
 मोल-I. 124.
 मोसा-I. 136.
 मोसावाओ-I. 136.
 मोहो-I. 171, III. 87.
 म्मि-See म.
 म्हु, म्हि, म्हो, See अस्.

य.

य-II. 184, III. 57, 141, IV.
 326, 396.
 यणवदे-IV. 292.
 यति-IV. 323.
 यदि-IV. 292.
 यथाशब्द-IV. 292.

यम् यच्छइ-IV. 215. -with नि
 निअय-IV. 287. -with प्र,
 पयच्छसे-IV. 323.
 यवाल-IV. 288.
 यलहला-IV. 296.
 यके-IV. 296.
 या-जामि-II. 204, III. 134.
 यादि-IV. 292. जाइ-IV. 240,
 350, 445 जाअइ-IV. 240.
 अति-IV. 388, 395, 439.
 जाहि-IV. 422, I. 439. जाहु-
 IV. 386. जाइजइ-IV. 419.
 जावेइ-IV. 40.
 याणदि-IV. 292
 याणवत्त IV. 292.
 यातिसो-IV. 317.
 याव-IV. 302.
 युगे-IV. 288
 युत्त-IV. 302.
 युम्हातिसो-IV, 317.
 ये-IV. 302.
 येव-IV. 276, 280, 283, 302,
 316, 321, 323.

र.

र-II. 217
 रअणीअरो-I. 8.
 रइ-IV. 422. 15
 रईओ, रईउ, रईहिनो-III. 29.
 रस्खसाण-III. 142
 रस्, रक्खइ-IV. 439. रस्खेअहु-IV.
 350, 367.
 रखोलइ-IV. 48
 रग्गो-II. 10, 89.
 रज् रजइ-IV. 94. रजसि-IV. 422
 23.
 -with समा, समारयइ-IV. 95.
 -with वि. विरणमि-II. 203.
 रजेइ-IV. 49.

- with सम्, समिद्ध, समील-
IV. 232.
मीस-I. 43, II. 170.
मीसालिअ-II. 170.
मुद्गो-I. 46, 137.
मुक्क-See मुक्.
मुक्को-II. 99.
मुक्खो-II. 89, 112.
मुग्घडा-IV. 409.
मुच्, मुभइ-IV. 91. मुच-III. 26.
मोच्छ-III. 171. मुच्चइ-II. 206.
मोत्तु-II. 146 IV. 212. मोत्तुण
-IV. 212, 237. मुक्को-II. 2.
मुक्का-III. 134. मुक्काइ-IV.
370. मुत्तो-II. 2. मोत्तव्व-IV.
212
- with प्र, पम्मुह, पमुक्क-II. 97.
मुच्छा-II. 90.
मुज्झइ-IV. 207, 217.
मुज-IV. 439.
मुजायणो-I. 160.
मुट्ठी-II. 84
मुग्, मुणसि-II. 209. मुणइ-IV. 7.
मुणति-II. 204. भमुणति-II.
190. मुणिज्झइ-IV. 252. मुणित
-IV. 346 मुणिआ-II. 199.
मुणाल-I. 130.
मुणालिअइ-IV. 444.
मुणि-IV. 341, 414. मुणिस्स, मुणीण
-III. 131.
मुणिदो-I. 84.
मुणीसिम-IV. 330.
मुइ, मुइइ-IV. 115. मुडिअउ-IV.
389.
मुडिमालिए-IV. 446.
मुडा-I. 26, II. 41.
मुत्ताइल-I. 236.
मुत्ती-II. 30.
मुत्तो-See मुच्
मुत्तो-II. 30.
मुइ-IV. 401. मुइ-IV. 302.
मुद्द-I. 166, IV. 349, 422, 23.
मुद्दा-III. 29, 86. Declined.
III. 29. मुद्धि-IV. 376, 395.
मुद्दए-IV. 423. मुद्धे-IV. 357.
मुद्दाइ, मुद्दाए-I. 5. मुद्धं-II. 77.
मुद्धइ-IV. 350.
मुद्दा-II. 41, III. 56.
मुद्दणो-III. 56.
मुद्धिआअ, *आए, *आइ-III. 29.
मुइइ-IV. 114.
मुइदले-II. 194.
मुइक्खो-II. 174.
मुसइ-IV. 239.
मुसल-I. 113.
मुसा-I. 136.
मुसावाओ-I. 136.
मुसमूरइ-IV. 106.
मुइ-I. 249, IV. 332, 349,
357, 382, 395, 401, 414.
मुइ-IV. 444. मुइ-II. 164,
III. 43, IV. 800. मुइस्स-III.
134 मुइहु-IV. 422, 20.
मुइलो-I. 254.
*मुही-III. 70.
मुहुत्तो-II. 30.
मुहुल-II. 164.
मुओ-II. 99.
मुइइ-IV. 106.
मुलि-IV. 427.
मुसओ-I. 88.
मुसल-I. 113.
मुसा-I. 136.
मुसावाओ-I. 136.
मे-See म.
मेओ-IV. 325.
मेढी-I. 215.
मेत्त-I. 81.

मेरा-I 87.
 मेलवइ-IV. 28.
 मेलवि-See मिल्.
 मेज-III. 134.
 मेजइ-IV. 91, 430. मेजि-IV. 387. मेजवि-IV. 353. मेजेपिण्. IV. 341. मेजतिहे-IV. 370.
 मेजनहो-IV. 370, 377.
 मेरो-IV. 287.
 मेहे-IV. 367, 418, 419, 420.
 मेहो-I 187. मेहु-IV. 395, 422, 8. मेहा-I 187, III. 142.
 मेहला-I 187.
 मो-See म.
 मोइलडेण-IV. 366.
 मोस्त-II. 176.
 मोंगरो-I 116, II. 77.
 मोगनइ-IV. 168.
 मोडवि-IV. 445.
 मोड-I 116. 202.
 मोचु etc See मुच्.
 मोन्या-I 116.
 मोरडग-II. 214.
 मोरो-I. 171.
 मोत्र-I. 121.
 मोया-I 186.
 मोयावाओ-I 136.
 मोहो-I 171; III. 87.
 मि-See म.
 म्द, मिद, म्दो, See अम्.

य.

य-II 184, III. 57, 141; IV. 326, 396.
 यारदे-IV. 292.
 यति-IV. 323.
 यदि-IV. 292.
 यथाग्रद्वं-IV. 292.

यम् यच्छइ-IV. 215. -with नि
 निअय-IV. 287. -with म,
 पयच्छसे-IV. 323.
 यंवाल-IV. 288.
 यलहला-IV. 296.
 यँके-IV. 296.
 या-जामि-II. 204, III. 184.
 यादि-IV. 292. जाइ-IV. 240, 350, 445. जाअइ-IV. 240.
 जति-IV. 388, 395, 439.
 जाहि-IV. 422; I. 439. जाहु-IV. 386. जाइवइ-IV. 419.
 जावेइ-IV. 40.
 याणदि-IV. 292.
 यागवत्त IV. 292.
 यानिसो-IV. 317.
 याव-IV. 302.
 युगे-IV. 288.
 युत्त-IV. 302.
 युम्हातिसो-IV, 317.
 ये-IV 302
 येव-IV. 276, 280, 283, 302, 316, 321, 323.

र.

र-II 217.
 रअणीअरो-I. 8.
 रइ-IV. 422. 15.
 रईओ, रईउ, रईहितो-III. 20.
 रस्समाण-III. 142.
 रस, रस्सइ-IV. 439. रस्सेवहु-IV. 350, 367.
 रसोलइ-IV. 48.
 रग्गो-II. 10, 89.
 रच् रयइ-IV. 94. रचति-IV. 422 23.
 -with समा, समारयइ-IV. 95.
 -with वि. विरएमि-II. 203.
 रजेइ-IV. 49.

शुद्धिपत्रम्

पृष्ठं	पंक्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
१८	९	<u>नयणाहं</u>	<u>नयणाद्</u>
२६	६	<u>तेत्तिअमेत्त</u>	<u>तेत्तिअमेत्त</u>
३३	४	<u>मृडर मणि</u>	<u>मृडर माण</u>
३५	२१	ग्रंथे "यानु"	"पृष्ठे" यानु
४१	३	नमस्मि	<u>नमस्मि</u>
४३	६	<u>कयरीला</u>	<u>कयरीलो</u>
६६	१२	<u>मुण्ड</u>	<u>मुण्डा</u>
८५	२१	अनुर्ध	अनुर्ध
९६	१९	रंगाभणित	कला भणित
१०७	१४	द्रावीयस्तन	द्रावीयस्त
१७६	१९	भिदिशले	भिदिदपार
४९९	५	मिष्टर	मिष्टर
५४५	१०	धात्यादेश	धात्यादेशी
५६८	१	पट्ट	कुट्ट
५७१	९	गुञ्जोत्त	गुञ्जोत्त
५७७	८	चिदिदिदि	चिदिदिदि

- रञ्जा-IV. 304, 320. रञ्जो-IV. 304. See राया.
 रेंदु (?) - IV. 422, 7.
 रडतड-IV. 445.
 रण-IV. 370, 377, 386; रणि-IV. 360.
 रण्डड-IV. 368.
 रण्ण-I. 66.
 रण्णा-etc See राया.
 रत्तडी-IV. 330.
 रत्ती-II. 79, 88. रत्ति-III. 157.
 रत्तो-II. 10.
 रवि-IV. 446.
 रमु-IV. 341.
 रफसो-IV. 325.
 रभ, with आ, आरभ-IV. 155.
 आरभतो, आरभो-II. 138.
 रम्, रमह-I. 202, IV. 168. रमदि-IV. 274, रमति-IV. 319. रमदे-IV. 274. रमते-IV. 319.
 रमण-IV. 307. रमिड-III. 136.
 रमिभ-II. 146, IV. 271.
 रमण-IV. 312 रमण, रत्ता-IV. 271. रमित्यते-IV. 315. रमि-जति-III. 142.
 रपड-IV. 194.
 रपड-IV. 194.
 रपा-IV. 325.
 रमड-IV. 162.
 रयण-IV. 401, 423, 3 °ण-II. 101. °णाड-III. 142, IV. 334.
 रयणिअरे-IV. 447.
 रयणी-IV. 401.
 रयद-I. 209.
 रयय-I. 177, 180, 209.
 रवड-IV. 233.
 रवणा-IV. 422, 11.
 रवि-IV. 444. रवी-I. 172.
 रस-II. 164. रसु-IV. 401, 444.
 रसायल-I. 177, 180.
 रसालो-II. 159.
 रस्सी-I. 35; II. 74, 78.
 रहवरि-IV. 331.
 रहस्स-II. 198, 204.
 रहु-IV. 447.
 रहुवई-III. 70. °वहणा-II. 188.
 राइक-II. 148.
 राइणा-etc. See राया.
 राई-II. 88.
 राईव-I. 180.
 राउल-I. 267.
 राओ-I. 68.
 राचा-IV. 325. राचिना, राचिमो-IV. 304.
 राजपधो °पहो-IV. 267.
 राजा-IV. 304. राजं-IV. 323.
 राम-II. 164. °रामड-IV. 407.
 °राय-IV. 350.
 रायड-IV. 100.
 रायउल-I. 267.
 रायकेर-II. 148.
 रायवहय-II. 30.
 रायहर-II. 144.
 राया-III. 136. Declined, III. 49, 55, IV. 304, 320, 323, 335. राय-IV. 402. राय-IV. 264. राइणो-IV. 260.
 रायाणो-III. 56.
 रावण-IV. 407.
 रावेड-IV. 49.
 राह-IV. 420.
 राही-IV. 422, 6.
 राहु-III. 180, IV. 382, 396, 411.
 R-II. 217; IV. 390. (!)
 रिअड-IV. 183.

शुद्धिपत्रम्

पृष्ठ	पङ्क्ति	अशुद्धम्	शुद्धम्
१०	९	नयणाई	नयणाइ
२६	६	तेत्तिअमेत्त	तेत्तिअमत्त
२३	४	नूउर मणि	नूउर माण
३५	२१	पृष्ठे “वानु”	“पृष्ठे” वानु
४१	६	नमम्मि	नमम्मि
४३	६	कयरीला	कयकाला
६६	१२	सुण्ह	सुण्हा
८५	२१	अनुध्वं	अनुध्वे
१०६	१९	कलाभणित्त	कला भाणत्त
१०७	१४	द्रावीयस्स	द्रावीयस्स
१७६	१९	भिदिपा	भिदिपाल
१९९	५	विट्ठर	विट्ठ
५४५	१०	धातमादेश	धातमान्धी
५६१	१	पट्ट	पुट्ट
५७१	९	गुञ्जाल	गुञ्जो
५७७	८	चिन्दिदि	चिन्दिदि

रिउ (रिपु) IV. 376, 416. रिऊ-
I. 177, 231.

रिउ (^२) -IV. 395.

रिऊ (क्तु). I. 141, 209.

रिम्बो-II. 19 रिक्ख-II. 19.

रिग्गइ-IV. 259.

रिच्छो-I. 140, II. 19. रिच्छ-
II. 19.

रिज्जु I. 141.

रिण-I 141.

रिद्धी-I. 128, 140, II. 41. रिद्धिहि
- IV 418.

रिमहो-I. 141.

रिसी-I. 141.

रीडइ-IV. 115.

रीरइ-IV. 100.

रुअ-II. 183.

रुक्ख-II. 19. रुक्खो-II. 137.

रुक्कगइ, रुक्कग-I. 34

रुक्कइ-IV. 341.

रुक्कइ-See रुद्

रुजइ-IV. 57.

रुणुणि-IV. 368.

रुटइ-IV. 57. (161 *)

रुद्, रुअणि IV. 383, रुअहि-IV.

383, रुवइ-IV. 226, 238.

रोक्कइ-IV. 226, 238. रोइ-IV.

368. रोच्छ-II. 171. रोत्तु,

रोत्तुण, रोत्तव-IV. 212. रुवइ-

रुविजइ-IV. 249. रुण-I. 209

रो-II. 80.

रो-II. 80

रु, रुवइ-IV. 133, 218, 239.

रुमइ, रुमइ-IV. 218. रुअइ-

रुविजइ-IV. 245. रुद्धी-IV.

422, 14, 429, 431. -with

अनु, अनुक्कगइ, अनुक्कविजइ-IV.

248. -with उप, उवक्कगइ, उव-

रुविजइ-IV. 248. -with गम्,

सक्कगइ, सक्कगिहिइ, सहंविजइ,
सहंविहिइ-IV. 248.

रुणिणी-II. 52.

रुप्पी-II. 52, 89.

रुमइ See रुध्.

रुमइ See रुध्.

रुवइ-IV. 57. (Form रु) See
also रुद्

रुवइ-See रुद्.

रुप, रुसइ-IV 236, 358. रुसेसु-IV.

414. रुसिउ-II. 141. रुसिजइ

IV-418. रुद्धी-IV 414

रुहिर-I. 6. *रु-IV 416.

रुअउ-IV. 423, 15.

*रुअउ-IV. 419.

*रुमो-I 142 रुवेण-II. 184.

रुसण-IV 418.

रे-II. 201 रेरे-III. 38.

रेअवइ-IV. 91

रेभो-I. 236

रेसि, रेसि-IV. 425.

रेहइ-IV. 100. रेहनि-III 22,
124.

रेहा-II. 7.

रेहि-IV. 421.

रेहिरो-II. 159.

रोइ-See रुद्

रोइत्या-III 143.

रोच्छ-See रुद्.

रोचइ-IV. 185.

रामवइ-IV. 44

रोमावलिहे-IV. 350.

रोवइ-See रुद्.

रोपिरो-II. 145.

रोस-II. 190, 191. रोसु-IV. 439.

रोमाणइ-IV. 105.

ल

लउ-IV. 414.

- लक्षण-II. 174. • ण-II. 3.
 लक्ष्म-IV. 332.
 लक्ष्मि-IV. 335.
 लग्, लगद्-IV. 230, 420, 423,
 7. लग्मि-IV. 339. लग्म-IV.
 326. लग्मो-II. 78. लग्मा-IV.
 445. -with वि, विलग्मी-IV.
 445.
 लगल-I. 256.
 लगूल-I. 256
 लङ्घन लघ्-•-I. 30.
 लच्छि-IV. 436. लच्छी-II. 17.
 लछण-I. 25, 30. लच्छ-•-I. 30.
 लज्ज, लज्जद् IV. 130. लज्जिज्जद्-IV.
 419 लज्जिज्जतु-IV. 351.
 लज्जालुआ-II. 159.
 लज्जालुङ्गी-II. 174
 लज्जिरो-II. 145.
 लज्जा-IV. 302
 लङ्गी-I. 247, II. 34.
 लङ्ग-IV. 74.
 लङ्ग-II. 77
 लप लपति, •ते-IV. 319. लपित-IV.
 304, 324. -with वि, विलपद्-
 IV. 148.
 लभ्-लभद्-IV. 383. लभद्-IV.
 385. लभद्-IV. 386, 411.
 लभिमु-IV. 386. लभति-IV.
 341, 414. लभद्-IV. 367,
 410. लभतु-IV. 395. अलभति-
 भेदे-IV. 350. लभेज्-लभिजेज्-
 III. 160 लभद्-I. 187. IV.
 249, 419. लभिज्जद्-IV. 249.
 लभो-III. 134. लभ-III. 23.
 लिच्छद्-II. 21.
 लभद्-II. 174.
 लवण-I. 171.
 लवण-IV. 288.
 लद्-III. 181. लद्-•-II. 122.
 लहुवी-II. 113. लहुद्-IV. 348.
 लहुआद्-III. 87.
 लक्ष्मो-IV. 296. •श-IV. 302.
 लाइवि-IV. 331, 376.
 लाउ-I. 66.
 लाऊ-I. 66.
 लायण्ण-IV. 414. •ण्ण-I. 177,
 180, IV. 220.
 लाय, लायाणो-IV. 302.
 लायिद्-IV. 288.
 लालसर-IV. 401
 लास-II. 92
 लाहद्-I. 187.
 लाहलो-I. 256.
 लाहु-IV. 390.
 लाहु-IV. 386, 426.
 लिङ्गद्-IV. 55.
 लिप्, लिहामि, लिहमि-III. 154
 लिहद्-I. 187.
 लिच्छद्-Scd लम्.
 लिक्तो-I. 6.
 लिम्भद्-IV. 245.
 लिपद्-IV. 149.
 लिबद्-IV. 387.
 लिबो-I. 230.
 लिसद्-IV. 146.
 लिह-IV. 329.
 लिहिआ-IV. 335.
 लिहिज्जद्-IV. 245.
 लीला-IV. 326.
 लीह-IV. 329.
 लुअ-III. 156, IV. 258.
 लुद्-IV. 55, 116.
 लुहो-I. 254, II. 2 3द्-IV. 401.
 लुगो II. 2, IV. 228.
 लुछद्-IV. 105.
 लुद्-IV. 326.
 लुम्भद्-IV. 153.
 लुहद्-IV. 105.

लुहिलपिए-IV. 302.
 ल, लुगइ-IV. 241. लुणिज्जइ, लुवइ-
 IV. 242.
 लुइ-IV. 124.
 लेइ-IV. 238.
 लेखडउ-IV. 422, 7.
 लेपिणु-IV. 370, 404, 405.
 लेवि-IV. 395, 440.
 लेविणु-IV. 441.
 लेह-IV. 329.
 लेहि-IV. 387.
 लेहिण-II. 189.
 लोअ-IV. 264. लोओ-I. 177;
 II. 200. लोउ-IV. 366, 420,
 422, 22, 442, 443. लोअस्स-
 I. 180. लोए-II. 38. लइ-
 IV. 438. लोअहो-IV. 365.
 लोअडी-IV. 423.
 लोअण-IV. 414. लोअणा-I. 33;
 II. 74. लोअणाइ-I. 33. लो-
 अणइ-IV. 365. लोअणेहि-IV.
 422, 18. लोअणहि-IV. 356.
 लोअणाण-II. 184. लोअणइ-IV.
 344, 401.
 लोके (३)-IV. 323.
 लोमस्स-I. 177.
 लोण-I. 171. लोणु-IV. 418,
 444.
 लोदु-IV. 146.
 लोदओ-I. 116; II. 79.
 लोहिआइ, लोहिआअइ-III. 138.
 लोहे-IV. 422, 23.
 ल्मइ-IV. 197. ल्हासिउ-IV. 445.
 ल्हइ-IV. 55.
 ल्हिओ-IV. 258.

—
 थ.

व-I. 67.
 व-II. 34, 182; IV. 436.

वइआलिओ-I. 152.
 वइआलीअ-I. 151.
 वइएसो-I. 151.
 वइएहो-I. 151.
 वइजवणो-I. 151.
 वइदम्भो I. 151.
 वइर-I. 6, II. 105 (वज्र).
 वइर-I. 152 (वैर)
 वइग्गपायणो-I. 152.
 वइग्गवणो-I. 152.
 वइसालो-I. 151.
 वइसाहो-I. 151.
 वइमिअ-I. 152.
 वइस्साणरो-I. 151.
 वमिओ-I. 70.
 वसो-I. 260.
 वइ [वाक्य]-II. 174.
 वइल-II. 79. *लु-IV. 341,
 411.
 वइखाण-II. 90.
 वक्खो IV. 325.
 वग्ग-IV. 330. वग्गो-I. 177; II.
 79. वग्ग I. 6.
 वग्गोलइ-IV. 43.
 वग्घो-II. 90.
 वर-I. 26. वकी-IV. 330. वका-
 IV. 412. वरुहि-IV. 356.
 वकिम-IV. 344, 401.
 वकुडउ-IV. 418.
 वच्, वोच्छं-III. 171. वोत्तु-II.
 217; IV. 211. वोत्तण, वोत्तव्व-
 IV. 211. वुवइ-III. 161.
 वाइएण-II. 189.
 वचन-IV. 324.
 I. वचइ-IV. 192.
 II. वचइ-IV. 225.
 वच्छ-II. 17. (वक्ष्.)
 वच्छा-IV. 282 (वत्सा).
 वच्छो-II. 17, 127. वच्छ-I. 23.

- वच्छत्स-I 249. वच्छाओ-I 5
 वच्छण वच्छेग वच्छसु वच्छसु-I
 27 वच्छेहे-IV 336 वच्छहु-
 IV 336 Declined III 2, 4,
 6 7, 8, 9 11 12, 13,
 14 15 16, 18 20, 21, 22,
 26, 27, 29, III 147(वृ)
 I वज्ज-I 181
 II वज्ज-IV 406 (वृ)
 वज्जणउ-IV 443
 वज्ज-I 177 II 105
 वज्जह-I 2 वज्जारओ वज्जारिऊण
 वज्जता वज्जारिअ-IV 3
 वज्जरण IV 2
 वज्जव-I 390
 वज्जेह-I 336
 वज्जए-II 26 (वध)
 वज्जह-IV 93
 वज्जय-I 412
 वज्जउ-IV 395
 वज्जरो II 132
 वज्जदि-IV 294
 व- II 30
 व- II 30
 व- II 30
 व- II 29
 *व- I 84, 120
 वज्जवज्ज-I 148
 वज्ज IV 371
 वज्जतण- IV 367 वज्जतणउ- IV
 384 वज्जतणहो IV 366, 425,
 437
 वज्जण-IV 366 437
 वज्जा वज्जाह-I 364
 वज IV 362 402, 423, 4, 11
 16
 वज्जरा-I 254
 वज्जलो-I 204
 वज्जो-II 174
 वज्जणह-I 69
 वज्ज- I 172 III 87, 88
 वज्जमि, वज्जमि-I 23 वज्जि-IV
 340, 411 वज्जाह, वज्जाणि-III
 88 व-ह-I 422, 11
 वज्जवामु-IV 396
 वज्जस्तह-I 69
 वज्जिआ-II 128
 वज्ज IV 401
 वज्ज-II 206
 वज्जोली-II 177
 वज्जो-IV 447
 वज्जणिज्जो-III 179
 वज्जिअह-I 345
 वज्जो-I 142, 177
 वज्जो-II 75
 वज्जन- II 164, IV 307 *हे-
 II 164
 वज्जि-IV 432
 *वज्ज I 145
 वज्जा-II 30
 वज्जिआ-II 30
 वज्जिआ-II 30
 वज्जो-IV 401
 व-द वज्जानि-I 6, III 92 वदे I
 34 III, 16, 134 वज्जि,
 *वज्ज-II 146 वज्ज-IV 420
 वज्जारा-I 132
 वज्जालह-I 102
 वज्जह-I 30 वज्जह I 30, IV 176,
 192 259
 वज्ज-IV 264
 वज्जह-IV 350 वज्ज-I 242, II
 61 वज्ज-IV 344, 401
 वज्जिआ-I 101
 वज्जलो II 174
 वज्जिगह-IV 301
 वज्जसा-I 26

वयण-IV 396 °णु IV 350
 (वदन)
 वयण-I 228, III 29 वयणु-IV
 367 वयणा-I 33 °णाइ-I 33,
 IV 340 °णाई-III 26
 वय-III 106
 वय-I 32 [वयम्]
 वयिदे-IV 292
 वर, वरइ-IV 234 वारिआ-IV
 330, 438
 -with प्रा, पाउओ I 131
 -with नि निवारइ-IV 23
 निउअ-I 131
 -with निम्, निवुअ-I 131
 निवुओ I 209
 -with वि, विउअ-I 131
 -with सम् सवरइ-IV 82
 सवरेवि-IV 422, 6 सउअ-I,
 131
 वर-IV 370 वर-IV 323 वरहो
 -IV 444 वरेहि-IV 422,
 11
 वरहाडइ-IV 79
 वरि-IV 340
 वरिअ-II 107
 वरिस-IV 332, 418 °म-II
 105 °सा-II. 105 वरिससय-
 II 105
 वर्त्, वित्त-I 128 वर्गे-II 29
 -with नि निअत्तइ-IV 395
 निअत्तु-II 196 निउत्त, निअत्त
 -I 132 निउहाइ-IV 332
 -with प्रतिनि, पडिनिअत्त-I.
 206
 -with पयइ-II 30, IV
 347 परत्तेइ-IV 264 पयहो-
 II 29
 -with वि, विवहइ-IV 118
 with- सम्, सवअिअ-II 30

वर्धु, वरुइ-IV 220 विद्ध-I
 128 II 40 वुट्ट-I 131, II
 40, 90
 -with परि, परिअडुइ-IV 220
 वर्प, वरिसइ-IV 235 विद्धो, वुट्टो-
 I 137
 -with प्र पउहो-I 131
 I वलइ-IV 176. वलतेहि-IV
 422, 18
 II वलइ-IV 209
 वलगाइ-IV 206
 वलण-IV 293
 वलणाइ-IV 422 2
 वलति-IV 416 वालिउ-IV 418
 वलय-IV 444 °या-IV 352.
 वलयाणलो-I 177
 वलयामुह-I 202
 वली I 35
 वलुणो-I 254
 वरुह-IV 444 वरुहउ-IV 358,
 426 वरुहइ-IV 383
 वत्री-I 58
 ववसाउ-IV 385, 422, 19
 वश-IV 288
 वशाइ IV 447
 वशले-IV 295
 वश्वा-IV 302
 वस्, वसामि III 135 वसति-IV
 339
 -with नि, निवसतेहि-IV 422,
 11
 -with प्र पवसइ-IV 259.
 पवमतेण-IV 333, 342, 419
 पवसने-IV 422, 12
 वस-IV 422, 15 वसिण-IV.
 387, 390 वसि-IV 427.
 वसई-I 214
 वसते-I 190

- वसही-I. 214.
 वसहो-I 126, 133.
 वसुआइ-III. 145, IV. 11. वसु-
 आति-IV. 318. वसुआदि-IV.
 374. वसुआसि-III. 145.
 वसुथा-IV. 326.
 वह, वहसि-II. 194. वहइ-I. 38;
 IV. 401. वहिजइ-IV 245.
 वुभइ-IV. 245. वाहिउ IV 365.
 -with उद्, See सुव्यहइ
 -with निस्, निव्यहइ-IV. 360.
 वहस्स, वहाइ, वहाय-III. 133.
 वहि (?) -IV. 357.
 वहिउ IV. 422, 1.
 बहु-I. 6, III. 42, IV. 401.
 Declined. III 27, 29, 36,
 42, 124. बहुआइ-I. 6.
 बहुत्त See भू with प्र
 बहुमुह, बहु°-I 4.
 बा-I. 67, II. 189 (*), IV. 302.
 बाइ-IV. 18.
 बाउणो } -See बाऊ.
 बाउ }
 बाउला I. 121; II. 99.
 बाउलो-II. 99
 बाऊ-I. 180 Declined III. 19,
 20, 125, 129.
 बाएजा-III. 177.
 बाए-IV. 343.
 बाणारसी-II. 116. *सिहि-IV.
 442.
 बाणिअ-III 73.
 वामेअरो I. 36.
 बायउ °अओ See बाऊ.
 बायरण-I. 268.
 बायमु-IV 352.
 बायावेजा III. 177.
 बार-IV. 383, 422, 12.
 बारण-I. 268.
 बारणे-II. 193.
 बारिमई, वारी°-I. 4.
 बालइ-IV. 330.
 बालिउ-IV. 418. See बलति.
 बावडो-I. 206.
 बावफइ-IV. 68.
 बावरेइ-IV. 81.
 बावेइ-IV. 141. See आप् with दि.
 बागले-IV. 289.
 बासइधी, बासेसी-I. 5
 बाससय-II. 105.
 बासारसि-IV. 395.
 बासु-IV 430.
 बासेण-IV. 399
 बासो-I. 43. बास II. 105. बासा-
 I. 43, II. 105.
 बाहरइ-IV. 76.
 बाहिओ-II. 99.
 बाहितो-II. 99. °त्त-I. 128.
 बाहिणइ-IV 353.
 बाहो [व्याघ्र]-I. 187.
 बाहो [बाहय]-II. 78.
 बि-I 6, 33, 41, 97; II. 193,
 195, II. 218, III 85, 142,
 IV. 332, 334 335, 336,
 337, 341, 343, 347, 349,
 358, 365, 366, 367, 370,
 376, 377, 383, 385, 387,
 389, 395, 399, 401, 406,
 411, 414, 418, 419, 422,
 423, 432, 433, 441, 445.
 बिअ-II. 182.
 बिअइ-I. 166.
 बिअइ-IV. 129.
 बिअड-I. 146.
 बिअटि-III. 57. बिअही-II. 36.
 बिअट्टे-II. 40.
 बिअण-I. 46.

- विअणा-I. 146
 विअभइ-IV. 157.
 विअय-IV. 264.
 विअलिइ-IV. 288.
 विआण I. 177.
 विआरुओ-II. 159.
 विआरो-III 23.
 विआली-IV. 377, 401, 424.
 विइण्णु-IV. 444
 विइण्हो-I 128.
 विउअ-See वर with वि.
 विउए-IV. 419.
 विउडइ-IV. 31
 विउसग्गो-II 174.
 विउसा II. 174
 विउहो-I. 177.
 विओओ-I 177. विओइ-IV. 368.
 विकासरो-I. 43
 विक्किणइ IV. 52
 विक्कोसइ-IV 42
 विक्कवो-II. 79
 विक्केइ-IV. 52, 240. विक्केअइ-IV.
 240.
 विचि-IV. 350, 421.
 विच्छट्ठो-II. 86.
 विच्छुद्धिरे-III. 142
 विच्छोलइ-IV. 46.
 विच्छोहगइ-IV. 396.
 विच्छोडवि-IV. 439.
 विजण-I 177.
 विजयसेनेन-IV. 324.
 विज्ज-II. 15
 विज्जु-III. 137. विज्ज-I 15,
 II. 173 विज्जुणा-I. 33. विज्जुए
 -I. 33
 विज्जुला II. 173.
 विज्जेज-III. 160.
 विज्जाइ-II. 28.
 विजुओ-I. 128, II. 16. विज्जुओ-
 II. 16, 89.
 विछिओ-I. 26, II. 16.
 विज्ञ-I 42. °ज्ञो-I. 25, II. 26, 92.
 विज्जाण-IV. 303.
 विज्जलु-IV. 422, 3.
 विट्ठी-I. 137.
 विटविट्ठइ-IV. 94.
 विट्ठा-II. 98
 विट्ठिर-II 174
 विटतउ-IV 422, 4, 16 विटत-
 IV. 258
 विटप्पइ-IV 251.
 विडवइ-IV. 108. विडविमइ-IV.
 251.
 विणओ I. 245
 विणासहो-IV. 424.
 विणु-IV. 357, 386, 421, 426,
 440, 441
 विणोअ-I. 146.
 वित-I 139.
 विण्णाण-II. 42, 83.
 विण्ह-I 85, II. 75.
 विप्पी-I 128
 वित्थार-IV 395
 विटुरो-I 177.
 विट्ठइ-IV 419.
 विहाओ-I. 107.
 विद्ध-See वर्य.
 विधिणो-IV. 282, 302.
 विनासिआ-IV. 418
 विण्णालइ-IV. 31.
 विप्परो-II 106.
 विप्पिअ-IV. 423.
 विप्पिअआरउ-IV. 343.
 विणो-I 177.
 विन्मलो-II 58.
 विमतडी-IV. 414.
 विमल-IV. 383.
 विम्हओ-II. 74. °हइ-IV. 420.

- विम्हयणिञ्ज } -I 248
 विम्हयर्णञ्ज }
 विम्हरइ See स्सर with वि
 विम्याहल-IV 292
 विरइ-IV 106 150
 विरमालइ-IV 193
 विरल-IV 341 °ला-II 72,
 IV 412
 विरलइ IV 137
 विरस-I 7
 विरह-IV 415 429, 444 °हु-
 IV 423 °हा-I 115 °हो-
 IV 432
 विरहमा-I 84
 विरहिअह-IV 377, 401
 विराइ-IV 56
 विरेअइ IV 26
 विरोलइ-IV 121
 विलवु IV 387
 विलया-II 128
 विलासिणीउ-IV 348
 विलिअ-I 46 101
 विलिजइ-IV 56 418
 विलुपइ-IV 192
 विलाइइ-IV 129
 विल I 85
 विव-II 182
 विवइ-IV 400
 विवइइ-IV 118
 विवरीरा-IV 424
 विश विसइ I 260 -with नि, निवे
 सन्ता III 180 निवसिआण-I
 60 -with परि, परिविहा-IV
 409 with प्र पविसामि-IV
 278 पविशामि-IV 302 पावे
 सइ-IV 183 पविशदु-IV 302
 पवीसइ-IV 444 पइसीसु-IV
 396 पइइ-IV 340 43, 433
 पइउ-IV 444 पइहि-IV 330
 विसनयइ-IV 129
 विसगठि IV 420, 422, 17
 विसइइ-IV 176
 विसदा-I 241
 विसठल-IV 436 °ल-II 32
 विसतवा-I 177
 विसम-IV 350 367 विसमा I
 241 IV 309 विसमी-IV
 406 विसमा-IV 395
 विसमआयवो-I 5
 विसमइआ-I 50
 विसमओ-I 50
 विसमायवो-I 5
 विसय-II 209
 विसहारिणी-IV 439
 विसाओ-I 155 °आउ-IV 380
 418
 विसाणा-IV 309
 विसाइउ-IV 386, 411
 विमुद्धण-III 38
 विसुरइ IV 132, 340 °रहि-IV
 422 2
 विसेसा-I 260
 विस्तु-IV 289
 विस्मये-IV 289
 विस्सोअसिआ-II 98
 विइआ-III 29
 विहडण्ड-II 174
 विहत्थी-I 214
 विहलिअ-IV 364
 विहलो-II 58 93
 विहवो-IV 60 विहवे-IV 422
 7 विहवि-IV 418 विहवेहि-I
 34
 विहसति-IV 365
 विहाणु-IV 330, 362 420
 विहि-II 206, IV 385 387,
 414 विही-I 35
 विहीरइ-IV 193

- विहु-III 19.
 विद्वणो-See वृ with वि.
 विहाड्-IV. 27.
 वीङ्-I. 4.
 वीङ्-IV. 5.
 वीण-IV. 329.
 वीरिभ-II. 107.
 वीलयिणे-IV. 288
 वीस-IV. 423
 वीसभो-I. 48.
 वीसरङ्-IV. 75, 426
 वीसा-I. 28 92
 वीसाणो-I. 48.
 वीसामो-I. 48.
 वीसालङ्-IV. 28.
 वीसासो-I. 48
 वीसु-I. 24, 48, 52.
 वुमङ्, वुमेप्पि, वुमेप्पिणु-IV. 392
 वुट्टी-I. 137.
 वुट्टी-I 131; II. 40.
 वुट्टो-See वट्.
 वुत्तड्-IV. 421.
 वुत्ततो-I. 131.
 वुड्-I. 131.
 वुदारया-I. 132
 वुदावणो-I. 131
 वुताड्-IV. 421.
 वेअट्-IV. 89.
 वेअणा-I. 146.
 वेअसो-I. 207.
 वेआलिओ-I. 152
 वेङ्-I. 166, II. 98.
 वेड्-IV. 438.
 वैकुओ-I. 199.
 वेगला-IV. 370.
 वेचङ्-IV. 419.
 वेच्छ-III. 171.
 वेज-III. 160.
 वेज्जो-I 148, II 24.
 वेडिसो-I. 46 207.
 वेणुज्ज-II 133.
 वेड्ड-IV. 221. वेड्ड-IV 51.
 वेड्डिज्ज-IV. 221
 वेण-IV. 329.
 वेणुल्ल-III. 247.
 वेणु-I. 203
 वेण्ट-I. 139, II 31.
 वेण्ड-I 85
 वेतसो IV 307.
 वेप्, वेवङ्-IV. 147. conj III.
 139-143, 145, 181, 182.
 वेमयङ्-IV. 106
 वेमि-IV 238.
 वेर-I 152.
 वेरि-I. 6.
 वेरिभ-IV 439
 वहालिअ-II. 133
 वेलवङ्-IV. 93, 156
 वेलुवण-I. 4.
 वेल्-I 203.
 वेल्वण-I 4
 वेल्ङ्-IV. 168 वेल्तो-I 66.
 वेल्-I. 85.
 वेल्ली-I. 38.
 वेविरो-II 145. वेविरिण III 135.
 वेव्ज II 194.
 वेव्वे-II. 193, 194
 वेस-IV. 335
 वेसपायणो-I. 153
 वेसवणो-I. 152.
 वेसिअ-I 152
 वेहवङ्-IV. 93
 वेहव्व-I. 148.
 वो-III 100.
 वोवङ्-IV. 38.
 वोवत-I. 116.

वोच्छ- See वृत्
 वोच्च-IV 5
 वोट-I 139.
 वोटु- See वृत्
 वोदह-II 80. ह-II. 80.
 वोल्-IV. 162.
 वोलीणो-IV. 258
 वोसह-IV 195
 वोमहो-IV, 258
 वोसिरह, वोसिरामि-IV. 229.
 वोसिरण-II. 171.
 मनु-IV. 391
 माधु-IV 399.
 व्य-I. 6, 66, II 129. 150,
 182

दा.

दार, गद-IV 86, 230, 423, 6,
 411. मिगद-IV 311
 दारि-IV. 372 मिगु-IV.
 101, 105 मिगवतु-II 80.
 दारावहारलिस्त-IV. 301, 302.
 दारिद-IV. 117
 दार-IV. 117.
 दाम् मद्-IV 167. -with उप,
 उवमद्-IV. 239. उवमदि-
 IV. 299 उवगामेद्, उवममावद्,
 उवगमावेद्-III. 119.
 दामने-IV 302.
 दामनाद्-IV. 300.
 दाल-IV. 284.
 दालि-IV. 302.
 दारजे-IV. 293
 दामरदि-IV. 291.
 दाम्-IV. 289.
 दाम्-IV 117.
 दामन्त-IV. 293.
 दामी-IV. 302
 दाम्-IV. 288

दि-See अम्.
 दिल्-IV. 288.
 दिप्, सीसद्-IV. 230.-with दि
 दिसिद्-IV. 358.
 दुद- See धृ.
 दुवल्लिगदिदे-IV. 302
 दुम्, सोमति IV. 309. सोह L
 187, 260, IV. 141.
 दुम्मिलाए-IV 302.
 दुल-IV. 288
 दुप्-सुगद्-IV. 236, सुगद्गे III. 112.
 सोमउ-IV. 365. सोसिभ सोसविभ
 - III. 150.
 दुप्-IV. 289,
 दुस्तिदे-IV. 291.
 दुस्तु-IV. 290.
 दु-IV. 302.
 नोदे-IV. 299.
 शोनिदाह-IV. 299.
 शोभण-IV. 288. *ने-IV. 302.
 धम्-with परि. वलिहता IV. 282.
 दस-IV. 302. -with वि
 बीगमद्-I. 43, IV. 159.
 धु-मुगद्-IV. 58, 241. गुधि,
 गुणउ, गुणाउ, III. 158. गु-
 IV 302. नोहीभ-IV. 117.
 गुब्द. गुनिवद् IV. 212. गुभी-
 भदे-IV. 302 गुनिरुण-IV.
 241. गोउण-IV. 237, 241.
 गोउभाण-II. 116. गोधा-II
 15. गुद्-IV. 288.-गुभ II.
 171, IV. 112. गुभो-I. 209.
 गोच्छ-III. 171. conj. III.
 172.
 गिप्, गिलेसद्-IV. 190. गिलिट्ट-
 II. 106. -with धा, भाद्गुभ-
 I. 21, II. 161. भाद्गुभ-II.
 161. भादिद्गो-II 19, 90.

श्वस्-with उद् ऊससद्-I. 114.
 -with निस्, नीससद्-IV. 201.
 -with वि, वीससद् I. 43.

स.

स-II. 184, III; 3. IV. 370,
 406, 414, 429.

सभद्-IV. 345.

सद्-[सङ्] I. 128.

सद् [सदा] I. 72

सद्-[स्वय] IV. 395, 430.

महम्-I. 151.

सद्-IV. 339, 402.

सद्-I. 151.

सद्-IV. 326.

सद्-I. 177.

सउणि-IV. 391. सउणिद्-IV. 340.

सउणो-I. 180. सउणाद्-IV. 445.

सउतले-IV. 260.

मउरा-I. 162.

सउद्-I. 162.

सएण-IV. 332.

सवच्छरो. °लो- II. 21.

सवट्टिअ-II. 30.

सवत्तओ-II. 30.

सवत्तण-II. 30.

सवरो-I. 177.

सवल्लिअ-IV. 439.

सवुडो-I. 177.

सवेळ्-IV. 222.

ससद्-IV. 197. (From श्वस्)

मसओ-I. 30.

ससिद्धिओ-I. 70.

सहारो-I. 264.

सकणी-IV. 330.

सषद्-See श्वस्.

मक्-III. 141.

सवय-I. 28, II. 4.

समारो-I. 28; II. 4. °र- IV.

260

सकालो-I. 254.

सङ्गो-II. 2, IV. 309.

सम्प-I. 24.

सक्खिणो-II. 174.

सगरपुत्त-IV. 324.

सङ्कडु-IV. 395.

सङ्गो-I. 177. °द्-IV. 331.

सङ्कल-I. 189.

सराद्-etc. See स्या -with सम्.

सङ्गुद्-IV. 168.

सङ्गो-I. 30, I. 187; IV. 309.

सङ्गो-I. 30. सराद्-IV. 422, 3.

सग-I. 130.

सगमो-I. 177. °मि-IV. 418.

सगर-IV. 345.

सगलद्-IV. 113.

सगडिआ-See प्रस् with सम्.

सगहो-IV. 434.

सषद्-IV. 2.

सघारो-I. 264.

मघो-I. 187

सबाव-I. 177.

सच्च्-II. 13.

सच्चवद्-IV. 181.

सच्छाय-I. 249.

सच्छाद्-I. 249.

सब्बणो-I. 11. °णु-IV. 422, 22.

°णद्-IV. 422. 8.

सङ्गो-II. 77.

सज्ज-II. 26.

सज्जस-II. 26.

सज्जाओ-II. 26.

सज्जो-II. 26, 124. सज्जु- IV.

370.

सचि-IV. 422, 4.

सज्जतिओ-I. 70.

सज्जमो-I. 245.

सजा II. 83.

- सजोगो-I 245
 सज्ञा-I 6, 25, 30, II 92 सञ्ज्ञा
   I 30
 सञ्ज्ञा-IV 303
 सडइ-See सद्
 सड्ड-I 41
 सदा-I 196
 सदिल-I 89
 सदा-I 199
 सणिअ-II 168
 सणिच्छरो I 149
 सणिद्ध-II 109
 सणेहो-II 102
 सठो IV 325
 सडो-I 260
 सडो-सण्डा-I 30
 सण्णा-II 42, 83
 सण्ह-[श्रद्धा] II 75, 79
 सण्ह-[सुद्ध] I 118 II 75
 सतन-IV 307
 सत-IV 307
 सतण्ह III 123
 सत्तरी-I 210
 सत्तावीसा-I 4
 सत्तो-II 2
 सत्थ [त्वत्थ]- IV 396, 422, 22
 सत्थरि-IV 357
 सत्थहि [बाल] IV 358
 सत्थि-II 45
 सत्थो [सार्य] I 97
 सद् सडइ-IV 219 -with अव,
   ओसिअत-I 101 -with नि
   निस्सण्णा, रुमण्णो I 174
   with प्र,प्रसिअ-I 101, II 196
 सदोसु-IV 401
 सदहइ etc See धा with थद्
 सदहण- * द्वाण-IV 238
 सदालो-II 159
 सदा-I 260, II 79
 सदा-I 12 II 41
 सति-IV 441
 सतो-See अस्
 सदद्य-II 34
 सदाणइ-IV 67
 सदिंसइ-IV 180
 सडुमइ-IV 152
 सदसडा-IV 419
 सदेस-IV 434
 माधिहि-IV 430
 सधुइ-IV 152
 सनामेइ-IV 83
 सन्नुमइ-IV 21
 सपाव-I 177
 सपिवासो-II 97
 सप्पिवासो-II 97
 सप्फ-II. 53
 सप्फल-II 204
 सयधु-IV 396
 सम्भाव II 197
 समरी-I 236
 समलउ-IV 396, 397 °ल I 236.
 सभिक्ख-I 11
 समण III 137
 समण-III 123 समणे-IV 265
 समणि-III 42
 समत्तु-See आप् with सम्
 समत्तो-II 45
 समानिअ-III 46
 समप्पइ-See आप् with सम्
 समप्पत्तु See वर with सम्
 सम-II 201 समा-I 269
 समर-IV 371
 समरगणइ-IV 395
 समरा-I 258
 समाउलेण-IV 444
 समाणइ-IV 110, 142
 समाणु-IV 418, 438
 समारइ-IV 95

- समावेद-See आप् with सम्.
 समिञ्जाद्-II. 28.
 समिद्धो-I. 44, 128, III. 23.
 समीप-IV. 322.
 समुदा-IV. 326.
 समुद्रो-II. 80.
 समुद्रो-II. 80.
 समुद्र-I. 29.
 समोसर-See सर with समप.
 सभा-I. 15.
 सपद्-(सप्रति) I. 206.
 सपद्-(सपद्) IV. 372, 385, 400.
 सपद्-IV. 335, 347, 400, 418,
 °या-I. 15.
 सपय-I. 209.
 सपाद्भव See पद् with सम्.
 सफामो-I. 43.
 समवहो-IV. 395.
 सभावद्-IV. 153.
 समष्टिओ-II. 36
 समष्टो-II. 36.
 सम्म-(सम्पद्)-I. 24.
 मम्म-(दम्भन्) I. 32, III. 56.
 सम्मान-IV. 816.
 समुद्-IV. 395, 414. °ह-I. 29.
 सय-II. 158, IV. 422, 12 सय-
 II. 105 सएण-IV. 332 सयाद्
 -IV. 357, 418. सअहि-IV.
 345.
 सयटा-I. 196. °ह-I. 177, 180
 सयणो-II. 114.
 सय-II. 209.
 मयल-IV. 264, 441. °ल II. 15.
 सयवाद-IV. 356.
 सया-I. 72
 सद्दो-II. 124.
 सर सरद्-IV. 234.-with अप, ओस-
 रद्, अवसरद्-I. 172. औशलध-
 IV. 302. ओसारिअ, अवसारिअ-
 I. 172. -with समप, समोसर-II.
 197. -with उद्, ऊसरद्-I. 114.
 ऊसारिओ-II. 31. -with निम्.
 नीसरद्-I. 93 IV. 79. नीस-
 रहि-IV. 439 -with प्र. पसरद्-
 IV. 77, 78. पसरिअउ-IV. 354.
 सर-(सरस्) IV. 422 11. सरो-
 I. 91 मरे सरम्मि सरसि-IV. 448.
 सर (सर)-IV. 344, 401, 414.
 सरउ-IV. 357. सह सरे-IV.
 357.
 सरद्-IV. 74 See म्सर.
 सरओ-I. 18, 31.
 सरहद्-I. 156.
 सरला-IV. 387.
 सरावि-IV. 396
 सरि-I. 142
 सरिआ-I. 15
 सरिआद्-IV. 300.
 सरिम्भो-I. 44, 142, II. 17.
 सरिया I. 15
 सरिस-II. 195 सरिसो-I. 142 सरिस-
 -IV. 279
 सरिसव-I. 187
 सरिसिन्-IV. 395
 सरिहि-IV. 422, 11.
 सरेण-IV. 441.
 सरेहि-IV. 422 11
 सरो-II. 74, 78.
 सरोहद्-I. 156
 सर्व with उप, उवसप्यद्-IV. 139.
 उवसप्यभा-IV. 302.
 सलज्ज-IV. 430.
 सलद्द-IV. 83.
 सालद्दा-II. 101.
 सलिल-I. 82, IV. 395. सल्लिज्ज-
 IV. 308.
 सलिलवसण-IV. 197.

- सलोणी-IV. 420. सलोण-IV. 444.
 सल्लड-IV. 387. °अइहि-IV 422,
 9.
 सैव-IV. 358.
 सवइ-I 33.
 सवलो-I. 237.
 सवहो-I 179, 231
 सव्व-IV. 422, 6. Declined. III.
 58, 59, 60, 61. सव्वु-IV.
 366 438, सव्व-I. 177, II.
 79. सव्वस्स-III. 85, IV.
 316. सव्वे-III 147. सव्वाण-
 III. 85 सव्वहि-IV. 429.
 सव्वओ-I 37; II 160.
 सव्वग-IV 224, 412. सव्वगे-IV.
 396. सव्वगाओ-IV 348.
 सव्वगिओ-II 151
 सव्वज्जो-I 56, II. 83.
 सव्वज्जो-IV 303.
 सव्वणू-I 56; II. 83.
 सव्वत्तो-II. 160
 सव्वत्थ-III 59, 60.
 सव्वदो-II 160.
 सव्वासण-(?) IV. 395.
 ससणेही-IV. 367.
 ससरीरो-IV. 323
 ससदइ-IV. 422, 8. °हरस्स-III.
 85.
 ससा-III. 35.
 ससि-IV. 382, 393, 418, 444,
 ससी-IV. 309.
 ससिरेह-IV. 354.
 सह सहइ-I. 6. सहेसइ-IV. 422,
 23. सहेव्वउ-IV. 438. सहत्तो-
 180.
 सह-IV. 339.
 सहइ-IV. 100. सहहि-IV. 382.
 सहकारो-I. 177.
 सहयारो-I. 177.
 सहरी-I 236
 सहल-I. 236
 सहस-II. 158, IV. 352.
 सहस्ससिरो-II. 198.
 सहा-I. 187.
 सहाओ-III 85.
 सहाव-IV. 422, 23. °वो-I. 187.
 सहि-II 195; IV. 332, 379,
 390, 398, 401, 414, 417,
 444. Declined III. 27, 29,
 36, 124. सहिए-IV. 358,
 367.
 सहिआ-I. 269. सहिअएहि-I. 269.
 III. 65.
 सहु-IV. 356, 419.
 सा-I. 33, II. 204; III 33,
 86. IV 489.
 सा-(थन्) I. 52; III. 56.
 साअदुइ-IV. 187.
 साउउअय-I 5.
 साऊअय-I. 5.
 साणो-I. 52; III. 56.
 सादिसि-IV. 368.
 सामओ-I. 71.
 सामगइ-IV. 190.
 सामच्छ-II 22.
 सामत्थ-II. 22.
 सामन्नु-IV. 418.
 सामयइ-IV 193.
 सामला-IV. 330.
 सामली-IV. 344. °लीए-III. 153.
 सामा-I. 260; II. 78.
 सामि-IV. 334, 430. सामिउ-IV.
 409. सामिअ-IV. 422, 10.
 सामिअहो-IV. 340. सामिहु-IV.
 341.
 सामिद्धी-I. 44.
 सायरो-II. 182. °इ-IV. 334.
 °रहो-IV. 395, 419. °रे-III.

142. *रि-IV. 383.
 सार-IV. 422, 12.
 सारइ-IV. 84.
 सारग-II 100.
 सारवइ-IV. 95.
 सारस-IV. 370
 सारिकस-II. 17. *वन्तु-IV. 404.
 सारिच्छो-I. 14. *च्छ-II. 17.
 सार-IV. 365.
 सालवाहणो-I. 211.
 सालाहणो-I. 8, 211. *णी-I. 211.
 सार-IV. 420.
 सारगो-I. 177.
 सारगु-IV. 357, 396.
 सारो-I. 179, 231.
 सार-IV. 387, 395
 सार-I. 43.
 सारिमइ-II. 180.
 सारइ-IV. 2. सारगु-II 197.
 सारइ, *हआ See सार.
 सारइ-IV. 82
 सारणा, *णी-III. 31.
 सारइ-IV. 82.
 सारगु-II. 197. See सारइ.
 सारस्मीण-III. 123.
 सार-I. 187.
 सारु-IV. 366, 422, 22.
 सारुली-II. 134.
 सार-I. 187. Declined. III. 21.
 सारि II 204.
 सार-I. 130. *गहु-IV. 337.
 सिंगरो-I. 128.
 सिंगो-I. 29, 264.
 सिङ्ग, सिङ्ग-IV. 96, 239. सेअइ-
 IV. 96. -with उइ. ऊसितो-I.
 114. -with निम्, नीसितो-I.
 43. -with मम्, ससितउ-IV.
 395
 सिङ्गिरीए-IV. 224.
 सिङ्ग-I. 128.
 सिङ्गी-I. 128, II. 34
 सिङ्गो-I. 215. *ल-I. 89.
 सिङ्गिलो-I 215, 254.
 सिङ्गि II 109. *
 सिङ्गो-II. 75
 सिङ्ग-II. 77.
 सिङ्गो-I. 187.
 सिङ्गु-IV. 423.
 सिङ्ग, सिङ्ग-IV. 217. -with णि
 निसेइ-IV. 134. .
 सिङ्ग IV. 314.
 सिङ्ग-I. 85.
 सिङ्ग-I. 149.
 सिङ्ग-I. 150.
 सिङ्ग-IV. 255.
 सिङ्गी-II. 138.
 सिङ्ग-I. 236.
 सि-III. 81
 सिङ्गो-I. 46, 259.
 सिङ्ग-IV. 96.

- गिरि-IV. 370, 401. सिरी-II.
 104 सिरि. सिरी-II. 198.
 सिरिमतो-II 159
 सिरिसो-I. 101
 सिरोविअणा-I. 156.
 सिल-I. 4, IV. 337.
 सिलायल्ल-IV. 341.
 सिलिह-II 106 See शिप्
 सिलिम्हो II. 55, 106.
 सिलेसइ-IV. 190.
 सिलेमो-II. 106.
 सिलोभो-II 106.
 सिवातित्थ-IV. 442.
 सिविणो-I. 46, 259, II. 108
 सिविणए-II 186.
 सिधु-IV. 440
 सिव्वइ-IV. 230.
 लिसिर-IV. 415 •इ-IV 357.
 सिहइ-IV. 34, 192.
 सिहर-II 97.
 सिहिकवणु-IV. 438.
 सीअरो-I. 184.
 सीअल-IV. 415 •लु-IV. 343.
 •ला-IV. 343.
 सीअलत्तण-III 10
 सीअरो-I. 184
 सीमा-IV 430.
 सीमावरस्म-III 134
 सीयाण-II 86.
 सील-IV. 428 •ल-III. 81. •ळ
 IV. 308 सीलेण-II 184.
 सीसइ-IV. 2.
 सीस-II. 92 सीसु-IV. 389 सीसि
 -IV. 146
 सीसो I. 43, IV. 265
 सीह-IV. 406 सीहो-I. 29, 92,
 264, II 185. सीहु-IV. 418.
 सीहण-I. 144, II. 96. सीहो-
 IV. 418.
 सीहरो-I. 184.
 सु-IV. 367, 383, 414, 418,
 422, 20.
 सुअ-See धु
 सुअइ-IV. 146. सुअहि-IV. 376,
 427 (स्वप्).
 सुअणु-IV. 336, 406. सुअणत्सु-
 IV. 338, 385, 389, 411.
 सुअणेहि-IV 423, 11
 सुइणत्तरि-IV. 434
 सुइल -II 106
 सुइसत्थु-IV. 399
 सुउरिसो-I. 8, 177.
 सुओ-See धु.
 सुओ (सुत)-III. 35, 48.
 सुउ-IV. 206.
 सुक्कम्-IV. 264.
 सुक्कम्माणे, •णो-III 56.
 सुक्किउ IV. 329
 सुक्किदु-IV. 329
 सुक्किल-II. 106
 सुक्कमालो-I 171.
 सुक्कुमम-I 177.
 सुक्कु-IV. 329.
 सुक्क- (सुक्क)-II. 106 सुक्क-II 11.
 सुक्क- (सुक्क)-II 5.
 सुक्कहि-IV. 427.
 सुक्कय-I. 5
 सुक्कय-IV. 340.
 सुगओ-I. 177.
 सुगवत्तण-I 160.
 सुधे-IV. 396, 410.
 सुइ-II 11.
 सुओ-II. 64, IV. 314.
 सुहु-IV. 422, 6
 सुणओ-I. 52
 सुणइउ-IV. 443.
 सुडो-I. 160.

- सु२-I 118
 सु२हा-(साहा) I 75
 सु२हा [सु२हा] I 261
 सु२तार I 177
 सु२त-IV 287.
 सु२ता-II 138
 सु२ता-See स्व२
 सु२दमयो-II 10०
 सु२रिमणा-II 10०
 सु२द-I 260
 सु२दाअणी I 160
 सु२नुवा-IV 314
 सु२र-IV 348 सु२रि-II 196
 सु२रिभ L 160 II 107
 सु२र-I 57, 160 II 63 93
 सु२लिगावेदा-IV 284
 सु२न्याय-II 204
 सु२रिम-IV 367, 423, 2 *सा-
 II 184
 सु२र-See स्व२
 सु२यगहा-•ही-III 32
 सु२व-II 79
 सु२न-IV 331
 सु२मण-I 32
 सु२माइ See म्मा
 सु२मण-IV 126
 सु२मणा-I 16
 सु२मिलण IV 284
 सु२हा-II 71
 सु२वा-IV 2०६
 सु२ज-IV 332 420
 सु२द्रा II 74
 सु२र-I 97
 सु२द-II 155
 सु२ग-I 102
 सु२ग्य II 113
 सु२वगद IV 419
 सु२वण I 2८
 सु२वणो-II 330
 सु२वणिआ-L 160
 सु२वरहि-IV 387
 सु२व [स्वे] II 114
 सु२व [थ]-II 114
 सु२व्वइ-See धु
 सु२या-I 261
 सु२माण-II 86
 सु२ओ-I 113 177, 192
 सु२करा-I 177
 सु२हच्छनी IV 423
 सु२च्छा IV 357 *रिअहि-IV.
 376 427
 सु२दो-I 177
 सु२-I 187 III 26 29, 30
 सु२म-II 101
 सु२य-IV 419
 सु२यरो I 177
 सु२हाभिउ IV 391
 सु२हिआ-IV 263
 सु२-IV 370 441
 सु२म-I 118 II 113
 सु२णे-I 231
 सु२ सवइ-IV 233
 - with ३ पसवइ IV 230.
 पण-IV 166 *ण L 181
 सु२इ-IV 106
 सु२-IV 448 सु२ते-II 64 207
 सु२इ-IV 106
 सु२रिओ-II 107
 सु२रिसो I 8
 सु२इरे-See ३
 सु२सासा-I 157
 सु२वा I 113 192
 ने II 188 III 81 IV 287
 नेअ-I 32
 नेना-I 57 II 24
 से२र-I 85
 सभ I 150
 से२ो II 55

सेमालिआ-I 236.

सेर-II. 78.

सेला-I. 148.

सेह-I. 387.

सेव-I. 396.

सेवा-II. 99.

सेवा-II. 99.

सेसो-I. 260. सेसस्त-I. 182.

सेसहो-IV. 401.

सेह-I. 178.

सेह-I. 446.

सेहलिआ-I 236.

सो-I. 17, 177, II. 99, 180;

III. 8, 56, 86, 148, 164,

IV 280, 322, 323, -32,

340, 367, 370, 384, 390,

395, 401, 420, 422, 4, 7,

15, 22, 429, 438, 442,

445.

सोभ-I. 70.

सोभम-I. 107, II. 68.

सोह-IV. 401.

सोडभाण } -See ध्रु.

सोऊण

सोए See स्वप्

सोक्पह-IV. 332.

सोया } -See ध्रु.

सोच

सोडीर-II. 63.

सोत-II. 98.

सोमन-IV. 309.

सोमगहण-IV. 396.

सोमालो-I. 171, 254.

सोरिअ-II. 107.

सोह-I. 90, 143.

सोव-I. See स्वप्.

सोमड-See ध्रु.

सोह-IV. 382

सोहो-II. 159.

सोहीअ-See ध्रु.

सोमरिअ-I. 1.

स्वह, खलिअ-I. 4. °लिअ-II. 77.

लिअ-II. 89.

- with प्र, पस्वह-IV. 289.

स्तम्भ यमिअ, ठमि-II. 9.

स्तु, शुण-I. 241. शुवह, शुणिअ-I.

IV. 242.

स्या-with सम्, सखा-I. 15.

सखा-I. 74; IV. 15.

स्या, चिह-I. 199, 286, III.

79, IV. 16. चिह-IV. 300.

चिह-IV. 298, 447. ठमि-

III. 145. ठम-I. 199, III.

145, IV. 16, 436. ठमो-III

155 चिह-III 91. निहति-

III 20 26, 28, 50, 52, 55,

56, 122, 124. ठम-IV. 395.

ठासी, ठाही, ठाहीअ-III 162.

ठाहि-III. 175. ठिउ-IV. 391,

401. ठिअउ-IV. 415. °ठिउ-

IV 439. °ठिअ-III. 70; IV.

448. ठिअ-III. 16, 29, 30,

101, 115, 116, 118, 119,

129; IV. 374, 381. °ठिअहो

-IV. 416. ठिअ-III. 120,

121. °ठिअह-IV. 422, 8.

ठिहो-IV. 404. ठिअ-IV. 16.

चिह्णिअ ठाऊण-IV. 16. ठवह-

IV. 357 ठविअ, ठविअो-I. 67

-with उड, उडह-IV. 17.

उडिअ, उडिअो-IV. 16. उडि-

अउ-IV 415, 416 उडविअो-

IV. 16. -with उप, उवतिदे-

IV. 291. -with प्र, पडिअ,

पडिअा-IV. 16. पडवह, पडवह-

IV. 37. पडविअह-IV. 422,

7. पडविअो-IV. 16. -with

अडि, परिडिअ पडिअ-I 36.

परिद्विओ-०टा-I 67 °द्विभ-I
129 -with सम्, सठविआ, °ठा
-I 67

कुङ्, कुङ्-IV 177, 231 कुङ्-
IV 231 फोडति-IV 422,
5, 430 फोडेति-IV 350,
367 कुङ् IV 422 12
कुङ्-IV 352 कुङ्-IV 357
सुमर, सुमर, सुमर-IV 74 सुमर-
IV 387 सुमर-IV 387
सुमरिङ्-IV 426 -with वि,
विम्वर-IV 74, 75 विम्वरिओ
II 193

सुप, सुप-IV 146 सावड सुप-
I 64 सुप-IV 376, 427
सोएवा-IV 438 सुप-IV 179
सुतो-II 77 -with प्र, पामुतो,
पमुतो-I 44

ह

ह-I 67
हउ-(?) -IV 357
हउ IV 388, 340 370, 375,
379, 391, 410, 411 420,
422, 423, 425, 439
हउ IV 288
हसो-II 182
हसो-II 217
हस-IV 134
हसुवद IV 144
हग-IV 282, 299, 301, 302
हग-IV 281, 302
हग-IV 58
हगुमतो-I 121 II -159
हगुमा-II 159
हयउउ-IV 445 हा IV 439
हयि-IV 443
हयुग-II 164
हया-II 45, 90 हयु-IV 422

9 हय-IV 366 हया-II
154, III 130 हयहि-IV.
358 हयुगामिभ-III 70

हस-IV 192
हग, हग-IV 418 हग-IV
244 हगिङ्, हगिङ्, हगिङ्,
हगिङ्, हगिङ्, हगिङ्, हगिङ्-IV
244 हय-I 209 II 104
-with नि निहओ-I 180

हति-IV 406 See भू

हद-II 181

हदि II 180, 181

ह-I 40, III 105

हम्म-See हन्

हम्म-IV 162

हयविहि-IV 357

हयास-IV 383 °सो-I 209.

°सस-II 195.

हर, हर-I 155 IV 209, 234,
239 हर-IV 204 हरिङ्,
हरिङ्-IV 250 हरविआ-IV
409 हिभ-I 128 -with अनु
अनुहर-IV 259, 418 °हरहि
-IV 367 -with अव आहर
-I 172 अवहर-I 206
-with आ, आहर-IV. 259
आहर-I 206 -with व्या,
वाहर-IV 76 259 वाहरिङ्
-IV 253 वाहि-I 128
वाहिता, वाहिता-II 99 -with
उव, उवहर-IV 259 -with
निग्, नीहर-IV 259 -with
परि परिहर-IV 259 334
389 -with प्र पहर-IV 84
259 -with प्रति, पडिहर-IV
259 -with वि, विहर-IV
259 with सम्, सहर I 30
IV 259

हर-I 183, हरम्स-I 158

- हरए-II. 120.
 हरकतदा-II. 97.
 हरसदा-II. 97.
 हरदई-I 99, 206.
 •हर-I. 134, 135.
 हरि-III. 38, IV. 391, 420, 422, 6. •री-III. 38.
 हरिअदो-II 87.
 हरिआलो-II. 131.
 हरिणाइIV. 422, 20.
 हरिणाहिव-III. 180.
 हरिसइ-IV. 235.
 हरिसो-II 105.
 हरे-II. 202.
 हरो-I. 51.
 हल्हा-I. 88, III. 34.
 हल्ही-I 88, III. 34.
 हल-IV. 326
 हला-II. 195, IV. 260
 हलि-IV. 332, 358.
 हलिआरो II. 131.
 हलिओ I. 67.
 हलिहो-I. 254. हलिदा-I 88.
 हलिही-I. 88, 254.
 हलुअ-II 122
 हले-II. 195.
 हल्लफल-II. 174.
 हलोहलेण-IV. 396.
 हवइ-See भु.
 हवइ-IV 238.
 हस् conj III 28, 32, 36; 139-145, 149, 152, 153, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 166-169, 173, 175-178, 181, 182 हसइ-II. 198, III. 87; IV 196, 239. हसतु-IV. 383. हसितन-IV. 312.
 हम्सद, हसिजइ-IV. 249. हसिउ-IV. 396. हासिआ-III. 105.
 -with उप ऊहमिअ, ओहसिम.
 उवहसिम-I. 173.
 हसिरो-II. 145.
 हस्ती-IV. 289.
 हादाण-III. 129.
 हा-I. 67; II. 192.
 हा-हीणो-I. 103. हीण-II. 104.
 हृणो-I. 103. -with प्र, पहीण-I. 103. -with वि, विहीणो, विहृणो-I. 103.
 हारवइ-IV. 31.
 हाभिओ-I. 67.
 हावणे-II. 178.
 • हासडे-IV. 350.
 हाहा-II. 217.
 हि-IV. 422, 14.
 हिअअ-I. 128. हिअय-I. 269, II. 204; IV. 23. हिअय-II. 201; III. 142; IV. 439. हिअउ-IV. 370. हिअएण-III. 87.
 हिअयए-II. 104. हिअइ-IV. 330, 395, 420. हिअए-I. 199. •हिअओ-II. 186. •हिअस-I. 269. हिआ-IV. 422, 2.
 हिअडउ-IV. 350, 367, 422, 5, 430. हिअडा IV. 357, 422, 12, 23, 439.
 हिअ-See हर.
 हिअय-See हिअअ.
 हिडिबाए-IV. 299.
 हिहीअदि-IV. 299.
 हितपक, •के IV. 310.
 हित्य-II 136.
 हिदएण-IV. 265.
 हिर-II. 186.
 हिरिओ-II. 104.
 हिरा-II. 104.
 हिवइ-IV. 238.
 ही-II. 217, IV. 282, 302.

- ही ही-IV. 285, 302.
 हीरद-See हर.
 हीरो-I. 51.
 हीसमण-IV. 258.
 हु-II. 198. IV. 390.
 हु-हुणइ-IV. 241. हुणिअइ-IV. 242.
 हुआ-See भू.
 हुकारडए-IV. 422, 30.
 हुअ-See भू.
 हुत-II. 99. (*From* रहे).
 हुत-[हुवस्]-II. 158.
 हुत [अभिमुत्त]-II. 158.
 हुदवह-IV. 264.
 हुदासणो-IV. 265.
 हुति-हुतो See भू.
 हु-II. 197.
 हुलइ-IV. 105, 143.
 हुवइ-See भू.
 हुव्वइ-IV. 242.
 हुहुइ-IV. 423.
 हुअउ-IV. 422, 15.
 हुअ-[हुत]-II. 99, III. 156.
 हुअ-[भूत] See भू.
 हुआ-See भू.
 हुणो-See हा.
 हे-II. 217.
 हेट्ट-IV. 448. हेट्ट-II. 141.
 हेट्टि-II. 163.
 हेति-IV. 379, 422, 13.
 हो-II. 217.
 होइ See भू.
 होअ See भू.
 होतभो-IV. 355, 372, 373. °तउ-IV. 379, 380.
 होसइ } -See भू.
 होदी }
-

II

INDEX OF DHATVADESAS.

N B —The Arabic figure indicates the number of the Sutra in iv, the Sanskrit root according to Hemacandra given immediately after the Adesa

अद्-उ-गम् 162	अवयज्-इत् 181
अई-गम् 162	अवह-रच् 94
अकृत्-गम् 162	अवहर-गम् 162
अकृत्-इत्-181	अवहर-नश् 178
अकृत्-इत् 188	अवहाव-कृप् 151
अकृत्-रात् 100	अकृत्-मुच् 91.
अकृत्-पूर् 169	अवसेह-गम् 162
अकृत्-पूर् 169.	अवसेह-नश् 178
अकृत्-पूर् 169	अकृत्-वि+कृप् 38
अकृत्-आम् 215	अकृत्-अपि 39
अकृत्-कृप् 187.	अकृत्-उप+कृप् 139
अकृत्-कृप् 119	अकृत्-उत्+कृप् 144
अकृत्-अद् 230.	अकृत्-आ+ली 54.
अकृत्-क्षिप् 148	अकृत्-दह 208
अकृत्-कृप् 187	अकृत्-आ+गम् 168
अकृत्-भुत् 110	अकृत्-प्रह 209
अकृत्-गम् 162	अकृत्-पूर् 169
अकृत्-स+दिश् 180	अकृत्-काश् 192
अकृत्-स+गम् 164	अकृत्-काश् 192
अकृत्-प्र+दीप् 152	
अकृत्-आ 14	आकृत्-वि+आ पृ 81
अकृत्-कृप् 187	आकृत्-आ+ग्रा 13
अकृत्-इत् 181	आकृत्-कृप् 187
अकृत्-इत् 122	आकृत्-गम् 101
अकृत्-इत् 181	आकृत्-आ+गम् 254
अकृत्-इत् 181	आकृत्-वेप् 147
अकृत्-गम् 162	आकृत्-वेप् 147
अकृत्-इत् 181	आकृत्-उद्+लप् 202
अकृत्-अद् 190.	

आरोल-पुन् 102.

आलिह-स्पृन् 182.

आलुय-स्पृन् 182.

आलुस-दह् 208.

आह-वाध् 192.

आहोड-तद् 27.

आसप-स+भावि 35.

इच्छ-इप् 215.

उक्त-गम् 162.

उक्नुड-तुद् 116.

उग-उद्+घट् 33

उगह-रच् 94

उगुस-मृन् 105.

उप-नि+द्रा 12.

उत्थप उद्+नम् 36

उत्थप-उद्+क्षिप् 144.

उत्थप-हृप् 133.

उत्थार-आ+ङ् 160.

उत्थर-उद्+शल् 174.

उत्थाल-आ+छिद् 125.

उत्थुमा-पूर 169.

उत्थाल-हृप् 2

उत्थेल-उद्+नम् 36.

उत्थार-रम् 168.

उत्थुत्य-उद्+क्षिप् 144.

उत्थच्छ-वञ्च् 93.

उत्थत्य-अभि+आ+गम् 165.

उत्थाल-उद्+नम् 36.

उत्थक-तुद् 116.

उत्थड-वि+रिच् 26.

उत्थर-तुद् 116.

उत्थत्य-सम्+आ+रच् 95.

उत्थिव-उद्+विज् 227.

उत्थेढ-उद्+वेष्ट् 223.

उत्थेढ-उद्+वेष्ट् 223.

उत्थेढ-ग्र+गृ 77.

उत्थिष-उद्+धिप् 144.

उत्थिष-मुच् 91.

उत्थल-उद्+लम् 202.

उत्थुम-उद्+लम् 202.

ओअमस-हन् 181.

ओअमग-वि+आप् 141.

ओअद-धा+छिद् 125.

ओमाल-रोढन् 43.

ओम्वाल-छद् 21.

ओम्वाल-गावि 41.

ओरस-अव+नृ 85.

ओदम्मा-उद्+वा 11.

ओलुड-वि+रिच् 26.

ओह-अव+नृ 85.

ओहाम-तुल् 25.

ओहव-आ+ङ् 160.

ओहीर-नि+द्रा 12.

ओमुव-तिज् 104.

वद-इप् 187.

वद-इप् 220.

वद-इप् 249

वमवस-स्वप् 146.

वम्-कृ 72

वम्-भुज् 110.

वम्भ-उप+भुज् 111.

वरज-मन् 106.

का-कृ 214.

विण-मी 52.

किलिकिव रम् 168.

कीर-कृ 250.

कुवर-उद्+स्था 17.

कुज्ज-मुघ् 217.

कुण-कृ 65.

कुप्-कुप् 230.

केलाय-सम्+आ+रच 95.
कोआस-वि+कस् 195.
कोक-वि+आ+ह 76.
कोटुम-रम् 168
के-वि+की 52

खउर-धुम् 154.
खइ-मृद् 126
खम्म-खन् 244
खा-स+स्त्यै 15
खा-खात् 228
खिन्न-खिद् 224
खिर-खर् 173.
खु-तुद् 116
खु-तुद् 116
खुप्प-मज्ज 101.
खइ-रम् 168

गच्छ-गम् 215
गड-घद् 112
गड-ग्रम् 120
गम्म-गम् 240
गमेस गवेष् 189
गल-स+घद् 113
गल्ल-क्षिप् 143
गा-गौ 6
गिज्झ-गृष् 217.
गुम-इस् 196.
गुजो-उद+उम् 202.
गुठ-उद्+गृ 29
गुम-ग्रम् 161.
गुम्म-मुद् 207.
गुम्मड-मु 207
गुल्ल-हृ 73
गुउगुछ-क्षिप् 144.
गुउगुछ-उद्+नम् 36
गेण्ह-ग्रह् 209.

घत्त-क्षिप् 143.

घत्त-गवेष् 189
घिस-ग्रस् 204.
घुम्म-घृष् 117.
घुल-घृष् 117.
घुसल-मय् 121
घोह-पा 10
घेल घृष् 117
घेप्प ग्रह् 256
घेत्त-ग्रह् 210

चहम्म-भ्रम् 161
चत्तुप्प-भवि 39.
चच्छ तथ 194
चड-भा+हृ 206
चइ-मृद् 126
चइ-विप् 185
चइ-भुम् 110
चमड-भुम् 110
चय-शक् 86
चउ चल् 231.
चव-वय् 2
चिम्म-चि 243
चिच-मण्डय् 115.
चिचभ-मण्डय् 115
चिचिउ-मण्डय् 115
चिह-स्था 16.
चिण-चि 241
चिम्म-चि 243
चिल्ल-चि 242
चुक्-ग्रस 177
चुल्लुल-स्पन्द 127.
चोप्पड-ग्रस 191.

छन्न-रान् 100
छइ-मुच् 91
छिद्-छिद् 216.
छिप्प-स्पृह् 257 २८
छिव-स्पृह् 182 २८
छिह-स्पृह् 182 २८

सुद-आ+कम् 160.

सुप्-सुप् 249.

सुह-क्षिप् 143.

जअड-स्वर 170.

जग-जाप् 80.

जच्छ-यम् 215.

जम्प-क्य 2.

जम्मा-अव+जम् 157.

जम्म-जन् 136.

जव-यापि 40

जा-जन् 136

जाश-ज्ञा 7.

जिण-जि 241

जिम-भुज् 110.

जिम्म-भुज् 230.

जिव्व-जि 242.

जीर-जू 250.

जीह-लज् 103.

जुज्-युज् 109.

जुज्ज-युध् 217.

जुज्ज-युज् 109

जुप्प-यज् 109.

जूर-खिद् 132.

जूर-कुध् 135.

जूरव-वञ्च् 93.

जेम-भुज् 110.

शड-शद् 130

शम्प-ध्रम् 161.

शर-स्य 74.

शर-क्षर् 173

शख-वि+लप् 148.

शख-स+तप् 140.

शस-उप+आ+लम्भ्य 156.

शख-निस्+श्वस् 201.

शद्-ध्रम् 161.

शा-घ्यै 6

शुण-जुगुप् 4.

शुर-स्य 74.

ठिरिटिङ्ग-ध्रम् 161.

ठिविटिङ्ग-मण्ड्य 115.

ठ-उद्+स्था 17.

ठा-स्था 16.

टज्ज-दह् 246.

टर-ध्रस् 198.

टम-पा 10.

टिम्म-सत् 197.

ठय-छद् 21.

ठण्डोल-गवेप् 189.

ठण्डल-ध्रम् 161.

ठव-रभू 155.

ठण्डुल-गवेप् 189.

ठस-वि+यृत् 118.

ठिङ्-गङ् 99.

ठण्डुल-ध्रम् 161.

ठुम-ध्रम् 161.

ठुस्-ध्रम् 161.

णञ्ज-ज्ञा 252.

णङ्-गुप् 150.

णव्व-ज्ञा 252.

णिआर-कृ 66

णित्ठ-मज्ज् 101.

णिबल-क्षर् 173.

णिचर्-क्य 3.

णिच्छल-छिद् 124.

णिज्जर-क्षि 20.

णिज्जोड-छिद् 124

णिट्ठअ-क्षर् 173.

णिट्ठअ-वि+गल 175.

णिट्ठअ-कृ 67.

णिम-नि+अस् 199.

गिम्मह-गम् 162
 गिरणास-नश् 178
 गिरिणञ्ज-विप् 185
 गिरिगघ-नि+ली 55
 गिरिणास-विप् 185
 गिरिणास गम् 162
 गिडस-उद+सस् 202
 गिलीय-नि+ली 55
 गिलुङ्क-नि+ला 55
 गिलुङ्क-गुड् 116
 गिलुङ्क-मुच् 91
 गिन्धूर छिद् 124
 गिवह-नर् 178
 गिवह-गम् 162
 गिवह-विप् 185
 गिव्वल-मुच् 92
 गिव्वड-भू 62
 गिव्वर-छिद् 124
 गिव्वा-वि+भ्रम् 159
 गिव्वोल-कृ 69
 गिहुव-कम् 44
 गिहोड-नि+पत् 23
 गिहोड-नि+पृ 22
 गिमुड-नम् 158
 गी-गाम् 162
 गीण-गाम् 162
 गीरव-आशिप् 145
 गीरव-बुमुच् 5
 गीलुङ्क-गम् 162
 गीलुङ्क-कृ 71
 गीहर-आ+क्रन्द 131
 गीहर-निर+सृ 79
 गीसर-रम् 168
 गुम-नी+अस् 199
 गुम-गुद् 21
 गुव्य-प्र+काश् 45
 गोत्र-क्षिप् 143

तच्छ-तश्च 194

तड-तन् 137.
 तड्-तन् 137
 तड्व-तन् 137
 तमाड-भ्रम् 30
 तलञ्जण-भ्रम् 161
 तर-शक् ६६
 तालिअण्ट भ्रम् 30
 तीर-तृ 250
 तीर-दाक 86
 तु-गुड 116
 तु-गुट 230
 तुर त्वर् 172
 तुवर-त्वर 170
 त्व-त्वर 171
 तेअव-प्र+शीष 152
 तोड-गुड 116

यङ-स्या 16
 यङ-पङ्क 87
 यिप्-वि+गल् 175
 यिप्-तृप् 138
 युण स्तु 141
 युव्य-स्तु 242

दम्भव-दण 32
 दज्म-दह 246
 दह-दस 218
 दह-धा 9
 दस-दस् 32
 दाव-दस् 32
 दुगुच्छ-बुगुप् 4
 दुगुछ बुगुप् 4
 दुव्य-दुद् 245
 दुम-धवल् 24
 दुहाव-छिद् 124
 दूम दू 23
 देक्ख-दस् 181

धसाड-मुच् 91

पुट्-प-उट्+ल् 202.

पुनोप-ल् 181.

पुष्-ल् 242.

पुष्-पृ 105.

पुष्-पृ 105.

पोङ्-वि+आ+ङ् 76.

पेञ्ज-द् 181.

पेङ्ज-प्र+व्याप 37.

पेङ्-ङिप् 148.

फस-स्फृ 162.

फरिस्-स्फृ 182.

फस-वि+स+वद् 129.

फस-स्फृ 162.

फिङ्-प्र 177.

फिङ्-प्र 177.

फुङ्-प्र 177.

फुङ्-स्फृ 231.

फुङ्-स्फृ 231.

फुङ्-प्र 177.

फुम-प्रम् 161.

फुम-प्रम् 161.

फुम-पृ 105.

बज्ज-बन्ध 247.

बीह-भी 53.

बुङ्-गर् 08.

बुज्ज-बुध् 217.

बोज्ज-प्रम् 198.

बोज्ज-वी 5.

बोज्ज-क 2.

भण्ण-भण् 249.

भमड-प्रम् 161.

भमाड-प्रम् 161.

भम्मड-प्रम् 161.

भर-स्मृ 74.

भर-स्मृ 74.

भा-भी 53.

भिन्-भिद् 216.

भिन्-भास् 203.

मुङ्-भ 186.

मुज्ज-मुत् 110.

मुत्-मुत् 312.

मुत्-प्रम् 161.

मुत्-प्रम् 177.

मग्ग-मार्ग 230.

मच्च-मद् 225.

मज्ज-निर+सद् 123.

मङ्-मृद् 126.

मङ् मृद् 126.

मङ्-मृद् 126.

मह-कोल् 193.

महमह-प्र+म् 78.

मिह-मिल् 232.

मुज्ज-मुह् 217.

मुण-ण 7.

मुत् मुत् 312.

मुत्-घट् 211.

मुत्-भ 106.

मुत्-मज्ज 106.

मोहाय-रम् 168.

मेलव-मिध् 28.

मेज्ज-मुत् 91.

मुत्-प्र+म् 181.

मुत्-प्र+म् 181.

रम्प-तद् 194.

रम्प-तद् 194.

रम्भ-आ+रम् 155.

रम्भ-रम् 162.

रत्तोल-दोल् 48.

राम-रज्ज् 49.

रिभ-प्र+विद् 183.

रीड-मण् 116.

रीर-राज् 100.

रज्ज-रध् 218.

वेभङ्-सच् 89.
वेढ-वेष्ट् 241.
वेमय-भञ्त् 106.
वेन्व-उप+आ+लम् 156.
वेत्तव-वञ्त् 93.
वेत्त-रम् 168.
वेहव-वञ्त् 93.
वोङ्-वि+शपय 38.
वोञ्-वीज् 5.
वोत्-वच् 211.
वोल-गम् 162.
वोमङ्-वि+क् 105.
वोतिर-अव+घञ् 229.

सङ्-सङ् 230.
सङ्-सङ् 219.
सन्नुम-प्र+दीप् 152.
सन्दाण-ष्ट् 67.
सधुङ्-प्र+दीप् 152.
सधाम-आ+ह 83.
सन्नुम-छद् 21.
समाण-सम्+भाप् 142.
समाण-भुत् 110.
समार-सम्+आ+रच् 95.
संउङ्-रम् 168.
सघ-क् 2.
सभाव-लुप् 153.
सवेत्-स+वेष्ट् 222.
सलङ्-झाप् 88.
सव्यव-दन् 181.
सह-राज् 100.
साभङ्-कृत् 157.
सामाग-भिप् 190.
सामय-प्रति+ईष् 193.
सार-प्र+ह 84.
सारव-सम्+आ+रच् 95.
साह-क् 2

साहङ्-गम्+वृ 82.
साहर-गम्+वृ 82.
सिक्-स्विङ् 224.
मिज्ज-मिष् 217.
मिक्-सिच् 96.
मिण्य-स्नेह्+मिच 255.
मिभ्य-मिध् 217.
सिक्-मोव्य 230.
सिह्-ष्ट् 31.
सिह्-कार् 192.
सीस-क् 2.
सुण-ध् 241.
सुमर-त् 74.
सुन्व-ध् 243.
सुङ्-भञ्त् 106.
सूर-भञ्त् 106.
सेह्-नम् 178.
सोङ्-यच् 90.
सोङ्-शिप् 143

हङ्-वी+मिध 184.
हङ्कुअ-उद्+क्षिप् 144.
हण-ञ् 58.
हम्-हङ् 244.
हर-प्र 209.
हव-भू 60.
हस्म-हङ् 249.
हारव-नम् 31.
हीर-ह 250.
हु-भू 61.
हुग-हु 241.
हुण्य-भू 63.
हुल्-भृत् 105.
हुल-शिप् 143.
हुव-भू 60.
हुव्य-हु 242.
ह्-म् 64.
हो-भू 60.

Notes

VIII. i.

I. The word अय in this सूत्र has two meanings; it means 'after' or 'now,' i. e. after giving a complete treatment of Sanskrit grammar; it also indicates the opening of a new topic, viz., Prakrit. Hemacandra's system of grammar consists of eight chapters, the first seven deal with Sanskrit grammar and the last chapter with six dialects of Prakrit, viz., माहाराष्ट्री, शोरेसेनी, मागधी, पेशाबी, चूलिकपेशाबी and अपभ्रंश. The word Prakrit is derived from प्रकृति which, according to the author, means Sanskrit. सस्कृतान्तरं च .... Hemacandra classifies Prakrit word into तद्भव, तत्सम and देशी. He would not speak of तत्सम as he has already treated of them in the preceding chapters. He does not speak of देशी words here, but discusses only तद्भव words of both types, सिद्ध and साधमान. Prakrit does not use ऋ, ॠ, लृ, लृ, ऐ, औ, इ, य, श, ष, विभर्ग, प्लुत, consonant without vowel, dual and Dative plural.

2. बहुलं means 'generally', there being many exceptions to every rule in Prakrit.

3. The Prakrit of the ऋषि is called आर्य which also generally follows these rules. By आर्य Hemacandra understands अर्धमागधी.

4. दृष्टि means समास or compound where a short vowel takes the place of a long vowel and vice versa. वारिमई, sk. वारिमति, water-like sense, वारि इति बुद्धिः. निमग्नमिद्वल्लिभवीश्मालस्म, sk. नितम्बनिग्नल्लिभवीश्मालस्य.

5. वासेसी, sk. व्यासऋषि; विसमायव, sk. विपमातप.

6. अस्ववर्ण is dissimilar vowel. न वेरिवग्गे वि अवयासो, the whole verse from unknown source stands thus:- मीयपरितानमद् पण्णमसिगो तुहाधिस्सस्य । मग्गे सक्काविहुरे न वेरिवग्गे वि अवयासो ॥ sk. भौत-

परित्राणमर्थी प्रतिज्ञां असे तवाधिरूढस्य । मन्ये सङ्गाविधुरे न वैरिवर्गेऽप्यवकाश दणु
इन्दुरदिर, sk दनुजेन्द्रधिरलित शोभते उपेन्द्रो नखप्रभावत्त्यङ्ग । सन्ध्यावधूपगूढो
नववारिधर इव विद्युत्प्रतिभिम् These verses illustrate the rule that इ
or उ followed by a dissimilar vowel do not form ■ सधि, गूढो
अर, sk गूढादरतागरसानुसारिणीं भ्रमरपङ्क्तिरिव

7 ए and ओ followed by vowels do not form सधि बहुभाइ etc
sk बध्वा नखोत्प्रेरुन आवध्रत्या षञ्जुकमहे । मरुध्वजशरधोरणिधाऽछेदा इव
हृदयन्ते । The next verse is an illustration for ओ followed by a
vowel, आलक्षितमा एष्टि उवमासु अ etc, sk उपमासु च पर्याप्तमदन्तावभास
मूढयुग्म् । तदेव मृदितयिसदण्डविरसमालक्षयामह इदानीम् अच्छरिभ ॥ आधर्यम्
The next verse shows that other vowels may form ■ सधि
e g, अत्य + आलाभन = अत्यालाभन The sk rendering of the verse
is अयालोचनतरला इतरकवीना भ्रमन्ति बुद्धय । अर्या एव निरारम्भ यन्ति हृदय
कवीन्द्राणाम्

8 उद्गुप्तस्वर is here defined as a vowel which is left when
its consonant is dropped Such a vowel does not form सधि
with the preceding one, e g गन्धउडि = गन्धकुटीम् The verse is
not quite clear in its meaning सालाहण is शातवाहन चक्राभो is चक्र
वाक where the उद्गुप्त vowel does form सधि

11 समासे तु etc, in a compound word the ending con-
sonant of the first member may or may not be regarded as
final Thus from सदभिधु we may have सभिक्त्तु by dropping इ
or सञ्ज्ञा, by retaining it

24 आलङ्कुभ is आञ्जुभ with क termination by स्वाद्य कश्च वा,
VIII u 164

27 क वा becomes ऊण as in काऊण when an अनुस्वार as an
आगम is possible but when it becomes इज as in करिभ, there is
no place for अनुस्वार as there is no ण ण as declensional termi-
nation is possible in the Instrumental sing, Gen plu, and उ
in Loc plu

30 प्रत्यासत्ति is साणिध्य or सामीप्य Thus, e g अनुस्वार followed
by a letter from वर्ग्य would be changed into इ; and so forth

67-83 These Sūtras describe the several changes that अ in Sanskrit words undergoes

67 दवग्नी and दावग्नी do not come under this rule but are to be traced to दवाग्नि and दावाग्नि both of which exist in Sanskrit दवदावौ वनाख्यवद्वा इत्यमर

68 च् is one of the कृदन्त terminations which requires the रुद्धि of the first अ, this अ after the रुद्धि becomes under the present rule अ in Prakrit

70 The rule should have rather been A long vowel followed by अनुस्वार is shortened, which is one of the fundamental rules in Prakrit If however the अनुस्वार is dropped by VIII 1 29, the long vowel will naturally remain intact

77 आर्या has several meanings, when it means mother in law it is changed to अञ्जू Similarly आली in 83 below

84 This is one of the fundamental rules in Prakrit A long vowel followed by a conjunct consonant is shortened दिट्ठिक्कत्यणवट्ठ 18 दृष्टकस्सनपुष्टम् मयोग इत विम if one of the conjuncts is dropped or if there be no conjunct at all the vowel would remain as it is आयास standt for आकाश where अ cannot be shortened. In ईसर and ऊसव which stand for ईश्वर and उत्सव the conjunct is dropped and hence the original long vowel remains in ईसर while in ऊसव the short vowel is lengthened

85-98 Changes of इ

85 In Prakrit ए as well as ओ are pronounced long as well as short इ and उ thus become ए and ओ, the quantity of the word however is not changed when they are followed by conjuncts Compare 116 bellow

88 According to this rule पणिन् is changed into पइ how is then पयि किं दसिता to be explained? Hemacandra proposes that पय may in sk., be a synonym of पणिन् from which पय Acc may be had

91 इति is changed to इअ if the word occurs at the beginning of a sentence

93 This rule appears to us superfluous when we remember that निस्सरद् and निस्सास can become नीसरद् and नीसास after dropping a member of the conjunct

94 दुआद् is द्विजाति in sk.

97 दुहा वि सो सुरवद्धम्यो in sk. ॥ द्विधापि स सुरवधूसार्य

99-106 These rules describe the changes of ई

104 Compare u 72 below

107-117 These rules describe the changes of उ

114 कसुओ is उरुक् in sk. which is explained as उरुता शुका यस्मात्

115 Compare 1. 93 above.

116 Compare 1. 85 above

118-125 These rules describe the changes of ऊ

126-144 These rules describe the changes of ऋ

129 अनुत्तरपद, when not as a second member of a compound. Thus, we can have विह्वी and पद्मा, विह्विपरिह्वविभ when वृत् is the first member of a compound, but महिवद्ध, महीपृष्ठम् when वृत् second member of a compound.

133 वेन सह, i.e. the whole syllable वृ becomes उ

134 गौणान्यस्य i.e. of the ending ऋ of a word which is subordinate (i.e. first member in a तत्पुरुष) in a compound, e.g., मातृमण्डल becomes मातृमण्डल and so forth ; मातासिआ and पितासिआ stand respectively for मातृपिता and पितृपिता See below u 142 पितावद् ॥ पितृपिता, i.e. god of death

142 The three कृदन्त terminations, क्तिप्, टक् and क्क् added to इन् after a pronoun or स respectively form indefinite pronouns ending in इन्, इत्त and इत्त, e.g., ईदृश्, ईदृत्त and ईदृत्त The ऋ of इत्त in such forms becomes रि

144 दरिअसीहेण i.e. दत्तसिहेन

145 This rule describes the change of ल् किलितकुमुमोवयारेसु, i.e. कुमुकुमुमोपचारेषु धाराभिलिखन्त आसुराद्विषायाकसरदन्तः । परिणमद् बन्धु-चियपरिजरद् जूहिआकुमुम् ॥ The sk. of this verse is धाराभिलिखन्त आसुराद्विषायाकसरदन्तम् । परिणमति बन्धुनोचितपरिजरत् युधिष्ठाकुमुम् ।

146-147. These rules speak of the changes of ए. विअइचवेअ-विणोअ IS विकटचपेटाविनोदा. महमाहिअ IS प्रसून; see IV. 78 below.

148-155. These rules describe the changes of ऐ.

155. धीर हरद् विसाओ, I.E. धैर्य हरति विपादः.

156-158. These rules describe the changes of ओ.

156 आ in words अन्योन्य etc. is optionally changed to अ, and क and त occurring in words प्रकोष्ठ and आतोष्ठ are then changed to व. Thus प्रकोष्ठ becomes पवद् and आतोष्ठ becomes आवज्ज.

159-164 These rules speak of the changes of औ.

165-175. This group of rules describes miscellaneous changes that take place in sk. words when they are turned into Prakrit. Thus in त्रयोदश the first vowel I.E. अ, together with the whole of the following syllable सस्वरव्यञ्जन (consonant and vowel) यो is changed to ए, and it is in this way that we get तैरस. In the same manner स्थविर becomes थेर and so forth.

166. विचकिल according to this rule becomes वेइ, but the form विअइङ्ग is also found, e.g. मुद्धविअइङ्गपसूणपुञ्जा (कर्पूरमञ्जरी, I.19) I. e. मुग्धविचकिलप्रसूनपुञ्जाः .

170. The word वृत्तर is unknown to sk. language त्रिविज्ज explains it as अघमं जलजन्तुवां.

173. ऊज्जाओ, as the अदेय mentioned has ऊ it cannot be shortened even when it is followed by a conjunct.

176-271. These rules describe changes that consonants undergo in Prakrit.

176. This is an अधिकारसूत्र and each of the three words स्वरत्, (consonant) after a vowel, अस्युक्तस्य, of a non-conjunct, and अनादे non initial, are to be borrowed in interpreting each subsequent Sutra

177. The eight non-conjunct, non-initial consonants, क, ग, etc. occurring after a vowel, are generally dropped This is one of the fundamental rules of Prakrit phonetics with far-reaching consequences. समासे ण् etc., in a compound the first syllable of the second word may be regarded, at will and

according to instances found in literature, as initial or non-initial. Thus, क, ग etc., may or may not be dropped in the first syllable of the second member of a compound word, e.g., सुहृक् or सुहृक् from sk. गुहृक् or सुहृक्, or मुहृद् सुहृद् from sk. मुहृद् क in Jain Prakrit and Ardha-Magadhi is often changed to ग, ॥ ॥ एग, लोग, आगार, आगास etc., Hemacandra, however, tries to explain the change of क to ग by iv 447

180 When क, ग, च, ज etc., are dropped the remaining अवर्ण i.e. अ or आ, if preceded by अ or आ, is pronounced like a lightly articulate (लघुप्रयत्नतर) य. Thus नगर becomes नयर, पावमणि becomes कायमणि, पाताल becomes पावाल and दयाल, after first dropping its natural य, becomes दयाल् with a लघुप्रयत्नतरय कारधुति. Thus यधुति is possible only after अवर्ण according to Hemacandra. Thus लोकस्य according to him would be लोअस्स and not लोवस्स. The Jain manuscripts however have thus यधुति in instances like लोयस्स and also after इ, ई, ए, and in some cases even after उ. The rule as given by मार्किण्डय seems to be better अनादौ अदितौ वर्णौ पठितव्यौ यकारवत् । इति पाठशिक्षा, i.e. non initial अ and इ should be pronounced like य. He adds further प्रायोपगुणतश्चान्न कश्चित्प्राकृतकोविदे । यत्र नश्यति सामान्यं तत्र लोपो न मन्यते ॥ प्राकृतमर्वन्व II 2

181-186 These rules describe changes of क in sk words

181 कुञ्ज has two meanings, a dwarf and a kind of flower. कुञ्ज becomes कुञ्ज when it does not mean a flower

183. किराड् when it means a hunter and also a kind of melical herb (Marathi किराड् or वाडकिराड्) changes its क to च. If the किराट् be a hunter in disguise क is not changed to च. Thus we have नमिषो हरकिराड्, we salute god हर disguised as a hunter (to fight with अर्जुन)

187 This is one of the fundamental rules of Prakrit. The five hard and soft aspirates ख, घ, ङ, च and झ are regarded as conjuncts of क, ग, त, द and ब with the aspirate ह

These letters retain only the aspirate ॥ while क portion etc, is dropped प्राय इत्येव, for explanation see under i 177 above

188 The change of य to घ in वृयक् should have been mentioned after i 208 Here the sutra seems to be out of place

189 The change of ख to क which is an exception to the general rule i 187 is instanced in शुखल which becomes सकल Of course ख in this word could not be changed to ह as it comes after an अनुस्वार

190-192 These rules describe the changes of ग

192 ग in दुग्ग and सुग्ग is changed to ब only when उ is lengthened by i 115 in the case of दुग्ग and by false analogy in the case of सुग्ग

193 This rule describes the change of च

194 This rule describes the change in ज

195-198 These rules speak of the changes of ट

198 अन्त पठिधातौ (पाठौ) i e in the causal form of पठ् फालेइ and फालेइ however do not in reality come from पठ् causal but from स्कट् and स्कल्

199-201 These rules speak of the changes of ठ

202 ढ according to this rule is generally changed to न

203 ण in ण्ण is optionally changed to ॥

204-214 These rules describe changes of त

207 In वेतस त is changed to ढ when अ in त is changed to इ by i 46

209 In रुदित त along with the preceding दि is changed to ण्न अत्र कचित् etc Some grammarians here speak of the change of त to द Hemacandra says he did not give this rule because the change of त to द is peculiar to शौरसेनी and मागधी and not to principal Prakrit, i e to महाराष्ट्री वृति becomes दिदि by ii 131 according to Hemacandra In reality the च in वृति is resolved in to ट् and ह् and after dropping त by i 177 and changing ऋ to इ we can get the form दिदि

211 सालाहण, after dropping व and having सधि by 1 8 सालाहणी भासा, 1 e Prakrit dialect peculiar to सातवाहन, dialect of गायसप्तशती

213 पीत changes its त to व when a स्वार्थे ल termination is added

215-216 These rules speak of the changes of व which form an exception to the fundamental rule 1 187

217-225 These rules speak of the changes of द when it is not dropped by 1 177

217 दर changes its द to ढ when it means 'fear', but when it means ईषत् as in दरदलिञ्च it remains unchanged

220 बद्दी meaning a flag on the head of an elephant (इक्षिपताका) changes its द to ढ

226-227 These rules speak of the changes of ध when by 1 187 it is not changed to ढ

228-230 These rules speak of the changes of न

228 Non initial न is invariably changed to ण according to this rule, which is one of the fundamental rules in Prakrit मान्द stands for sk मानयति In the अर्ध प्राकृत, 1 ■ Ardha-magadhi even non initial न is optionally changed to ण

229 The initial न in Prakrit is optionally changed to ण The practice of the later Jains is to prefer न initial and to put ण non initial is not however, uniform The Eastern school of grammarians advocates the change of न to ण indiscriminately, whether न is initial or non initial

231-235 These rules describe changes of प in Sanskrit words

231 प is usually changed to व according to this rule See also 1 177 and 179 प्राय इत्येव etc व्ह stands for वपि Here प is not changed to व by this rule, as in that case there would be a confusion of sense in वपि and ववि एतन् पकारस्य etc See note on 1 180

236 By this rule क is changed to म or to ण See note on 1 187

237-239 These rules speak of the changes of व

237 The change of व to ब is natural and normal in Prakrit

238 स्त्रीलिङ्गनिर्देशात् etc , विसि-र्ग (f) changes its व to म But वित् (n) does not

240 म in कर्म is changed to व against 1 187

241-244 These rules describe the changes of म

245-250 These rules speak of the changes of य

245 The initial य is changed to ञ, even in words beginning with य preceded by a preposition, e g सजगो for सयम, सजागो for सयाग आप etc, in Amg, initial य is dropped, especially in the word यया, thus ययाह्वात becomes अह्वाय

246 अर्धपदे means in its full natural sense of ण pronoun in the second person, and so we cannot have य of युष्मद् changed to त by this rule, in the expression युष्मदस्मत्प्रकरणम् which means the topic of the declension of words of युष्मद् and अस्मद्

248 अनीय and तीय are the terminations of the potential passive participle as also य This य is here called कृद्य i e कृदन्त य, and is to be distinguished from another य

249 छाया changes its य to ह् when it does not mean complexion (अकान्तो) thus the shade of the tree would be वृक्षस्त छाहा But the complexion or the expression on the face would be मुहछाया

250 डाह is ण termination in which ङ signifies that the preceding vowel is to be dropped So in other terminations which contain ङ

251 254 These rules speak of the changes of र

252 In the word पर्याण, र is substituted by डा, so the word becomes पडायाण

254 चरण meaning foot is changed to चल्ण, (पादार्थवृत्तेरेव) but in other senses it does not change its र to ल भ्रमरे सप्तनि-

योगे एव, in अमर र is changed to ल only when म is changed to स by : 244

255-257 These rules speak of the changes of ल

255 The word स्थूल changes its ल to र by this rule, which then becomes योर See : 124 How are we to explain then स्थूलमदो ? हेमचन्द्र proposes that in स्थूलमद the first member is not स्थूल but स्थूर with the change of र to ऋ by : 254

257 गिहल stands for लल See also : 123 below

258-260 These rules speak of the changes of व

258 In वर, व is changed to म In the natural order of alphabet we expect व here instead of म This could be explained by the fact that व and म are often confounded.

260 This is one of the fundamental rules of Prakrit Thus there is only one sibilant and it is स in Prakrit

260 नकाराकान्त इ is a conjunct of न as first member and इ as second member

264 अनुस्वार is regarded in this grammar as ऋ consonant and so the mention of अनुस्वार comes after all letters of alphabet Thus सिद्ध becomes सिष by this rule

267-271 These rules speak of the dropping of ऋ whole syllable

269 महण्वसमा सहिआ is महाण्वसमा सहृदया जाला ते the whole verse is तात्र जायन्ते गुणा जात्र ते सहिअइ घप्पन्ति । रविकिरणानुग्गहिआइ हान्ति कमलाइ कमलाइ ॥ Sk तत्र जायन्त गुणा यत्र ते सहृदयै पश्यते । रविकिरणानुगृहीतानि भवन्ति कमलानि कमलानि ॥ निसम्पुण्णियाहिअस्स stands for निममनार्पितहृदयस्य

Synopsis of the contents of the First Pada

1-4 General and introductory

5-10 Rules of सधि

11-25 Rules about words ending in consonants

- 26-30 Rules about अनुस्वार
 31-36 Rules about the gender of word
 37 About विसर्ग
 38-43 Miscellaneous
 44-175 Vowel changes
 177-271 Consonant changes

VII ॥

This पाद treats of the changes that conjunct consonants undergo in Prakrit. The fundamental rules above the changes of conjuncts are (a) Conjuncts with dissimilar members e.g. ल्य ग्य क् क etc. undergo a process of assimilation i.e. one of the members assimilates the other. The grammarian however says that one member of the conjunct is dropped and the other is then doubled (॥ 89) (b) If the second or the fourth letter of a वर्ग is doubled e.g. ल् or घ् the conjunct would not be ल्ल or घ्घ but क्ल or ग्घ i.e. the second letter is substituted by the first and the fourth by the third letter of the same वर्ग (॥ 90) (c) The quantity of the word is maintained as before either by lengthening the preceding vowel if a member of the conjunct is dropped or by shortening a long vowel in case the conjunct is kept intact.

1-88 These rules give various substitutes for conjunct. The rules are arranged not according to conjunct but according to the substitute क् घ् etc. Whenever a conjunct is substituted by a letter it is doubled according to the fundamental rules viz. ॥ 89 and ॥ 90.

1 This is an अधिकारसूत्र and runs up to ॥ 115

4 क् and क्क in a substantive are changed to क् but in adjectives by क्

7 ह्याणु meaning a post or pillar is changed to ह्याणु but when it means god शिव it is changed to याणु

8-9 स्तम्भ meaning pillar is changed to स्तम्भ (compare Marathi स्तम्भ) but meaning stupification or want of motion (अस्पन्द) it becomes यम्भ or ठम्भ

15 भोद्या सयल etc, sk भुक्त्वा सकला पृथ्वी विद्वान् बुद्ध्वा अनन्यरुगामि । त्यक्त्वा तप कृत्वा शान्त्या प्रात शिव परमम (कुमारपालचरित)

24 बौर्यसमत्वात्, see u 107 मज्जाया stands for मर्यादा

25 अभिमन्यु becomes अहिमञ्जू and अहिमञ्जू, but मन्यु becomes मञ्जू

30 रायवच्य stands for राजवार्तिक a commentary on the तत्त्वार्थविमर्शसूत्र

48 दत्त changes its conjunct to ण्य, अ in द is changed to इ by u 46

61 The conjunct न्म becomes म्म अथालोपावाद -see u 78

68 पल्लव comes from sk पल्लव by dropping of व by u 78 and doubling of ल

71 कथ कदावणो the sk word is कार्यण which changes its conjunct to ह, thus the normal form would be कादावणो and not कदावणो Hemacandra explains कदावणो as shortening its first vowel by u 84 and then changing the conjunct into ह; or from कार्यण This word however is unknown in sk

75 विप्रकृतु etc, see u 110

77-79 These three rules are fundamental rules in the treatment of conjunct consonants as also u 89-93

77 क, ग etc, as first members of conjuncts are dropped विगर्ग followed by क or ख and ग or घ is respectively called विहाम्नीय and उपहामनीय and written as ॠक as in दुॠख and ॠग as in अन्तॠपात

78 म, न and य as second members of conjuncts are dropped.

79. Excepting the conjunct in वन्द, ल व (and व्) and र, whether first or second members of conjuncts are dropped. अत्र इ इत्यादिसंयुक्तानां etc , in conjunct like इ, the dropping of इ by II. 77 and of व by II. 79 is allowed, in such cases one or the other, according to instances found, is to be dropped

80 इन्द्रस्य etc , for स्थितिपरिवृत्ति (metathesis) see below II 116-124 बोद्ध m and वाद्धी f are देशी words meaning a young man and woman सिक्खन्तु बोद्धीओ, sk शिक्षन्ता तस्य , बोद्धद्दहम्मि पतिता, sk तरुणहृद पतिता

89-93 These are fundamental rules about the treatment of conjunct and their importance has already been emphasised in the introductory note to this part

92 लाक्षणिक दीर्घ or अनुस्वार is that which comes in on account of a grammatical rule e.g. रासात् from निश्वासात् and तस्य from अथ अलाक्षणिक is natural or original

93 रेफो दीर्घो नास्ति , because of II 79

100-115 This group of rules treats of a philological change called स्वरभक्ति or विभ्रंश or anaptaxis : The general principle underlying anaptaxis in Prakrit is that whenever a member of the conjunct contains a nasal or a semivowel these two members are separated by an insertion of a vowel, अ, इ or उ and in one instance by इ

116-124 This group of rules treats of the philological change called व्यत्यय or स्थितिपरिवृत्ति or metathesis : The list of words undergoing this change is not complete as words like उपानह धृति, दीर्घ etc are not even mentioned For दीर्घ on the contrary see II 171

118 अचलपुर becomes अलचपुर modern Ellichpur

125-144 This group of rules treats of miscellaneous words which, according to Hemacandra are substituted by others Many of so-called आदेश can be explained under some

recognised principle of philology, while others are altogether new words, probably देश्य

129. गौणस्य when subordinate in a compound.

130. इत्थी for स्त्री by the philological principle called prothesis.

142. माउसिआ, compare Marathi मावशी

145-173. This group of rules speaks of the वद्धि terminations of Sanskrit grammar

158. क्य प्रियाभिमुख पियदुत्त here हुत्त is not a substitute for the termination इत्वप्, but for the word अभिमुख

164. This termination क is added in Prakrit to any form, even an infinitive like आलेद्गु which becomes आलेद्गुअ यावादिल्लग्न क compare पाणिनि V. 4 29

174. The word गौण etc., are mentioned as substitutes for गो etc, without mentioning their प्रवृत्ति,प्रत्यय and other changes Some of the words mentioned under this sutra may be traced to Sanskrit words but there are others which in reality are देशी or देश्य words.

175-218 This group of sutras give the list of indeclinables (अव्यय) with their senses The instances given are mostly from the कुमारपालवर्ति.

211. उअ निश्चल etc, Sh पद निश्चलनिष्पन्दा प्रिसिनीपत्रे राजते बलाका । निर्मलमरुतमाजतप्रतिष्ठिता वसुधुचिरिव । Hala V. 4.

217. अरिदिहो i.e. अरि (Marathi अरे), रि (i.e. रे) and हो which are vocative particles

Synopsis of the second Pada

1-76. Rules about conjuncts in specified words according to the order of the letters of अदिशस.

77-88. General rules about the dropping of one member or other of conjuncts with exceptions.

89-99. Rules about the doubling of the certain letters.

- 100-115. Instances of स्रमन्ति or विच्छेप or anaptixis. . . .
 116-124. Instances of व्यत्यय or स्थितिपरिवृत्ति or metathesis.
 125-144. Various substitutes for sk words or आदेश.
 145-173. Various terminations in Prakrit.
 174. Unspecified substitutes.
 175-218. Indeclinables or अव्यय.

VIII iii

I दीर्घ is a word that is repeated; e. g. एकमेक when the word एक is repeated; The rule means that whenever a word is so repeated, the Nom. termination of the first word becomes स् or in other words स् is inserted between the two 'if the word has an initial vowel, e. g. एकमेक अङ्गमङ्ग etc.

2-15. These sutras describe the declension of masculine words ending in अ. To facilitate the understanding of rules I give below the technical names of declensional terminations.

	Sing.	Plural
Nom. Voc	सि	जम् (अस्)
Acc.	अम्	शस् (अस्)
Inst.	टा (आ)	भिस्
Dative.	इ (ए)	भ्यस्
Abl.	इसि (अस्)	भ्यस्
Genitive	इस् (अस्)	आम्
Locative	डि (इ)	सु

These terminations undergo changes according to the ending and gender of words; it would not serve any useful purpose in explaining in these sutras the technicalities of grammar which would be understood only by a specialist. I am therefore giving only the results in an intelligible form to the beginner.

and Acc sing both nouns and adjectives change their ending syllable to उ optionally. Nouns change their ending syllable to अर and adjectives to आर. Nouns have their Voc sing in अर. Both nouns and adjectives have their Voc. sing in अ, e.g. पिअ, दाय etc. The bases ending in अर and आर are declined like वच्छ and those ending in उ like तर. Thus —

[1] पिउ, पिअर (पितृ)

Nom.	पिआ, पिअरो	पिअरा, पिउणो, पिअवो, पिअओ, पिअउ, पिऊ.
Acc	पिअर	पिअरे, पिअरा, पिउणो, पिऊ.
Inst	पिअरेण-ण, पिउणा etc.	पिअरेहि-हि-हि", पिऊहि-हि-हि" etc
Voc	पिअ, पिअर	like Nom

[2] दाउ, दायार (दातृ)

Nom.	दाया, दायारो	दायारा, दाउणो, दायवो, दायओ, दायउ, दाऊ.
Acc	दायार	दायारे, दायारा, दाउणो, दाऊ
Inst	दायारेण-ण, दाउणा etc	दायारेहि-हि-हि", दाऊहि-हि-हि" etc.
Voc.	दाय, दायार	like Nom

46 The word मानृ has, according to this Sutra two bases, माआ and माअरा (मायरा) Hemacandra says that these two bases have got different senses, माआ meaning mother and माअरा meaning goddess. We can have two more bases from this word, माउ by III 44 and माइ by I 135. Of these माआ and माअरा are declined like माआ, माउ like येउ and माइ like पुद्धि.

49-55 These Sutras give the declension of राजन्

Nom	राया	राया, रायाणो, राइणो
Acc	राय, राइण	राये, राया, रायाणो, राइणो
Inst	राइणा, रण्णा, रायेण-ण	रायेहि-हि-हि", राइहि-हि-हि"
Abl	रण्णो, राइणो, रायत्तो etc	रायत्तो etc राइत्तो etc
Gen	रण्णो, राइणो, रायस्व	राइण-ण, रायाण-ण
Loc	राये, रायम्मि, राइम्मि	राईमु-म, रायेमु-मु
Voc	राया, राय	like Nom

The rest like वच्छ

The rest like गिरि

महु, n is declined like दहि

27-30, 36 and 41-42 These Sutras give the declension of feminine nouns ending in आ, इ, ई, उ and ऊ

(1) माला

Nom	माला	माला, मालाओ, मालाउ
Acc	माल	" " "
Inst	मालाअ, मालाइ, मालाए	मालाहि-हिं-हिं
Abl	मालाअ, मालाइ, मालाए मालतो, मालाओ, मालाउ, मालाहितो	मालतो, मालाओ, मालाउ, मालाहितो- सुतो
Gen	मालाअ, मालाइ, मालाए	मालाण-ण
Loc	" " "	मालासु-सु.
Voc	माल, माला	माला, मालाओ, मालाउ.

(2) बुद्धि.

Nom	बुद्धि	बुद्धी, बुद्धीओ, बुद्धीउ
Acc	बुद्धि	" " "
Inst	बुद्धीअ, बुद्धीआ बुद्धीइ, बुद्धीए	बुद्धीहि-हिं-हिं
Abl	बुद्धीअ, बुद्धीआ, बुद्धितो, बुद्धीइ बुद्धीए, बुद्धीओ-उ-हितो	बुद्धितो, बुद्धीओ-उ-हितो-सुतो
Gen	बुद्धीअ-आ-इ-ए	बुद्धीण-ण
Loc	" " " "	बुद्धीसु-सु
Voc	बुद्धि, बुद्धी	बुद्धी, बुद्धीओ, बुद्धीउ

धेणु, सही and वहु are declined exactly like बुद्धि

28 Words ending in ई add आ in Nom Sing and Nom and Acc plural, e g हसन्तीआ, गारीआ etc

31-32 ई (दी) which is added to masculine nouns as termination of the feminine is optional in Prakrit except in case of class names (अजात) which nouns take ई or आ as in Sk

39-40, 44-48 These Sutras give the declension of words ending in ऋ Masculine words ending in ऋ are of two kinds, substantives (nouns) and adjectives Excepting in Nom

87-89 Declension of अद्स् The base is अद्स् for all the three genders Nom sing in all genders has अद् and Loc. sing masculine has अयम्, इयम् and अमम् The rest is a regular declension.

90-116 Declension of युष् and अस् The Sutas give all the numerous forms in due order of cases and numbers.

117-123 Declension of numerals एक alone in its forms एङ् or एङ् can as numeral be declined in the singular, while the remaining only in the plural द्वि becomes दा or वे and we have Nom and Acc दुवे दोष्णि, यणि, Inst दाहि, बेहि, Abl दाहितो, बेहितो, Gen. दोण्ड, वेण्ड, Loc दोषु, वेषु त्रि has ती as the base, and we have तिणि, तीहि, त्रिहितो, तिण्ड and हाण्ड चतुर् has Nom and Acc चत्तारो, चटरो and चत्तारि चऊहि चऊहितो, चण्ड and चण्ड It is to be noted that द्वि, त्रि and चतुर् have got the same forms for all genders All numerals are to be declined similarly, the Gen plu termination being ण्ड or ण्ड

124. The rest of the declension of words is like that of words ending in अ The commentary gives numerous illustrations how this extension of the rule is to be applied to particular cases.

125-129. These Sutas speak of the miscellaneous exceptions to previous rules on declension

130 In Prakrit there is no dual number as in Sk. Prakrit uses the plural number where dual is to be used in Sk.

131-137 These Sutas speak about the rules on syntax The Dative is replaced by the Genitive, though occasionally Dative sing is used. Genitive is the most general case in Prakrit Loc. may be used in place of Acc and Inst. and Inst in place of Abl.

138-182 This group of rules treats of conjugation of verbs

56-57 These two Sūtras give the declension of आत्मन् which in its base as अण्य is declined like राजन् and in its base as अण्यण like देव or वृद्ध. All words ending in अन् in Sk are similarly declined. आत्मन् in the Inst sing has got two more forms, अप्यणिआ and अप्यणइआ

58-86 These Sūtras give the declension of pronouns सर्व, यद्, तद्, किम्, एतद् and इदम्. I give first the normal declension of सर्व and then give only additional forms for other pronouns

सर्व, m

Nom.	सर्वो	सर्वे
Acc	सर्व	सर्व, सर्वा
Inst	सर्वेण-ग	सर्वेहि-हिं-हिं
Abl	सर्वतो etc	सर्वतो etc
Gen	सर्वस	सर्वसि, सर्वान-ग
Loc	सर्वसि सर्वस्मि, सर्वहि, सर्वस्य	सर्वेसु-सु

यद् m

Nom	स, सो	त, ते
Acc	त, ग	ते, ता, ने, ना
Inst	तेण, नेण, तिणा	regular
Abl	तन्हा	regular
Gen	तस्स, तास	तास, तेसि
Loc	ताह तात्र तद्वा	तसु नेसु etc

यद् becomes ज (जा and in some cases जी in f) and कि becomes क (का and sometimes की in f), इद becomes इम and एतद् becomes एय or एम. They are declined almost alike किम् has in Abl किणो and कीस इदम्, m, has अय in Nom sing as also इमो, in feminine it has इमिआ as also इमा, in Acc इण, इम, in Gen अस्स इमस्स in Loc अस्सि, इमस्सि, इह etc. This word also has the defective forms from the base ण as in the case of तद् in Acc sing and plu Inst sing and plu e ण ने, नण, नेहि इदम्, तद् and एतद् have in their Gen sing से and Gen plu सि

1st	म्ह, अत्थि	म्हो, म्ह, अत्थि
2nd	सि, अत्थि	अत्थि
3rd.	अत्थि	अत्थि

In fact the root is in a way defective, there being no forms for the 2nd and 3rd person plural अत्थि serves the purpose irrespective of person or number.

149-153 The Causal forms The normal terminations to make the causal form from the primitive are अ, ए, आव and आवे, e.g. दृषिष्य, करेष्य, कराव्य and कराव्ये, (कराव्ये also, see III 153 below) आवि is the termination of the Causal if the first vowel is a long vowel, e.g. सोसविभ from जादितम्, तोसविभ from तोदितम्. The Causal termination is either dropped or changed to आवि before the termination क्त (त) of the past passive participle and terminations of the passive (see III. 160 below), e.g. करिभ, कराविभ, करिष्य, कराविष्य.

156 Before क्त (त), the termination of the past passive participle, the ending अ of the root is changed to इ, e.g. हसिभ, पदिभ etc.

157. Before क्त (of the Absolute), तुम् (of the Infinitive), तव्य (of the Potential passive participle) and terminations of the Future, the ending अ of the root is changed to इ as well as ए, e.g. हसिष्य, हस्यिष्य etc.

159 अ and आ are really speaking terminations of the Optative, they are however generalised (see III 177 below) and used to denote, Present, Future and Imperative. They serve all persons and all numbers. Before them the ending अ of the root is changed to ए.

160-161 These two Sutras speak of the passive forms चिनिप्रमृतीनां etc., see IV. 241 and the following Sutras. The य of the passive is changed to ईभ and इभ, e.g. हसीभ, हसिभ. From दृष् and वृच् we get respectively दीभ and वृच as passive bases.

162-164 The Past tense Roots ending in vowels like

138 क्यङ् and क्यप् are the two terminations which make denominatives, verbs from nouns. In Sk य is retained but in Prakrit this य is to be dropped. दमदमा is a kind of kettle drum from which we have the denominative दमदमाइ or दमदमाअइ.

139-145 These Sūtras give the scheme of terminations of the Present tense. It is to be noted that the consonant ending roots in Sk take अ and thus become अ ending in Prakrit. There is no distinction of the परस्मैपद and आत्मनेपद as also of the ten गन्तव्य as in Sk. The अ ending base changes its अ to ए optionally before the terminations of the Present Imperative and Optative. There are only three tenses (Present, Past and Future) and three moods, Imperative Optative and Conditional, called respectively वर्तमाना, भूता and भविष्यन्ती, and पश्यमी, वसमी and कालातिपत्ति. The Present serves the purpose of all the tenses, optative of all tenses and moods. In literature however the forms of definite verbs are rarely used, the past passive participle with the auxiliary verb serving their purpose.

Present

1st person	मि	मो, मु, म
2nd person	सि, से	इत्था, इ
3rd person	इ ए	न्ति, -ते, इरे

Of these terminations से could be added only to verbs ending in अ (1) Before मि the ending अ of the root is optionally changed to आ (2) Before मो, मु, म the ending अ of the root is optionally changed to आ and इ (3) The ending अ of the root is optionally changed to ए before all terminations. Thus from इस we have in the 1st person, इसमि, इसामि, इसेमि and even इस (see III 141) and so on.

146-148 : Conjugation of the auxiliary verb भव्, to be, in the Present

1st	म्ह, अत्थि	म्हो, म्ह, अत्थि.
2nd.	सि, अत्थि	अत्थि.
3rd.	अत्थि	अत्थि

In fact the root is in a way defective, there being no forms for the 2nd and 3rd person plural. अत्थि serves the purpose irrespective of person or number.

149-153 The Causal forms : The normal terminations to make the causal form from the primitive are अ, ए, आ and आवे, e. g. दरिचद्, कारेद्, करावद् and करावेद्, (करावेद् also, see III 153 below) आवे is the termination of the Causal if the first vowel is a long vowel, e. g. सोसवित्र from सोदितम्, सोसवित्र for सोदितम्. The Causal termination is either dropped or changed to आवि before the termination क्त (त्) of the past passive participle and terminations of the passive (see III. 160 below), e. g. करिभ, कराविभ, करिचद्, कराविचद्.

156. Before क्त (त्), the termination of the past passive participle, the ending अ of the root is changed to इ, e. g. हसिभ, पठिभ etc.

157. Before क्त्वा (of the Absolutive), तुम् (of the Infinitive), तव्य (of the Potential passive participle) and terminations of the Future, the ending अ of the root is changed to इ as well as ए, e. g. हसिक्त्वा, हवेक्त्वा etc.

159. क्त and क्त्वा are really speaking terminations of the Optative, they are however generalised (see III. 177 below) and used to denote, Present, Future and Imperative. They serve all persons and all numbers. Before them the ending अ of the root is changed to ए.

160-161. These two Sūtras speak of the passive forms- चिन्मिप्रमृतां etc., see IV. 241 and the following Sūtras. The य of the passive is changed to ईभ and इभ, e. g. हसीभद्, हसिचद्. From ह्य् and वच् we get respectively दीय and वुच् as passive bases.

162-164 The Past tense Roots ending in vowels like

हृ, ण etc. have सी, ही, हीम as terminations of the Past tense, and roots ending in consonants like हृस् have हीम for the same tense. These terminations seem to be those of the 3rd person sing., though the rule does not specifically mention it. In literature we get for the 3rd person plu. हृस् and भृस्, e. g., गच्छिषु and गच्छसु and also भन्ववी etc. from Sk. In the case of भृस् we have आसे and भृसे for all persons and numbers.

165. The Optative. In the Optative the base is formed by adding ज् after which the terminations of the Present tense are to be added. We can thus have होज्, होवेज् and होजा etc.

166-172. The Future. The terminations are:—

1st.	स्स, स्सामि, हामि, हिमि	स्सामो, हामो, हिमो, स्साम, हाम, हिम, स्सामु, हामु, हिमु, हिस्सा, हित्था.
2nd.	हिमि, हिमे	हित्था, हिह.
3rd.	हिह, हिह	हिन्ति, हिन्ते, हिहरे.

E. g., होस्सं, हसिस्स etc.

170. The roots कृ and दा have in addition कर्ह and दार्ह in the 1st person sing. of the Future.

171-172. The ten roots श्रु etc. have the corresponding ten substitutes for Future 1st sing. e. g., सोच्छ etc. To सोच्छ etc. we can add the terminations of the Future and have सोच्छिभि, सोच्छिहिमि, सोच्छिस्सामि, सोच्छिहामि, सोच्छिस्स and सोच्छ and so forth.

173-176. The Imperative. Prakrit grammarians make hardly any distinction between Imperative, Potential, Optative and Conditional. The proper terminations of the Imperative however are the following:—

1st	मु	मो.
2nd	*, सु, इज्जसु, इब्बहि, इब्बे, हि	ह.
3rd	उ	नु.

We thus get ह्यसु, हसु, हसिमु, हसेमु etc The 2nd person terminations are dropped after bases ending in अ

177 च and चा for all persons and numbers are, according to this Sutra, the terminations of the Present and the Future अन्य त्वन्यासामपीच्छन्ति, according to some grammarians these terminations serve for all tenses and moods So होञ्, होञा stand for भवति, भवेत्, भवतु, भवद्, भभूद्, भभूद्, भुयात्, भविता, भविष्यति and भविष्यन्

178 In the case of vowel ending roots च and चा are prefixed to all terminations of conjugation e g होञ्चइ, होञाइ, होञ्चहिइ, होञाहिइ, होञ्चउ, होञाउ etc

179-180 For the Conditional mood (कियतिपत्ति) we have the same forms as for optative in च and चा The present participle in न्न and माग coupled with the auxiliary भन् also serves the purpose of the conditional, e g हरिणद्वाने etc Sh हरिणस्याने हरिणाइ यदि हरिणाग्नि -प्रवेशयिष्य (निवेशन्तो सि), नामहिष्यया एव तदा राहुपरिमव अस्य जेतु (lit जयत) Had, O moon (हरिणाइ), you placed lion (हरिणाग्नि) in place of the deer, you would not have suffered defeat from the eclipsing planet, राहु'. ये निमन्तस्व presents a difficulty राहु is called सोहेकेय, the son of सिंहिका and might have been frightened by the lion on the disc of the moon if the moon had been सिंहाइ

181-182 Present participles सन् and सान्, terminations of the Present participle in Sh become न्न and माग in Prakrit In the feminine form we have ई, नी and माणी (also माग), e g हसई, हसन्ता, हसमाणी

—x—

Synopsis of the third Pada

- 1— 57 Declension of nouns and adjectives
 58—124 Declension of pronouns
 125—130 Miscellaneous about Declension
 131—137. Syntax
 138—182 Conjugation

—x—

VIII. iv.

The fourth ण्द treats from 1 to 259 of the various so-called substitutes for some specific Sanskrit roots. This section of धात्वादस is not arranged in any systematic way, but gives roots and their substitutes at random. Some of these substitutes are pure देशी roots while others could be derived from the original Sk by applying rules in VIII 1 and 11. I have arranged these substitutes alphabetically and given them in appendix II. Mr George Grierson in, his monograph on the Prakrit Dhatvadesas (Memoirs of the Asiatic Society of Bengal, Vol VIII, No 2, 1924) says that Prakrit roots may be looked upon as falling into four classes, viz — “(1) Those which are identical with the corresponding Sanskrit roots, such a roots is चल् which is identical in both languages. (2) Those which are regularly derived, according to the ordinary phonetic rules from the corresponding Sanskrit forms. Thus, under the phonetic rule that Sanskrit medial ञ becomes Prakrit ञ, the Sanskrit root ञिज becomes ञिज in Prakrit. Such a root cannot be called an आदेश, substitute, as there is no substitution, but only development. (3) Those which cannot be connected with any corresponding Sanskrit roots by any admitted phonetic rule. Thus, an आदेश for the Sanskrit root चल् is चल् with the ल doubled, so that the Sanskrit चल्ति may be represented by चल्ल् as well as by चल्. These are all true आदेशs, and a great number of them are borrowed देशशब्दs and cannot be referred to Sanskrit at all. (4) Those which are regularly derived from Sanskrit roots, but which have changed their meaning, and which are therefore, by Prakrit grammarians equated with and substituted for some other Sanskrit root which has a meaning more nearly akin to the acquired meaning of the Prakrit word. Being substitutes they are also आदेशs.” In my opinion words change their

meaning pretty often leaving a history behind them and therefore these Parkrit roots which can show even a remote relation in form to Sanskrit roots should not be called आदेश but only those that cannot show such similarity I have, however indexed all the roots and their originals as they are given by Hemacandra

260-286 These Sutras describe the characteristics of शौरसेनी.

260 The change of त to द is the chief characteristic of this dialect Non-initial, non-conjunct त is changed to द according to this rule There are a few instances in which त as member of a conjunct is changed to द, e.g. सउन्दता मइन्द, निचिन्द and अन्देउर. An initial त in तावत् is also optionally changed to द.

263-265 These three rules speak of the declensional peculiarities of the dialect Words ending in न in Sanskrit optionally get आ in Voc sing as also अनुस्वार, e.g. कञ्जुइआ for कञ्जुकिन्, मुहिआ for मुहिन्, राय for राजन्, विभयवप्स for विजयवर्मेन्. Of these instances कञ्जुइआ and मुहिआ may be explained as vocative forms after the addition of a क termination, while in the other instances the final न् is changed into अनुस्वार, the same may be said of मरत् (present participle) and मगवत्, but in these cases the अनुस्वार is found in Nom sing also

266 द is optionally changed to द्, the other alternative being ज as in महाराज्जी.

267. The change of य to व forms one of the fundamental rules of the dialect

271. In the शौरसेनी dialect क्त्वा of the Abslutive is changed to इय or द्, thus we have मविय and मोद्व from मू, पडिय, पडिद्व from पड्, as also the usual forms मोत्ता, पडित्ता etc

272 In the case of roots कृ and गम् we have कडुअ and गडुअ as additional forms of the Abslutive

273-275 These three rules speak of the conjugational

peculiarities of the शौरसेनी Of these the first two refer to the 3rd per sing termination ति and ते which are in शौरसेनी to be changed to दि and दे The third rule lays down that the Future tense in शौरसेनी will show स्वि and not हि, स्स or ह of महाराष्ट्री Thus we have मावस्विदि, पठिस्विदि etc in शौरसेनी

276 आदा and आटु as Ablative sing forms from the base ending in अ

277-285 These Sutas give the indeclinables and particles of शौरसेनी

286 This Sutra means that the base of शौरसेनी is महाराष्ट्री or the principal Prakrit, and only special characteristics of this dialect are mentioned here from 260 to 285 In brief these special characteristics of शौरसेनी are —

(a) The change of त in Sanskrit words to द, and of च, to घ See Sutas 260-262, 273-274, 276 and 267-268

(b) The change of य to न्य and retention of म in the root भू See 266, 269

(c) Some peculiar forms of declension of words ending in consonants See 263-265

(d) Forms of the Absolute in इय and दूय in addition to क्त and कृडभ and गृडभ from the roots कृ and गम् See 271-272

(e) The future tense having स्वि in stead of हि स्स or ह See 275.

(f) A few additional particles such as, दाणि, ता, द्येव, न हीमाणहे, हजे, अम्मह and हीही See 277-285

287-302 These Sutas describe the characteristics of मागधी This dialect retains all the characteristics of शौरसेनी which is as it were the base of मागधी.

287 The Nom sing form of masculine words ending in अ is obtained in मागधी by changing the अ to ए, ए एण, for एय, मशे for मेय etc यदपि etc, there is an old saying “द्विराणमद्वमागध भाषानियम इव सुत,” “the old Sutas of the sacred canon of the Jains are written in the dialect called अर्धमागधी. Now

Hemacanda asks, what is that dialect? and replies that that dialect is obtained by the application of this rule and not the next rule. The meaning is that in अर्धमागधी ' Nom sing ends in ए as in मागधी, but र and स are not changed to ल and ण as is required by the next rule nor any other phonetic change described later. Thus in अर्धमागधी we have कये for कर, से तारिसे for स तादश and not कयले, स तालिश etc

288 र and स are respectively changed to ल and ण in मागधी. This also is one of the fundamental rules of this dialect. शालसे stands for सारस and पुलिसे for पुण्ड लक्षवत्स etc, the Sanskrit rendering of the verse is —

रभस वश-नम्र-सुर शिरो विपलित-मन्दार-रात्रिताम्रियुग ।

धीरजिन प्रधालयतु मम सकलमवधान्मालम् ॥

' May धीर, the Conqueror, wash away all dirt (जन्माल) of sinful deeds, — the Conqueror whose pair of feet are decked by मन्दार flowers dropped down (विपलित) from heads of gods bent (before him) in haste. This verse illustrates all the characteristics of the dialect, namely, the change of र, स, त, न, य to ल, ण, द, य, व्य and Nom sing in ए

289-298 These Sūtras describe the changes that conjuncts undergo in मागधी. From these rules it will be seen that the operation of the process of assimilation is suspended in मागधी. Thus we can have in मागधी conjuncts like स्त, स्त, स्त, स्त, स्त थ स्त and ग which are not found in other Prakrit dialects. It may be remarked here that the मागधी passages found in dramas do not always observe these rules about conjuncts probably because copyists did not know them

292 ज, य and य become य in मागधी. In महाराष्ट्र य is changed to ञ but in this dialect it is not allowed. Initial ज also is changed to य e g यगवेदे for जनद यथाच्छ्रय is यथास्तह्यम and यागवत्त is यानवान् a boat

295 Non-initial छ is changed to य e g, गय for गच्छ

296 Non-initial ह is substituted by ॠ क १ ० जिहामूलीय

299-300 The Gen sing termination for words ending in अ is आह and the plural आहँ in मागधी, ० g एलिशाह for ईशस्य, शोणिदाह for शानितस्य, शयणाहँ for सम्बनानाम् etc The usual forms in Prakrit are also found, ० g ममिशेणस्स, नलिन्दाण for नरेन्द्राणाम् etc

301 अह and वय are substituted by हगे in मागधी

302 In other particulars the मागधी dialect follows the rules of शौरसेनी The शौरसेनी dialect is the base of मागधी of which following are the special characteristics —

(a) र, स and ज are respectively changed to ल, श and य and य is not changed to ज

(b) A conjunct of which स or य is a member retains ॥ (१ ॥ in conjuncts स is not changed to श, ० g ममिशेणस्स and not ममिशेणश्श)

(c) इ and उ are changed to ए, ए and ई to एत ध to द्य न्य, व्य, श and ज to झ, छ to ख क्ष to ॠक (to ॠक in प्रेश् and आचक्ष्)

(d) तिष्ठ is changed to चिष्ठ

(e) In case of nouns ending in अ, the Nom sing ends in ए, Gen sing in आह or एह, and Gen plural in आहँ or ग

(f) अह and वय are substituted by हगे

303-324 These Sutras describe the characteristics of पैशाची

303 श in पैशाची is changed to झ ० g, पञ्चा for प्रशा etc

304 श in the declensional forms of राजर् is changed optionally to चिष् ॥ ॥ राचिना, राचिनो for राज्ञा and राज्ञ

305 न्य and व्य are changed to झ, ॥ g कञ्चका, पुञ्चकम्मा for कचका, पुण्यकर्मा

306 In पैशाची, ण is changed to न, it means there can not be ण in पैशाची, or, in other words १ 228 and 229 are not applicable to पैशाची

307 In पैशाची, त is not dropped nor changed to द as

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ॐ इन्द्राय नमः

29. The rules are changed so as to give the same Problems. This is given here as a new version in N. 214. It is said that Sutas from 1. 17 to 1. 215 are not applicable to Gāndhārī; those rules numbers 1. 216 (एते क) and so forth; it would not be applicable to Gāndhārī, nor that a separate rule is given in this section. It and I would have been in this dialect.

310. दाम हस्त is changed to द. वि दि दत्त, विनि विनि
हस्त विनिदानी.

311. दृ is changed to द्र in this dialect, कुम्भ for कुम्भ.

312-313. क्वा of the Absolute is changed to ह्वा as in गक्वा, when this क्वा is changed to ह्वा it is changed to ध्वा and ह्वा as in नद्ध्वा and नद्ध्वा for क्वा from नद्ध्वा and कद्ध्वा and कद्ध्वा for ह्वा.

314. यं, ए and इ in some places are changed to रि, दिन and सट. Really speaking these conjuncts admit the insertion a vowel (इ or य) as in स्वरभक्ति.

315. क्य of the passive voice is changed to ह्य, e g.
गिर्यते for गीर्यते.

317. द in words याददा etc , is changed to ति, e. g , यादितो, यादितो etc.

318-19. As in पेशाची त is retained, the 3rd person sing. terminations ति and ते of Sanskrit remain unchanged. The पेशाची dialect adds ति and ते after roots ending in अ whether the root is आत्मनेपदिन् or परस्मैपदिन्.

320. The Future in पेशाची has एष्य in place of सित of शोरमेनी. Really speaking पेशाची does not retain the proper Future forms, but serves the purpose by the Optative त तप्सुन etc तां दृष्ट्वा चिन्तित राजा का एषा भविष्यति (or भवेत्).

321 The Ablative sing termination of words ending in अ is आतो and आतु as त is substituted for द in पैशाची, तूरातो standing for दूरात्

322 The Inst sing of तद् and इदम् is नेन in the Masculine gender and नाए in the feminine gender पातगकुमुम is पादाग्रकुमुम or प्रत्यग्रकुमुम, the second seems to yield good sense

323 एतिस etc. ईदस अदृष्टपूर्वं महाघन दृष्ट्वा

324 In पैशाची, rules beginning with : 177 and ending in : 265 are not applicable These rules prescribe the dropping of certain consonants and changes in others The principal characteristics of this dialect may be summarised as under —

(a) Consonants as a general rule are not dropped, they remain as in Sanskrit

(b) द is changed to त, ण to न, ञ to ज, क्ष and य to ष

(c) Of conjuncts झ, न्य and ष्य are changed to झ्, ण् in राजन् to चिन्

(d) य in हरय is changed to प, दृ to तु, द in यादस etc to ति

(e) क्ता of the Absolute is changed to तून, but द्वा to दूत and तूत

(f) The passive form is indicated by इत्

(g) The Future form is indicated by एत् of the Optative

(h) The Ablative sing of words ending in अ has आतो and आत as terminations

नृत्यमथ लीलापादोत्क्षेपेण कम्पिता वसुधा ।

उच्छलन्ति समुद्राः शैला निपतन्ति तं हरं नमत ॥

“ Salute god ह्र who assumes the eleventh form—when his figure is reflected in ten mirror-like nails in kneeling before गौरी, angry in love. ” “ While dancing, the earth shakes by the graceful tossing of his (ह्र's) feet; oceans rise up and the mountains fall; bow down to such हर, god शिव. ”

329-446. These Sūtras describe the characteristics of अपभ्रंश, which is the predecessor of modern Indian vernaculars, such as मराठी, गुजराती, हिंदी, बंगाली etc.

329. In अपभ्रंश one vowel may generally be substituted for another vowel. कच्च् and काच्च् stand for कथित्; वेण and वीण for वेणो; बाह, बाह्य, बाहु for बाहु; पट्टि, पिट्टि, पुट्टि for पृष्ठ; तण, तिण, तृण for तृण; मुकिदु, मुकिउ, मुकुदु for मुकुणम्; किन्नउ, किलिन्नउ for क्लिन्न; लिह, लीह, लेह for लेह्य; and मउरी, मोरी for मोरी. The word प्रायः indicates that even where a specific rule is given, the Prakrit and शौरसेनी forms may be used.

330. The ending vowel of words is shortened or lengthened before declensional terminations in अपभ्रंश. In Nominative we have the following illustration:— ढोह्य etc.

विटः स्वामलः धन्या चम्पकवर्णा ।

इव सुवर्णरेखा वयवटे दत्ता ॥

“ Dark is the man and the fair one (धन्या=प्रिया) has the complexion of a चम्पक flower; she seems to be a streak of gold on the (black) touch-stone. ” Here ढोह्य and सामल have their ending vowel lengthened, and धन्य and सुवर्णरेह have their long vowel shortened. ढोह्य is rendered by commentators either as विट or नायक. धन्य is Sk. धन्या, the com. says:— प्रियायाः धन्य आदेशः जाह् or जाह् in the sense of इव, see iv. 444. (2) In Vocative we have ढोह्य म् etc.

विट मया त्व वारितः मा कुह दीर्घ मानम् ।

निद्रया गमिष्यति रात्रिः शीघ्रं (दृढवड) भवति विमात्म् ॥

“ Man (Friend), I warned you not to be proud (not to hold out) for a long time; the night would pass away

321 The Ablative sing termination of words ending in अ is आतो and आतु as त is substituted for द in पैशाची, त्रातो standing for द्रात्

322 The Inst sing of तद् and इदम् is नेन in the Masculine gender and नाए in the feminine gender पातगकुसुम is वादाप्रकुसुम or प्रत्यप्रकुसुम, the second seems to yield good sense

323 एतिस etc ईदश अदष्टपूर्व महाधन दृष्टा

324 In पैशाची, rules beginning with 1 177 and ending in 1 265 are not applicable These rules prescribe the dropping of certain consonants and changes in others The principal characteristics of this dialect may be summarised as under —

(a) Consonants as a general rule are not dropped, they remain as in Sanskrit

(b) द is changed to त, ण to न ल to ल, श and ष to ष

(c) Of conjuncts ज्ञ न्य and न्य are changed to ज्ञ न in राजन् to चिन्

(d) य in हृदय is changed to व द्द to तु द in वादश etc to ति

(e) क्त्वा of the Absolutive is changed to तुन् but द्वा to ध्वन and स्थून्

(f) The passive form is indicated by इत्थ

(g) The Future form is indicated by एव of the Optative

(h) The Ablative sing of words ending in अ has आत and आत as terminations

325 328 These rules describe the characteristics of चलिफापैशाची which in reality is a sub-dialect of पैशाची, the only additions being (a) the third and fourth letters of a class are substituted by first and second and (b) र is optionally changed to ल ७ ६, नकर for नार and मेख for मेव

326 धनमय etc

प्रणमत प्रणय प्रकु पित-गारी-चरणाग्र ह्म प्रतिमिदम् ।

दशस नखदशगु एकादश-तनु धर रुद्रम् ॥

वृषभस्य लीलापादोत्प्रेरेण कम्पिता वसुधा ।

उच्छलन्ति समुद्रा शैला निपतन्ति च हर नमत ॥

“Salute god रुद्र who assumes the eleventh form—when his figure is reflected in ten mirror-like nails in kneeling before गौरी, angry in love.” “While dancing, the earth shakes by the graceful to-sing of his (रुद्र s) feet, oceans rise up and the mountains fall, bow down to such हर, god शिव

329-446 These Sūtras describe the characteristics of अपभ्रंश, which is the predecessor of modern Indian vernaculars, such as मराठी, गुजराती, हिंदी, बंगाली etc

329 In अपभ्रंश one vowel may generally be substituted for another vowel. कबु and काब stand for कबिन्, बेग and बीण for बेगा, बाह, बाहा, बाहु for बाहु पट्टि, पिट्टि, पुट्टि for पृष्ठ तणु, तिणु, तृणु for तृण, मुकिदु मुकिउ, मुक्रुदु for मुक्रुम्, किरुउ, किलिरुउ for किरु, लिह, लीह, लेह for लवा, and गउरी, गोरी for गौरी The word प्राय indicates that even where a specific rule is given, the Prākrit and Śāritenī forms may be used

330 The ending vowel of words is shortened or lengthened before declensional terminations in अपभ्रंश In Nominative we have the following illustration — दोष etc

विट इयामल धन्या चम्पकवर्णा ।

इव सुवर्णरेखा कपपदे दत्ता ॥

“Dark is the man and the fair one (धन्या=प्रिया) has the complexion of a चम्पक flower, she seems to be a streak of gold on the (black) touch-stone.” Here दोष and सामल have their ending vowel lengthened, and धन्य and सुवर्णरेह have their long vowel shortened दोष is rendered by commentators either as बिष् or नायक धन्य is Sk धन्या, the com says — प्रियाया धन्य आदश्च जाह् or जाह् in the sense of इव; see IV 444 (2) In Vocative we have दोष मरे etc

विट मया त्वं वारितं मा कुर्वद्विर्गमनम् ।

निद्रया ममिष्यति रात्रिं शाय (दृढवड) भवति विमानम् ॥

“Man (Friend), I warned you not to be proud (now to hold out) for a long time, the night would pass away

in sleep, and it will dawn quickly Here दृञ् is Voc with the long vowel, दीहा Acc For रत्तरी see iv 431 दडवदृञ् a देशी सन्द meaning शीघ्रम् Cf शटपट in Marathi { 3 } In this feminine gender we have

पुत्रि (बिडीए) मया गणिता त्व मा कु० वका दृष्टिम् ।

पुत्रि सकर्णा भविष्या मारयति हृदये प्रविष्टा ॥

" O girl, I told you do not send side glances (वका दृष्टि), for these glances entering into the heart (of others) kill them as a spear with sharp edge having a bond for बिडी compare बेटी, बेटा in Marathi { 4 } In Nom plural we have —

एते ते अश्वा (घोडा) एषा स्थली एन ते निश्चिता सङ्गा ।

अत्र मनुष्याश्च (पोरुष) ज्ञायन्ते य नापि वन्धा बालयति ॥

" Here are the horses here is the battle field, here are the sharp swords, manliness or valour is tested here when one does not turn the reins (of horses) back (but still fights on the field) Here घोडा has its final vowel lengthened in Nom plu

331 In अपप्रश the ending अ of a word becomes उ before Nom and Acc sing terminations (सि and म्)

वशमुलं भुवनभयकरं कोपितशकरं निर्गतं रथवरे (or रथोपरि) आहूतं (चरिअ) ।
चतुर्मुखं दशमुखं ध्वजवा एकस्मिन् (रावण) लगित्वा इव देवेन चरित ॥

" The ten-mouthed demon, terrible to the world, got into his excellent chariot after having propitiated god शकर, he was fashioned by desties as if by thinking of god Brahma (who has four mouths) and कार्तिकेय (who has six) and by putting these two desties into one (रावण, who thus gets ten mouths)" Here we have दहमुहु, भयकर, सकर, निगपउ etc in Nom sing and चउमुहु and छमुहु in Acc sing with the उ ending

332 In अपप्रश the masculine nouns ending in अ change their अ to ओ optionally,

अमलितालहनिवृत्तानां बीजमलक्षयपि जायनाम् ।

वर्षशतेनापि य मिक्षति सलि मष्टयानां स स्थानम् ॥

' Let there be a distance of a lac of yojanas between

गुण न सपत् कीर्ति पर (जना) लिखितानि फलानि भुञ्जन्ति ।

केसरी कपर्दिकामपि (बोद्धिज) न लभते गजा लक्षे गृह्यन्ते ॥

" By virtues (one can get) only fame but not wealth, people get fruit which is written (on their forehead by destiny), a lion is not worth even a cowrie but elephants cost lacs " Here we get गुणर्हि and लक्षेर्हि to illustrate the rule

336 In अपत्रश the Ablative sing termination after अ ending words is हे or हु

वृक्षान् गृह्णाति फलानि जन कटुफलवान् वर्जयति ।

तथापि महाद्वयं पुत्रं इव तान् उत्सरे धरति ॥

" People take fruits from a tree but neglect the bitter leaves, and yet the great tree, like a good man, places them on its lap Here we have वृक्षे or वृक्षहु

337 In अत्रश, the Ablative plural termination after अ ending words is हु

दुरोडाणेन पतित खल आत्मन जन (च) मारयति ।

यथा गिरिगृह्ण्य पतिता शिला अन्यदपि चूर्णिकराति ॥

' A wicked man, by taking a long jump, kills himself and other people, a stone fallen from the mountain top powders others along with itself गिरिर्हिगृह्ण्य is Ablative plural

338 The Gen sing termination of अ ending words is सु, हो, स्तु

य गुणान् गोपयति आत्मायां प्रकटान् करोति परस्य ।

तस्य अहं कलियुगे दुर्लभस्य वशिष्ठो मे सज्जनस्य ॥

" I offer my salutation to the good man, rare in this Kali age, who conceals his own virtues and manifests those of others We get here परस्य तस्य दुर्लभो as Genitives

339 The Genitive plural terminations after अ ending words is ह

तृणानां तृणीया मदी नापि (नैव) तानि अवदन्ते वसन्ति ।

अथ जनं लगित्वा उत्तंगति अथ सह स्वयं मज्जाति ॥

" There is no third possible course for grass, it grows on the slopes of a ditch, either men cross (the ditch)

by holding it or sink along with them." The commentator adds: अन्योऽपि यः प्रसारद्वयं कर्तुं कामो भवति न दिपमस्याने वसति । प्रसारद्वयं किम् । म्रियते वा शत्रून् जयति वेति भावार्थः Here we have तण्डं as Gen. plu. सह stands for स्वय, i.e. आत्मना सह.

340. After words ending in इ and उ, the Gen. plu. termination is हु in addition to ह.

देवः घटयति वने तट्ठर्णां शकुनीनां (कृते) पक्षफलानि ।

तद् वर सौम्यं प्रविष्टानि नापि कर्णयोः खलवचनानि ॥

"God has created ripe fruits on trees in the forest for birds; it is better to have that pleasure but not words of the wicked people falling on our ears." Here तट्ठु and मउणिह are the Gen. plu. forms. सो वरि मुक्चु, here the word सौम्य n, is used in the mas. gender. See iv. 445 below हु can also be used for the Loc. plural.

धवलः क्षिपति (विसृज्) स्वामिनः गुरो भारं प्रेत्य ।

अहं किं न युक्तः द्वयोर्दिशोः खण्डे द्वे दृष्ट्वा ॥

"The white (bull) sinks (feels sorry) for seeing the very heavy load of his master, (and says to itself): " why am I not yoked at two ends of the yoke doing me into two pieces?" We have here हु in the Loc. plural. निखेदि and फरेदि, the absolute forms from ईक्ष् with प्र and कृ. See iv. 440.

341. After words ending in इ and उ, हे, हु and हि are respectively the Abl. sing. and plu. and Loc. sing. terminations.

गिरेः शिलातलं तरोः फलं गृह्यते निःसामान्यम् ।

. गृह्यं मुक्त्वा मनुष्याणां तथापि न रोचते अरण्यम् ॥

"One can get without any distinction a slab of stone from the mountain and fruit from tree; and still men do not like the forest on their leaving home." Here we have गिरिहे and तरहे as Abl. sing. forms गार्त्तवतु is निःसामान्यम्; takes the commentator takes it to be सर्वः; but in this case we have to interpret घेयद् as गृह्यति; in my opinion the commentator is not correct.

तस्य अपि क्लृप्तं फलं मुनयः अपि परिधानं अशनं लभन्ते ।
स्वामिभ्यः इयत् अधिकं (अगलउ) आदरं भूत्वा गृह्णन्ति ॥

“ Even ascetics get from trees barks to wear and fruits to eat, The servants get from their masters only courtesy (or have to show courtesy to their masters) over and above these (clothes and food) ” Here we have तद्गु and सामिहु as Abl plu अगलउ from अग्र+ल+क Compare आगळा in Marathi.

अथ विरलप्रभाव एव कलौ धर्मः ।

“ Indeed piety has very little power left in this Kali-age.” Here we have कलिहि as Loc sing

342 After words ending in अ, Inst sing termination ए gets न and अनुस्वार, we have thus दृष्ट्वा from दृष्टि and पवसन्तेण from पवसन्त (Pres parts from प्र+वस). The illustration is explained under 333.

343 The Instrumental sing after words ending in इ and उ is ए as well as न and अनुस्वार,

अग्निना उष्णं भवति अगत् वातेन शीतलं तथा ।

य पुन अग्निना शीतलं तस्य उष्णत्वं कथम् ॥

“ The world feels warm by fire and cold by wind, how can heat affect him who feels cold by fire ? ” Here we have अग्निं, वाए ending in ए and अग्निं ending in अनुस्वार

विप्रियकारकं यद्यपि प्रियं तदपि त आनय आर्ये (or अय) ।

अग्निना दग्धं यद्यपि गृहं तथापि तेन अग्निना कार्यम् ॥

“ Friend (आय), bring me (back) my lover though he has given me offence, for, one has to do with fire even though it has burnt one's house ’ Here we have अग्निं in न, ते in ए and अग्निं in अनुस्वार.

344. In अपप्रश the Nom and Acc. terminations, both sing and plu are (generally) dropped एद् इति घोडा is given under 330.

यथा यथा वक्रिमाणं लोचनयोः नितरां दयामला शिक्षते ।

तथा तथा मन्मथं निजकशरान् स्वरप्रस्तारे तक्षिण्यति ॥

“ The more the dark (young woman=दयामला) learns

the crookedness (side glances) of the eyes, the more the god of love sharpens his arrows on a sharp (hard) stone." Here we have वदिम in Acc. sing. सामलि in Nom. sing. and निअयसर (निअयसर is a misprint) in Acc. plu.

345. The Genitive terminations are generally dropped in अपव्रक्ष.

संगरक्षनेषु यो वर्णने पद्य अस्माक कान्ताम् ।

अनिमत्ताना त्यक्कारकुशाना गजाना कुम्भान् दारयन्तम् ॥

"Behold my lover who is mentioned in hundreds of battles (as) breaking open temples of elephants excessively maddened and ungovernable by goads." Here गय stands for गजानाम्.

346. In Voc. plural हो is added to nouns in अपव्रक्ष.

दे तहणाः, तहयः (च), ज्ञात मया आरमन घात मा कुहत । " Ye, young men and women, I have got the (true) knowledge; do not ruin yourselves."

347. निम् and मु are substituted by हि in अपव्रक्ष, गुणहि न संसय is explained under 335. भागीरथी यथा भारते त्रिषु मार्गेषु प्रवर्तते, "as the Ganges in this land of भरत proceeds in three ways." सगोहि निहि is Loc. plu.

348. Nom and Acc. plu. terminations of feminine words (irrespective of the ending vowel) are उ and ओ. This rule is an exception to 344. अतुलित etc. is explained under 333. सुन्दरसर्वाङ्गीः विनासिनीः प्रेक्षमाणानाम्. " of (young men) looking at lovely women having all beautiful limbs. "

349. The Inst. sing of feminine words is ए.

निजमुखकरैः अपि मुग्धा कर अन्धकारे प्रतिप्रेक्षते ।

साक्षिमण्डलचन्द्रिकया पुनः किं न दूरे पश्यति ॥

"The pretty lady sees her hand in darkness by the help of the rays of her (moon-like) face; why should she not see the object at a distance (when she has) the light of the full-moon? Pischel reads विर in place of कर in the first line which is better. कद् is निम् and not क्यम् as the com. takes it. We get here चन्द्रिम ए Inst. sing. जहि etc. यत्र मरुत्तकान्त्या सव-

लितम्, " where (an object) surrounded by the lustre of emerald Here we have कन्तिङ्ग Inst sing

350 The Abl. and Gen Sing of feminine nouns have हे

तुच्छमयाया तुच्छजल्पनशिलाया ।

तुच्छाच्छरोमावल्या तुच्छरागाया तु छत्रहासाया ।

प्रियवचनमलममानाया तुच्छकायमन्मथनिवासाया ॥

अ यद् यत्तुच्छ तस्या कन्याया तदास्यानु न याति ।

आश्चर्य स्तनान्तर मुग्धाया येन मनो वर्त्मनि न माति ॥

' It is impossible to mention what is small (तुच्छ) or insignificant or low of that fair lady who has slender waist, who talks little, who has a small and pretty line of hair (on her belly) who has but little affection and very faint smile, who has slender form as she did not hear any news of her lover, and O wonder, the space between her breasts is so small that (even) mind or spirit (that occupies very little space) is not contained in the way (i.e. the space between her breasts) The Com takes तुच्छाय as Vocative meaning the lover who shows but scant courtesy to his sweet-heart कडरि or कडरि is a particle expressing sense of surprise at the fact that the mind which is atomic in size has no space between her breasts बिचि means वर्त्मनि, see under 431 Here all words in हे are Gen sing forms

स्फोटयत यौ हृदय आत्मीय तयो परकीया (=परविषय) का घृणा ।

रक्षत लोका आत्मान बालाया, जातौ विषयो भर्तनौ ॥

" What compassion can those breasts have on others when they burst out (come out by bursting) their own heart, young people, keep yourself away from the young woman (बाला), (for) her breasts have now become full (विषम), heart-rending ' As the another takes बालहे as Ablative sing, I am forced to construe the verse as above against the Com The word हृदय is used in a double sense, heart and breast

351 The Abl and Gen plu of feminine nouns have हु as termination

अ of neuter words with क ending is changed to उ e g , तुच्छउ for तुच्छक, भग्गउ for भग्गक, पत्तारिअउ for प्रसृतक etc

भप्रक द्रवा निजक बल उल प्रसृतक परस्य ।

उन्मीठति शशिलखा यथा करे करवाल प्रियस्य ॥

" On seeing his own army routed and the enemy's army spreading the sword in the hand of my husband flashes like the crescent moon "

We may here take a resume of the declension of nouns in अपभ्रंश according to Hemacandra

Masculine nouns ending in अ

देव, देवा, देवु, देवो	देव, देवा
दव, देवा, देवु	देव, देवा
देवे देवें, देवेण (देविण)	देवहिं, देवहिं
देवदे, देवहु	देवहु
दव, देवसु देवस्सु दवहो	देव देवह
देवे, देवि	देवहिं
देव, देवा देवु देवा	देव, देवा, देवहो

Masculine nouns ending in इ

गिरि, गिरी	गिरे, गिरी
गिरे, गिरी	गिरे, गिरी
गिरिए, गिरिण, गिरें	गिरिहिं
गिरिहे	गिरिहु
गिरि	गिरि, गिरिह गिरिहु
गिरिहे	गिरिहु
गिरि, गिरी	गिरि, गिरी, गिरिहो

Masculine nouns ending in उ are declined exactly like गिरि.

Neuter nouns

Nom Acc कमल, कमला	कमल, कमला, कमलइ, कमलाइ
वारि, वारी	वारि, वारी, वारिइ, वारीइ
महु महु	महु, महु, महुइ, महुइ

The rest like masculine words

Neuter nouns ending in क, ० g तुच्छक

Nom Acc संग	तुच्छउ,
The rest like कमल	

Feminine nouns irrespective of ending vowel.

(मुग्धा, मति, तरुणी, वधू)

मुद्र, मुद्रा

मुद्राउ, मुद्राओ

मुद्र, मुद्रा

मुद्राउ, मुद्राओ

मुद्रए

मुद्रहि

मुद्रहे

मुद्रहु

मुद्रहे

मुद्रहु

मुद्रहि

मुद्रहि

मुद्र, मुद्रा

मुद्र, मुद्रा, मुद्रहो, मुद्र हो

Fem. words ending in इ, ई, उ, ऊ are declined alike.

355. Pronouns ending in अ have हा as Abl. sing. termination वस्मात्; भवान् आगतः, वस्मान् तस्मात् etc. होन्तउ is भवन् from Pres. part. of हो (भू).

356. The Abl. sing. Mas. of किम् has किहे.

यदि तस्य नुटयतु जेह मया सह निलतारः (?)।

तत् कस्माद् वक्त्राभ्यां लोचनाभ्यां दृश्ये (अह) शनवारम् ॥

“ If his intense (तिलतार, literally: in which the pupil of the eye is full of love like the sesamum) love for me is lost, why am I looked at hundred times with side glances ? ” तहो is तस्य and नतव as understood by the Com. जोहन्तउ is 1st sing. pass. of जोव. Compare ओवो in Gujarati.

357. Pronouns ending in अ have हि as Loc. sing. termination.

यत्र or यस्मिन् कल्यणे शरेण शरः छिद्यते खेनेन सत्रः ।

तस्मिन् तादृशे भटपटानिवहे कान्तः प्रकाशयति मार्गम् ॥

“ My husband shows the way (to other warriors) in the midst of ■ host where an arrow is cut (met) by an an arrow and sword is cut by sword. ” जहि and तहि are Loc. sing. forms.

एकस्मिन् अक्षि धावणः अन्यस्मिन् म'दपदः ।

माधवः (or माधः) महीनल्यस्तरे नण्डस्थले शरत् ।

अक्षेणु प्रीधमः सुखाभिकातिलवने मार्गशर्पिः ।

तस्याः मुग्धायाः मुखपङ्कजे आवासिनः शिशिरः ॥

This verse describes the condition of a lady in seperation.

‘ In one eye of the fair lady the month of श्रावण has settled while in another the month of माद्रपद. On her couch the spring (as the bed was made of tender leaves), on her cheeks the autumn on her limbs the summer and मार्गशीर्ष in the field of sesamum of सुखासिका (sitting at ease) the winter (शिशिर) on her lotus-like face ” The meaning is that the lady is shedding tears profusely like the rain in the months of श्रावण and माद्रपद, she got a bed of leaves as in the spring her cheeks are pale as the clouds (or काश flower) in the autumn, her limbs are warm as in summer, her sitting at ease is all shattered like the field of sesamum in the month of मार्गशीर्ष and her face is withered like the lotus in winter. The commentary on this passage is interesting and runs thus — अनयार्षं । तस्या सुखाया एकस्मिन्दिग् श्रावण अ-वस्मिन् अक्षिग् माद्रपद । को भाव । यथा एतौ द्वौ मासौ व्याधिगौ तथाक्षिद्रयमप्यधुबलजावित्वा-मासद्वयसुख्यम् । महीतलजस्तरे माधवा वसन् । पञ्चमय वात् । गण्डस्थले क्षरत् । तस्या काशकुसुमाग्निं पाण्डुरात् । अग्नेपुग्नीम् तापवाहुन्यात् । सुखासिका तेलवने मार्गशीर्ष । यथा मार्गशीर्षे निलवना सुच्छेद् त्यात्ता सुखावस्थानस्योच्छेद । सुखपङ्कजे शिशिर आवासित । यथा शिशरे पङ्कजाना म्रानव तथा सुखरूढजस्यापि स्त्रीणा वियोगावस्थाया एनानि चिह्नानि स्युः । Here in this verse we have एकदि and अजदि as Loc sing forms

हृदयं स्फुटं तटोऽङ्ग (शब्द) कृत्वा कालक्षेपेण किम् ।

पश्यामि हतविविधं स्थापयति त्वया विना नु सख्यतानि ॥

‘ O heart, burst with noise why delay? I shall see at what place (other than thyself) would the ill luck keep these hundreds of miseries (that thou art experiencing at present) We get here कहि as Loc sing

358 The pronouns यत्, तत् and किम् ending in अ have आसु as Gen sing termination

कान्तं अस्मदीयं इला सखिने निश्चयेन रुष्यति यस्य (= यस्मै) ।

अखे शस्त्रे हस्तैरपि स्थानमपि स्फोटयति तस्य ॥

‘ My husband, when certainly angry with some one, O friend, breaks even the place the enemy occupies by means

of weapons, missiles and even by hand ' We have here-
 ञामु and तामु as Gen sing forms

जीविन कस्य न बल्लभक धन पुन कस्य नष्टम् ।

द्वे अपि अवग्रहनिपतिते तृणममे गणयति विशिष्ट ॥

' To whom is life not dear ? Who does not wish for
 wealth ? But a good man counts them as straw at hours of
 difficulty ' We have here ञामु as Gen sing

350 The pronouns यत्, तत् and किम् have अहे (डहे) as
 the Gen sing termination in the feminine gender जह डेरड
 L e यस्या कृते etc

360 The Nom and Acc sing of यत् and तत् have
 respectively यु and त्र optionally

प्राङ्गणे तिष्ठति नाथ यत् तम् रण करोति न भ्रान्तिम् ।

" As my husband stands in the courtyard he does not
 wander on the battle-field ' The Com. takes त्रिप्ति to mean
 सदेह I take it to mean प्रमथ

तत् जल्यन्ते यन्निर्वाहति

' That is uttered (said) which he accomplishes "

331 The Nom and Acc sing of इरम्, n is इमु, इमु कुड
 is इद् कलम्

362. The Nom and Acc sing of एतम् is एह, f एहो, m,
 and एद्, n

एषा कुमारा एष (अह) नर एतन्मनोयस्यानम् ।

एषानि मूर्खाणां चिन्तमानानां पश्चात् भवति विमतम् ॥

" This is the young maid and here (I am) the man,
 this is the seat of my cherished desire, when the fools
 are thus thinking (without trying to satiate their love) the
 dawn follows immediately after

363 The Nom and Acc plu of एतद् is एह For ill-
 ustration see iv 330

364 The Nom and Acc plu of अदम् is ओद्

यदि प्रच्छद्य महन्ति (वा.) गृहाणि तद् महन्ति गृहाणि अमूनि ।

विहासितानां युद्धरण कान्त कुनीरके पश्य ॥

" If you inquire about big houses, then here they are

but behold my lover who helps people in distress in the
but here =

365 The pronoun इदम् becomes अय for declensional purposes

इमानि लोकस्य लोचनानि ज्योतिं स्मरन्ति न भ्रान्ति ।

अप्रिये दृष्टे मुकुलन्ति प्रिये दृष्टे विक्रमन्ति ॥

" There is no doubt that these eyes of the people re-
collect their previous birth (incidents of the previous birth)
(for) they are closed when they see things they do not
like (अप्रिय), and they dilate when they see things or per-
sons they like ' "

शुष्यतु मा शुष्यतु एव (= वा) उदधि वडवानलस्य किं तन ।

यद् ज्वलति जले ज्वलन एतेनावि किं न पर्याप्तम् ॥

" What does it matter to the वडवानल, the sub-marine
fire, whether the ocean is dried up or not ? Is it not enough
that fire is ablaze in water ? ' "

अस्य दग्धकलेवरस्य यद् वाहित (= रम्भ) तत्सारम् ।

यदि आच्छाद्यते तत्कुम्भ्यति यदि दह्यते तत्सार ॥

" Whatever is obtained of this wretched body is its
best, if it is covered it stinks, if it burnt it becomes ashes " "

366 The pronoun सर्व is optionally substituted by साह
in अपभ्रंश.

सर्वे, पि लोक प्रसन्नं (तदुत्पत्ति) महत्त्वस्य कृते ।

महत्त्व पुन प्राप्यत हस्तन मुक्तेन ॥

" The whole world is striving for greatness, but great-
ness is obtained only by hand that is freely distributing
charities तदुत्पत्ति is explained by the compound चपलायने,
प्रयत्न इत्यर्थे माकुल्येण is rendered as मुकुलन which word is unknown
in Sk I have rendered it as मुक्तेन We have in vernaculars
phrases like मुक्तइस्त दानादिगुणे is the meaning of the Ap
word

367 The pronoun हिम् is optionally substituted by काह
and कण in अपभ्रंश

यदि न स आयाति दूनि गृह किं अथो मुख तव ।

वचन य खण्डयति तव सखिके स प्रियो मवाति न मम ॥

The lady asks her messenger "O messenger, if he does not come home, why is your face downcast? My dear friend (सखिके), he who disrespects your words cannot be dear to me."

वाइ न दूरे देखखइ, see under iv 349 1.

कोडोनेर ज हियउउ, see under iv 350. 2.

सुउरुय कन्नो अनुहरति भण कार्येण केन ।

यया यथा महत्त्व समने तथा तथा नमानि शिरसा ॥

"Please tell me for what reason a noble person imitates the कर्गु plant, for the more it grows the more it bends." The verse illustrates the substitute कवण for किम्.

यदि स्नेहा तन्मृता अय जीवति नि सदा ।

द्वाम्यामने प्रहाराभ्या गतिना (मृता) धन्या किं गर्जसि खल मेघ ॥

A lover away from his beloved is here addressing the cloud "If she loved me she must have been dead, if she is alive she does not love me, in either case that fair one is lost to me, why, O wicked cloud, are you thundering (in vain)?"

368-381. This group of the sutras gives declension of युष्मद् and अस्मद् which is tabulated below --

	युष्मद्		अस्मद्	
Nom.	तुहू	तुम्हे, तुम्हइ	हउ	अम्हे, अम्हइ
Acc.	पइ, तइ	तुम्हे, तुम्हइ	मइ	अम्हे, अम्हइ
Inst	पइ, तइ	तुम्हेहि	मइ	अम्हेहि
Abl	तउ, तुज्ज तुभ, (तुहू) तुम्हइ		महु, मज्जु	अम्हइ
Gen	तउ, तुज्ज, तुभ	तुम्हइ	महु, मज्जु	अम्हइ
Loc.	पइ, तइ	तुम्हायु	मइ	अम्हायु

368 अमर मा रुगनुगुअन्द कुरु ता दिश विलोक्य मा रुदिहि ।

सा मात्नी देशान्तरिता यस्या. त्व म्रियसे वियोगे ॥

"O bee, do not make this humming sound, look at that direction or quarter; do not weep That मात्नी flower

at the separation of which you are dying away from you at a distance. "

त्वया मुक्कानामपि हे वरतरो विनश्यति (फिट्ट) न पत्रव पत्राणाम् ॥
तव पुन छाया यादे मनेत् कथमपि तदा ते पत्रे (एव) ॥

"O good tree, the leaves do not lose the state of their being leaves because they are separated from you. If however you are to have your shade, you can have it only with those leaves "

मम हृदय त्वया, तया त्व सापि अन्येन विनाश्यते ।
यिष किं कर्मेभ्यह किं त्व मन्त्रेण मत्स्य गिर्यने ॥

The commentator says, कानिन् नायिका अन्वास्तुत वीरि वजि.
" My heart is captured by you, she has captured you and she is harassed by another, my lover what shall I do? What will you? for a fish is swallowing another fish विनि-
ज्ज is rendered by the Com as विनाश्यते, विभिद्यत and विनश्यत,
I think this is a देशी root Compare नाञ्जे, नड्जे in Marathi.

त्वामि माये द्वयोरपि रणगतयो को जयप्रिय तर्ह्यति ।

केहैर्हृदीत्वा यमृहेर्णी मण सुख कम्पिद्यात ॥

" When you and I both are on the battle-field who (also) would expect to gain victory? Why who would have happiness by pulling the Yamu's wife in her hair? ' The word तदेह is explained as अभिप्रायति The speaker suggests that a combination of the great heroes would be too strong for the enemy

यदि भग्नाः परेकीयाः तत्ताखि मम प्रियेण ।

अथ भग्ना अस्मदीयाः तत्तेन मारितेन ॥

" If the enemies are routed, then, my friend, they must have been so by my lover; if our men are routed, then it must have been so by his being killed."

382-388. Rules about the conjugation of verbs. The system of conjugation in the अपभ्रंश is almost the same as in the principal Prakrit, with a few additional forms in the Present, in the Imperative second person sing. and in the Future. The additional terminations in the Present are:—

1st person	उ	हुं
2nd person	हि	हु
3rd person	—	हि

The additional terminations for the Imperative are:—

2nd person sing. इ, उ, ए.

In addition to the Future forms; with हि, स्त etc., we have in अपभ्रंश स as well.

382. सुखवरीशब्दो तस्याः शोभा धरतः
ननु माद्वयुद्ध नशिराद् कुलः ।
तस्याः शोभन्ते कुरलाः भ्रमरकुलनुलिताः
ननु विम्वडिम्भाः कीडन्ति मिलिताः ॥

" Her face and the braid of hair (rolling on it) bear (respectively) the beauty of the moon and Rahu engaged in fight as it were; her curly locks of hair, comparable to swarms of bees, look beautiful as if children of darkness having gathered together, are playing."

383. चातक, " पिउ पिउ " [पिबामि पिबामि and पियः पियः]

भणित्वा कियदोदिपि हनात् ॥

तव जले मम पुनर्वर्द्धमे द्योरोपि न पूरिता आशा ॥

" O चातक, with your desire unfulfilled, how long will you cry: ' I shall drink (water), I shall drink ? ' your longing for water and mine for my lover, longings of us both are never fulfilled." च्याद means चातक. पिउ पिउ has a double meaning as given in the Sanskrit rendering.

चानक किं कथनेन निर्वृण्व वारवारम् ।

सागरे भूते विमलजलेन लभमे न एवमपि धाराम् ॥

" O ruthless चतक, what is the use of repeatedly telling you that you will not get a single drop (lit धारा=,hower) even though the ocean is full of clear water "

अस्मिन् जन्मनि अन्धस्मिन्नपि गौरि त दद्या कान्तम् ।

गजानां मत्तानां त्यक्त्वाकुशानां य सगच्छते हसन् ॥

" O Gauri, may you give me in this life and also in another such a husband, who smilingly meets mad elephants unmanageable (even) by means of goads-

384 वने अभ्यर्थते मधुमयना लघुकोभूत सोऽपि ।

यदि हृच्छय महत्त्व (बहुलगत) दत्त मां मार्गयत कमपि ॥

" Even that Madhumathana, God Vishnu, became a dwarf while begging (alms) from Bali, if therefore you desire greatness, give (to others) but do not beg of any one. "

385. विविर्विनाटयन्तु प्रहा पीडयन्तु मा धन्ये विपाद कुह ।

सपद वर्णमि वेपमिव यदि अर्पति (=म्यात्) व्यवसाय ॥

" Let my luck be unfavourable, let the stars trouble me, O fair one, do not be depressed I shall drag money like my dress if only I can get work ' Note that धुङ् means यदि, if, see IV. 423

386. सङ्गविमाधित एत लभामहे तत्र देशे वाम ।

रणदुर्मिथेन भ्राता विना युद्धेन न वलामहे ॥

" We shall go to that country where we shall get some work for our sword, destitute as we are by the famine of fight, we cannot live in happiness without fight "

387. कुतर स्मर मा सप्तरो मरणाश्चामान् मा मुञ्च ।

रक्ता ये प्राप्ता विविशन् ताश्चर मान मा मुञ्च ॥

" O elephant, do not think of the मर्त्री plants, do not breathe heavy (long straight) sighs eat only those morsels which luck brings you, do not give up your self respect." Here नमारे, मरि and चरि are the imperative forms

अस्मर अत्रापि निम्ने कनि (चित्) दिवसाश्च विम्वन्व ।

धनयशान् छायादुल्ले कुनि यावत्तदम् ॥

" O bee, please wait for a few days even on this Nimba tree until the Kadamba tree, having plenty of foliage and shade, bears blossom." Here विलम्बु is the Imperative form.

प्रिय एवमेव कुरु भङ्गं करे त्यज त्वं करवालम् ।

येन कापालिका वराकाः लान्ति अमग्रं कपालम् ॥

" My lover, please keep this spear in hand as at present; throw away the word; so that the poor कापालिक्स will have at least their begging bowl (कपाल, an earthen pot) unbroken." Here करे is the Imperative form.

388. दिवसा यान्ति द्रुगः (= क्षण्यद्गति) पनान्त मनोरथाः पथात् ।

यद्गते तन्मान्यते भविष्यात् (इति) कुर्वन् मा आस्व ॥

" The days pass away quickly; the cherished desires lag behind; whatever is (in possession) is to be respected (accepted;) do not sit idle saying ' it will come to me.' For क्षण्यद्गति compare क्षण्यत् in Marathi.

389. सती भोगान् यः परिहरति तस्य कान्तस्य बलि क्रिये ।

तस्य देवेनैव मुण्डितं यस्य यत्स्वादं शीर्षम् ॥

" I offer my homage to that husband who rejects enjoyments offered (for) he who has bald head, is shaved by his fate." The meaning is that there is no question of restraint if there is no possibility of one's getting the enjoyments. Com. यस्य भोगा न सन्ति स तु स्वयमेव त्यजतीत्यर्थः ।

390. अतितुल्यत्वं यत्स्वनयोः स च्छेदः न खलु लाभः ।

सखि यदि कथमपि त्रुटिवशेन अघरे प्रभवति नाथः ॥

" Too much fullness of breasts is indeed not a gain but a loss; as my lord can reach the lip with great difficulty and much delay." छेद is छेदकः, i. e. हानिः. बहुचद् stands for प्रभवति.

391. इयन् उक्त्वा शकुनिः स्थितः पुनर्दुःशासन उक्त्वा ।

तदा अहं जानामि एष हरिः यादं मनाग्रतः उक्त्वा ॥

Duryodhana says :—" Having said this much शकुनि stopped; again दुःशासन stopped having said that much; then I realised that it was हरे (श्रीकृष्ण) who stood before me having said (what he had to say)." दुर्योधन was so over-

powered by the presence of श्रीकृष्ण that he was not at all in his senses during the speech, he however came round when he heard two more speeches. The verse illustrate the various forms of वृ in अयमत्र

395 This sutra states that छो and other देशी root-are synonymous with तर and others and gives a few illustrations

यथा तथा तीक्ष्णान् करारं लात्वा शशी अतमिष्यन् ।

तदा गच्छति गौर्या मुखदमनेन सन्ध्या कामपि अल्पस्य ॥ ०

" Had the moon been deprived of his sharp rays (dark spots etc.) and been chanelled he then would have attained some resemblance in the world with the lotus-like face of the fair one ' Some mss read सर in place of कर, i.e. शरान्, the meaning would be, If the moon had been scratched with sharp arrows

कङ्कण चूर्णमिविष्यति मुग्धे कण्ठे निहितम् ।

श्यामानलज्वालासप्त बाष्पचलमसिद्धम् ॥

" O fair one, your bangles placed on your cheeks would be reduced to powder when heated by the flames of your hot breaths and sprinkled over with the water of your tears. The glass bangles heated and then dipped in water become brittle, the lady is therefore asked not to rest her cheeks on her palm. For चूड and चूडिअ compare चुग and शक, क्षाणे etc

अनुगम्य द्व पदे प्रेम निर्वर्तत यावत् ।

सर्वाशनरिपुमवस्थ करारं परितृप्ता तावत् ॥

" As the beloved (प्रेम,) having gone two steps, returns, the rays of the moon (the offspring of the enemy [water] of all devouring fire) began to set. अम्भडवचिउ is an Abso-lutive (see 439 below) from गम् with अम्भड i.e. सम् or अद् which as a देशी form.

हृदये शन्यायने गौरी गगने गर्जति मेघ ।

करारान्ने प्रवासिकाना विषम सक्तमतत् ॥

" The fair one strikes (pangs) at heart, the cloud

thunders in the sky it is (thus) a great hardship to those who intend to leave their home on the evening of a rainy season Here शुद्धि and धुद्धि are देशी forms which are approximately rendered into sk as शल्यायत and गर्जति

अम् पयोधरो वज्रमयी नित्य यो समुद्यो तिष्ठ ।

मम कान्तस्य समराङ्गणं गजघना भङ्क्त्वा यात ॥

‘ O mother my breasts are adamant as they always stand in front of my husband and meet him after having broken the array of elephants on the battle field ’
मज्झिम्, an Absolute see 43J below

पुरेण ज्ञानेन को गुण अपगुण क मृतन ।

यद् पेनृकी (व रीकी) भूमि आकम्प्यतस्परिण ॥

“ What is the gain by the birth of a son ? what is the loss if he dies ? when the ancestral property (land) is being appropriated by another Here वरीकी and वपिम्भ are of देशी origin compare वाय and वायने, चोषणे in *Māṇḍūkya*

सत् तावत् जल सागरस्य स तावान् विस्तार ।

तृप्त निवारण पन्मपि नेव पर सहायत असार ॥

So much water the ocean has so vast is its extent, thirst however is not even a little (पन्मपि) quenched, only it thunders for nothing धुद्धि or धुद्धि is चनि करोति compare नि सारस्य पदावस्य प्रायेणान्मरो महान् । न सुवर्णे धनिस्तदग्नं यान्तरि प्रपादते ॥

396-399 and 410-412 These sutras treat of the phonetic changes in the अपव्रश्च

396 In अपव्रश्च non-conjunct and non-initial क ख, ग, घ, ण, ञ occurring after a vowel are respectively changed to ग, घ, द, ध, ब, म

क-ग यद् दृष्ट सोमरूपममर्ताभि हसित नि रुक्म ।

त्रियमनुप्यविभोमकर गिल गिल राहो मृगाग्रम् ॥

‘ When the unchaste women saw the eclipse of the moon, they laughed fearlessly, (and said,) a Rahu, do do swallow the moon that agitates the beloved person Here विच्छोदण्ड stands for विभोमकर

रा=प. अम्ब स्वम्यावम्बैः गुण निन्यने मान ।

प्रिये एते व्याकुल्यन्ते (हृदोहः) कथेनयानि आमानम् ॥

" O mother, people at ease (स्वम्यामम्ब) can very well think of becoming haughty, when however, the lover is seen, who, on account of the rising emotion (हृदोहः, रमण) is conscious of himself ? " Here गुण becomes गुथ

त=द, य=थ, प=र, फ=म.

शरणं कृता कथितं मया नृस्य पर शरणं जन्म ।

यस्य न त्याग न च आरमटी न च प्रदृष्टः धर्मः ॥

" On oath I tell you His life alone is fruitful who does not lose generosity, nor valour nor piety Here नृपु कथिदु and सभलउ illustrate the rule

यदि कथनित् प्राप्स्यामि प्रिय अहं वीरु करिष्यामि ।

पानीय न्वक्ते शरावे यथा सर्वादेय प्रदेयामि ॥

" If somehow I meet my lover I shall do something wonderful never done before, I shall enter into him with all my body as water pervades the new earthen pot This verse and the following illustrate the fact that the changes prescribed by this sūtra may not take place as an effect of प्रायोऽधिकार.

पश्य कर्षिकारः प्रकुम्भिक कायनमग्निप्रकाश ।

गौरादननिर्मितक ननु मेवो वनवागम् ॥

" See the कर्षिकार in full blossom bearing the beauty of go'd, indeed, being put into background (lit. defeated) by the fire of the fair mind, it has taken to forest residence. "

397. In अपप्रश non-initial non-conjunct = is changed to nasalised व. Thus we have कर्वेउ, भवेउ from कर्मव, प्रमर, त्रिवे, त्रिवे from त्रिम, तिम etc.

398. रेक as second member of = conjunct is optionally dropped in अपप्रश.

जइ केवइ=iv. 396.

जइ मग्गा=iv. 379

399. रेक is substituted for a member of the conjunct in some cases; e. g., वास and वास for व्यास.

व्यास महर्षि एतद् भणति—यदि श्रुतिशास्त्र प्रमाणम् ।

मातृमा चरणौ नमता दिवसे दिवसे गङ्गास्नानम् ॥

= Vyasa, the great sage says thus. If the Veda and the Sutra are to be regarded as authoritative, then those who salute the feet of their mother get the merit of bathing in the Ganges every day.

व्यासनोपि भारतस्तम्भे बद्धम् ।

' Vyasa also has said this in the Bharata books ' The other reading gives व्यासनापि भारत स्तम्भे बद्धम्. For want of context the meaning of the line is uncertain.

400. The द् of आपद्, सप्त and विपद् is changed to इ in अपभ्रंश.

अनय कुर्वन् पुरुषस्य आपद् आयाति ।

" Calamity befalls a person who does wrong deed " i

गुणहि न सपय=iv 335

401 कथ, यथा and तथा have केम (केव) किम, (किवे) किह, किथ, जेम जिम, जिह, जिथ, तेम तिम, तिह, तिथ, in अपभ्रंश.

कथ समाप्यतां दुष्ट दिन कथ रात्रि यदि (दुष्ट) भवति ।

नववधदर्शनकालसः बहति मनोरथान् सोऽपि ॥

" How will this wicked (tedious) day come to an end ? when will the night come ? (so) he who is eager to meet his bride cherishes longings "

ओ गीर्णमुखनिर्मितक बादले निलीन मृगाद् ।

अशेषेऽपि य परिभूतनु सकथ भ्रमात् नि शङ्कम् ॥

" I think (ओ सुवनायाम्), the moon hides himself in the mass of clouds (बहल=बादल in Marathi) being defeated by the face of the fair maid, how can he whoever is thus defeated, wander fearlessly ? ' लुह is निर्लीन, cf लपणे, लुहणे in Marathi.

विम्बाधरे तन्व्या रदनकण कथ स्थित श्रीमानन्द ।

निष्प्रमरस प्रियेण कीलेव शेषस्य दत्ता मुद्रा ॥

" O आनन्द, how does the tooth mark on the bimba-like nether lip of the fair one stand ? (the reply is) her lover has drunk its excellent juice (रस) and has put as it were a seal to it (so that no other should taste it). "

मण सखि निमृत्तक तथा माये यदि प्रिय दृष्ट सरोप (सरोप.) :

यया न जानानि मम मनः पत्रापतित तस्य ॥

" O friend, tell me in secret if you saw my lover angry with me, tell me in such a manner that my husband (as distinguished from the lover) would not know that I am now partial to my lover."

जिर्वै जिर्वै वकिम -1v 344

मइ जाणिउ प्रिय -1v 377

402 यादस्, तादस्, कीदस्, and ईदस् become जेहु, तैहु, केहु, and एहु in अवप्रश्न.

मया मणित बलिराज त्व कीदस् मार्गेण एव ।

यादस् तादस् नापि भवति मर्त्य स्वयं नारायण. ईदस् ॥

" O बलिराज, I told you of what sort this bogger is, he is not an ordinary begger but नारायण in person "

403. यादस् etc when ending in अ become जइस्, तइस्, कइस् and भइस्

404. यत्र becomes जे वु and जतु, तत्र becomes तेवु and ततु in अवप्रश्न.

यदि स घटयति प्रजापति कृत्रापि साक्षा शिक्षाम् ।

यत्रापि तत्रापि अत्र जगति भग्नतदा तस्या सदृशीम् ॥

" If the greater fashions persons after having learnt the art from somewhere, then he may fashion in this world a person similar to her."

406. यावत् becomes जाम, जाउ, जामहि, तावत् becomes ताम, ताउ, तामहि.

यावत् न निपतति कुम्भनटे सिंहचपेटाचटात्कार ।

तावत् समस्तानां मदङ्गानां (गजानां) पद पदे बाधते दृक् ॥

" As long as the slab of the claws of a lion does not strike the temples, so long is beaten the drum at every step of all maddened elephants "

तिलानां तिलत्वं तावत् पर यावत् न श्लेहा गलन्ति ।

श्लेहे प्रनष्टे ते एव तिलाः तिला भ्रष्टा यत्ना भवन्ति ॥

" Sesamum can be so called so long as the oil (श्लेह) is not pressed out, but when it is pressed out, the same

sesamum, loses its quality of being a sesamum and becomes खल (oil-cake, wicked) "

यावद् विपदा कार्यगतिः जीवानां मध्ये आयाति ।

तावद् आस्तामिनः जन मुन्नोऽन्यन्तर ददाति ॥

" When evil destiny befalls men, even a good man would back out, let us not speak of an ordinary man."

407. यावद् becomes जेवड, जेतुड, तावद् becomes तेवड, तेमुल.

यावद् अन्तर रावणरामयोः

तावद् अन्तरं पट्टप्रामयाः ।

" There is as much difference between a town and a village as there is between रावण any राम "

409. ते मुद्रा हारिता ये परिविष्टा तेषाम् ।

परस्पर युध्यमानानां स्वामी पांडितः येषाम् ॥

" The citables (o. g. मुद्रा s) served to them fighting with one another, are lost if their master is in distress. "

गजिड is पांडित, cf गजणे in Marathi.

410-411 In अपभ्रंश, ए, ओ are pronounced as short, and डे and हु, दि हु, standing at the end of a metrical foot are pronounced short This is an important rule with reference to the अपभ्रंश dialect.

412 मद्भर्ते विरलाः केऽपि नरा ये गर्वाद्दृष्टेहाः ।

ये वना ते वय (व) सरा ये द्ध्रुवः ते यतीवरीः ॥

" O Brahmin, rare are those persons who are good or clever in all respects Those who are crooked greatly deceive (others), those the that are straight forward are bulls (dull)."

411. अन्ये ते दाँ सोचने अन्यत् तद् भुजगुलम् ।

अन्यः स घनरत्नमारः तदन्यदेव मुखात्तलम् ।

अन्य एव वेदास्त्राय स अन्य एव प्रायो विधिः ।

येन निगमिनी घटिता सा गुणलावण्यानिधिः ॥

" Uncommon are her long eyes, uncommon her pair of arms; uncommon are her firm and heavy breasts; uncommon indeed is her lotus-like face; indescribable are her profuse hair; the creator also is altogether different

who fashioned this lady having heavy hips and a store of virtues and beauty "

प्रायो मुनीनामपि भ्रान्ति त मणीं गणयन्ति ।

अक्षये निरामये परमपदे अद्यापि लय न लभते ॥

" Probably even the sages are wrong they (simply) count the beads, they do not yet become merged in that highest seat which is free from danger and is imperishable "

अश्रुचलेन प्राय गौर्या सखि उद्धृते नयनसरसा ।

ते समुखे सप्रेयिने दत्त तिर्यग घात परम् ॥

" O friend, I think, the ponds of the eyes of the fair maid are overflowing, hence when directed towards (others) they give a side long stroke "

एष्यति प्रिय रोषिष्यामि अहं कृष्टा मामनुवति ।

प्राय एतान् मनोरथान् दुष्कर दयित कारयति ॥

" My lover will come, I shall get angry with him, he will soothe me when I am angry so the cruel lover makes (his beloved) cherish such hopes

415 विरहानलज्वालाकरालित पथिक कोऽपि मर्त्यस्य स्थित ।

अन्यथा शिगिरकाल क्षीतलपलान् धूम कुत उत्थित ॥

" A certain traveller, enflamed by the fire of separation, must have taken plunge into waters, how otherwise can smoke rise up from cold water in this season of winter?

416 मम कान्तस्य गोटस्थितस्य कुत्र कुत्रैवापि ज्वलति ।

अथ रिपुधिरण आर्द्रयति (com विष्वापयति) अथ आत्मना न भ्रान्ति ॥

" How are huts on fire when my lover is at home (गृह) ? He will certainly extinguish them either by the blood of his enemy or of his own "

417 जड भग्ना पारङ्गा = iv 379

418. प्रियसगमे कथं निद्रा प्रियस्य परोक्षे कथम् ।

मया द्वे अपि विनाशिते निद्रा नैव न तथा ॥

" How can I get sleep when in company of my lover ? How can I have it when he is away ? To me both (kinds of sleep) are lost, I shall not have sleep this way or that way "

गुणो न सपय = iv. 335.

कान्तः यत् सिंहेन उपमीयते तन्मम खण्डितः मानः ।

सिंहः नीरक्षकान् गजान् हन्ति प्रियः पदरक्षेः समम् ॥

"It puts down my pride (I am ashamed to see) that my lover is compared to a lion; for a lion kills elephants without watchman, while my lover kills them with watchmen."

चञ्चल जीवितं ध्रुव मरणं प्रियं दृश्यते कथम् ।

भविष्यन्ति दिवसा रौप्युक्ताः (रूपणा) दिव्यानि वर्षशतानि ॥

"Life is fickle; death is certain; my lover, how can one afford to be angry? For days on which one is angry, will appear (long like) hundred years of gods."

म धनिं करहि विसाड = iv. 385.

माने प्रनष्टे यदि न तनु सत् देशः त्यज्यते ।

मा दुर्जनकरपल्लवैः क्षयं नः भ्रमेः ॥

"When respect is lost, the province should be abandoned, if not the body, you should not however wander in that country when being pointed out by the fingers of wicked persons."

लवणं विलीयते पानीयेन अरे खल मेघ मा गर्जे ।

ज्वालितं गलति तस्कुटोरं गोरी तिष्ठति अद्य ॥

"Salt (beauty) is melted by water; O wicked cloud, do not thunder; for the hut which is burnt, would trinkle and the lady inside may get wet today."

विभवे प्रनष्टे वक्रः ऋद्धौ जनसामान्यः ।

किमपि मन्माकं मम प्रियस्य शशी अनुहरति नान्यः ॥

"The moon and none else imitates a little of my lover as he (the moon) is crooked (crescent) while in adversity and normal (ordinary = जनसामान्यः) in prosperity."

419. किल न खादति न पिबति न विद्वति धर्मे न व्ययति रूपम् ।

इह कृपणो न जानाति यथा यमस्य क्षणेन दूतः प्रभवति ॥

"The miser neither eats nor drinks nor does he spend a rupee in pious gifts; he does not know that the messenger of Death would overcome him in a moment."

अथवा न सुवसानामय दाप ।

Note that the word खोडा खोड in Marathi is देशी

यायते (गम्यते) तस्मिन् दशे सम्पते प्रियस्य प्रमाणम् ।

यदि आसच्छ ते तदा आनयित अथवा तत्रैव निर्वाणम् ॥

I shall go to that region where I shall get trace (प्रमाण) of my lover, if he comes I shall bring him or I shall put an end (to my life) in that very place

दिवेदिवि गगणद्वान् - iv 399

यत्र न सता सद् न गता न मृता वियोगेन तस्य ।

लज्यते सदृशा दृष्टतामि (अस्मि) सुभगजनस्य ॥

"In as much as I did not accompany him when he went on his journey, nor did I die in his absence I am ashamed to send messages to my lover

इत मया विवर्तितं पल इत बन्धानल आवनत ।

प्रक्षल्य गम रिमाण सागरस्य एकापि बाणका न हि अपप्रवत ॥

' Here clouds drink water here the submarine fire ■ agitating behold the depth of the ocean not a drop ■ lessened

420 पच्छद् द्वाद् विहाण् = iv 362

एवम् सुरात् समुत् - iv 332

यानु मा शान्त पञ्चत्र हस्याम कते पद नि ददाति ।

हृदये तिरस्वीना अहमव पर प्रिय आडम्बरानि करोते ॥

' Let him go do not call him back I shall see how many steps he goes I am crossways at his heart but my lover is only making a show (of going) '

हरि नर्तितं शङ्कन विलम्ब पातिव लोभ ।

इदानीं राधापयोधरयो यत् (प्रति) भाति तम् भवतु ॥

' Hari was made to dance in the courtyard the people were struck with amazement may anything now befall the breasts of राधा

सर्वमलावल्या गौरी नवा कापि विषमन्त्रि ।

भट् प्रवृत्त स प्रियत यस्य न लगते वण्ट ॥

The fair maid is all beautiful like fresh विषमन्त्रि (a poisonous bulb called क्वन ग) but the young man (भट) would die if she does embrace him '

एतदे मेह पिअन्ति जल्लु = IV 419

421 मया उक्त, त्व धुर धर, गलित्वमे (कसर) विनाटिता ।

त्वया विना धवल नाराहति भर , इदानीं विषण्ण किम् ॥

" I said , O white bull, hold the yoke , we are teased by the wicked bulls , the load cannot be carried without you , why are you now depressed ?

ज मणु विट्चि न माह = IV 350

422 There are a number of देशी words for which sk. equivalents are proposed in this sutra

(1) क्षीप्र = बहिः एक कदापि नागच्छामि अ यत् क्षीप्र यासि ।

मया मित्प्र प्रमाणित त्वया यादृश खल न हि ॥

' Sometimes (एष) you do not come , at other times you go away quickly I know , O friend, that there is no wicked person like you '

(2) क्षरट = घवल मया सत्पुरुष तथा कलहा यथा नद्य तथा वज्रानि ।

यथा पवता तथा कोटराणि हृदय खिद्यसे किम् ॥

' Just as there are many good men so there are many struggles, there are rivers and there are turnings, there are hills and there are hollows, O heart, why are you depressed ? क्षरट is not a pure sk word : Compero सगडा in Marathi

(3) अहृदयससर्ग=विह्वल

य मुक्त्वा रत्ननिधि आत्मान तटे क्षिपन्ति ।

तथा शयाना समग ववज कूटिकयमाणा भ्रमन्ति ॥

" They wander blowing off the contact with conchs that cast away themselves on the shore after having abandoned the store of gems-the ocean For want of context the exact meaning of the verso cannot be ascertained

(4) भय=द्वय

दिवसे अर्चिने खाद मयं सचिनु मा एतमपि द्रम्मम् ।

किमपि भय तत् पतति येन समाप्यत ज म ॥

ॐ " O fool enjoy what you earn pe day , do not hoard even a pice , for there comes a danger from uul nown source (किमपि) which puts an end to your life

(5) आभीय=अप्यण फीडान्ति जे हियडउ = iv 350

(6) दष्टि=देहि एकैक यदापि पश्यति हरिः । गृष्ट सर्वादरेण ।

तथापि दष्टि यत्र कापि रथा ।

क श्रुति सवर्तु नयने सहेन पर्यस्ते ॥

" Although Hari regards each and every object well and with all respect, still his eyes fixed where रथा stands. Who is able to check eyes overflowing with love? "

(7) गाढ=निष्ठ

विभवे कस्य स्थिरत्वं यौवन कस्य गर्वं ।

स लख प्रस्थाप्यत य उगति गाढम् ॥

" Who is firm in prosperity? Who can have pride (मरु) in youth? (so) such a letter should be sent as would stick fast (appeal most)

(8) साधारण=सदृश

कुत्र शशधर कुत्र मकरधर कुत्र बर्ही कुत्र मेघ ।

दूरस्थितानामपि सजनानां भवति असाधारण लेह ।

" What a great distance between the moon and the ocean and between the peacock and the cloud? There is uncommon friendship of the good persons however distanced they are "

(9) कौतुक = कोट्ट or कुट्ट

कुत्र अयेषु एवेषु कौतुकेन घर्षति हस्तम् ।

मन पुन एवस्या सङ्कषा यदि पृच्छत परमार्थम् ॥

" The elephant passes his trunk on other trees (only) out of curiosity, but if you ask the truth his heart is fixed on the सङ्की plant alone

(10) क्रीडा = खेल

क्रीडा क्रीडा अम्मामि निश्चय किं प्रजल्म ।

अनुरक्ता भक्ता अस्मान् मा त्यज स्वामिन् ॥

" Sir, we only played why do you therefore say this? Please do not leave us who are attached and devoted to you "

(11) रम्य = रवण

सरिद्धि न सरोमि न मराधरे नापि उद्यानवने ।

देवा रम्या भवन्ति मूर्ख निवसद्भि सुखे ॥

" O fool, countries are rendered beautiful not by rivers, not by lakes or ponds nor by gardens and forests, but by the stay of the good "

(12) अद्भुत = डकरि

हृदय त्वया एतद् उत्तम मम अग्रतः शतवारम् ।

स्फुटिष्यामि प्रियेण प्रवसता (सह) अहं भण्ड अद्भुतसार ॥

" O heart, rogue, of wonderfully strong structure, you told me hundred times before me I shall burst forth with the lover going away on a journey "

(13) हे साखी = होलि हेलि म सखहि आलु=IV. 379

(14) पृथक् पृथक् = जुअजुअ.

एका कुटी पञ्चभि रक्षा तेषां पञ्चानामपि पृथक्पृथक् बुद्धिः ।

भगिनि तद् गृहं कथय कथं नन्दतु यत्तु कुटुम्ब आत्मच्छन्दम् ॥

" A simple hut is possessed by five (organs), all these five think differently, O sister, how can such a house live well where the whole family follows its own whim ? " कुडली, compare कुडलें in Marathi

(15) मूढ = नालिअ

यः पुन मनस्येव व्याकुलीभूत चिन्तयति ददाति न द्रम्मं न रूपकम् ।

रतिवशमगमनशीलं वराप्रोक्षितं गृहे एव कुञ्जं गणयति स मूढः ॥

" He is a fool who, agitated in mind, thinks but does not give a pice or a rupee, he also is a fool who, wandering at will, brandishes his spear only at home "

(16) मूढ = वड दिवेहि विदत्तउ खाइ वड= IV 422 4 above

(17) नव = नवख नवखी क वि विसगडी=IV 420 above

(18) अवस्यन्द=दडवड.

बलाभ्या वलमानाभ्या लोचनाभ्या ये त्वया दृष्टा बाले ।

तेषु ममरघ्वजावस्यन्द पतति अपूण बाले ॥

" O young girl, those that are seen by you with your quick side glances, are attracted by the god of love even before they are young (अपूर्व काळे) "

(19) यदि=छुड छुड अग्यइ ववसाओ=IV 385.

(20) सबन्धि=नेर

गत स बेसरी विवत जल निधि ,

यस्य सबन्धिना हुकारेण मुखेभ्य ,

"O dear, the lion is gone, drink water without any fear- the lion at whose roaring grass drops down from your mouths."

(21) सवन्धित्तण अह मग्गा अम्हह तणा = iv. 379

(22) मा भेषी. = मन्मीसा.

स्वस्यावस्थानामालम्ब्य सर्वोऽपि लोक करोति ।

आर्त्ताना मा भेषी. इति य सुजन ॥ ददाति ॥

"Every one talks consoling words to those that are at ease, it is only the good man who promises help by saying "Do not be afraid" to those in distress "

(23) यद्यद् दृष्ट तत्तत् = आशङ्कितम्

यदि रज्यसे यद्यद् दृष्ट तस्मिन् हृदय सुखस्वभाव ।

लौहेन स्फुटता यथा घन (= ताप) सहिष्यते तावत् ॥

"If o foolish heart, you feel affection to whatever you see, you will have to bear torments as iron beaten bears the hammer (घन) "

123 हुहु and घुघ etc. are देशी words imitating the sound and action

मया ज्ञात मत्स्यामि अह मेमह्मे हुहुदशब्द कृत्वा ।

देशल अभिनिता मपतिता विप्रियनो ज्ञादिति ॥

"I thought I would be drowned in the pond of love with a sound, but all of a sudden came to me the boat the news of separation."

प्रायत न कसरत्तशब्द कृत्वा, पीयते न घुत्तशब्द कृत्वा ।

एवमपि भवति सुखासिका प्रिये ह्ये नयनाभ्याम् ॥

"When the lover is seen one (the beloved) is not devoured nor is one drunk with a gulp, and yet there is pleasure and happiness." कसरत्तेहि in the verse is a puzzle. We do not know what sound is represented by this word कसरत्तशब्द कुर्वाणा भावयन्ति is the explanation found in one com विविधम् renders the word as स्टास, and though it would make good sense it cannot be word to denote शब्दानुसरण घुट is a sound which one makes in drinking quickly Compare घुटन विण घुटघुट, घटघट पाना in Marathi

अथ वि नाथ मम गृहे सिद्धार्योन् वन्दते ।

तामेव निरह गराक्षेपु मर्मचेष्टां ददाति ॥

"My husband is still in the house saluting the holy images of Jinas (has not yet gone out on a journey), and still separation acts like monkey (peeps inside like a monkey) through the windows"

शिरसि जराग्रणिता लोमपुटी (कम्बल) गले मणय न विंशति ।

तथापि गोष्ठ्या कारिता मुग्धया उत्थानोपवेशनम् ॥

"The pretty one made the members of the assembly rise and sit although she had rags on her head and hardly twenty pieces of glass balls on her neck ' उद्धर्षण in Marathi उडवण, उडवशा etc

424 अम्य पश्चात्ताप प्रिय वरुहायित विकाले ।

{ नून } विपरीता बुद्धि भवति विनाशस्य कारणे ।

"O mother, I repent that I made my lover angry in the evening. Indeed, one thinks wrongly at the time of his ruin"

425-437. These sutras describe the terminations peculiar to अपभ्रंश

425 तायक एव परिहास अभिमान (अत्यभुन) कस्मिन् देशे ।

अह क्षीणा नव कृते प्रिय त्व पुन अयस्या कृत ॥

"O lover, tell me in what country this extraordinary joke (is played), that I languish for your sake and you for some one else "

"Keep under control the sense organ called tongue which is the head and under which all others live, when the root of तुष्यिनी (दुष्या भोषद्वा in Marathi) is completely killed, the leaves will certainly dry up "

अवस न मुअहिं मुअच्छिअहिं = IV 386

428. एकश्च शीलकलङ्गिन ना दीयन्ते प्रायश्चित्तानि ।

य पुन. खण्डयति अनुदिवस तस्य प्रायश्चित्तेन किम् ॥

"Atonements can be prescribed for those whose character is spoiled only once, what is the use of expiation for him who spoils his character (breaks his promise) every day?"

429 विरहानग्नालाभरालित पथिक पथि यन् दृष्ट ।

तद् मिलित्वा सर्वे पथिके न एव ह्यन भग्नित् ॥

"When a traveller was seen on the way as surrounded by flames of the fire of separation, all other travellers gathered and consigned him to fire (as he was dead) "

महु यन्तहा व दोसडा = IV 379

एक कुटुम्बी पचिहिं रुद्धा = IV 422 14

430. कोज्जिन ज दिअडउ = IV 350

बुल्लउ चुण्णीहादमह = IV 395

वामिप्रसाद सलख भिय समिसधी वासम् ।

भेदय वाहुबल धन्या मुचति निश्वासम् ॥

"The happy one (fair maid) breathes a heavy sigh on seeing the favour of the master (to her lover), a bashful lover, a residence on the frontier and the strength of the arm (of the lover)"

431 पथिक दृष्टा गौरी ? दृष्टा मार्गमवलोकयन्ती ।

अध्रुवसौ. वन्तुरु निमित्तोद्दान (अर्द्धशुक्र) कुर्वन्ती ॥

One traveller is asking another about his beloved. "O traveller, did you see my beloved, the fair maid? (The other replies), Yes I saw her looking to your path and making her वन्तुरु, bodice, wet by tears and dry by hot breaths "

एव कुडुग पचहि हृदी = IV 422 14

432 प्रिय आयात, भुता वार्ता, ध्वनि कर्णे प्रविष्टः ।

तस्य विरहस्य नश्यत धूलिरपि न दृष्टा ॥

‘ The lover has returned, (so) I heard the news his voice has fallen on my ears, I do not now see even the dust (ashes) of the separation that is disappearing, dying ’

434 सदशेन किं वृषदायेन यत्नगाय न मिल्यत ।

स्वप्नाग्नेरे पीतन पानायेन प्रिय विषामा किं छिद्यत ॥

‘ What is the use of your messages when you do not give me your company ? Can thirst be quenched by water drunk in a dream ? ’

दिक्खि अम्हारा कतु = IV 345

बाहिणि महारा कतु = IV 351

436 अत्र तत्र द्वारे गृह लक्ष्मा विप्लुला भवति ।

प्रियप्रप्लव गौरी निखला ह्यपि न लपति ॥

‘ Fortune is fickle and runs here there, at the door, in the house and does not stay firm at any place like the fair maid away from her lover

438 The तव्य termination of the potential passive participle becomes हएवउ, एवउ and एवा

एतद् गृह्णत्वा यमया यदि प्रिय उद्धार्यते (त्यज्यते) ।

मम कतव्य किमपि नापि मतव्य पर दयित ॥

The commentator says कनापि सिद्धपुण्येण विद्यासिद्धय नायिकां प्रति धनादिक दत्त्वा भर्तारि प्रार्थित नायिकाया उच्चिरियम् ‘ If I am to give up my lover by accepting this (money), then I have nothing else left except death

दशोबाटन शिखित्यन घनमुष्टन यद् लाक ।

मज्झिष्ठया अतिरक्तया सर्वं साढव्य भवति ॥

‘ The मज्झिष्ठ plant which is excessively red (very much in love) must bear all this in the world such as being uprooted from the region, boiling over fire and being crushed by hammer. ’

स्वपितव्य पर वारित पुण्यवतीभि समानम् ।

जागरितव्य पुन क विभर्ति यदि स वेद प्रमादम् ॥

The sense is too obscene to be explained.

439 The क्त्वा of the Absolutive is substituted by इ, इउ, इवि, अवि, एपि, एपिणु, एवि and एविणु

हृदय यदि वैरिणो घनाः तन् किं अग्रे (आकाशे) आरोहाम ।

अस्माक द्वौ हतौ यदि पुन मारयित्वा भ्रियामहे ॥

“ O heart, if our enemies are numerous, are we to scale heavens to kill them? We have two arms, if we are to die we shall die after killing them ”

गयपड मज्झिउ जन्ति=iv 395

रक्षति सा विपहारिणी तो करो चुम्बित्वा जीवम् ।

प्रतिविम्बित्वा जलं याम्बामनवगाहित पीतम् ॥

“ That lady bringing water (विप) preserves her life by kissing those hands that have drunk water with the reflection of मुञ्ज (a person grass) without plunging into it ’ उद्दिउ comes from डोह from which we have डुवणे, डुवणे in Marathi.

याहू विच्छेद्य याहि त्व, भवतु तथा को दोष ।

हृदयस्थित यदि निःसरसि जानामि मुञ्च स रोषः ॥

“ O मुञ्ज, you may go throwing off my arms, let it be so, what harm is there? I shall consider that to be anger if you go out from my heart ” The references to मुञ्ज in the above two verses are regarded by some to the famous king of Malwa, by others to the minister मुञ्ज of a king of the Calukya dynasty

441 तित्वा अक्षेप कषायबल दत्त्वा अभय जगत ।

लात्वा महाव्रत शिव लभन्ते च्यात्वा तत्त्वम् ॥

“ Having conquered the whole army of passions, having offered protection to the world, having taken the great vow and having meditated upon the highest truth, (the sages) attain bliss ”

441. The Infinitive तुम् in अयमस्य has the following eight substitutes. viz, एव, अण, अणद्ध, अणद्धि, एरि, एपिणु, एवि, and एविणु.

दातु दुष्कर निजकथन, कर्तु न तप प्रतिभाति ।

एव मुख भोक्तु मन, पर भोक्तु न याति ॥

" It is difficult to give away one's money it does not occur (to any one) to perform ansterities the mind desires to enjoy happiness but is unable to do so "

जनु त्यस्तु सकला घरा लानु त्प पागयितुम् ।

विना शांतिना तीर्थेश्वरं क शाक्यात भुवनऽपि ॥

' Who except the तीर्थेश्वर शांति is able in this world to conquer and then abandon the whole earth to take the vow and observe it?

442 ग वा वाराणसीं नरा अय उज्जयिनीं ग वा ।

मृता प्राप्नुवति परम पद दिव्या नराणि मा जय ॥

By going to Benares and then visiting Ujjain men attain the highest place after their death do not speak of other holy places

गङ्गा ग वा य त्रियने य शिवतीर्थं ग वा ।

क्रीडति त्रिदश वासगत स यमल रु नि वा ॥

He who dies after having visited the Ganges and Benares (शिवतीर्थ) conquers यमलोक and enjoys the sport in heaven

443 इत्ता मारयिता लोक कथायता

पट्टं व दयिता शुनक भाषता ॥

Elephant is in the habit of killing people in the habit of talking the drum in the habit of resounding and the dog in the habit of barking

444 न मनुजुञ्जु iv 382

रव्यस्तमन समामुलेन कण्ठे विनार्ण न ङि न ।

चक्रं खण्डं मृणालिकाया ननु जीवार्णव दत्त ॥

On the setting of the sun the चक्र bud become excited (at the separation from his mate) and did not eat the piece of the lotus fibre though he had put it into his mouth, it was as if put there as a bar (so that his life should not depart)

बलयावलीनिपतनभयेन घ या ऊचमुना याति ।

बन्धविरहमहादृश्यं स्ताप गवयतीव ॥

' On account of the fear of dropping down her brace-

“ Bow down to the Kama's bow of the wreath of flowers which he makes into a chaplet on his head for a moment, which he keeps hanging on the neck of रति for a moment and which he places on his head for a moment ”

448 अथ स्थितसूर्यनिवारणाय छत्रं अथ द्वयं वदन्ती ।

जयति सशेषा वराहश्चासदूरोत्थिता पृथिवी ॥

“ The earth, thrown off by the breath of the boar incarnation of विष्णु with the hoods of the serpent शेष turned downwards, seems to hold on umbrella (in the form of hoods) to prevent the sun shining from downward.” Here निवारणाय is a Dative form taken from Sanskrit

Synopsis of the Fourth Pada

1-259	धातुवादेशः
260-286	शौरसेनी
287-302.	मागधी
303-324	पैशाची
325-328	शुल्लिकपैशाची
329-446	अपभ्रंश
447-448	General-Conclusion.

१४५।२५	सुकिओ	सुकिउ
१४६।६	कस-वट्ट	कस-वट्ट
१४९।११	निअय-सर	निअय-सर
१५०।१५	अकखणह	अकखणउ
१५१।२३	कपिअइ	कपिअइ
१५३।१२	आय	आय
१५४।१	सहि एसो	सहिण सो
१५४।१२	भमर	भमर
१५६।२२	तुह	तुहु
१५८।१४	शिलिअइ	वि लिअइ
१६०।१५	गिलिगिलि	गिलि गिलि
१६०।२१	सवधु	सवधु
१६०।२३	सवधु	सगधु
१६०।२७	पाणीउ	पाणिउ
१६२।४	भग	भगु
१६४।२१	घग घण-हार	घण-यण हार
१६५।१	नयण सर	नयण सर
१६५।८	सअल-अलहु मु	सीअल जलहु धुमु
१६५।१२	बलन्ति	बलन्ति
१६५।१३	उलहवइ	उलवइ
१६६।९	बालिउ गलइ सुअमरडा	बालिउ गलइ मु अमरडा
१६६।१६	अउउ	दूअउ
१६६।२३	नहेनाहिं	नहेनाहिं
१६७।२२	कइअइ	कइअइ
१६८।३	पर	पर
१६८।८	जोएदिहरि तो वि	जोएदि हरि . तो वि द्रोहि
१६८।१२	पगविअइ	पठाविअइ
१७०।२१	अइम म	अइमग
१७२।२६	बारि. निमण्डल	बारि. विमण्डल
१७३।९	घग-कणु	घण-कुणु
१७३।१६	अमहाहिं	अमहइ
१७३।१८	बे	ते
१७३।१९	अहोउउ	अडोहिउ
१७४।९	यो	को